

**Polska Akademia Nauk
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla**

Kazimierz Pacuski

**Materiały
do słownika
historyczno-geograficznego
ziemi liwskiej
w średniowieczu
i w XVI wieku**

Polska Akademia Nauk
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla

Atlas Źródeł i Materiałów do Dziejów Dawnej Polski

pod redakcją Marka Słonia i Bogumiła Szadego

nr 4

Kazimierz Pacuski

**Materiały do słownika
historyczno-geograficznego
ziemi liwskiej
w średniowieczu i w XVI wieku**

Publikacja dofinansowana przez

Narodowy Program Rozwoju Humanistyki w ramach projektu
„Atlas historyczny Polski XVI wieku – dopełnienie serii”
nr 0373/NPRH4/H1a/83/2015

oraz

Wójta Gminy Liw

Redakcja i korekta: Michał Gochna i Artur Zióntek

Opracowanie graficzne i projekt okładki: Tomasz Gronau

Na okładce: rekonstrukcja zamku w Liwie

© Kazimierz Pacuski & Instytut Historii PAN, 2015

Atlas Źródeł i Materiałów do Dziejów Dawnej Polski

ISSN 2353-9216

atlasfontium.pl

<http://dx.doi.org/10.12775/AF.2015.04>

Instytut Historii PAN

Rynek Starego Miasta 29/31

00-272 WARSZAWA

www.ihpan.edu.pl

ihpan@ihpan.edu.pl

Przedmowa

Idea stworzenia słownika historyczno-geograficznego ziem polskich w średniowieczu narodziła się w środowisku historyków-mediewistów już w okresie międzywojennym. Jednak do jej skonkretyzowania i rozpoczęcia realizacji doszło dopiero w latach pięćdziesiątych XX w. Profesor Adam Wolff rozpoczął intensywne prace nad gromadzeniem wypisów ze źródeł opublikowanych oraz archiwalnych, dotyczących osadnictwa Mazowsza do 1526 r., zakładając obszerne kartoteki dla średniowiecznych miejscowości 15 ziem, a także nazw obiektów fizjograficznych Mazowsza. Do prac tych zaangażował ponad 20 osób, w większości zatrudnionych na pracach zleconych. Badacze i archiwiści rozpisali wybrane źródła, notując i streszczając ważniejsze przekazy, zazwyczaj teksty łacińskie, czasem trudno czytelne. Adam Wolff dokonywał korekt odczytu oraz identyfikował wstępnie osady i obiekty topograficzne, gromadząc dane w układzie chronologicznym, wewnątrz poszczególnych haseł, pracując nad nimi aż do swej śmierci w 1984 r. Podobne prace podjęto także dla innych regionów Polski.

W latach sześćdziesiątych XX w. uzgodniono sposób publikacji owych zebranych i dalej uzupełnianych danych w postaci zwięzłego słownika. Ustalono wówczas jego układ, zakres chronologiczny oraz podział wewnętrzny omówień poszczególnych miejscowości, jednostek administracji państwowej i kościelnej oraz pojawiających się w przekazach źródłowych nazw elementów pokrycia terenu (np. rzek, bagien i jezior, gór, kompleksów leśnych). Szczegółowe informacje dotyczące koncepcji słownika jako całości, zawartości jego tomów oraz trudności, na które natrafiały zespoły uczonych opracowujących je, były omówione we wstępach do kolejno publikowanych tomów, a Tomasz Jurek zebrał je ostatnio w jednym miejscu we wprowadzeniu do elektronicznej edycji całej

serii¹. Nie ma zatem potrzeby ponownego ich omawiania. Opracowania poszczególnych tomów słownika podjęli się pracownicy Instytutu Historii PAN w Krakowie, Poznaniu i Warszawie. Przypomnieć wypada tylko kolejność ukazywania się poszczególnych tomów słownika.

Jako pierwszy powstał, opracowany przez Ryszarda Rosina, słownik ziemi wieluńskiej, poprzedzony obszernym wstępem pióra Karola Buczka, traktowany jako zeszyt próbny². Po blisko dziesięciu latach, równocześnie, wydano już w postaci zunifikowanej, słowniki ziemi chełmińskiej³ i ziemi wyszogrodzkiej (pierwszy próbny zeszyt dla Mazowsza)⁴. Na rozpoczęcie publikowania kolejnych tomów przyszło czekać do lat osiemdziesiątych. Rozpoczęto wówczas wydawanie słowników: województwa krakowskiego⁵, województwa poznańskiego⁶ województwa płockiego (ziemie płocka i zawkrzeńska)⁷. Dwa pierwsze ukazują się nadal, trzeci ukończono w roku 2000. Jako ostatni wydano, w 2013 r., słownik ziemi warszawskiej⁸. Należy też wspomnieć, że poza tą serią, ale z zachowaniem jej wypracowanego schematu lub nieco zmodyfikowanego, ukazało się kilka innych słowników historyczno-geograficznych⁹.

¹ Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu. Edycja elektroniczna, red. T. Jurek, oprac. informatyczne S. Prinke, Instytut Historii PAN 2010–2014, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php> [dostęp: 26.06.2015], Wprowadzenie.

² R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, wstęp K. Buczek, Warszawa 1963.

³ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, oprac. K. Porębska, Wrocław 1971.

⁴ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971.

⁵ *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, t. I, oprac. zbiorowe, Wrocław 1980.

⁶ *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, t. I, oprac. zbiorowe, Wrocław 1982.

⁷ *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Warszawa 1980.

⁸ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, oprac. A. Wolff, K. Pacuski, do druku przygotowały M. Piber-Zbieranowska, A. Salina, Warszawa 2013.

⁹ We wspomnianej elektronicznej edycji słownika Tomasz Jurek część tych wydawnictw zestawiał w osobnym wykazie, pozostałe wymienił w tekście wprowadzenia i w przypisach do nich, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/intro.php> [dostęp: 26.06.2015]

Obecnie w Instytucie Historii PAN w Warszawie prowadzone są prace nad słownikiem ziemi liwskiej. Przygotowują go Marta Piber-Zbieranowska i Anna Salina. W trakcie prac okazało się, że obszerny zbiór wypisów źródłowych do dziejów tej ziemi, w wyniku wielu indywidualnie prowadzonych kwerend źródłowych dla Mazowsza średniowiecznego jest już zawarty w materiałach Kazimierza Pacuskiego, emerytowanego pracownika tegoż Instytutu. Badacz ten zestawiał je, uzupełnił o analizy materiałów kartograficznych oraz poszerzył o informacje źródłowe z dawnych opracowań, zawierających wypisy ze źródeł już nieistniejących, utraconych podczas II wojny światowej. Wstępnie opracował je zgodnie z przyjętymi zasadami słownika historyczno-geograficznego i w formie wydruku komputerowego przekazał do Pracowni Słownika Historyczno-geograficznego Mazowsza w IH PAN w Warszawie.

Doceniając trud włożony w opracowanie tego zbioru oraz niewątpliwą jego przydatność dla badań nad osadnictwem i dziejami ziemi liwskiej, zdecydowano się na jego opublikowanie jako *Materiały do słownika historyczno-geograficznego ziemi liwskiej w średniowieczu i w XVI wieku*. Korzystając z tego opracowania należy jednak zdawać sobie sprawę z jego niekompletności i ułomności. O części z nich wspomina zresztą sam Autor we wstępie poprzedzającym część materiałową.

Braki dotyczą zarówno podstawy źródłowej w odniesieniu do poszczególnych miejscowości ziemi liwskiej, jak i elementów pokrycia terenu. Z tego też powodu identyfikacja i lokalizacja poszczególnych osad budzi niekiedy wątpliwości. Autor posługiwał się tu m.in. atlasem historycznym Mazowsza opracowanym dla drugiej połowy XVI w.¹⁰, w którym w ziemi liwskiej, w zestawionych wówczas danych, nie odnaleziono niektórych osad i obiektów topograficznych, a część z nich była błędnie zlokalizowana. *Materiały* można byłoby dopracować przy pełnym wykorzystaniu literatury przedmiotu, szczególnie najnowszej, dotyczącej dziejów osadnictwa i rodów szlacheckich tej ziemi oraz współczesnych map topograficznych. Wątpliwości budzi częste używanie sformułowania „włość leśna”, być może nie zawsze mającego uzasadnienie. Jest to skutek pominięcia wyników badań archeologicznych, rejestrujących w ziemi liwskiej liczne średniowieczne osady i cmentarzyska, poprzedzające akcję osadniczą podjętą na początku XV w. przez księcia Janusza I.

¹⁰ *Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*, opracowanie zbiorowe pod red. W. Pałuckiego, cz. 1 *Mapa, plany*, cz. 2 *Komentarz, indeksy*, Warszawa 1973.

Dostrzeżone już nad tym etapie prac nad słownikiem ziemi liwskiej ułomności omawianych *Materiałów* nie przekreślają jednak jego wartości jako całości i do czasu opracowania oraz opublikowania ostatecznej wersji słownika będą istotną pomocą dla badaczy zajmujących się dziejami osadnictwa ziemi liwskiej i z pewnością, po weryfikacji, zostaną wykorzystane do jego stworzenia.

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

WSTĘP

Kazimierz Pacuski
(Warszawa)

W mojej wieloletniej kwerendzie źródeł dotyczących Mazowsza książęcego (do 1526 r.) zbierałem także wypisy z dokumentów i innych przekazów źródłowych dotyczących ziemi liwskiej: urzędników książęcych, kościołów parafialnych, plebanów, studentów i innych osób, gniazd rodowych, włości możnych, dóbr książęcych i kościelnych. Materiały te były jednak mocno rozproszone i wykorzystywałem je zazwyczaj częściowo dla opracowania konkretnych tematów i wykazów.

W toku pracy nad tekstem o plebanach ziemi liwskiej XV w. prowadzonej w pierwszej połowie 2014 r. odkryłem, że w tym obszernym zasobie danych zgromadzonych w domu w postaci kartotek, wypisów i wykazów mam również sporo unikalnych i cennych wypisów dotyczących tej ziemi, z różnych archiwów kościelnych i państwowych, z rozmaitych zespołów, a także z dotychczasowych opracowań dawnych i nowszych poddanych krytycznej weryfikacji danych, po części już nie zachowanych (księgi liwskie i czerskie utracone w II wojnie światowej). Uświadomiłem sobie, że można je pełniej wykorzystać w dalszych badaniach tego terenu, wciąż słabo rozpoznanego, dla którego kartoteka wypisów ze źródeł dla osad ziemi liwskiej w słowniku historyczno-geograficznym Mazowsza średniowiecznego jest dosyć szczupła.

Wyłowienie tych danych nie było jednak łatwe, następowało krok po kroku, podczas przeglądania kolejnych zestawów danych i wypisów z akt metryki książęcej, ksiąg sądowych ziemskich i grodzkich, ksiąg kościelnych, zestawu regestrów dokumentów książęcych, kościelnych,

sądów ziemskich. Stąd podjąłem najpierw zestawienie robocze odnajdywanych fragmentarycznych danych w hasłach słownikowych dotyczących parafii ziemi liwskiej, a następnie rozbudowałem ten materiał o dane dotyczące obiektów topograficznych, rzek, dawnych włości leśnych. Później przeszedłem do osad własności książęcej (i królewskiej po 1526 r.) oraz własności kościelnej (włość Grębków biskupa poznańskiego) i własności szlacheckiej. Analizowałem przekazy, konfrontując je z innymi przekazami oraz obserwacjami dla tego terenu.

Badałem też dane dotychczas zgromadzone przez prof. Adama Wolffa, a także przeze mnie, zestawione w kartotece słownika mazowieckiego dla ziemi liwskiej. Jest w nich jednak wiele luk i brak części osad, zwłaszcza XVI w. Analizowałem również mapy szczegółowe tego terenu oraz inne dane zgromadzone w Zakładzie Atlasu Historycznego Instytutu Historii PAN, w tym w bardzo użytecznym *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z lat 1880–1902, opracowaniu zbiorowym o znacznej wartości źródłowej, który dla Mazowsza podaje wielkość wsi, folwarków i majątków ziemskich, liczoną jeszcze tradycyjnie w morgach. Pozwala to oszacować rozmiary dawniejszych majątków, stosując metody retrogresji i uwzględniając własne obserwacje, że granice majątkowe wytyczone w terenie w średniowieczu były naogół dosyć trwałe, odnawiane i potwierdzane przez następnich posiadaczy, co widać w kolejnych badaniach cząstkowych dla różnych ziem Mazowsza. Wielkość tę określam we włókach, znanych na Mazowszu do XIX w., co ułatwia ocenę danych wielkościowych i oszacowań. Włoka chełmińska liczyła 30 mórg, a 6 włók to 1 km².

Rozpoznałem wreszcie, w większym stopniu, niż dotychczas to robiłem, znaczenie badanych nazw miejscowych i topograficznych w oparciu o ocenę publikacji toponomastów dla Mazowsza, poszerzając tym samym swój warsztat badawczy, ale także szukając analogii z innymi ziem Mazowsza. Oświetla to pełniej początki osadnictwa tego obszaru, tj. średniowiecznej i wczesnonowżytnej ziemi liwskiej.

Analizując źródła kartograficzne, zwróciłem uwagę na przydatność mapy „Polonia” Perthéesa, przekazującej nazwy większych miejscowości (1770 r.), a zwłaszcza mapy woj. mazowieckiego Karola Perthéesa w skali 1: 225 000 z 1783 r., tj. pierwszej szczegółowej mapy tego obszaru. Zawiera ona dużą liczbę nazw osad, przedstawia granice ziemi liw-

skiej, a także gościńce i drogi lokalne. Przebieg gościńców jest ważny, bowiem pokazuje dawną siatkę powiązań drogowych z ich wariantami, sprzed okresu przebudowy sieci komunikacyjnej przez władze zaborcze, co pozwala rekonstruować stan dawniejszy. Cenne są szczegółowe zdjęcia terenowe Heldensfelda z lat 1801–1804 w skali 1:28 800 z czasów rządów austriackich oraz Mapa Kwatermistrzostwa Wojsk Polskich w skali 1:126 000, opracowywana przez Polaków w latach 1822–1830, a ukończona przez Rosjan w latach 1833–1839, przedstawiająca ówczesny stan fizjografii (rzeki, jeziora, bagna i lasy), rozmieszczenie osad, sieć dróg i mostów, a także przebieg niektórych rozgraniczeń. Przydatna okazała się także mapa niemiecka z ok. 1899 r. w skali 1:300 000, z nazwami rzecznyymi, a także mapa polska WIG z 1937 r. w skali 1:100 000 z naniesionymi granicami wsi Pniewnik oraz cennym rysunkiem osad wraz z młynami i folwarkami. Nieodzowne okazały się mapy pow. siedleckiego oraz pow. węgrowskiego z 1951 r. w skali 1:100 000 z granicami gmin, gdzie widać dużą część dawnych granic majątków i wsi naniesionych precyzyjnie, dla celów administracji państwowej. Ze źródeł kartograficznych zaczerpnięto wiele danych przydatnych dla rekonstrukcji stanu wcześniejszego. Na tej podstawie można nawet myśleć o opracowaniu szczegółowej mapy ziemi liwskiej, z oznaczeniem własności, w przekrojach dla pierwszej połowy XV w. oraz późniejszych.

Praca ta opiera się w znacznej mierze na mapie szczegółowej Mazowsza w drugiej połowie XVI w., w skali 1:250 000, dzieła zbiorowego, którego jestem współautorem (AHPMaz, Warszawa 1973). Ważna tu jest lokalizacja miejscowości zgodnie z najstarszymi przekazami kartograficznymi pochodzącymi z 4 ćwierci XVIII w. i 1 połowy XIX w., w rejonie rynków miejskich, kościołów, węzłów drogowych, skupisk zabudowy, nad ciekami, często odmienna już od dzisiejszej zabudowy. Określenia odległości podane w słowniku na jej podstawie służą orientacji w dawnych realiach.

Badania te przyniosły dużo nowych ustaleń, które można obecnie wprowadzić w obieg naukowy. Nie jest to jednak słownik historyczno-geograficzny ziemi liwskiej w pełnym zakresie podstawy źródłowej i po dojrzałych zabiegach redakcyjnych. Powinien być on dziełem zbiorowym realizowanym już przez młodsze pokolenie badaczy. Nie wykorzystałem zwłaszcza najstarszych rejestrów po-

borowych tej ziemi, uwzględniając jedynie dane z tych i późniejszych rejestrów skarbowych zgromadzonych w kartotece atlasowej XVI w. Nie dotarłem też do części zapisów w metryce książęcej i w innych materiałach źródłowych. Z tego powodu ograniczam się do tytułu skromniejszego, oddającego roboczy stan opracowania na miarę moich aktualnych możliwości czasowych.

WYKAZ SKRÓTÓW źródeł i literatury

- AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu.
- AC – *Acta capitulorum necnon iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, t. I-III, wyd. Bolesław Ulanowski, Kraków 1894-1918.
- ADP – Archiwum Diecezjalne w Płocku.
- AE – *Acta Episcopalia*, zespół w AAP.
- AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.
- AHPMaz – *Atlas historyczny Polski, Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*, opracowanie zbiorowe pod red. W. Pałuckiego, Warszawa 1973, cz. 1 mapa szczegółowa 1: 250 000, cz. 2 komentarz, indeksy.
- AKH – Archiwum Komisji Historycznej (Polskiej) Akademii Umiejętności.
- Bijak, Nazwy – Urszula Bijak, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego*, Kraków 2001.
- Bon – A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. I-XVI, Warszawa 1899-1913.
- BOZ 70 – rkps biblioteki ordynacji Zamoyskich w Bibliotece Narodowej w Warszawie, kopiarusz przywilejów opactwa czerwińskiego.
- Czer. – *Księga ziemi czerskiej 1404-1425*, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1879.
- Ep. – *Acta Episcopalia diec. płockiej* (cytowane wg dawnych sygnatur, zgodnie z kartoteką SHGM i mikrofilmami w Bibliotece Narodowej w Warszawie).
- Grodziska Maz – *Grodziska Mazowska i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego)*, napisali I. Górski i in., Wrocław 1976.

- Hydronimia Wisły – *Hydronimia Wisły*, cz. I: *Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, pod red. Przemysława Zwolińskiego, Wrocław 1965.
- Iura I, II – *Iura Masoviae terrestria*, wyd. Jakub Sawicki, t. I–III, Warszawa 1972–1974.
- Kart. AHPMaz – kartoteka informacji XVI w. i materiały pomocnicze w zbiorach Pracowni Atlasu Historycznego Polski, IHPAN w Warszawie.
- KHist – „Kwartalnik Historyczny”
- KK – *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis*, t. I [do 1247 r.], wyd. J. K. Kochanowski, Warszawa 1919 (wymaga korekt).
- KL – *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego* [do 1506 r.], wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1863.
- KnapNot – ks. Władysław Knapieński, *Notaty do dziejów diecezji warszawskiej z archiwum dawnego Konsystorza Warszawskiego*, maszynopis powielony ok. 1949 (ksero z korektami w Pracowni Atlasu IHPAN w Warszawie).
- LMaz – *Lustracja dóbr królewskich województwa mazowieckiego 1565 r.*, cz. I, II, wyd. I. Gieysztorowa i A. Żaboklicka, Warszawa 1967, 1968; indeksy (z udziałem A. Wawrzyńczyk i K. Pacuskiego), Warszawa 1971.
- LMaz 1617 – *Lustracje dóbr królewskich województwa mazowieckiego XVII wieku*, cz. I: 1617–1620, wyd. A. Wawrzyńczyk, Wrocław 1968.
- Łukaszewicz, Opis – J. Łukaszewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych [...] w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 1–3, Poznań 1858–1863.
- Mapa Kwat. – Topograficzna karta Królestwa Polskiego, tzw. Mapa Kwatermistrzostwa, opracowana w latach 1822–1839, Skala 1:126 000, publikowana do 1843 r.
- Mapa Polonia – Mapa K. Perthéesa, Polonia, z 1770 r., w zbiorach Pracowni Atlasu.
- Mapa pow. siedleckiego – Powiat siedlecki w skali 1:100 000, Warszawa 1951.
- Mapa pow. węgrowskiego – Powiat węgrowski w skali 1:100 000, Warszawa 1951.
- Mapa woj. lubelskiego Perthéesa – Mapa Perthéesa z 1786 r. woj. lubelskiego (z maz. z. liwską) w zbiorach Pracowni Atlasu IH PAN.

- Mapa woj. maz. Perthéesa – K. Perthées, Mappa szczegulna, 1783 r. i 1790 r. (wersja nowsza, wyd. rosyjskie) w skali 1:225 000, w zbiorach Pracowni Atlasu IH PAN.
- Maz. nazwy ter. – *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI w.*, opracowali Adam Wolff, Ewa Rzetelska-Feleszko, Warszawa 1982.
- MHerald. – „Miesięcznik Heraldyczny”
- MK – Metryka Koronna, rkps w AGAD (w tym tomy metryki ks. maz.)
- MS – *Matricularum Regni Poloniae summaria*, t. I–VI.
- MUK – *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, t. I, II, Kraków 2004.
- MUK II – *Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, Warszawa 1910.
- MZH – *Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku*, wyd. A. Wolff, Kraków 1937.
- NKMaz II – *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowska, cz. II: (1248–1355)*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś we współpracy z K. Pacuskim i H. Wajsem, Warszawa 1989.
- NKMaz III – *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowska, cz. III: (1356–1381)*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś we współpracy z J. Piętką, Warszawa 2000 (z błędami).
- Now II – ks. Józef Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. II, [Poznań] 1964.
- Pacuski, Moźnowładztwo – K. Pacuski, *Moźnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku, Studium z dziejów osadnictwa i elity władzy na Mazowszu średniowiecznym*, Warszawa 2009.
- Paprz. – Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584 (1858).
- Płoń – *Księga ziemska płońska 1400–1417*, wyd. M. Handelsman, Warszawa 1920.
- PP V, VI – *Pomniki Prawa Warszawskiego Archiwum Głównego*, t. V, VI: *Księgi metryki mazowieckiej z lat 1425–1433*, Warszawa 1918, 1930.
- PT – Pułtuskie testamenty, rkps w AGAD.
- RadWS – *Księga radziecka miasta Starej Warszawy*, t. 1: 1447–1527, wyd. A. Wolff, Warszawa 1963.

- RegDiec. – *Regestr Diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783–1784*, wy. S. Górzyński i K. Chłapowski, Warszawa 2006.
- RegThel. – *Regestra theloniei aquatici Vladislaviensis saeculi XVI*, wyd. S. Kutrzeba, F. Duda, Kraków 1915.
- RP – rejestry poborowe XVI w. ziemi liwskiej w AGAD, wypisy w kart. SHGM.
- Semkowicz, Wywody – *Wywody szlachectwa w Polsce XIV–XVII w.*, wyd. Władysław Semkowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie” t. III, 1913.
- Sęczys – *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, opr. Elżbieta Sęczys, Warszawa 2007.
- SG – *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimirski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1–15, Warszawa 1880–1902.
- SHGWarsz. – *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu*, opr. A. Wolff i K. Pacuski, Warszawa 2013.
- SHGWpłoc. – *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, opr. A. Borkiewicz-Celińska, z. 1–4, Wrocław 1980 – Warszawa 2000 (z korektami w egz. roboczym w Pracowni Atlasu IHPAN).
- SHGWysz – *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, opr. A. Wolff i A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. W. Taszycki, t. I–VII, Wrocław 1965–1987.
- Tab. – *Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego*, t. I–II, Warszawa 1827 [dane sprzed 1827 r.]
- Tarcz – AGAD, księgi ziemskie tarczyńskie.
- TarDym – *Taryfa Dymów*, wypisy sprzed 1939 r. Karola Buczka w Prac. Atlasu Instytutu Historii PAN (dla ziem Mazowsza, z lat 1789, 1790).
- TymProc – K. Tymieniecki, *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Warszawa 1921.
- TymSąd – K. Tymieniecki, *Sądownictwo w sprawach kmiecyh a ustalanie się stanów na Mazowszu pod koniec wieków średnich*, Poznań 1922.
- TymWoln – K. Tymieniecki, *Wolność kmieca na Mazowszu w w. XV*, Poznań 1921.

- Uruski – Uruski S., Kosiński A., Włodarski A., Rodzina. *Herbarz szlachty polskiej*, t. I–XVI, Warszawa 1904–1938.
- Warsz. – AGAD, księgi ziemskie i grodzkie warszawskie.
- Wittyg – W. Wittyg, *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Kraków 1908.
- Zakr – AGAD, księgi zakroczymskie ziemskie wieczyste relacje.
- Zakr. I – *Księga zakroczymska pierwsza 1423–1427*, wyd. A. Rybarski, Warszawa 1920.
- Zakr. II – *Księga zakroczymska druga 1434–1437*, wyd. K. Tymieniecki, Warszawa 1920.
- ZDMp – *Zbiór dokumentów małopolskich*, t. I–III, wyd. S. Kuraś, t. IV–VIII, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, Wrocław 1962–1975.
- Zierhoffer, Nazwy – K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957.
- ZR – *Zapiski i rotły polskie XV–XVI wieku z ksiąg sądowych ziemi warszawskiej*, opr. W. Kuraszkiwicz i A. Wolff, Kraków 1950.
- ŻD – *Źródła Dziejowe t. XVI, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. V: *Mazowsze*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1892.
- Żychliński – T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 1–33, Poznań 1879–1908.

SKRÓTY

ksiąg cytowanych pośrednio

- CzersZG – księgi ziemskie i grodzkie czerskie, które przepadły w II wojnie światowej; wypisy z nich odnotowane w dziełach Tymienieckiego i Bonieckiego oraz innych wydawnictwach dot. Mazowsza.
- Liwska – księgi ziemskie liwskie, które przepadły w II wojnie światowej; wypisy odnotowane w dziełach Nowackiego, Tymienieckiego i Bonieckiego.

SKRÓTY RZECZOWE

- a. - ante (przed)
abp - arcybiskup
Ap., ap. - Apostoł, apostołski
archid. - archidiakon
bak. - bakałarz
bełsk. - bełski
bened. - benedyktyński
bezk. - bezkmięcy
blsk. - bielski [pow. w z. płoc.]
bł. - błoński
bp - biskup
bpstwo - biskupstwo
br. - brat
burgr. - burgrabia
burm. - burmistrz
c., cc. - córka, córki
chor. - chorąży
ciech. - ciechanowski,
ciechanowska ziemia
cz. - część
czer. - czerski
czerw. - czerwński
czynsz. - czynszowy
ćw. - ćwierć
dek. - dekanat
diec. - diecezja
discr. - discretus
distr. - districtus
dok. - dokument
dot. - dotyczący
dr - doktor
drewn. - drewniany
duch. - duchowny
dz. - dziedzic
dziedz. - dziedziczny
dzies. - dziesięcina
E - East (wschód)
ekon. - ekonomiczny
fals. - falsyfikat
fl. - floren
folw. - folwark, folwarczny
gen. - generalny
gnieźn. - gnieźnieński
gost. - gostyński
gr - grosz
gran. - granica, graniczny
grodz. - pow. grodziecki [grójecki]
z. czer.
grz. - grzywna
h. - herb
ident. - identyczny
imm. - immunitet
in. - inny, inni
jez. - jezioro

k.	- koło (w tekście), karta (w sygnaturze źródłowej)	nur.	- nurski
kam.	- kamieniecki (pow. w z. nurskiej)	opatrz.	- opatrzny
kan.	- kanonik	or.	- oryginał
kapit.	- kapituła	os.	- osiadła [włóka kmieca], osadzoney
kaszt.	- kasztelan	ostroł.	- ostrołęcki
kl.	- klasztor	ostrow.	- ostrowski (pow. w z. nurskiej)
klaszt.	- klasztorny	p.	- punkt (w ramach hasła)
koleg.	- kolegiata, kolegiacki	pap.	- papież, papieski
kop.	- kopia	par.	- parafia, parafialny
kośc.	- kościół, kościelny	perg.	- pergamin, pergaminowy (dokument)
krak.	- krakowski	pien.	- pieniężny
król.	- królewski	pl.	- pleban
Król. Pol.	- Królestwo Polskie	pleb.	- plebański
ks.	- książę, księżna	płoc.	- płocki
książ.	- książęcy	pocz.	- początek, początkowo
lit.	- litewski	podkancl.	- podkanclerzy
liw.	- liwski	podkom.	- podkomorzy
łącz.	- łączycki	pol.	- polski
łomż.	- łomżyński	poł.	- połowa
m.	- miasto	posp.	- pospolity
maz.	- mazowiecki	potw.	- potwierdza
mgr	- magister	pow.	- powiat
miej.	- miejski	pozn.	- poznański
mieszcz.	- mieszczanin	półgr	- półgrosz
mk.	- mieszkańcy	półw.	- półwłóczek
mr.	- morga, morgi	pr.	- prawo
mur.	- murowany	prac.	- pracowity (kmieć)
N	- North (północ)	pras.	- praski
n.	- następne	prawdop.	- prawdopodobnie
niem.	- niemiecki	prep.	- prepozyt
niezident.	- niezidentyfikowany	przyp.	- przypis
NMP	- Najświętsza Maria Panna	przyw.	- przywilej
NN	- osoba nieznana, bez imienia	publ.	- publiczny
nowom.	- nowomiejski (pow. w z. zakr.)	pw.	- pod wezwaniem
		rac.	- raciąski

raw.	- rawski	uczcz.	- uczciwy
reg.	- regest	Uniw. Krak.	- Uniwersytet Krakowski
rkps	- rękopis	ur.	- urodzony (generosus)
roż.	- rożański	W	- West (zachód)
ryc.	- rycerski	w/w	- wyżej wymieniony
rz.	- rzeka	war.	- warecki
rzem.	- rzemieślnik	warsz.	- warszawski
S	- South (południe)	wda	- wojewoda
s.	- strona; syn	wg	- według
sand.	- sandomierski	wł.	- włóka chełmińska, maz. jednostka miary (30 mr.), odpowiednik łana
sąch.	- sąchocki [powiat w ziemi ciech.]	włas.	- własność
sąd.	- sądowy	właśc.	- właściciel
ser.	- serocki	włocł.	- włocławski
siepr.	- pow. sieprcki [sierpecki] w z. płoc.	woj.	- województwo
sław.	- sławetny (mieszczanin)	wójt.	- wójtowski
snop.	- snopowa (dziesięcina)	wysz.	- wyszogrodzki
soch.	- sochaczewski	wyzw.	- wyzwolone (sztuki)
sr.	- srebro	wzm.	- wzmianka
ss.	- synowie	z.	- ziemia
star.	- starosta	zagr.	- zagrodnik
stren.	- strenuus (rycerz pasowany)	zakr.	- zakroczymski
szer.	- szeroki	zawkrz.	- zawkrzeński
szl.	- szlachetny	ziem.	- ziemski
szlach.	- szlachecka	zł	- złoty
szl. bezkm.	- szlachta bezkniecia, tj. zagrodowa	zm.	- zmarły (z imieniem), zmarł (z datą)
ś.	- święty	zw.	- zwany
śwd.	- świadek	ż.	- żona
tarcz.	- tarczyński	żyd.	- żydowski
tenut.	- tenutariusz	zob.	- zobacz

B

BOIMIA rz. (1471, 1474 Boymya fluvius), lewy dopływ rz. Kostrzyń, stanowił odcinek granicy z. czerskiej i z. liwskiej. Obecnie rz. Trytew; nazwa odnotowana wśród dopływów Kostrzynia jako dawna rz. Bojmia (Hydronimia Wisły nr 407). Przedstawiony na AHPMaz (bez nazwy).

1471 ks. Konrad III daje Krystynowi z Osuchowa [z. soch.] cześnikowi rawskiemu pr. przystawienia grobli do brzegu książ. dla stawu rybnego na rz. B. między dobrami Sierznie/Sierśnie [potem dobra Kuflewo] w z. czerskiej tegoż Krystyna a dobrami książ. Goździec i budowy tamże młyna i kuźnicy inaczej Rudy (MK 5, 157 bv; MS 4, 6389 z datą 1470!); 1474 ks. Konrad III sprzedaje 6 wł. w dziedzictwie Goździec w distr. liw., zaczynając od Rudego Stoku (prawego dopływu Trytwy, będącej lewym dopływem Kostrzynia) za rz. B., idąc do 2 wierzb i dalej do węgła gran. Kałuszyna (MK 5, 178v); 1539 potw. aktu zamiany brzegu rz. B. z 1470! [1471] na prośbę Wiernosza Oborskiego z Kuflewa (MS 4, 6389); 1552 potw. aktu z 1471 r. na prośbę Aleksego Cieciszewskiego chorążego liw. (MS 5/1 nr 1123; MS 5/2 nr 5524).

Lit. Hydronimia Wisły nr 407; AHPMaz, mapa (ciek graniczny nie opisany nazwą).

Uw. Rz. stanowiła południowo-zachodnią granicę włości Boimie, dzielącą ją od dawnej włości leśnej Sierznie/Sierśnie. Stała się częścią granicy późnośredniowiecznego districtus liwskiego, ustalonej już przed 1 ćw. XV w., kiedy pojawia się dla niego dokumentacja źródłowa.

BOIMIE (1220 Boyme, 1417 Boyma, 1422 Boymye, 1424 Boyem, 1433 Byoyem, 1453 Boem, 1783–1784 Boim), obecnie Bojmie, 19 km na S od zamku w Liwie, 9 km na SSE od Grębkowa.

1. 1425 par. Grębków (Now II, 547); od 1547 par. Oleksin (KnapNot 444-5; Now II, 546); 1427 distr. Czirnensis prope a Liw (PP V, nr 455).

2. 1435 [bory bartne dostarczające dań miodową] w B. i Niwiskach (MK 3, 142; zob. p. 3); 1459 zob. p. 3; 1547 gościniec z B. do Rudy [przez Oleksin] wzdłuż fragmentu rz. Kostrzyń (KnapNot 444); 2 poł. XVI w. dobra B. obejmują część par. Oleksin na lewym brzegu rz. Kostrzyń (AHPMaz); 1822–1839 oznaczona granica Zawad i B. z Trzcianką i Słuchocinem (Mapa Kwat.); 1951 oznaczone granice gminne na południu i wschodzie powtarzają dawny zasięg dóbr B., aż po rz. zw. dawniej Boimia (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. duch. 1220, potem książę., potem szlach. 1220 Wojciech prep. kl. norbertanek w Strzelnie [na Kujawach] odstępuje ks. Konradowi I Maz. dobra Dębe [z. czer.; garw./Latowicz], B., Siana (zob.) z inną nową wsią „Gemelino” [Jemielno, garw., Stoczek], Siennica [z. czer.] w zamian za inne dobra książę. (KK nr 205, 206; identyfikacja K. Pacuskiego w kartotece SHGM; prawdop. dobra te przed 1220 były włas. możnego maz. i trafiły do włas. klasztoru jako posag jego córki przyjętej do konwentu); 1417 Mikołaj i Jakusz z Laskowa [kam.] sprzedają swe części w Sokołowie [warsz.] Piotrowi, Krystynowi i Zawiszy z B. (MK 3, 115v); 1421 Piotr, Zawisza i Krystyn z B. pozwani przez Macieja z Sokołowa o część B. (Warsz 1, 3v); ciż z B. sprzedają cz. Sokołowa kupioną od Jakusza i Mikołaja [z Laskową] Marcinowi z Sokołowa (Warsz 1, 8v); 1422 Włodzimierz (Włodek) i Ścibor br. dziedzice z B. odstępują swe części w dziedzictwie B. Piotrowi, Krystynowi i Zawiszy dziedzicom z Sokołowa za ich części w Sokołowie (MK 3, 89v, w Czersku); 1424 szl. Piotr z Niwisk z braćmi rodzonymi: Piotrem, Zawiszą i Krystynem [z B.] mają zapisane przez Stanisława Koczka z Sokołowa 20 kóp gr posp. na cz. dóbr B. (Warsz 1, 148); 1425 szl. Stanisław z Sokołowa zaręcza za swą ż., że zrzeknie się części w Laskowie i B. na rzecz w/w braci (Warsz 1, 161); 1427 Jakub z B. i Stanisław z Sokołowa [warsz.] zastawili swe działki w dziedzictwie B. Piotrowi, Krystynowi i Zawiszy z B. na okres 2 lat i nie wykupili ich pod przypadkiem; Jakub w 14 kopach, Stanisław w 20 kopach gr posp.; ks. potwierdza to nabywcom (PP V, nr 455); 1433 Ścibor, Włodek, Mikołaj, Maciej i Stanisław Zaścieniewicy z Sokołowa [warsz.] sprzedają Krystynowi i Zawiszy z B. swe części dziedzictwa B. z wszelkimi pożytkami i barciami miodowymi; Ścibor, Włodek i Mikołaj część posiadaną od Jachny c. Macieja z Sokołowa za 9 kóp gr posp., Maciej i Stanisław część ojcowizny w B. za 19 kóp gr posp. Wszyscy ręczą pokój, w tym Miko-

łaj za swego ojca, Maciej za brata, Stanisław za siostrę; zeznają, że nabywcy zaspokoili ich także za odsetki czasowe, o które byli pozywani. Zawisza otrzymuje dwie części tych działów [2/3], Krystyn trzecią część (PP VI, 472); 1433 Zawisza z B. zapisuje swej ż. Pawlinie c. Andrzeja z Umiastowa [bł.] 30 kóp gr na połowie swej części w B. (PP 6, nr 478; w Latowiczu); 1435 Wszebor z Laskowa [kam.] sprzedaje Bartłomiejowi z Zawad [liw.] 1 rączkę miodu [tj. 1 bór bartny] w Niwiskach i w B. za 20 kóp gr posp. (MK 3, 142); 1439 Filip i Mikołaj br. z Sokołowa sprzedają swe części w B. Zawiszy i Krystynowi z B. za 7 kóp i 20 gr posp. (MK 3, 154v); [1453] Bartłomiej dz. z Zawad [liw.] sprzedaje jedną rączkę miodu w [dobrach] Niwiska i B., którą miał od Wszebora z Laskowa, za konsensem tegoż Wszebora, Piotrowi z Niwisk oraz Krystynowi i Zawiszy z B. (MK 4, 13v-14; TymSąd s. 77, 1459!); 1455 Mikołaj, Piotr, Andrzej, Jan, Maciej i Stanisław, ss. zm. Zawiszy z B. z jego pierwszej żony oskarżają Annę z Młądza, jego drugą ż. o zabicie ojca (Bon. I, s. 368 wg CzersZG 1B f. 401, 434, 441, już nie istniejącej); też Anna z Młądza skazana za zabójstwo męża na karę 50 kóp gr i inne kary, jej pomocnik Żytko plebejusz skazany na śmierć przez powieszenie (Lub. Czer., Wstęp s. 88); ok. 1470 Stanisław s. Krystyna z B. (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Andrzeja z B. i całą jego wieś B. z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1523 Jan s. Jakuba z B. diec. pozn. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1537 Stanisław s. Aleksego z B. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1557 Stanisław, Jan i Mikołaj ss. Aleksego Bojemskiego lokują miasto Oleksin na obszarze dóbr B. (MS 5/1 nr 1919; MK 90, 106); 1563: 11 wł. os. (ŻD 416); Bojemscy h. Korab z B. (Bon. I, 368n); XIX w. dobra B. z przynależnościami Zawady, Ździary i Oleksin przed 1863 r. obejmowały ogółem 3022 mr. [ponad 100 wł.], w tym włościanie 711 mr., 2 młyny i stawy (SG I, 292).

5. 1425 B. włączona do par. Grębkowo wraz z dzies. (Now II, 547); 1538 Jan Bojemski rez. z plebanii w Wiśniewie (MS 4, 19423); 1542 Jan Bojemski pl. w Wiśniewie w z. warsz. (Now II, 548); 1547 bp pozn. na prośbę Aleksego Bojemskiego [fundatora] eryguje kość. par. w Oleksinie i przyłącza do niego starą wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie Zawady, Zdziar, Ruda, Ryczycza, Skroda i Podrudzie i in. wym. (KnapNot 443-445; Now II, 546); 1548 dzies. z wsi [kmieca] dla par. Grębkowo, dzies. z folw. [szl.] dla kła w Oleksinie (Now II, 547).

Uwaga. B. było prawdop. ośrodkiem dużej włości leśnej z nadania książ. na rzecz możnego sprzed 1220 r., sięgającej po rz. Boimia (zob.), lewy dopływ

Kostrzynia, w której dopiero przed 1547 r. lokowano szereg wsi fundując nową parafię w Oleksinie 1547 r. Zob. AHPMaz (rekonstrukcja granic par. Oleksin na lewym brzegu rzek Kostrzyń i Boimia).

BORKI (1563 Borki, 1565 z Borkiem [Borek], 1770 Borek, 1783–1784 Borki, 1827 Borki Strachowskie) 2 km na SE od Jadowa, obecnie Borki (AHPMaz: Borek).

1. 1563 distr. liw., par. Pniewnik (ŻD 419); 2 poł. XVI w. par. Jadowo albo Pniewnik (AHPMaz); 1783–1784 par. Jadowo (RegDiec. 480).

2. 1565 wieś król. Jadowo graniczy z B. (LMaz 2, 159).

3. Włas. szlach. 1563: 5 wł. os. (ŻD 419); 1565 B. włas. pani Mińskiej (LMaz 2, 159); 1770 Borek (Mapa Polonia Perthéesa); 1783–1784 B. włas. Radziwiłła wojewody wileńskiego, wraz ze Strachówką (RegDiec. 480); XIX w. wieś B. 83 mr. [niespełna 3 wł.], wchodziła w skład dóbr Strachówka (SG 1, 312 i SG 11, s. 381, hasło Strachówka).

Uw. Wieś prawdop. była związana z obszernym kompleksem leśnym włości szlach. Pniewnik (zob.), obejmującej lasy nad rz. Pniewnik. Por. AHPMaz; tu nietrafnie nazwa Puszcza Korycka (włas. król.) została rozciągnięta także na obszar sąsiedniej włości szlacheckiej Pniewnik (z włas. Świętochowskich). Pocz. prawdop. nazwa topograficzna, wskazywała na las iglasty niewielkich rozmiarów, następnie niezbyt dużą osadę założoną w tym lesie. Por. Maz. nazwy ter. 25; Bijak, Nazwy 24.

BORZE (1435 Borze) osada zaginęła, zlokalizowana (AHPMaz; 9 km na SW od zamku w Liwie).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1512 par. Czerwonka (PT 1, 38; AHPMaz); 1783/1784 par. Czerwonka (RegDiec. 762).

2. 1483 2 ½ wł. w dobrach Koszewnica, zaczynając od rz. Koszewnicy, między dobrami dziedz. B. i Koszewnica (MK 5, 210); 1565 Czerwonka graniczy m. in. z Borzany [szlachtą ze wsi Borze] (LMaz 2, 182); 1 poł. XIX w. [osada] Borze (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1435 Mikołaj z B. sprzedaje swą część w Kruszewcu obejmującą 5 wł. Janowi i Tomaszowi braciom z Kęsów za 26 kóp gr posp. (MK 3, 169v, ident. niepewna); 1435 Tolam z Koszewnicy sprzedaje połowę

swej części w Koszewnicy Andrzejowi z B. swemu szwagrowi za 11 kóp gr posp. (MK 3, 169v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Andrzeja z s. Pawłem i pozostałych dziedziców B. z mieszkańcami (KL nr 236, s. 273) oraz Jana, Stanisława i Marka z B. oraz ich działki tamże od prac przy zamkach i fortalicjach ks. (KL nr 236, s. 274); 1512 szl. Maciej z B. z par. Czerwotka (PT 1, 38); 1521 szl. Feliks z B. (Ep. 204, 78v); 1525 Stan. i Jan ss. zm. Mikołaja z Koszewnicy B. sprzedają Wojciechowi z Kałuszyna Mroczków swe pr. bliższości do ½ wł. w Kałuszynie Mroczkach po zm. Mikołaju Orzelku, synie zm. Mikołaja Borza z tegoż Kałuszyna, swoim stryju (MK 41, 54v); 1535, 1540 Borze Koszewnica (kart. AHPMaz); [1563 brak w rejestrze] 1783–1784 Borza włas. Szczygielskiego (RegDiec. 762); 1790 B. 3 dymy (TarDym); [a. 1827] Borze osada prywatna, 2 domy, 11 mieszkańców (Tab. 1827 I, 38; Mapa Kwat.). Nie odnotowane w SG.

5. 1603 dzies. z B. dla nauczyciela w uposażeniu kośc. w Czerwonce (Now II, 548).

Uw. Nazwa Borze wywodzi się od od staropolskiego imienia Borza oraz od nazwy miejscowości Borze [nowom./Gzy], gniazda drobnego rycerstwa z rodu Ostojów w ziemi zakroczymskiej (MZH s. 263, indeks; Bijak, Nazwy, 63; SSNO I, 226).

BROSZKÓW (1428 Brzoskowo, Broskowo, 1435 Broschkowo, 1459 Broskow, 1462 Broscowo, 1476! [1480] Sbroshkovo, 1563 Broskowo, 1783–1784 Broszkow) 5 km na SW od Niwisk, dziś Broszków.

1. 1428 prope Lyw in Czirnensi distr. (PP V, 640); 1435 distr. liw. (MK 3, 168v); 1563 par. Niwiska (ZD 415).

2. 1951 oznaczona granica powiatu oddziela B. od [Chojeczna] Polaków (Mapa pow. siedleckiego; odtwarza dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1428 Mikołaj z B. z Prejtozem, Anną, Dorotą i Małgorzatą swoimi dziećmi sprzedają swe działki w B. szl. [Siemionowi] z Bliznego [warsz.] za 100 kóp gr posp., w tym 22 kopy gr pras. Ks. uwalnia [Siemiona] od prac przy grodach, z wyłączeniem nowych, i daje mu inne prawa zawarte w starym przyw. sprzedawców: [czynsz książ.] po 4 gr pras. [z wł. os.], zwolnienie od kar sądowych z wyjątkiem książ., sędziemu po 4 gr., podsędkowi 2 gr, oraz pr. łowów z wyłączeniem tura, rysia i sokoła (PP V, 640); 1435 Jakusz i Piotr br. ze Świętochowa sprzedają temuż Siemio-

nowi z Bliznego swe części dziedzictwa B. za 50 kóp gr posp. (MK 3, 168v; w Komornikach, tarcz.); 1443 Tomasz Ciołek z Zalesia [czer.] sprzedaje Siemionowi z B. całe swe dziedzictwo Siana, które ma od swego brata Fiebrowa, za 20 kóp gr posp. (MK 3, 286v); 1459 Maciej s. Mikołaja z B. student Uniwersytetu Krak. (MUK); 1462 szl. Mikołaj z B. (TymProc 333 p 459 wg Warsz. III); 1469 szl. Mikołaj z B. (TymSąd s. 35, p 5); 1476 Piotr „Scolipeta” z B. uczeń [szkoły koleg.?] (Ep. 13, 32); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Mikołaja z S. i jego kmieci w S. i Woli Sbrozskowskiej z przyległościami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1489 Jan Oskoła kmięć [pana] Broszkowskiego (ZR 58/1698); 1519 Jerzy s. Stanisława z B. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1523 Jerzy z B., ż. Małgorzata c. Jakuba z Ciemniewa [ciech.] cześnika zakr.; owa Małgorzata zapisuje swemu ojcu z jego ss. 300 kóp w półgr na dobrach ojcowskich pod ich przepadkiem (MK 32, 247v); 1524 Jerzy s. zm. Stanisława z B. zapisuje kapitule warsz. 2 grz. czynszu dzierżawnego rocznie z B., Gręzowa, Cisia[-B.] i Proszewa w z. liw. (MK 32, 220v); 1530 Jerzy Sbrozskowski ustanowiony poborcą podatku dla z. liw. (Iura nr 303); 1538 król nominuje Jerzego Broszkowskiego, jednego z 4 wybranych kandydatów, na sędziego ziem. liw. (MS 4, nr 19299); 1545 Jan s. Jerzego Broszkowskiego student uniwersytetu krak. (MUK II); 1553 król powierza opiekę nad dziećmi zm. Marcina Broszkowskiego jego braciom Jerzemu sędziemu liw. i Michałowi Broszkowskiemu (MS 5/2, nr 5977); 1563: 14 wł. os. (ZD 415); 1572 Marek Podoski pl. w Różanie z ojca Jana Podoskiego sędziego z. ciech. h. Junosza oraz matki Doroty Broszkowskiej z B. w z. liw. h. Ślepowron (AKH III, s. 433, nr 446); 1620 B. sprzedane przez Broszkowskich Gostomskiemu (Bon. II, 148); XIX w. wieś i folw. 1789 mr. [niespełna 60 wł.], w tym znaczne lasy (SG 1, 382). Broszkowscy z B. w z. liwskiej h. Brochwicz! (Bon. II, 148; przynależność do rodu herald. określona nietrafnie).

5. 1603 dzies. z B. dla plebana w Niwiskach (Now II, 146).

Uw. Broszkowo było pocz. włością leśną, którą zagospodarowano w części lokując w XV w. dwie wsie kmieci, a pełniej po 1480 r. lokując dalsze wsie na jej obszarze: Piróg-Broszkowo, Cisie-Broszkowo i Nowaki-Broszkowo. W świetle danych z XIX w. włość mogła liczyć ok. 150 włók. Nazwa Broszkowo wywodzi się od zdrobnienia Broszek, a to zdrobnienie może pochodzić od imienia Brosław/Zbrosław lub podobnego (por. Bijak, Nazwy 27 oraz SSNO I, 255). W 1 poł. XV w. włość należała do Prusów, w XVI w. Broszkowscy powinni należeć do Ślepowronów.

BRZEŹNIK (1530 Brzeznik, 1563 Brzeźnik) 5 km na E od Dobrego, obecnie Brzeźnik (AHPMaz).

1. 1530 par. Dobre (Vis. 272, 562-64v); 1563 distr. liw., par. Dobre (ŻD 420).

3. Włas. szlach. 1563: 6 ½ wł. os. (ŻD 420); 1783–1784 włas. Oborski kaszt. ciech., też właściciel Makowca (RegDiec. 631); XIX w. Brzeźniki wieś 121 mr. [6 wł. os.] (SG 7, 659, hasło Ossówno).

5. 1530 bp płoc. Andrzej Krzycki przyłącza do par. Dobre B., który należał wcześniej do par. Pniewnik od czasu lokacji (Vis. 272, 562-64v).

Uw. Nazwa osady pochodzi od nazwy terenowej Brzeźnik, tj. gaj brzozo-
wy (Maz. nazwy ter. 28). W średniowieczu była to część składowa lesistej
włości Ossówno (zob.). Por. AHPMaz (obraz osadnictwa i granic dla 2 poł.
XVI w.).

C

CHLEWISKA (1563 Chlewiska) 10 km na SE od Niwisk (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416).

2. 1951 oznaczona granica gminy oddziela Ch. od Czerniejewa, Nowaków,
Cisia i Pieroga (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1563: 3 wł. os. (ŻD 416); XIX w. folw. Ch. 973 mr. [ok. 32½
wł.], w tym lasu 435 mr. (SG 1, 584).

Uw. Nazwa wywodzi się od określenia chlewisko, ma związek z hodowlą
świń, zapewne w terenie leśnym obfitującym w żołądzie oraz systemem
półpasterskim, opartym o zespół chlewów w większym majątku hodow-
lanym.

CHMIELEWO (1436 Chmyelewo, 1476! [1480] Chmyelewo inaczej Lukye)
3 km na ENE od Korytnicy, obecnie Chmielew (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1565 wieś król. Popowo graniczy z Chmielewskimi [z Ch.] (LMaz 2, 180).

3. Włas. szlach. 1436 Małgorzata c. Stanisława z Ch., ż. Szymona z Ugosz-
czy [z. drohicka] kwituje swoich braci Marcina, Mikołaja, Pawła i Macieja

z Ch. z zadośćuczynienia za dobra ojcowskie (MK 3, 192v; w Liwie); 1439 Stanisław z Ch. z ss. Mikołajem, Pawłem i Maciejem kupuje trzecią część 20 wł. w Kruszewcu od Piotra i Wojciecha z Kruszewca za 30 kóp gr posp. (MK 3, 232); 1447 Paweł, Mikołaj, Maciej, Marcin br. z Ch. kupują dział w Kruszewcu (MK 4, 45); 1450 Stanisław z Kruszewca sprzedaje dział tamże za 26 kóp w półgr, w tym części pozyskane od Pawła, Mikołaja i Macieja z Ch. (MK 4, 112); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Adama, Stanisława i Jana synów Macieja, Piotra i Stanisława synów Pawła, Pawła syna Mikołaja i Piotra syna Marcina z Ch. i działy ich z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1563: 6 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1607 Stanisław syn Feliksa, wnuk Pawła, oraz Jan s. Michała Chmielewscy h. Radwan z Ch. w z. liw. (Bon. III, s. 5); 1783–1784 Ch. włas. Klickiego cześnika różańskiego (RegDiec. 482); XIX w. wieś 225 mr. [7 ½ wł. os.], folwark 544 mr. [ok. 18 wł.] (SG XII, 646, dobra Turna).

CHOJECZNO (1425 Choieczno, 1438 Choyeczno) par. Niwiska.[hasło ogólne]

1. 1438 distr. Czirnensis prope Lyw [pow. liw.] (MK 3, 218v); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1438 zob. p. 3.

3. Włas. szlach. 1425 ks. Janusz I daje Piotrowi z Ch. na jego dziedzictwo Ch. i Widliska zwolnienie kmieci od prac przy grodach starych, uwalnia odbiorcę od kar sąd. z wyjątkiem ks.; daje mu pr. łowu saren, dzików, niedźwiedzi i bobrów (PP V nr 149; w Czersku); 1438 Maciej, Ścibor, Piotr, Paweł i Jan bracia z Ch. ze swym szwagrem Maciejem sprzedają Tomaszowi ze Słuchocina brzeg rz. Kostrzyń naprzeciw Słuchocina z przyległym lasem zw. łęg, między borem a brzegiem rz., jak oznaczono, w dziedzictwie Ch. za 6 kóp gr posp., z wyłączeniem barci starego bartnika (MK 3, 218v); [1453] 1459! szl. Maciej z Ch. i szl. Mikołaj z Niwisk poręczyciele szl. Piotra z Niwisk (TymSąd s. 77 wg Liwska 1, 18); 1468 Jan s. Pawła z Ch. ma proces z Maciejem kmieciem Mikołaja Gałeczkiego [z Gałek] (TymSąd s. 31 wg Liwska 1, 95); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja, Jana, Jakuba braci ss. zm. Pawła, Jana Drozda, Piotra Kopcia z br. Janem, Jana Piętkę, Paszkowięta i Robaka dziedziców z Ch. i ich dziedzictwo Ch. z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236, s. 271); 1491 Katarzyna ż. Piotra Żelazo Chojeckiego [z Ch.] kwituje swoich

braci Zygmunta i Gumberta dziedziców z Kopany i Walisk z zadośćuczynienia za dobra (MK 18, 47; Bon. XI, 111);

1495 szl. Jerzy s. Pawła z Ch. zastawia Ściborowi s. Marcina Piotrowskiego z Polikowa swój dział, z wyłączeniem wiana swej ż. Barbary, w 60 kopach w ½ gr pod przepadkiem (MK 9, 215-215v); 1496 szl. Barbara c. zm. Pawła z Ch. wraz z mężem swoim Marcinem zastawia połowę swego działu ojcowizny Ściborowi z Piotrowic w 18 kopach gr pod przepadkiem (MK 9, 215); 1497 dok. w/w przypadku okazał Ścibor z Piotrowic (MK 9, 215); 1526 Zofia Chojecka, c. Macieja, ż. Szymona s. Gotarda Głoskowskiego z Głoskowa [czer.], który zabezpiecza jej posąg na swoich dobrach (Bon. VI, 110); 1584 Chojeccy [z Chojeczna] h. Korab (Pap. 590). XIX w. obszar dawnej włości Chojeczno mógł mieć ok. 260 wł. (dane SG).

Uwaga. Mogła to być jedna włość, tworząca kompleks wraz z Sianą, która mogła pierwotnie wchodzić w jej skład, bowiem graniczyła z nią na zachodzie, północy i wschodzie. Nazwa Siana w 1220 r. mogła zatem obejmować cały ten kompleks leśny, intensywnie zagospodarowywany rolniczo w XV w., a utrzymała się prawdop. w dawnym centrum osadniczym rzeczony włości.

Nazwa Chojeczno pochodzi od określenia chojec – sosna zwyczajna (Bijak, Nazwy 34), zatem na obszarze włości w składzie drzewostanu wyróżniała się owa sosna, od której uformowano charakterystyczną nazwę.

CHOJECZNO CESARZE (1535 Cesarze, 1563 [Choieczno] Cesarze, XVII w. Chojeczno Cesarze) 9 km na ESE od Grębkowa, dziś Chojeczno Cesarze.

1. 1535 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1535 C. (kart. AHPMaz); 1563: 5 wł. szl. bezkm. (ŻD 416); 1783–1784 Ch. C. włas. drobnej szl. (RegDiec. 766); XIX w. 398 mr. [ponad 13 wł.] (SG I, 615).

Uw. Nazwa Cesarze wywodzi się od przezwiska Cesarz, znanego w Polsce XV w. (SSNO I, 306), może o charakterze żartobliwym, w nawiązaniu do określenia władcy cesarstwa.

CHOJECZNO DROZDOWA WOLA (1476! [1480] Choyeczno, 1563 Choieczno Drozdowa Wola), osada zaginiona, niezlokalizowana (AHPMaz, s. 154).

1. 1476 [1480] distr. liw. (Lub nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia m. in. Piotra Drozda z Ch. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (Lub nr 236, s. 271); 1482 Jan Drozd z Ch. rozjemca szl. z Polikowa (MK 32, 171v); 1563: 9 wł. os. (ŻD 415); 1571 Adam s. Macieja z Woli Drozdowej [h. Korab] (Bon. III, 42); 1576–1578 Chojcecki h. Tępa Podkowa [Boleścic] (Wittyg s. 58).

Uw. Nazwa wskazuje na rodzinę Drozdów, posiadaczy dużej wsi kmiecej. Dla identyfikacji ważne może być powiązanie tych danych z informacjami pochodzącymi z XVII-XVIII, co wymaga szerszych badań. Może późniejsze Chojeczno-Polaki, duża wieś kmieca (zob.)

CHOJECZNO GAŁKI (1468 Choyeczno, 1492 Choieczno alias Galky, 1563 Gałki) 7 km na ESE od Grębkowa, obecnie Gałki (AHPMaz).

1. 1492 distr. Czirn. prope Lyw (MK 9, 188); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1822–1839 oznaczona granica wsi Jagodne i G. (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1468 Maciej kmieć Mikołaja Gałęckiego ma sprawę z Janem s. Pawła z Ch. (TymSąd s. 31 wg Liwska I, 95); 1471 Paweł z Ch. przedstawia świadków przeciw Mikołajowi Gałęckiemu, że nie ukradł [temuż] Mikołajowi pszczoł z jego barci w Ch. (MHerald 1932 nr 1, s. 2-3, poz. 8); 1476 Andrzej Gałęcki rządcą liw. (MHerald 1932 nr 1, s. 3 poz. 9); 1492 Janusz Szostakowicz z Ch. G. odstępuje Jakubowi Łacnemu z Obrytego staroście nur. dobra Ch. G. wraz z barciami i innymi pożytkami, które kupił od ks. Konrada III, za jego dział w Słomach i dopłatę 200 fl. (MK 9, 187v-188; MK 18, 54-54v; MK 32, 207); 1493 Jan Szostakowicz z Ch. zastawia dział w Słomach (nur.), otrzymany od Jakuba Łacnego, Szczepanowi z Rytel [z. drohicka] (MK 32, 207v); 1518 [zm.] Andrzej Gałęcki pl. w Korytnicy, następca zm. pl. Jana Świerczewskiego; po nim następcą Jan z Kałuszyna (PT 1, 336); 1552 Jan Gałęcki h. Prus I urzędnik abpa gn. (Wittyg s. 88); 1563: 7 wł. os. i 7 ½ mr. (ŻD 415); 1783–1784 G. włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. (RegDiec. 765); XIX w. 1130 mr. [niespełna 38 wł.], w tym las, grunt żytnei, łąki nad rz. Kostrzyń (SG 2, 479).

CHOJECZNO JAGODNE (1510 Jagodne, 1568 Jagodne Chojeczne) 12 km na E od Kałuszyna, obecnie Jagodne (AHPMaz).

1. [distr. liw.]; 1547 erekcja par. Oleksin (KnapNot 444-445); 1563 par. Niwiska (ŻD 416; prawdop. przynależność przed 1547 r.); 1783–1784 par. Oleksin (RegDiec. 767).

2. 1822–1839 oznaczona granica wsi J. i Gałki (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1510 Mikołaj Kopec s. zm. Piotra [Kopcia] z Ch. Widlisk zastawia Małgorzacie ż. Grzegorza ze Stpic [nowom.?] wraz z mężem 1 ½ wł. w dwu polach we wsi J. oraz 1 wł. w Zaliwiu obok rz. Kostrzyń na 11 lat w 8 kopach gr posp. (DrohickaZ 1621 r. w Mińsku, fond 1759-2-64); 1529 Mikołaj Kopec z Ch. Widlisk i J. (DrohickaZ z 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64); 1563 Jagodne: 6 wł. os. (ŻD s. 416); 1568 Jadwiga c. Stanisława Zaliwskiego, dz. wsi J. Ch., ż. Andrzeja Granidło Laskowskiego z Lasek [war.] (Bon. XIII, 378); 1783–1784 J. włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w. Jagodne par. Oleksin, ok. 42 wł. (SG III, 369).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz inne osady, w tym J. i Snidziska! [mylny odczyt; recte Widliska] (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

Uw. Jagodne jest nazwą topograficzną związaną z lasem jako miejscem występowania i zbioru jagód, także nazwą osady założonej w takim miejscu, znaną w różnych częściach ówczesnego Mazowsza, (Maz. nazwy ter. 61; AHPMaz s. 172).

CHOJECZNO KOPCIE (1476 [1480] Piotr Kopec z Chojeczna; 1783–1784 Kopcie) 7 km na ESE od Grębkowa. Pocz. część dóbr Chojeczno, związana z Chojecznem Widliskami (zob.), później odrębna wieś Kopcie w sąsiedztwie dóbr Zaliwie.

1. [z. liw., par. Niwiska]; 1783–1784 z. liw., par. Kopcie (RegDiec. 765).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia m. in. Piotra Kopcia z Ch. z bratem Janem oraz ich działy i mieszkańców od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1510 Mikołaj Kopec s. zm. Piotra [Kopcia] z Ch. Widlisk zastawia Małgorzacie ż. Grzegorza ze Stpic [nowom.?] wraz z mężem 1 ½ wł. w dwu polach we wsi Jagodne oraz 1 wł. w Zaliwiu obok rz. Kostrzyń na 11 lat w 8 kopach gr posp., aż do wypłaty posagu (DrohickaZ 1621 r. w Mińsku, fond 1759-2-64); 1529 Mikołaj Kopec z Ch. Widlisk

i Jagodnego (DrohickaZ z 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64); 2 poł. XVI w. osada nie odnotowana w rejestrach poborowych, nie przedstawiona na mapie Mazowska (AHPMaz indeks); 1722 fundacja par. Kopcie, fundator Wiktor Cieszkowski (SG 4, 375); 1783–1784 K. i Gałki włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. (RegDiec. 765); XIX w. Kopcie 557 mr. [18 ½ wł.] (SG 4, 375).

Uwaga. Nazwa Kopcie pojawia się na obszarze dóbr przynależnych do Chojeczna, jest nazwą zbiorową wywodzącą się od nazwy osobowej Kopec (Bijak, Nazwy 100), dlatego można ją łączyć z Piotrem Kopciem, znanym w 2 poł. XV w. i jego potomkami.

CHOJECZNO KOTUŃ (1515 Chojeczno Cothonye, 1563 Kotun) 9 km na SW od Niwisk, obecnie Kotuń (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw. (ŻD 415); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).
2. 1822–1839 oznaczona granica wsi Wilczonek i K. (Mapa Kwat.).
3. Włas. szlach. 1515 prac. Aleksy z Ch. C., ż. prac. Agnieszka c. zm. Stanisława Niczka, wójta z Wyczółek (MK 41, 49); 1563: 10 wł. os. i młyn (ŻD 415, egz. uzup.); Kotuńscy/Kotońscy w z. liwskiej znani od 1591 (Bon.XII); 1783–1784 K. włas. Grzybowskiego podkom. liw. (RegDiec. 762); XIX w. 1056 mr. [35 wł.], inne dane wieś 357 mr. [ok. 12 wł. włościan], folw. 195 mr. [6 ½ wł.] (SG 4, 500).

Uw. Nazwa Kotonie wywodzi się od nazwy osobowej Kotoń, pochodnej od kota; uległa tu przemianie na Kotuń, w liczbie pojedynczej (Bijak, Nazwy 102).

CHOJECZNO MINGOSY (1503 Choyeczno Myngosy, 1547 Mingoszczy, 1563 Mingossi, Mingosy) 15 km na E od Kałuszyna, obecnie Mingosy.

1. z. liw., 1547 par. Oleksin (zob. p. 5); 1563 par. Niwiska (ŻD 415-416); 1783–1784 par. Oleksin (RegDiec. 767-8).
2. 1503 gran. dóbr Ch. M. i Widlińska idzie lasem od [węgła] gran. dóbr Siana do [węgła] gran. dóbr Żeliszew (MK 32, 52v).
3. Włas. szlach. 1503 Michał, Jerzy i Ścibor bracia z Ch. M. odstępują Stanisławowi Wojsławskiemu dobra posiadane za rz. Świdnicą do Ciosnego lasku, włącznie z tym lasem, w zamian za dział posiadany od szl. Barbary i Ścibora, zapisany w księdze ziem. liwskiej (MK 32, 52v); 1563: 2 wł. os. [szl.

mającej kmieci] (ŻD 415); ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 416); 1637 Krzysztof Drabik Chojcecki z Ch. M. h. Jastrzębiec przedstawia wywód szl.: wnuk Andrzej Chojceckiego vel Spickiego, prawnuk Macieja, praprawnuk Grzegorza (Bon., Herbarz, III, s. 45); 1783–1784 M. włas. Cieszkowskiego oraz Iłowickiej (RegDiec. 767-8); XIX w. Mingosy folw. 344 mr. [ok. 11 ½ wł.] (SG 6, 446).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz inne osady, w tym M. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

Uw. Nazwa Mingosy pochodzi od nazwy osobowej Mingos, pochodzenia bałtyckiego (Bijak, Nazwy 130). Tu może wywodzić się od rycerza z rodu heraldycznego Prusów, obecnego w późnośredniowiecznej ziemi liwskiej, w którym długo trwała tradycja dziedziczenia imion z kręgu dawnych nobliów pruskich.

CHOJECZNO PIĘTKI (1476! [1480] Choyeczno, 1492 Chogeczna, 1563 [Chojeczno] Pietki, 1783–1784 Piętki) osada zaginiona, zlokalizowana (AHPMaz wg map Kwat. i Heldensfelda; 8 km na W od Niwisk).

1. 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415); 1783–1784 par. Niwiska (RegDiec. 767).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia m. in. Jana Piętkę z Ch. od prac przy zamkach i foralicjach książ. (KL nr 236, s. 271); 1492 Jan Piętka z Ch. h. Bolesta oraz Jurek z Ch. h. Bolesta (MZH nr 713); 1535 (kart. AHPMaz); 1563 Ch. P.: 3 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 włas. [Jana] Chojceckiego podczaszego [liw. (RegDiec. 767)]; [a. 1827] Ch. P. 4 domy, 29 mieszkańców (Tab. 1827 I, 67).

CHOJECZNO POLAKI (1578 Chojeczno Polaki, 1663 Polaki Chojeczno, 1673 Chojeczno Polaki, 1770 Polaki) obecnie Polaki, 8 km na WSW od Niwisk (AHPMaz).

1. 1578 distr. liw. (RP); 1673 par. Niwiska (kart. AHPMaz); 1783–1784 par. Kopcie (RegDiec. 765).

2. 1951 oznaczona granica powiatu oddziela P. od Tymianki, Broszkowa i Kotunia (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1578 Ch. P. (kart. AHPMaz); 1663, 1673 (kart. AHPMaz),

1770 Polaki (Mapa Polonia Pertheesa); 1784–1784 P. wlas. Jałowickiej (Reg-Diec. 765); XIX w. wieś 292 mr. [niespełna 10 wł.], folw. 957 mr. [blisko 32 wł.] w większości lasu, zarośli, pastwisk i nieużytków (SG 8, 561).

Uw. Nazwa tej części dóbr Chojeczno wywodzi się od przezwiska Polak, znanego dobrze już w Polsce średniowiecznej, zwłaszcza wśród mieszczaństwa i rycerstwa (SSNO IV, 307). Może to wcześniejsza wieś Chojeczno Drozdowa Wola (zob.)

CHOJECZNO SYBILAKI (1535 Sybilacy, 1563 Szibiliaki; 1581 Chojeczno-S., 1783–1784 Chojeczno Szybilaki) 10 km na ESE od Grębkowa, dziś Chojeczno Sybilaki.

1. 1535 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1535 S.(kart. AHPMaz); 1563: 5 wł. szl. bezkm. (ŻD 416); 1581 Stanisław i Marcin [Chojeccy h. Korab] ss. Jerzego z Ch. S. kwitują Zaleskich (Bon. III, 42 wg CzersZG); 1783–1784 Ch. S. włas. drobnej szl. (Reg-Diec. 766); XIX w. 684 mr. [blisko 23 wł.], okolica drobnoszl. (SG I, 615).

Uw. Nazwa Sybilaki wywodzi się od żeńskiego imienia Sybilla, Sybila, znanego już w Polsce XIII-XV w. (SSNO V, 264; Bijak, Nazwy 34).

CHOJECZNO WIDLISKA (1425 Widliska!, 1436, 1437 Choyeczno et [i] Wydliska, 1510 Choieczno Widliska, 1512 Choyeczno Vidliska, 1547 Sni-dziska! [recte Widliska]) osada zaginiona, leżała nad rz. Kostrzyń w rejonie późniejszej wsi Kopci lub bliżej Jagodnego.

1. 1436 prope Lyw [pow. liw.] (MK 3, 187, 199); [a. 1547 par. Niwiska?]; 1547 erekcja par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 par. Niwiska (ŻD 416; praw-dop. dawna przynależność par.); 2 poł. XVI w. par. Oleksin (AHPMaz); 1783–1784 par. Oleksin (RegDiec. 767).

3. Włas. szlach. 1425 ks. Janusz I daje Piotrowi z Chojeczna na jego dzie-dzictwo Chojeczno i W. zwolnienie kmieci od prac przy grodach starych, uwalnia odbiorcę od kar sąd. z wyjątkiem ks.; daje mu pr. łowu saren, dzików, niedźwiedzi i bobrów (PP V nr 149; w Czersku); 1436 Mikołaj, Paweł, Maciej, Ścibor, Piotr, Jan i Maciej dziedzice z Ch. W. sprzedają Pawłowi z Suchej swą ½ młyna z brzegiem rz. w W. na budowę młyna na rz. Kostrzyń, ale będą posiadać ½ stawu rybnego i dadzą drogę przez dziedzictwo Ch. do dziedzictwa Proszewo (MK 3, 187, 199); 1437

Panowie z Ch. i W.: Maciej, Ścibor, Piotr, Jan oraz Maciej z Wąsoszy, ich szwagier sprzedają Pawłowi dz. z Suchej brzeg rz. Kostrzyń ze stawem i ½ młyna; dadzą drogę do młyna przez dziedzictwo Ch. do Proszewa, Paweł wykona tę drogę (MK 3, 199); 1438 Maciej, Ścibor, Piotr, Paweł, Jan bracia i Maciej, ich szwagier z Ch. [Widlisk?] sprzedają Tomaszowi ze Słuchocina brzeg rz. Kostrzyń z lasem zw. Łęg między borem a tym brzegiem naprzeciw Słuchocina, bez barci, za 6 kóp gr posp. (MK 3, 218v); Ścibor z Ch. sprzedaje Stanisławowi z Karwowa połowę swego działu w Ch. i Widliskach, z rączką miodu [borem bartnym], ale z wyłączeniem siedliska Ścibora w Widliskach, za 6 ½ kóp gr posp. (MK 3, 219); 1439 tenże Ścibor sprzedał ów dział Stanisławowi z Gumowa, ale sprzedaż odwołał pr. bliższości i spłacił Jan Obel z Fałęcina (MK 3, 231v-232); 1447 Jan z Ch. sprzedaje ½ dziedzictwa Ch. W. Piotrowi z Polikowa za 17 kóp wraz z barcią miodową oznaczoną przez Wawrzyńca bartnika; drugą połowę ma tenże Jan jako wiano swej żony. Piotr ze spadkobiercami ma pr. do bezpłatnego przemiatu w młynie w Suchej, jak Jan (MK 4, 44v-45); 1510 Mikołaj Kopeć s. zm. Piotra [Kopcia] z Ch. W. zastawia Małgorzacie ż. Grzegorza ze Stpic [nowom.?] wraz z mężem 1 ½ wł. w dwu polach we wsi Jagodne oraz 1 wł. w Zaliwiu obok rz. Kostrzyń na 11 lat w 8 kopach gr posp. (DrohickaZ 1621 r. w Mińsku, fond 1759-2-64); 1512 Gotard z Ch. V. zastępuje podsędka na rokach sąd. w Liwie (MK 32, 94); 1518 Paweł s. zm. Jana z Suchej darowuje bratu Salomonowi swą część ojcowską i macierzystą w dobrach Sucha, Wólka [Koski], Ch. (MK 32, 92); 1522 księżęta maz. wykonując wolę zm. matki ks. Anny przywracają Katarzynie c. Grzegorza z Ch. włas. dóbr Ch. W. (MK 32, 122-2v); 1529 Mikołaj Kopeć z Ch. V. i Jagodnego (DrohickaZ z 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64); 1544 Stanisław Suski, syn Salomona z ż. Agnieszką sprzedają dział w dobrach Sucha, Koski i Ch.-W. Wiernierzowi [Wernerowi] Oborskiemu z Kuflewa za 300 kóp gr (MS 4, nr 21622).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz inne osady, w tym Jagodne i Snidziska! [mylny odczyt; W.] (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

CHOJECZNO WILCZONEK (1535 Wilczonek, 1547 Wilczanek, 1563 Wilczowek [?] Chojeczno Zabiele, 1564 Ch. Wilczonek, 1770 Wylczanek) 2 km na NW od Kotunia, dziś Wilczonek (AHPMaz).

1. [a. 1547 par. Niwiska?]; 1547 erekcja par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 par. Niwiska (ŻD 415); 1783–1784 par. Oleksin (RegDiec. 768).

3. Włas. szlach. 1535 W. (kart. AHPMaz); 1563: 3 wł. os. (ŻD 415); 1686 Chojeczno Wilczowe (Bon. III, 42); 1770 W. (Mapa Polonia Perthéesa); XIX w. Wilczonek, wieś 222 mr. [ponad 7 wł.], folw. z awulsem Mingosy 632 mr. [21 wł.], w tym lasu 262 mr. (SG 13, 459).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym W. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7);

Uw. Część dóbr Chojeczno, w średniowieczu obiekt topograficzny lub osada. Nazwa utworzona od przezwiska Wilk/Wilczek lub podobnego.

CHOSZCZE (1547 Choszczce, 1563 Choszcze) 8 km na SE od Kałuszyna, osada lokowana we włości Boimie (AHPMaz).

1. 1547 par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 distr. liw., par. Oleksin (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1547 zob. p. 5; 1563: 3 ¼ wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 Ch. włas. wojewodzciców Rudzińskich (RegDiec. 767); XIX w. folw. Ch. z nomenklaturą Rudka 613 mr. [ponad 20 wł.], w tym lasu 499 mr. (SG 1, 636).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym Ch. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

Uw. Nazwa Choszczce pochodzi od określenia choszcz – gatunek skrzyphu, (Bijak, Nazwy 34; Maz. nazwy ter. 31-32), była pocz. nazwą topograficzną. Na Mazowszu powstało więcej osad wywodzących się od tej nazwy (AHPMaz, s. 155; Bijak, Nazwy34-35).

CHROŚCICE ([1480] Chroszcyczczy de Caluschyno, 1520 Chroszcycze, 1535 Kroszycice, 1563 Chroszycice) 4 km na NNW od Kałuszyna, obecnie Chrościce (AHPMaz).

1. 1476 [1480] distr. liv. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Marcina, Michała, Mikołaja Chrościckich z Kałuszyna i ich działy z mieszkańcami tamże od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1520 Szczepan z Ch. h. Trza-

ska, ma ok. 80 lat, ma dobra wartości do 20 kóp gr (ADP, Ep. 204, 44-45); 1535 K. (kart. AHPMaz); 1563: 7 wł. bezkm. (ŻD 417); 1783-1784 Ch. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. folw. Ch. 237 mr. [ok. 8 wł.] (SG I, 645).

Uw. Chrościccy przyszedli do Kałuszyna z Chrościc w ziemi ciechanowskiej, gniazda rycerstwa h. Trzaska; jest to nazwa przeniesiona (AHPMaz, s. 155).

CIERPIĘTA (1476! [1480] Czyrpyathy, 1519 Czerzpyaty, 1563 Cierszpieta) 3 km na S od Wierzbna, obecnie Cierpięta (AHPMaz).

1. 1476! [14080] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418); 2 poł. XVI w. par. Grębkowo (AHPMaz); 1617 wiz. par. Grębkowo (KnapNot).

3. Włas. szlach. [1480] 1476! ks. Konrad III uwalnia ur. zm. Tabora stolnika warsz. z Powsinka i jego kmieci w Wierzbnie i C. w dziedzictwie Wierzbno od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1519 Jan s. zm. Jana z Ojrzanowa sprzedaje z pr. odkupu czynsz roczny 4 grz. z Jawornika, C. i Wesolej Woli za 40 kóp w półgr na ufundowanie ołtarza w kośc. par. w Tarczynie (MK 32, 55v); 1530 Jan z Wieczfni kaszt. płoc. i [panowie] Jeżewscy jako stryjcowie i współherbownicy zm. Jana Ojrzanowskiego star. warsz. dają Katarzynie Ojrzanowskiej swoje działki w dobrach Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz Wierzbno, C., Jaworniki i Zimna Woda w z. czer. [liw.] (MS 4 nr 5504; SHGWarsz s. 185); 1531 też Katarzyna Boglewska c. Stanisława, wd. po Janie Ojrzanowskim, ż. Piotra Goryńskiego dostaje od króla pr. włas. w/w dóbr Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz Wierzbno, C., Jaworek, Zimna Woda, czyli Wola Dobrzeszna (MS 4 nr 16022); 1563: 14 wł. os. (ŻD 418); XIX w. dobra C. z wsią Szczepanowo i C. 758 mr. [25 wł.] (SG I, 691-692).

Uw. Nazwa osady wywodzi się od imienia Cierzpięta/Cierpięta, znanego na Mazowszu, w tym i w ziemi liwskiej w XV w. Wieś Cierpięta powinna być ident. z Wolą Wierzbieńską, znaną jedynie w 1490 i 1493 r. w posiadaniu Pawła s. Pawła Tabora, która przeszła w posiadanie Ojrzanowskich. Zob. WOLA WIERZBIEŃSKA

CISIE-BROSZKOWO (1524 Czyshye, 1563 Ciszcie Broskowo, 1578 Cisie) 8 km na SSW od Niwisk, dawniej Cisie, obecnie Zagródzie (AHPMaz).

1. 1524 terra [ziemia] liw. (MK 32, 220v); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1951 oznaczona granica gminy oddziela Cisie, Nowaki i Pieróg od Chlewisk (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1524 Jerzy s. zm. Stanisława z Broszkowa zapisuje kapitule warsz. czynsz dzierżawny z Broszkowa, Gręzowa, C. i Proszewa w z. liw. (MK 32, 220v); 1540, 1541 (kart. AHPMaz); 1563: 2 ½ wł. os. (ŻD 415); 1578 C. (kart. AHPMaz); 1783–1784 C., Nowaki i Pieróg włas. Raczyńskiego starosty gen. Wlkp. (RegDiec. 766-767); XIX w. wieś brak danych, folw. 1338 mr [ok. 44, 6 wł.] (SG 1, 705).

5. 1603 dzies. dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

CZAPLE (1427 Czaple, 1442 Czaplye) 6 km na W od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1442 distr. warsz. prope Lyw (MK 3, 278v); 1457–1520 par. Pniewnik (zob. p. 5); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).

2. 1442 Cz. graniczą z działem Połazia, sięgającym aż do rz. Czerwonki (MK 3, 174v); 1474 2 wł. lasu Połazie graniczą z włas. Czaplskich [Cz.] (MK 5, 178); 1483 4 wł. w Połaziu leżą między granicami Czapskye [Cz.], Połaskie i Żelazowskie z jednej strony, obok granic Roguskich aż do pól Korytnickich (MK 5, 210v); 1565 wieś Czerwonka graniczy m. in. z Czapskimi [Czapskimi z Czapli] (LMaz 2, 182); 1822–1839 oznaczona granica Żaboklików i Cz. z miastem Liw (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1427 Jan z Cz. kupuje dział w Połaziu Kat. c. Marcisza z Połazia za 18 kóp gr posp. (PP V, nr 496); 1442 Szymon z Wilkowyi [sąch./Czerwińsk] sprzedaje Michałowi z osady Bia[ła] Brzoza [niezident.] 1 ½ wł. i 5 mr. w Cz. za 14 kóp gr posp. (MK 3, 278v); 1464 Marcin z Cz. s. Michała z Żaboklików h. Bolesćic (MHerald 1932, XI/1, s. 1); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana, Pawła, Marcina, Ścibora z Cz. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 8 ½ wł. i 8 mr. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783–1784 Cz. włas. drobnej szl. (RegDiec. 762); XIX w. 365 mr. [ok. 12 wł.] gruntu pszennego, wieś drobnej szl. (SG I, 732).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. erylguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś Cz. (Ep. 33, 109–110); 1520 dwaj świadkowie pl. w Pniewniku zeznają, że Cz., Żabokliki, Skarzyno, Wyrzyki i Łysagóra po powstaniu par. Pniewnik [diec. płoc.] należały do niej wraz z dzies. (Ep. 204, 44-4); [po 1520 diec. pozn. i par. Czerwonka filia par. Liw, AHPMaz].

Uw. Nazwa osady wywodzi się od przezwiska Czapla, znanego na ówczesnym Mazowszu (SSNO I, 398).

CZARNOGŁÓW (1540 Czarnoglow, 1563 Czarnogłów, 1770 Czarnyglowa, 1783–1784 Czarnogłów) 7 km na W od Wierzbna (AHPMaz).

1. 1547/8 Cz. i Czarnogłowska Wola dec. pozn. (Now II, 38, 548 wg dok. perg. Kapit. Pozn. A 291); 1563 distr. liw., par. Dobre (ŻD 420); 2 poł. XVI w. par. Wiśniewo dec. pozn. (AHPMaz); 1617 par. Wiśniew (KnapNot).

2. 1565 Cz. graniczy z wsią król. Kamionką [warsz.] (LMaz 2, 197).

3. Włas. szlach. 1540, 1541 (kart. AHPMaz); 1553 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. w podziale z synami oddaje synom Makowiec, Nowąwieś, Cz. i Wołę [Czarnogłowską Wołę] (Bon. IV, 342 wg CzersZG 16, f. 259); 1563: 20 wł. os., 1 tkacz (ŻD 420); 1770 Czarnyglowa (Mapa Polonia Perthéesa); 1783-4 Cz. włas. Swiniarskiego (RegDiec. 768); XIX w. folw. 781 mr [26 wł.], wieś Cz. 117 mr [ok. 4 wł.], wieś Duchnow 314 mr [10 ½ wł.], tj. łącznie ok. 40 wł. (SG 1, 755).

Uw. Może to jedna z Wól w dobrach Ossowno znanych w 1476! [1480] (KI nr 236). Może też ident. z nazwą Okuniewa Wola w dec. pozn., w par. Wiśniew w 1504 r. (zob. Rudno). Nazwa wywodzi się od przezwiska Czarna Głowa (Bijak, Nazwy 40).

CZARNOGŁOWSKA WOLA (1547/8 Cz. W., 1553 Wola, 1563 Wolka Czarnogłowska, 1783-4 Wulka Czarnogłowska) 8 km na WWS od Wierzbna, obecnie Wólka Czarnogłowska (AHPMaz).

1. 1547/8 Cz. W. i Czarnogłów dec. pozn. (Now II, 38, 548 wg dok. perg. Kapit. Pozn. A 291); 1563 distr. liw., par. Dobre (ŻD 420); 2 poł. XVI w. par. Wiśniewo w dec. pozn. (AHPMaz); 1783–1784 par. Wiśniew (RegDiec. 768).

2. 1473 nadanie ks. 12 wł. zw. Kamionka [z. warsz., przy granicy z z. liw.] obok granic Ossowieńskich [granica obszaru późniejszej Cz. W./Wólki Czarnogłowskiej w dobrach Ossowno] i Szostaka [granica obszaru późniejszej Zimnej Wody w dobrach Jawornik/Jaworek] (MK 9, 33; SHGWarsz); 1478 nadanie 8 wł. lasu w Kamionce między dziedzictwami Ossowieńskiego i Szostaka, obok 12 wł. wcześniej nadanych (MK 9, 96; SHGWarsz.).

3. Włas. szlach. 1553 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. w podziale z synami oddaje synom Makowiec, Nowąwieś, Czarnogłów i Wołę [Cz. Wola] (Bon. IV, 342 wg CzerskieZG 16, f. 259); 1563: 5 wł. os. (ŻD 420); 1783-4 W. Cz.

włas. Swiniarskiego (RegDiec. 768); XIX w. Cz. Wólka wieś 336 mr [ponad 11 wł.] (SG 1, 755).

Uw. Pocz. prawdop. obiekt topograficzny, leśny, potem wieś lokowana a. 1547.

CZARNOWĄŻ (1540 Carnowasz, 1563 Czarnowąsz, 1783–1784 Czarnowąż) 7 km na W od Niwisk.

1. 1540 distr. liw (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1951 oznaczona granica powiatu oddziela Cz. od Tymianki i Wólki Żukowskiej (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1540, 1541 C.(kart. AHPMaz); 1563: 5 wł. os. ŻD 415); 1783–1784 Cz. włas. Goławskiego i Wysockiego (RegDiec. 766); XIX w. wieś 9 mr., folw. 546 mr. [ponad 18 wł.], w tym lasu 199 mr.; gleba lekka, żytnia (SG 1, 762).

Uw. Nazwa pochodzi od przezwiska Czarnowąs (Bijak, Nazwy 40). Na Mazowszu XVI w. była to nazwa jedyna (AHPMaz s. 158).

CZERNIEJEWO (1529 Czernyeff; 1540 Cernyewo, 1563 Czernieiewo, 1667 Czerniejew, 1783–1784 Czerniew) 5 km na S od Kotunia, obecnie Czerniejew (AHPMaz).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie al. Niwiska (AHPMaz); 1667 par. Wodynie (KnapNot 886; wizytacja).

2. 1951 oznaczona granica gminy oddziela Cz. od Chlewisk (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowicz z Mniejszego Bliznego [Wyczółki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. prawo bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusław] z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni, w z. warsz., Żeliszewa, Ozorowa, Kłodzi, Cz., Trzemuszki, Rososzy i Łączki (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz); 1540 (kart. AHPMaz); 1563: 8 ½ wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 Cz. włas. Cieciszewskiego sędziego z. liw. (RegDiec. s. 761); XIX w. Czerniejów wieś 316 mr. [10 ½ wł.], folw. 782 mr. [26 wł.] (SG 1, 824).

Uw. Nazwa powstała od nazwy osobowej Czerniej (Bijak, Nazwy 41). Pocz. był to obiekt topograficzny we włości Żeliszew (zob.)

CZERWONKA (1426 Czirwonka, 1429 Volya, 1563 Czerwonka) 7 km na WSW od zamku w Liwie.

1. 1426 prope Liw (PP V, nr 339); 1512 par. Czerwonka (PT 1, 38); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418; AHPMaz).

2. 1435 3 ½ wł. w Wąsoszach obok granic wsi Volya [=Cz.] (MK 3, 169v); 1437 gościniec [strata] z Cz. do Liwa (MK 3, 210v); 1565 Cz. ma grunt średni, pole trojne; graniczy z [miastem] Liwem oraz z Orzechowskiemi [z Orzechowa], Rogulskiem! [z Roguszyna], z Koszewnicą, z Borzany [ze wsi Borze], ze Skarzynem, z Sczurowskiemi [ze Szczurowa], Zabloczkiami! [Żaboklickimi z Żaboklik], Czapskiemi [Czapskimi z Czapli], Połaskimi [z Połazia-Ogrodzonej Łąki] (LMaz 2, 182); drugie pole folwarku liwskiego leży pod Orzechów i Cz. (LMaz 2, 182); 1822–1839 oznaczona granica Cz. i Żaboklików z miastem Liw (Mapa Kwat.); 1951 oznaczone granice wsi Cz. (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. książ. 1426 Dorota wd. po Miczku wójcie z Cz. z dziećmi, zob. p. 4; 1429 ks. Janusz sprzedaje wójtostwo o 3 wł. we wsi ks. Wola Pawłowi z Wyrzyk, zob. p. 4 [ident. Woli i Czerwonki opiera się na wielkości wójtostwa i osobie wójta Pawła z Wyrzyk]; 1466 Wojciech Jaguszowic i Mikołaj Lisek kmiecie [książ.] z Cz. (TymSąd s. 40 wg Liwska 1, 79); 1471 ks. Konrad III w podziale z braćmi otrzymuje z. czer. i liw. z zamkiem, obu miastami Liw i dobrami książ. tamże, w tym Cz. (Iura I, nr 126); 1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag i wiano swej ż. Anny Radziwiłłówny na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liwskiej z dobrami przynależnymi do zamku: Cz., Korytnica, Kropy, Popowo, Grodzisko, Turek, Zawady (Iura II, nr 159); 1563: 54 wł. (ŻD 414); 1565: 52 ½ wł. osiadłych, 67 kmieci, 10 ogrodników (LMaz 2, 181); XIX w. wieś 386 mr, folw. 1457 mr. [razem ok. 61 ½ wł.] (SG 1, 843-4).

4. 1426 Dorota wd. po Miczku wójcie z Cz. z dziećmi Piotrem, Tomaszem, Markiem i Anną sprzedaje wójtostwo tamże Świąszkowi z Maleszewa [z. pl.] za 20 kóp gr posp.; wójt ma 3 wł. wolne, trzecią cz. kar sąd. i trzecią cz. dochodów z karczem; służby, jak inni sołtysi (PP V, nr 339); 1429 ks. Janusz I sprzedaje wójtostwo o 3 wł. we wsi książ. W. Pawłowi z Wyrzyk za 20 kóp gr posp. (PP VI, 128); 1439 Paweł Wyrzyk wójt z Cz. sprzeda-

je wójtostwo z 3 wł. wolnymi tamże Janowi Swirdejowi z Cz. za 20 kóp w półgr (MK 3, 232); 1477 Paweł wójt w Cz. ma sprawę ze Stanisławem [pl.] w Pniewniku (ADP, Ep. 13, 138v); 1490 szl. Maciej wójt w Cz. kupuje 1 wł. i 4 mr. w Korytnicy (MK 18, 46);

1563: wójtostwo 3 wł. (ŻD 414); 1565 wójtostwo 3 wł., siedzi wójtów 3, mają pr. dziedziczne od książąt, winni posługę do zamku (LMaz 2, 181).

5. [po 1474, a. 1512] kościół filialny w Cz. fundowany przez [Jakuba] Karczewskiego pl. liw. (ADP, Ep. 204, 44-45, zeznanie świadka 1520 r.); 1512 szl. Maciej ze wsi Borze z par. Cz. (PT 1, 38); 1518 szl. Grzegorz z Roguszyna zeznaje, że otrzymał sakramenty w kościele par. w Cz. (PT 1, 332v); 1520 kaplica [capella] w Cz. jest uznawana za kościół par. i filię par. Liw., a zarządzają nią aktualni plebani w Liwie (ADP, Ep. 204, 44-45, zeznanie świadka); 1537 kościół filialny kościoła par. w Liwie (Now II, 548 wg ACap I, 130v); 1565 dzies. wytyczna ze wsi Cz. dla proboszcza liwskiego; kmiecie zobowiązani do 2 korców owsa i 4 korców żyta z wł. [os.] (LMaz 2, s. 182); 1603 plebania inkorporowana do probostwa liw., wikariusze mają dzies. z Orzechowa, Sulek i Koszewnicy, nauczyciel z Borza (Now II, 548).

Uw. Nazwa wsi pochodzi od rz. Czyrwonka/Czerwonka, lewego dopływu Liwca, a zwłaszcza od włości leśnej i przeprawy przez tę rzeczkę (mostu) na gościńcu z Liwa przez Ossowno i Kamion (dziś Warszawa Kamionek) do Warszawy. Por. AHPMaz, tam rekonstrukcja przebiegu tego gościńca oraz, niżej, dane o nim. W XIII-XIV w. włość ta mogła być częścią ówczesnej włości Orzechów (zob.), nadanej benedyktynom sieciechowskim, przejętej przez książąt maz. przed 1344 r.

CZERWONKA (1417 Czirwonka fl., 1432 fl. Cerwonka, Czirwonka, 1565 na rz. Czerwoncze, 1822-1839 rz. Czerwonka) rz. lewy dopływ Liwca, płynął m. in. przez wieś książ. Czerwonkę, a w jego dolnym biegu były młyny książ. (AHPMaz); pr. dopływ Czerwonki Koszewnica (AHPMaz).

1417 ks. Janusz daje Jakubowi Kuszowi młyn na rz. Cz. z 2 mr. lasu i dąbrowy przy młynie, zobowiązuje go do posług w grodzie [zamku liw.] (MK 3, 113v); 1427 Stanisław z Liwa, niegdyś młynarz [na rz.] Cz. kupuje od Grzegorza młyn w Liwie na rz. Liw za 17 kóp gr posp. (PP V, 497); 1432 Szczepan z Kryp z synami sprzedaje swój brzeg rz. Cz. z łąką poniżej grobli w dziedzictwie Kropy Pawłowi z Polikowa za 6 kóp gr posp.; Paweł ma pr. budowy stawu rybnego dla młyna albo bez młyna dla swego pożytku

i podnoszenia oraz wylewania wody [zalewając czasowo teren] (PP VI, 401); 1435 Gniewko i Trojan z Wąsoszy sprzedają swe części dziedzictwa Połazie (dział aż do rz. Cz.) Tomaszowi, Piotrowi, Dzierśławowi, Mikołajowi, Stanisławowi zw. Polubion, Dalbiertowi i Jakuszowi z C. Tomasz weźmie $\frac{3}{4}$ działu od strony Pniewnika, pozostali czwartą część działu od strony Czapli, ale obie własności dochodzą do rz. Cz. [górnny bieg] (MK 3, 174v); 1442 ks. Bolesław IV daje [młynarzowi zw.] Bujało i jego sukcesorom młyn na rz. Cz. z siedliskiem i częstką lasu na ogród i łąkę (MK 3, 279); 1452 Szczepan i Szymon dziedzice ze Strupiechowa sprzedają swój brzeg rz. Cz. w Strupiechowie szl. Janowi z Kryb [Kryp] dla przystawienia grobli [nowego] młyna już zbudowanego w Strupiechowie, w którym woda ze stawu wylewa, w zamian za inny brzeg tamże z dopłatą 80 gr. Jan będzie miał drogę wolną z młyna do grobli i dalej do drogi publicznej [gościniec przy Strupiechowie] (MK 4, 8v-9);

1509 opatrzny Jan Ryszek sprzedaje opatrz. Andrzejowi s. zm. Mikołaja z Mińska młyn dziedz. na rz. Cz. [dolny bieg; potem młyn Nadolny] (MK 32, 171); 1512 opatrzny Andrzej Ryszek s. zm. Mikołaja swój młyn Nadolny na rz. Czerwonka zapisuje opatrzny Stanisławowi, Jakubowi, Mikołajowi ss. zm. Bartłomieja Ryssek młynarza (MK 32?); 1515 młyn w Wyczółkach na rz. Cz. (MK 41, 48v); 1525 ks. Janusz III sprzedaje młyn na rz. Cz. z $\frac{1}{2}$ wł. opustoszałej na dobrach Grodzisko i daje częstkę zarośli na wykarczowanie łąki k. gran. łąk Starego Miasta Liwa i k. zbiornika Księżę Jezioro opatrzny Stanisławowi, Jakubowi i Mikołajowi ss. zm. Bartłomieja Ryssek, którzy wykupili go od Stanisława i Mikołaja, ss. zm. Jana Ryszka, braci swoich stryjecznych (MK 41, 24); 1565 trzy młyny na rz. Czerwoncze, [każdy] „często przesycha” [okresowo brak mu wystarczającej ilości wody] (LMaz 2, 178); 1822–1839 R. Czerwonka [opis na dolnym biegu] (Mapa Kwat.).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 408.

D

DĄBRÓWKA KOBYLI ŁUG (1529 Dąbrowka Kobyli Łuk, 1558 [Dąbrowka Kobyli Ług], 1563 Kobyli Łuk, 1783–1784 Ług), osada zaginiona lokalizowana w przybliżeniu w Dąbrowce-Ług (AHPMaz s. 179; 12 km na S od Niwisk). Ident. prawdop. z racji na powiązanie z innymi osadami o nazwie Dąbrowka.

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1529 szl. Mikołaj s. zm. Rafała z D. K. Ł. (DrohickaZ z 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64); 1558 Rafał, s. Mikołaja z Dąbrówki Kobyli Ług zabezpiecza posag ż. Dorocie Całowańskiej [z Całowania w z. czer.]; 1599 Marcin s. Stanisława zabezpiecza posag żonie Helenie z Borowskich na K. Ł. (Bon. IV, 131 wg CzersZG, już nie istniejących); 1563: 6 wł. os., ze Skórcem (ŻD 416); 1783-1784 Ług włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w. Dąbrówka Ług tab. 21 domów [brak danych innych] (SG 1, 935, poz. 49).

5. 1603 dzies. ze wsi K. dla pl. w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa Kobyli Ług wskazuje na miejsce wypasu stada kobył, mogła to być pocz. nazwa topograficzna (por. Bijak, Nazwy, s. 45-46; Maz. nazwy ter. s. 73-74). Na Mazowszu powstało wiele osad o nazwach tego typu, związanych z hodowlą kobył (AHPMaz s. 178-179).

DĄBRÓWKA MAŁA (1447 Dambrowka, 1476! [1480] Minor Dambrowka) osada niezidentyfikowana we włości Dąbrówka w par. Niwiska, stanowiła drugą osadę tej włości w XV w..

3. Włas. szlach. 1447 ks. Bolesław IV daje dziedzicom D., w tym Dadźbogowi i Mikołajowi z D. pr. niem. chełm. na ich dobra z czynszem książ. po 8 gr szer. z wł. os., uwalnia ich kmieci od prac przy grodach [zamek] z wyjątkiem nowych oraz daje odbiorcom pr. łowieckie (MK 4, 57); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja i Dadźboga z M. D. z kmieciami w ich działach od prac przy zamkach i fortaficjach książ. (KL nr 236, s. 271).

Uw. Osada może być ident. z późniejszymi osadami Dąbrówka Stany lub Dąbrówka Wyłazy; imię Dadźbog jest charakterystyczne dla rodu Junoszków..

DĄBRÓWKA STANY (1535, 1540 Stany, 1563 Dambrowka Sztany) 13 km na SSW od Niwisk, 3 km na W od Skórca, duża wieś drobnej szlachty (AHPMaz).

1. 1535 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1535, 1540 (kart. AHPMaz); 1563: 22 ½ wł. szl bezkm. (ŻD 416); 1565 Hieronim Dąbrowski, s. Jana zabezpiecza posag ż. Katarzyny Bielawskiej na D. S. (Bon. IV, 131 wg CzersZG 18 f. 311 i 34 f. 81; księgi już

nie istnieją); Dąbrowscy h. Junosza z z. liw. (Bon. IV, 131); 1783-84 Stany, m. in. włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w. 40 domów (Tab. 1827); [a. 1951] Dąbrówka Stany zajmuje obszar kilkunastu km² [ok. 100 wł.?] (Mapa pow. siedleckiego, Warszawa 1951; oszacowanie własne).

5. 1603 dzies. ze wsi D. [Stany?] dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa Stany pochodzi prawdop. od nazwy osobowej Stan, znanej dobrze w Polsce średniowiecznej (SSNO V, 171nn; Bijak, Nazwy 46). Tu może pochodzić od Stanisława s. Dadźboga z Dąbrówki Wielkiej, znanego w przywileju ks. z 1476! [1480], zob. niżej.

DĄBRÓWKA WIELKA (1419 Dambrowka, 1476! [1480] Magna [Wielka] Dambrowka, 1563 Dambrowka Antiqua [Stara], 1603 [D.] Stara Wieś, 1690 Stara Dąbrówka, 1783-1784 Dąbrowka Stara, 1789 Dąbrowka Stara y Niwka) 8 km na S od Niwisk, obecnie Stara Dąbrówka. [hasło ogólne]

1. 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236, s. 271); 1563 par. Niwiska (ZD 416).

3. Włas. szlach. 1419 Zdzesław z D., Paweł i Dzierśław z Zaliwia otrzymują od ks. Janusza I odnowienie pr. posiadanych na te dobra, z pr. niem. po 12 gr [pras.?] (MK 3, 19v i 20); 1447 ks. Bolesław IV daje dziedzicom z Zaliwia oraz Gosławowi, Maciejowi, Dadźbogowi, Mikołajowi z D. o Broniszowi z Igania pr. niem. chełm. na ich dziedzictwa Zaliwie i D., z czynszem książ. po 8 gr szer. z wł. os., uwalnia ich kmieci od prac przy grodach (zamkach) z wyjątkiem nowych oraz daje odbiorcom pr. łowieckie (MK 4, 57); 1450 odbiorcy przyw. Gosz [Gosław], Maciej, Dadźbog i Mikołaj z D. biorą udział w podziale dóbr dziedziców z Zaliwia (MK 9,..; MK 18, 40v); 1471 Jan i Mikołaj ss. Goszka h. Wczele (MHerald 1932, 1 s. 2 poz. 8); 1473 na powództwo ks. Konrada III świadek zeznaje, że Zaliwie i D. nie jest z [niedawnego] nadania książęcego, ale jest starą włas. szlach. (Lub. Czer. Wstęp s. XV, przyp. 1); 1476 [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana s. Goszka z br. Jakubem, Andrzeja Wierzbiętę, Wielisława, Stanisława s. Dadźboga, Pawła s. Dadźboga, Piotra s. Dadźboga, Macieja s. Dadźboga, Mikołaja Goszkowica, Lodwiga s. Dadźboga, Abrahama i jego br. Rafała dziedziców z M. D. i ich działły z kmieciami w dziedzictwie D. od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236, s. 271);

1526 Anna ks. maz. uwalnia od dani miodowej z D. i Igania Aleksego s. Daćboga, Andrzeja i Mikołaja ss. zm. Stanisława, Jana s. zm. Pawła, Jana,

Jakuba, Stanisława ss. zm. Macieja, Stanisława, Macieja, Jana, Jakuba ss. zm. Mikołaja, Mikołaja i Jakuba ss. zm. Jana, Stanisława, Andrzeja, Jana, Grzegorza i Mikołaja ss. Grota, Abrahama, Michała ss. zm. Andrzeja, Piotra s. zm. Wawrzyńca, Jana s. zm. Wielisława, Mikołaja s. zm. Piotra, Mikołaja s. zm. Gotarda, Jana, Marcina, Jakuba ss. zm. Abrahama, Mikołaja i Feliksa s. zm. Rafała Dąbrowskich i szlachtę z Igani (MK 41, 127v);

1563: D. A. 13 $\frac{3}{4}$ wł. szl. bezkm., 1 tkacz (ŻD s. 416); 1690 Marcin ze S. D. (Bon. IV, 131; prawdop. Dąbrowscy h. Junosza); 1783–1784 D. Stara, włas. drobnej szl. (RegDiec. 766); XIX w. wieś D. S. Niwka 208 mr. gruntu [ok. 7 wł.; dane częściowe] (SG I, 935).

5. 1603 dzies. z [D.] Stara Wieś dla rektora szkoły w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Mowa tu prawdop. o dawnej obszernej włości leśnej Junoszków z Dąbrówki i Zaliwia, z której wyszli Dąbrowcy i Zaliwscy h. Junosza z ziemi liwskiej. Należałoby ją rozpoznać dokładniej w świetle zestawionych danych i szacunków wielkości obszaru na mapach XIX-XX w. Nazwa Dąbrówka jest zdrobnieniem nazwy Dąbrowa, określała zarośla dębowe, młody las z udziałem dębów. We włości leśnej zaczynało karczować i uprawiać najpierw gleby żyzniejsze, zajęte przez cenniejsze gatunki drzew liściastych. Dąbrówka była pocz. nazwą topograficzną w obszernej włości leśnej Junoszków z Zaliwia.

DĄBRÓWKA WYŁAZY (1563 Dambrowka Wylazy, 1783–1784 Dąbrowka Wylazy) 8 km na S od Niwisk. Znana do dziś, część składowa dawnej włości leśnej Junoszków (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1563: 4 wł. os. (ŻD 416); 1566 Jan Dąbrowski, s. Mikołaja z D. W., żonaty z Katarzyną Dembską (Bon. IV, 131); 1783–1784 D. W., włas. drobnej szl. (RegDiec.766); XIX w. 3 folwarki, łącznie 805 mr. [niespełna 27 wł.] (SG 1, 935, poz. 49).

Uw. Nazwa Wylazy pochodzi od nazwy osobowej Wylaza (Bijak, Nazwy, 235-6).

DOBRE (1530 Żadna inaczej Dobre; 1563 Oppidum Antiquum Dobre, Oppidum Novum Dobre, 1770 Dobre Miasteczko, 1783–1784 Dobre Miasteczko) miasteczko, obecnie wieś.

1. 1530 distr. Liw. (MRPS IV, nr 15859); 1530 erekcja par. Dobre w diec. płoc. (zob. p. 5); 2 poł. XVI w. par. Dobre (AHPMaz).

2. 1565 wieś król. Borucza [warsz.] graniczy z Dobrem wsią! [miasteczkiem] panów Dobrzyniewskich! [Dobrzynieckich] oraz z włas. panów Ossowińskich [rejon późniejszej Osęczyzny] (LMaz 2, 199; AHPMaz); 1770 gościniec Stanisławów-Dobre Miasteczko-Makow[iec]-Pniewnik-Roguszyn-Liw (Mapa Polonia Perthéesa).

3. Włas. szlach. 1530 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. zakłada na gruntach wsi Ossowno miasto D. na pr. chełmińskim, otrzymuje od króla Zygmunta Starego targ sobotni i trzy jarmarki rocznie (MS 4, nr 15859; Now II, 548); 1535 Małgorzata c. Mikołaja Dobrzynieckiego podstolego czer., siostra Jana podstolego zakr., ż. Pawła Ossowieńskiego [z D. Nowego] (Bon. IV, 341); 1537 Jakub Roguski sługa Jana Dobrzynieckiego spławia 18 łasztów żyta Wisłą przez komorę celną we Włocławku (RegThel. s. 2); 1553 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. w podziale z synami zatrzymuje miasto D., Rakowiec, połowę Rudna i Rudzienka, oddaje synom Makowiec, Nowawieś, Czarnogłów i Wolę (Bon. IV, 342 wg CzersZG 16, f. 259); tenże Jan Dobrzyniecki + a. 5 XII 1553 (MS 5 nr 6441); 1554 Paweł Ossowiński dziedzic miasta Dobre [Nowe] otrzymuje zezwolenie króla na zapis czynszu odkupnego za kwotę 200 fl. na połowie miasta D. na erekcję altarii w kośc. par. w D. (MS 5 nr 6517); 1563 miasteczka Dobre Stare, włas. Dobrzynieckich: 20 wł. i Dobre Nowe, włas. Ossowińskich: 20 wł. (ŻD 419-420); 1568 Wojciech Dobrzyniecki podstoli zakr. h. Łada z z. liw. (Wittyg s. 75); 1770 D. M. (Mapa Polonia Perthéesa); 1783-1784 D. miasteczko, włas. Szydłowskiego kaszt. żarnowskiego (RegDiec. 631); XIX w. Dobre, wieś i folw. (SG 2, 68).

5. 1522 Mateusz [Brolński] z Brzozowicy [kam., obok miasta Dobre Stare; AHPMaz] otrzymuje od książąt maz. Stanisława i Janusza 2 wł. na uposażenie kośc. z zastrzeżeniem zwrotu, jeśli nie ufunduje kościoła par. (MK 32, 132); 1530 kościół w D. założył Jan Dobrzyniecki i Mateusz z Brzozowicy (SG II, 68-69); 1530 Andrzej Krzycki bp płoc. na prośbę Jana Dobrzynieckiego podstolego zakr. dziedzica wsi Makowiec, Żadna inaczej Dobre, fundatora kościoła w Ż. inaczej D. w dobrach Makowiec, na podstawie wcześniejszego dekretu o dzies. bpa Rafała [Leszczyńskiego, 1523-1527] eryguje kośc. par. w Ż. inaczej D. w dobrach Makowiec pw. NMP, ś. Stanisława i przyłącza do niego wsie lokowane na surowym korzeniu Ż. inaczej D., Makowiec, Rakowiec, Brzeźnik, Brzozowica [kam.] i Kobyla Łąka

[kam.]. Pl. w Pniewniku zastrzega, że wsie Makowiec, Brzeźnik i Kobyla Łąka należą do kośc. w Pniewniku od wielu lat od swej lokacji, a pleban w Stanisławowie podobnie twierdzi, że Brzozowica należy do jego parafii (kop. 1763, Vis. 272, 562-564v); 1542 Stanisław Dobrzyński pleban w D. pozywa Jana Bojemskiego pl. w Wiśniewie o kielich i dwa ornaty, darowane przed 15 laty kościołowi w D. przez zmarłą Barbarę Rudzieńską (Now II, 548); 1547 w rozgraniczeniu osad diec. pozn. i płoc. miasteczek D. nie odnotowano. Do diec. płoc. zaliczono Ossowieńską Wolę, a do diec. pozn. m. in. Ossowno wieś (bez dworu i folwarku) (Now II, 548); 1554 zob. p. 3.

DROPIE DOMANIE, też **DOMANICE** (1563 Domanice, 2 poł. XVI w. Dropie Domanie, 1783–1784 Drupia), obecnie Drupia, 4 km na SSE od Skórcza (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415); 1783–1784 par. Niwiska (RegDiec. 766).

3. Włas. szlach. 1563: 2 ½ wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 D. włas. Jasińskiego oraz drobnej szl. (RegDiec. 766); XIX w. Drupia, 8 domów, 320 mr. [10 i 2/3 wł.] (SG 2, 166).

Uw. Nazwa Dropie wywodzi się od przezwiska Drop (SSNO I, 526), uformowanego od ptaka dropia. Nazwa Domanie/Domanice pochodzi od imienia Doman, znanego w Polsce średniowiecznej (SSNO I, 502; Bijak, Nazwy 50).

DZIRZÓWKA rz. (1475 Dzyrzowka fl.) lewy dopływ Liwca, uchodził poniżej ujścia Czerwonki.

1475 ks. Konrad sprzedaje wójtom liw. 1 ½ wł. dąbrowy inaczej łągu (merice alias lagu) między rz. Dz. i rz. Liw [Liwiec] (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje opatrz. Jakubowi Świądro mieszcz. Liw. ½ wł. dąbrowy inaczej łągu obok 1 ½ wł. wójtów liwskich i między rz. Liw [Liwiec] i rz. Dz., z 1 mr. koło rz. Liw (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje Bogufałowi Konkolowi mieszczaninowi liw. 6 mr. graniczących z włókami wójtowskimi i Świądra między rzekami Dz. i Morzyna, gdzie Morzyna wpływa w Dz., z jazami na tych ciekach (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje Andrzejowi Brocholi mieszczaninowi liw. 6 mr. graniczących z włas. Bogufała między rzekami Dz. i Morzyna, z jazami na tych ciekach (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje

Wojciechowi Szypikowiczowi mieszczaninowi liw. 6 mr [obok] Brocholi z jazami w ciekach Dz. i Morzyna (MK 5, 180).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 408 (lokalizowana jednak powyżej ujścia Czerwonki). Na Mapie Kwat. w pobliżu miasta Liw wyraźnie oznaczona granica płd. [przestrzeni miejskiej i związanej z miastem Liwem] dochodzi do dolnego biegu rz. Czerwonki, a zatem obejmuje także owe grunty z nadania ks. Konrada III.

F

FALBOGI zob. KAŁUSZYNO FALBOGI

G

GAŁKI zob. CHOJECZNO GAŁKI

GOŁĄBEK (1563 Golembek, 1567 Gołębek, 1663 Gołąbek, 1783–1784 Gołąbek) 4 km na ESE od Skórca, osada przy granicy ziemi liwskiej z ziemią łukowską (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).
2. 1783 gościniec z ziemi liwskiej przez Skurcz, G. do ziemi łukowskiej (Mapa woj. maz. Perthéasa).
3. Włas. szlach. 1563: 2 ¼ wł. os. (ŻD 415); 1567, 1663 G. (kart. AHPMaz); 1783–1784 włas. Jasińskiego (RegDiec. 767); XIX w. 668 mr. [ponad 22 wł.] (SG 2, 665).
8. 1621 G. miejsce postoju pospolitego ruszenia z. liwskiej na wyprawę wojenną przeciw Turcji, spisane go przez Samuela Kałuskiego (Rejestr szlachty z. liw. 1621, Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, Zespół 4, Zbiór Biblioteki Baworowskich, Dział 1, sygn. 67). Prawdop. tędy szedł już dawny gościniec z Liwa do Łukowa, który łączył oba ośrodki grodowe, znany w XVIII w.

Uw. Nazwa wywodzi się od nazwy osobowej Gołąbek, znanej już w średniowieczu (SSNO II, 157-8; Bijak, Nazwy 61). Mogło to być przezwisko właściciela albo kmiecia, założyciela osady.

GOŁĘBINIEC, GOŁĘBNICA (1503 Golabyniecz, 1526 Golambnycza, 1557 Golobieniecz fluvius, 1783 rz. Gołębica, XIX w. Gołębnica), las i rz. w Puszczy Korytnickiej; rz. była prawym dopływem Ossownicy, lewego dopływu Liwca (AHPMaz, ciek bez nazwy).

1503 ks. Konrad III sprzedaje Gotardowi z Noiszewa 20 wł. lasu Połazie od granic Korytnicy do G., stąd do granic lasu Rabięskich i Roguskich szlachty (MK 18, 156-6v; akt nie zrealizowany); 1526 Anna księżniczka maz. daje Jakubowi Roguskiemu 7 wł. w lesie Moszczona inaczej G. (MK 41, 127; początek wsi Roguszyno Leśniki); 1557 król dał zezwolenie Mikołajowi Lipnickiemu na wykup wójtostwa Jadowskiego [Wójt], położonego między rzekami Ossownica i G., z rąk ich posiadaczy (MS 5 nr 8168; por. AHPMaz, ciek bez nazwy); 1783 rz. G. (Mapa woj. maz. Perthéesa); XIX w. Gołębnica, strumień od wsi Świętochowa do wsi Bale, przy której wpada do strumienia Moszczony [! nietrafnie], wspomniany jako strumień graniczny w lustracji starostwa korytnickiego z r. 1789 (SG 2, 673); Gołembnica rz. (Mapa niem. 1:300 000 z 1899 r.).

Lit. Maz. nazwy ter 53; Hydronimia Wisły nr 410.

GOŁĘBIÓWKA (1563 Golembiowka 1783–1784 Gołębiowka) 6 km na ESE od Kałuszyna (AHPMaz).

1. 1563 distr. Liw., par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1563: 2 ½ wł. os. (ŻD 417); 1667 G. predium [folw.] (Knap-Not 185); 1783–1784 G. włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. (RegDiec. 764); XIX w. wieś 142 mr. [niespełna 5 wł.], folw. 639 mr. [ponad 21 wł.], w tym lasu 181 mr., młyn wodny (SG 2, 673).

Uw. Nazwa wywodzi się od przezwiska Gołąb, utrwalonego w wielu nazwach maz. (AHPMaz s. 167; Bijak, Nazwy 61).

GOŹDZIEC (1471, 1474 Goszdzyecz, 1563 Gosdziecz, 1783 Goyść) 4 km na SE od Kałuszyna, obecnie Gójszcz (AHPMaz). [hasło ogólne]

1. 1474 distr. Liv. (MK 5, 178v); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1471 wieś ks. G. graniczy z dobrami Sierznie/Sierńie na rz. Boimia, zob.; 1474 G. graniczy z Kałuszynem, zob. p. 3; 1549 w dobrach G. lasy Ostrów i Łukawica, zob. p. 3.

3. Włas. szlach., potem książ. i szlach. 1374 ks. Siemowit IV nadaje Szczepanowi psęd. czer. pr. niem. na jego dobra, uwalniając je od ciężarów pr. pol., na G. i in. [nie wym.] (NKMaz III, nr 145, reg.; inna wzm. Pisma Stosława Łaguny, Warszawa 1915, s. 315 wg CzersZG 9, f. 46); 1471 ks. Konrad III daje Krystynowi z Osuchowa [z. soch.] cześnikowi rawskiemu pr. przystawienia grobli do brzegu książ. dla stawu rybnego na rz. B. między dobrami Sierznie/Sierśnie [potem dobra Kuflewo] w z. czerskiej tegoż Krystyna a dobrami książ. G. i budowy tamże młyna i kuźnicy inaczey Rudy (MK 5, 157 bv; MS 4 nr 6389 z datą 1470!); 1474 ks. Konrad III sprzedaje Pawłowi Krukowi z ss. Mikołajem, Fabianem i Stanisławem do 3 wł. nabytych przez nich od Pawła, syna i brata tychże z Kałuszyna, dalsze 3 wł. w dziedzictwie G., zaczynając od Rudego stoku za rz. Boimia, idąc do 2 wierzb i dalej do węgła gran. Kałuszyna; daje im na owe 6 wł. pr. do wszelkich pożytków, za 24 kopy w półgr, bez szkody dla pastwisk posp. w tym dziedzictwie G. (MK 5, 178v); 1474 ks. Konrad III nadaje Zbrostawowi ze Szczurowa 10 wł. w G. przy granicy Kałuszyna z oboma brzegami rz. Łukowica i łąkami zw. Stare Siedliska (MS 4/3, supl. 1047); 1512 ks. Anna [regentka] sprzedaje szl. Przeclawowi z Kałuszyna 3 wł. wójtostwa we wsi ks. G., założonej na surowym korzeniu w lesie Lipiny k. Latowicza, obok gościńca z Liwa do Latowicza, obok młyna Oborskiego w dobrach Sierznie (MK 8, 23); 1526 księżniczka Anna zwraca Drwalewskim z Drwalewa i Zawiszom z Budziszynka dziedzictwo G., przejęte od ich przodka za karę i zastaw, zastrzegając, że Zbrożkowie i Krukowie pozostają przy swoich prawach nadanych im przez ks. Konrada III w tym dziedzictwie; ustala czynsz książ. po 3 gr posp. z wł. os. (MK 41, 185v); 1539 Aleksy Cieciszewski, tenutariusz wsi król. G. otrzymuje pr. wykupu wójtostwa we wsi G. z rąk sukcesorów zm. Przeclawa Kałuskiego oraz młyna (MS 4 nr 19629); 1549 król potw. dożywocie na dobrach G., Groszki i Grodzisko posiadane przez Aleksego Cieciszewskiego z s. Stanisławem, nadaje dalsze dożywocie na tych dobrach Piotrowi, innemu synowi Aleksego (MS 5/1 nr 414); 1549 król Zygmunt August daje Aleksemu Cieciszewskiemu, chorążemu liw., tenutariuszowi dóbr Goździec i jego synom pr. lokowania wsi w lesie Ostrów, obok dóbr szlachty z Kruk [Goździec Kruki] i Szymon [Kałuszyno Szymony] oraz w lesie Łukawica graniczącym z dobrami Bojemskimi [włość Boimie obejmowała też Żdźzar, Ryczyce i Skrodeł] oraz daje na te przysze wsie 15 lat wolnizny (MS 5/1 nr 427; MK 77, 3); 1553 król przywraca Aleksemu Cieciszewskiemu chor. liw. dobra G., które wcześniej zwróciła Anna Odrowążowa, wojewodzina ruska [księżniczka maz.] Stanisławowi wojskiemu

nur., Jerzemu i Janowi Drwalewskim z Drwalewa oraz Serafinowi i Zyg-
muntowi Zawiszom z Budziszynka i następnie pr. te przeszły na Marcina
Cieciszewskiego i w podziale braci przeszły na jego brata Aleksego (MS
5/1 nr 1492; MK 83, 101); 1563 działły szl. częściowej i bezkmiecej (ŻD 417).
1783 G. (Mapa woj. maz. Perthéesa); XIX w. tab. 13 domów [brak danych
innych] (SG 2, 651). Dawna włość Goździec mogła liczyć ok. 100 wł. (osza-
cowanie własne na podstawie mapy z 1951 r.).

Uw. Pocz. duża włość leśna, obejmowała kilka późniejszych wsi o tej na-
zwie. Nazwa wywodzi się od słowa gozd – gęsty las, które dało początek
wielu nazwom osad Mazowsza (AHPMaz s. 168, Bijak, Nazwy 62-63).

GOŹDZIEC KRUKI (1474 Goszdzyecz Cruki, 1563 Goszdziecz Kruki,
1783-84 Kruki) 5 km na SWS od Kałuszyna, obecnie Kruki (AHPMaz).

1. 1474 distr. liw. (MK 5, 178v); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1474 granica wytyczona w dziedzictwie Goździec: zaczynając od Rudego
Stoku za rz. Boimia, idąc do dwu wierzb i dalej do węgła gran. Kałuszyna
(MK 5, 178v).

3. Włas. książ., od 1474 szlach. 1474 ks. Konrad III potw. Pawłowi Krukowi
z ss. Mikołajem, Fabianem i Stanisławem 3 wł. nabyte przez nich od Piotra
s. tegoż Pawła Kruka z Kałuszyna i sprzedaje 3 wł. w dziedzictwie Goź-
dziec za 24 kopy w półgr, dając przyw. na owe 6 wł. (MK 5, 178v); 1476!
[1480] ks. Konrad III uwalnia Pawła Kruka z G. z ss. Piotrem, Mikołajem,
Fabianem i Stanisławem oraz ich 6 włók kupionych w dziedzictwie G. od
księcia od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 5 wł.
szl. bezkm. (ŻD 417); 1783-1784 K. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w.
[a. 1827] K. 11 domów, 70 mk. (SG 4, 725).

GOŹDZIEC ZBROSZKI (1472 Goszdzyecz, Goszdziecz, 1535 Zbroski,
1567 Zbrochy, 1783-1784 Zbroszki) 3 km na SE od Kałuszyna, dziś Zbrożki
(AHPMaz).

1. 1472 distr. Czirn. prope Lyw (MK 5, 165v); 2 poł. XVI w. par. Kałuszyn
(AHPMaz); 1783-1784 par. Kałuszyn (RegDiec. 764).

2. 1474 G. przy gran. Kałuszyna (MK 5, 176v).

3. Włas. książ., potem szlach. [1VI] 1472 ks. Konrad III daje Zbrośławowi ze

Szczurowa [liw.] 10 wł. w dobrach książ. w G. (MK 5, 165v; zapis uznano za wadliwy); [18 IV] 1474 ks. Konrad III daje Zbrosławowi ze Szczurowa inaczej z Kątów [liw.] 10 wł. w G. przy granicy Kałuszyna z oboma brzegami rz. Łukawica i łąkami zw. Stare Siedliska (MK 5, 176v; MS 4/3, supl. 1047); 1530 Piotr i Łukasz br. z G. zwani Zbrozek uzyskują od króla potw. przyw. Konrada III z 1474 r. na G. (MS 4, 5793); 1535: 2 wł. [bezkm.]; 1540, 1541: 3 wł.; 1567 Zbrochy: 3 $\frac{3}{4}$ wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 2 poł. XVI w. Goździec Zbrożki (Zbrochy) (AHPMaz); 1783–1784 Z. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. 344 mr. dworskich [11 $\frac{1}{2}$ wł.] (SG 14, 530-531).

GÓRKI (1462, 1476 Gorky) 3-4 km na NNE od Korytnicy (AHPMaz). [hasło ogólne]

1. 1462 distr. liw. (Zakr 5, 274); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1565 Korytnica graniczy m. in. z Górkami [Górkami ze wsi Górki] (LMaz 2, 186-7); 1951 oznaczono pld. granice wsi G. (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. szlach. [1427–1429] ks. Janusz I dał dziedzicom z Górek [nowom.]: Pełce, Pietraszowi, Czecejowi, Jarosławowi, Falisławowi, Mikołajowi, Janowi, Adamowi, Dzierśławowi i Przedpełkowi 60 wł. zw. Kruszewiec, od granic Korytnicy i Turny do Liwca, z 1 brzegiem rzeki, jednak ks. zmarł przed wystawieniem dok.; 1430 ks. [Anna regentka] potw. to nadanie z obowiązkiem służb posp., odbiera 24 kopy gr. Odbiorcy otrzymują: Pełka, Czecej i Pietrasz po 10 wł., Jarosław z br. Falisławem 10 wł., Mikołaj z braćmi Adamem i Janem 10 wł., a Dzierśław 2/3 i Przedpałka [?] 1/3 z ostatnich 10 wł. (PP VI, nr 194); 1462 Michał odstępuje bratu Pawłowi dobra w Górkach w z. zakr. [nowom.], w zamian za dobra G. w z. liw. (Zakr 5, 274); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Marcina i jego brata Dobiesława, Mikołaja Pełkę i Jakuba jego bratanka, Jana, Dobiesława [s.] Falka, Jarosława i jego s. Bartłomieja z G. i ich działy w dziedzictwie G. z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); XV-XVI w. szl. z G. w z. zakr. h. Szeliga (MZH wg indeksu); 1563 G. Kruszewiec 5 $\frac{3}{4}$ wł. i 5 mr. szl. bezkm.; G. Stare Borze 12 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); ponadto 1567 G. Grubaki (ŻD, egz. uzup.); XVI w. Górcy h. Szeliga z G.-Borze: Jakub archid. gnieźn., rektor Akademii Krak., + 1585; s. Jana i Anny h. Prus. Jego bratem był Franciszek, wojski liw. 1570 (Bon. VI, 289); 1783–1784 Grubaki G. 10 nazwisk drobnej szl., G. Borze włas. Popławskiego podstarościego,

G. Średnie włas. Popławskiego, Górskiego i Nojszewskiego (RegDiec. 482); XIX w. G. Bo[rz]e 581 mr., G. Średnie 282 mr., G. Grubaki 827 mr. [łącznie 1690 mr.=56 i 1/3 wł.] SG 2, 715, poz. 41).

Uw. Nazwa Górki została przeniesiona do ziemi liwskiej z ziemi zakroczymskiej, wypierając starszą nazwę topograficzną Kruszewiec. Trzeba odnotować zgodność danych nadania 60 wł. i danych XIX w., nieco szczyplejszych.

GRABOWIEC (1421 Grabowo, 1424 Grabovyecz, 1431 Grabowiecz, Grabowecz), osada zaginiona, weszła w skład Nowego Miasta Liw.

1. 1431 [z. liw] (PP VI nr 271); [par. Liw].

2. 1431 G. leży „circa Lyw” [koło Liwa] (PP VI nr 271); 1452 G. leży „iuxta Lyw” [obok Liwa Starego] (MK 4, 8v).

3-4. Włas. duch., pl. liwskiego. 1421 ks. Janusz I daje NN plebanowi liw. na jego dziedzictwo G. przyw. pr. niem. z czynszem książ. po 6 gr z wł. os. (MK 3, 71v); 1424 Paweł pl. liw. sprzedaje Rafałowi z Petrykoz [z. warsz.?] wójtostwo z 3 wł. wolnymi w wsi G. za 7 kóp gr, z obowiązkiem służby konno dla pl. (MK 3, k. 39-39v); 1431 Maciej pl. w Liwie sprzedaje Bernardowi z Piotrowic [cz.?] sołectwo we wsi G. „poświętnem” kośc. liw. za 5 kóp gr posp. z prawami, opisanymi w dok. ks. Janusza I (PP VI, nr 271); 1452 ks. Bolesław IV za konsensem Jana pl. liw. odnawia opatr. Marcynowi wójtowi przyw. na wójtostwo w G. „poświętnem” kośc. liw. (MK 4, 8v); 1 X 1453 [mylnie 1408] ks. Bolesław IV zamienia [poświętne kośc. liw.] na Wyczółki (KnapNot 431-433; Now. II, 547-8).

Uw. Nazwa Grabowiec była pocz. nazwą topograficzną wskazującą na las grabowy we włości leśnej. Zob. Maz. nazwy ter., s. 56. Wielkość wójtostwa (3 wł.) pozwala sądzić, że obszar do zagospodarowania miał tu aż 30 wł., chociaż poddanych pl. było niewiele i dlatego pl. przyjął zamianę na znacznie mniejsze, ale już zagospodarowane Wyczółki (zob.).

GRABOWIEC (1540, 1541 Grabowie, 1563 Grabowiec) osada zaginiona, lokalizowana w przybliżeniu w późniejszym Grabniaku (AHPMaz; 3 km na SW od Dobrego).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Dobre (ŻD 420).

3. Włas. szlach. 1540, 1541 6 ½ wł. os. (kart. AHPMaz); 1563: 8 wł. os. (ŻD 420).

Uw. Nazwa Grabowiec ginie wcześniej, a Grabniak jest znany dopiero w XX w. (Bijak s. 65), stąd lokalizacja nasuwa wątpliwości i może być traktowana jako przybliżona, z możliwością błędu, ale na obszarze niezbyt dużej parafii w granicach z. liw. (AHPMaz).

GRALA (1783–1784 Grala, 1786 Grale, XIX w. Grala-Dąbrowizna) 5 km na SSW od Skórcza, dziś Grala Dąbrowizna. Prawdop.w średniowieczu obiekt topograficzny, w XVIII w. wieś.

1. [z. liwska]; 1783–1784 par. Niwiska (RegDiec. 767).

3. Włas. szlach. 1783–1784 włas. Dąbrowskiego (RegDiec. 767); XIX w. wieś i folw. z przynależnościami, 630 mr. [21 wł.], w tym lasu 280 mr., zarośli 30 mr., ziemia orna 190 mr. (SG 2, 792).

Uw. Nazwa osady należy do starszej warstwy osadniczej, pochodzi od imienia Grala, znanego już w Polsce średniowiecznej (SSNO II, 195). Prawdop. w średniowieczu był to obiekt topograficzny, pod tą albo inną nazwą, zaliczany do bardzo obszernej parafii Niwiska. Por. AHPMaz (tu nazwa nie odnotowana); Bijak, Nazwy 66.

GRĘBKÓW (1297 Granzeuo [?], 1350 Grambkowo, 1473 Grampkowo, 1563 Grembkowo, 1783 Grembkow) 12 km na SSW od zamku w Liwie, obecnie Grębków.

1. 1425 erekcja par. Grębków (Now II, 547); 1563 distr. liw., par. Grębków (ŻD s. 417).

2. 2 poł. XVI w. rekonstrukcja składu i zasięgu dóbr G. bpa pozn. (AHP-Maz); 1951 gran. gminy wyznacza gran. północną, zachodnią i częściowo płd. dawnych dóbr G. bpa pozn. (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. książ., od 1297 duch. 1297 ks. Bolesław II nadaje [włość] G. bpowi pozn. (NKMaz II nr 102); 1350 ks. Siemowit III odnawia immunitet dóbr bpstwa pozn. w swej dzielnicy, m. in. G., zwalniając mieszkańców od sądów z wyjątkiem książ., zobowiązując ich do odbudowy jedynie grodu czerskiego wraz z rycerstwem, wg obyczaju rycerstwa [maz.]; zezwala na łowy jeleni i saren, zakazując łowów na większego zwierzca, zezwala na

lokację dóbr na pr. niem. albo pol. (NKMaz II, nr 304); 1405-6 zob. p. 4; 1459-1461 w skład dóbr G. wchodzi Krasna Dąbrowa, zob.; 1563: 20 wł. os., 1 kowal, 2 tkaczy, 2 sprzedawcy (ŻD 417); XVI w. w skład dóbr G. bpstwa pozn. wchodzi nowolok. osady Podsusze, Leśna Góra, Żarnówka (AHP-Maz; Now 2, 547); XIX w. wieś G. 212 mr. [7 wł.], folw. G. 558 mr. [18, 6 wł.] (SG 8, 473, hasło Podsusze).

4. 30 XII 1405 Wojciech bp pozn. daje szl. Janowi Chłestowi rycerzowi maz. sołectwo w dziedzictwie G. z 4 wł. wolnymi, 4 ogrody, pr. lokacji 1 karczmy, piekarza, szewca, jatki oraz budowy młyna (AE III, 11: Scultecia in G.); 1406 Jan Chłest z Tłubic [z. płoc.] otrzymuje od bpa pozn. Wojciecha Jastrzębca G. z przynależnymi lasami w dożywocie dla zagospodarowania rolnego, z daniną 1 pokowu miodu rocznie (KWp V, nr 87; Now II, 547).

5. 1425 bp pozn. Andrzej [Gosławski] eryguje par. G. z kłem tyt. Śś. Bartłomieja, Pawła, Stanisława i Mikołaja. Przyłącza do niej wsie wraz z dzies. G., Polików Wielki, Słuchocin, Sucha, Boimie i Kałuszyn, wyłączone z par. Liw i Mińsk (Now II, 547; Łukaszewicz, Opis, 209-210); 1447 Piotr pl. w G. zawiera układ z Maciejem pl. w Liwie dot. dzies. od szlachty z Polikowa i Suchodołu (KnapNot 340-341); 1460 Piotr z Płochocina Małego [z. warsz.] pl. w G. przedstawia w konsystorzu Warsz. umowę z pl. liw. zawartą przez swego zm. poprzednika (KnapNot 340-341); 1472 Andrzej bp pozn. z par. G. wyłącza osady par. Kałuszyn; Stanisław dz. z Kałuszyna daje kość w G. brzeg i połowę rz. Trzebucza na założenie stawu rybnego (AE II, 369v; KnapNot 193); 1473 Stanisław Sułkowski z s. Jakubem z Kałuszyna dają plebanowi w G. [w odszkodowaniu] staw w Kałuszynie przy brzegu rz. Trzebuczy z groblą i 2 pręty [szerokości] obok stawu na wylewy w stronę granic szl. Milewskich i inne 2 pręty poniżej obok grobli w stronę granicy Pawła Kruka; tak jak woda była zatrzymana przez starą groblę, nie wylewając wyżej (MK 5, 173; Now 2, 549); 1477 Piotr z Płochocina pl. w G. otrzymuje od bpa Andrzeja Bnińskiego ½ wł. w lesie 'U Brogów' do wykarczowania (Now 2, 547 wg AE III, 10v); Job Roszkowski kan. pozn. pl. w G. do 1502 (Now II, 547); od 1502 Piotr Baryczka [z Warszawy?] pl. w G. (Now II, 547); 1504 bp pozn. Jan Lubrański darowuje pl. w G. dzies. kmiece ze wsi [książ.] Dębe i Koberne [z. czer./Mińsk] (Now II, 547); 1514 discr. Falisław Wyrzykowski wikariusz w G., prezbiter diec. płoc. (PT 1, 86v); 1547 z par. G. wył. Boimie do par. Oleksin (KnapNot); 1563 poświętnie 2 ½ wł. (ŻD 417); 1583 z par. G. wył. do par. Wierzbno wsie Cierpięta, Jaworek i Janów (Now II, 547); 1603 kość. ma 4 wł. roli, 4 zagrody os., ratajów,

młyn, dzies. kmiece z G., Podsusza, Dębego i Woli Dębskiej, z Kobiernego, Polikowa (alternatim z Liwem), Boimia, dla wikariuszy dzies. z Suchodoła oraz z folwarków w par. (Now II, 547); 1617 kośc. tyt. Ś. Bartłomieja Ap. (KnapNot 140).

Uw. Podobieństwo nazwy odnotowanej w 1297 r. (Granzeu) i znanej od 1350 r. formy Grębkowo pozwala sądzić, że chodzi o tę samą włość. Nazwa Grębkowo pochodzi od imienia Grąbek/Grębek, znanego w źródłach XV w. (SSNO II, 198). Nazewnictwo osad w tej włości jeszcze w XV w. było płynne (zob. Krasna Dąbrowa). Sądzę, że mamy do czynienia z ciągłością nadania, w granicach wytyczonych już w XIII w. dla włości leśnej przekazanej bpowi pozn. przez ks. Bolesława II, tj. ok. 140 włók chełmińskich (Pacuski, Moźnowładztwo, s. 451).

GRĘZÓW (1476 [1480] Wola Sbrochowska, 1524 Grąschowo, 1563 Gręzow, 1783–1784 Grązow) 4 km na SSW od Niwisk, osada założona w dawnej włości Broszkowo

(AHPMaz).

1. 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1524 terra liw. (MK 32, 220v); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja z Broszkowa i wsie jego Broszkowo i W. S. z przyległościami, mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236, s. 271; ident. W. S. niepewna); 1524 Jerzy s. zm. Stanisława z Broszkowa zapisuje kapitulę warsz. czynsz dzierżawny z Broszkowa, G., Cisia[-Broszkowa] i Proszewa w z. liw. (MK 32, 220v); 1563: 7 ½ wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 G. włas. Bujny podsędka liw., wraz z Broszkowem (RegDiec. 767); XIX w. wieś 223 mr. [ok. 7 ½ wł.] (SG 2, 808).

Uw. Nazwa osady wywodzi się od określenia „grąż” – bagno, topielisko, na co wskazuje najstarszy przekaz nazwy. Por. Bijak, Nazwy 67. Za identyfikacją G. i Woli Zbrożkowskiej przemawia większa liczba kmieci niż w Cisiu, a także bliskie sąsiedztwo G. i Broszkowa ułatwiające zagospodarowanie tego obszaru.

GRODZISKO (1549, 1563 Grodzisko, 1783–1784 Grodzisk) 6 km na SE od Kałuszyna, obecnie Grodzisk (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Kałuszyn (ŻD 417; AHPMaz).

3. Włas. król. 1549, później szlach. 1549 król Zygmunt August potw. dożywocie na dobrach Goździec, Groszki i G. posiadane przez Aleksego Cieciszewskiego z s. Stanisławem, nadaje dalsze dożywocie na tych dobrach Piotrowi, innemu synowi Aleksego (MS 5/1 nr 414; MK 76, 413); 1563: 4 wł. os. (ŻD 417); 1783–1784 G. włas. Skarbka (RegDiec. 764); XIX w. 19 domów, 180 mk. (Tab. 1827, I, 151); zachowane grodzisko na gruntach wsi (SG II, 838).

8. Grodzisko datowane na XI w., na cyplowatym wzniesieniu morenowym przy wschodnim krańcu wsi G., dwuczłonowe o wymiarach ok. 120 x 150 m, z wydzielonym stożkiem wewnętrznym (górną platforma ok. 30 m średnicy). Wał do wysokości 3 m. Pozostaje od wielu dziesięcioleci pod uprawą, mocno zniszczone. W badaniach sondażowych odnaleziono pozostałości spalonej konstrukcji drewnianej. Na polach od wschodu fragmenty naczyń glinianych, ślady osady podgrodowej (Grodziska Maz, s. 53 oraz fotografie 23-27).

GRODZISKO (1465 Grodzysko, 1471 Grodzisko, 1770 Grodzisk), obecnie Grodzisk, 6 km na S od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1471 distr. liw. (Iura I, nr 126); 1563 par. Liw (ŻD 414).

2. 1442 młyn w G. na rz. Liw [Liwiec], zob. p. 3; 1565 G. grunt ma niedobry, pole trojne; łąki zamkowe przy wsi, z których gromadzą 4 brogi siana [rocznie] do zamku (LMaz 2, 180-181); G. graniczy z Kar[c]zewskimi [z Karczewca], z Polikowskiemi [z Polikowa, grupy osad], z Suchodolskimi [z Suchodołu], a rz. Liwiec dzieli od Ks. Lit. (LMaz 2, 181; AHPMaz); 1951 oznaczona gran. zachodnia i północna wsi G. po dolny bieg rz. Struga [Czerwonka] (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. ks. 1442 ks. Bolesław IV daje Maciejowi młynarzowi młyn nowo zbudowany we wsi ks. G. na rz. Liw [Liwiec], z siedliskiem i 1 mr. na ogród (MK 3, 270v-271); 1465 Jan Borucz kmieć [książ.] z G. (TymSąd s. 40); 1471 ks. Konrad III w podziale z braćmi otrzymuje z. czer. i liw. z dobrami książ., w tym G. (Iura I, nr 126); 1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag i wiano swej ż. Anny Radziwiłłówny na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liwskiej z dobrami przynależnymi do zamku: Czerwonka, Korytnica, Kropy, Popowo, G., Turek, Zawady (Iura II, nr 159); 1563: 10 wł. os. (ŻD 414); 1565:

9 wł. os., 1 wł. młynarska (LMaz 2, 181); 1770 Grodzisk (Mapa Polonia Per-théesa); 1783–1784 G. (RegDiec. 765); XIX w. 1482 mr. ziemi [blisko 50 wł.], grunta pszenne (SG 2, 838).

4. 1565: 1 wł. wójtowska, wójt ma prawo od książąt, posługę winien do zamku (LMaz 2, 180-181).

5. 1565 dzies. z G.dla proboszcza liw., odkupuje star. (LMaz 2, 181).

8. Na S od wsi G., zachowane duże grodzisko wczesnośredniowieczne, datowane na XI w., umiejscowione na lewym, wysokim brzegu rz. Liwiec, na cyplu wyniosłości zwężającej w tym miejscu szeroką dolinę rz. Dwuczłonowe, o wymiarach ok. 250 x 200 m, od S wykorzystywało zabagnienia szerokiej doliny rz. Od W odcięte od wyniosłości szeroką i głęboką fosą, jej ślady pozostały od N, od strony wsi G.Wał zewnętrzny od strony rz. ma ok. 10 m wysokości, z innych stron sięga do 6 m, zachowany dość dobrze. Wał wewnętrzny w części północnej i zachodniej grodziska jest zniszczony, ledwo widoczny. Wnętrze grodziska pozostaje od wielu dziesięcioleci pod uprawą. Wykopaliska odsłoniły zarys fosy wewnętrznej szerokości ok. 9 m. Na polach przyległych do grodziska znaleziono fragmenty naczyń glinianych, ślady osady podgrodowej (Grodziska Maz, s. 57-59 oraz fotografii 26-29).

Uw. Gród mógł mieć pierwotną nazwę Liw, leżał bowiem nad tą rzeką, prawdop. przy przeprawie, kontrolując osadnictwo i drogi na obu brzegach rzeki. Po przeniesieniu grodu książ. i osady w nowe miejsce, ok. 6 km na N od grodziska powstał tam nowy ośrodek przy dogodniejszej przeprawie, który przejął nazwę Liw, a stara osada przy opuszczonym grodzie przyjęła od niego nazwę Grodzisko.

GROSZKI (1540 Grosky, 1563 Groski, 1663 Groszki) 7 km na E od Kałuszyna, dziś Stare Groszki (AHPMaz).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417); 1789-90 par. Kałuszyn (TarDym).

3. Włas. król. 1549, później szlach. 1540G. (kart. AHPMaz); 1549 król potw. dożywocie na dobrach Goździec, G. i Grodzisko posiadane przez Aleksego Cieciszewskiego z s. Stanisławem, nadaje dalsze dożywocie na tych dobrach Piotrowi, innemu synowi Aleksego (MS 5/1 nr 414; MK 76, 413); 1563: 4 $\frac{3}{4}$ wł. os. (ŻD 417); 1663 G. (kart. AHPMaz); 1770 Groski (Mapa

Polonia Perthéesa); 1790 G. 15 dymów (TarDym); XIX w. wieś i folw., 1265 mr. ziemi [ponad 42 wł.] (SG 2, 857).

Uw. Nazwa wywodzi się od przezwiska Groszek, znanego już w Polsce XV w. (SSNO II, 210; Bijak, Nazwy 67).

GRUDÓWKA (1445 fl. Grudowka) rz., płynęła przez Krypy Mścichy, prawdop. oboczna nazwa Czerwonki, lewego dopływu Liwca, albo jego dopływu Koszewnicy.

1445 Maciej z Czyżewa [sędzia ziem. nurski] swą część dziedzictwa Krypy, którą nabył od Jakusza, wraz z młynem oraz jednym brzegiem rz. G., które nabył od Gniewka i Trojana z Wąsoszy, sprzedaje Jakubowi z Brodów za 100 kóp w półgr (MK 3, 325v-6).

Uw. Przekaz jedyny, co utrudnia identyfikację.

Lit. Hydronimia Wisły, nr 408; por. AHPMaz.

IGANIE (1447 de Gyganya, 1476! [1480] Giganye; 1563 Igany, 1578 Iganie) 6 km na SSE od Niwisk, dziś Stare Iganie i Nowe Iganie.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1447 ks. Bolesław IV daje pr. niem. chełm. dziedzicom z Zaliwia i Dąbrówki oraz Broniszowi z G. z czynszem książ. po 8 gr szer. z wł. os., uwalnia ich kmieci od prac przy grodach [zamkach] z wyjątkiem nowych oraz daje odbiorcom pr. łowieckie (MK 4, 57); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Grota, Piotra i Macieja z G. z ich kmieciami w dziedzictwie G. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236);

1526 ks. Anna uwalnia od dani miodowej szlachtę z Dąbrówki i G., tj. licznych Dąbrowskich oraz Jana s. zm. Grota, Grota s. zm. Piotra i Jakuba s. zm. Macieja z G. (MK 41, 127v); 1550 Stanisław Igański, student uniw. Krak. (AS II, 342; MUK II);

1563: 4 wł. os. (ŻD 415); XVI-XVIII w. Igańscy h. Rawicz (Bon. VIII, 28); 1783-4 włas. Karasia szambelana król. (RegDiec. 767); XIX w. I. 1578 mr gruntu [ok. 52 ½ wł.], łącznie wieś (388 mr.) i 2 folw. (SG 3, 243).

4. 1447 zob. p. 3.

5. 1480 Uriel bp pozn. przysądza dzies. z I., już od dawna posiadane, dla kość. par. w Niwiskach; 1603 dzies. z I. dla par. Niwiska (AE III, 14; Now. 2, 546).

Uw. Nazwa może wywodzić się od imienia Igan (Bijak, Nazwy 72), jednak nie jest ono notowane w średniowiecznych słownikach imion polskich i ruskich. Mogła to być pocz. nazwa lesistej włości przy granicy Mazowsza z ziemią łukowską (por. AHPMaz), czyli nazwa topograficzna. Nie odnotowano tej nazwy w opracowaniu Maz. nazw ter. U podstawy nazwy może być „igo” – jarzmo, dawny zaprzęg wołu. Zob. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970, s. 189–190; Bijak, Nazwy 72. Może tu produkowano dawne jarzma drewniane, aby wykorzystać pracę pary wołów (odpowiednik konia roboczego) do rozmaitych zajęć gospodarczych, zwłaszcza do uprawy roli i transportu.

Imię Grot tu poświędzone należy do charakterystycznych imion Rawiczów.

J

JABŁONA (1469 Jeblona, 1476! [1480] Jablona, 1783–1784 Jabłona) 3 km na SE od Grębkowa, dziś Jabłonna.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Grębkowo (ŻD 418).

2. 1822–1839 oznaczona granica Trzebuczy i Sinołęki z Leśnogorą, Stawiskami, J. i Trzcianką (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1469 nadanie w z. łomż. dla trzech dziedziców z J. (MK 5, 126v, ident. niepewna); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Jana s. zm. Tomasza ze Słuchocina i jego dobra Słuchocin i J. z kmieciami od prac przy zamkach i fortalacjach książ. (KL nr 236); 1496 Jan z J. asesor sądu z. liw. (MK 9, 215); 1563: 6 wł. os., 1 tkacz (ŻD 418); 1584 Jabłońscy h. Jasiończyk w z. liw. (Papr. 350); Jabłońscy h. Jasiończyk z J.; Adam s. Adama, poborca liw. 1580, pisarz z. liw. 1600, + 1621 (Bon. VIII, 119); 1783–1784 J. włas. Cieszkowskiego kaszt. liw. (RegDiec. 763); XIX w.: 898 mr. obszaru [ok. 30 wł.] (SG 3, 347).

5. 1603 dzies. z folw. w J. dla wikariuszy kościoła par. w Grębkowie (Now II, 547).

Uw. Nazwa wywodzi się od drzewa owocowego, jabłoni (Bijak, Nazwy 73), jest związana prawdop. z obecnością jabłoni dzikiej w lasach Mazowsza XIV-XV w. Od tej nazwy pochodziło więcej nazw osad Mazowsza, zwłaszcza położonych na lesistym pograniczu (AHPMaz s. 172).

JACZEWO (1427 Iaczewo, Yaczewo, 1563 Jaczewo) 4 km na N od Korytnicy, dziś Jaczew.

1. 1427 prope Liw opidum (PP V, 502); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).
2. 1565 Korytnica graniczy m. in. z Jabczewskimi [Jaczewskimi z Jaczewa] (LMaz 2, 186-7).
3. Włas. szlach. 1419 w Ciechanowie ks. Janusz I Starszy daje Piotrowi z Lisowa [z. ciech./Juniec] 10 wł. chełmińskich [w z. liw.] (SG 3, 360 z informacją o obłacie tego dok. w aktach grodzkich liw. 1776 r.); 1427 ks. Janusz daje Piotrowi z Y. 20 wł. chełmińskich obok pierwszych 10 wł. zw. Y., które ks. dał mu wcześniej, z oboma brzegami rz. Liw [Liwiec]; z tych 20 wł. Piotr z Marcinem i Michałem dwie części, Niewrzyd trzecią część obejmą w podziale. Ks. daje na owe 30 wł. pr. niem. posp. [czynsz książ. po 12 gr z wł. os.] wszystkim tym dziedzicom, z wyłączeniem barci [książ.], z obowiązkiem służb posp. (PP V, 502); 1448 Marcin i Michał br. z J. sprzedają 17 wł. w ich dziedzictwie w J. Dzierślawowi i Sięgniewowi br. z Załusek [zakr./Kroczewo; h. Rawa] w zamian za ich wójtostwo w Winnicy [nowom.] z 4 wł. i za 30 kóp gr w półgr i za bróg zboża (MK 4, 81v-82); 1453 Marcin i Michał z J. sprzedają swe 3 wł. tamże Piotrowi z Rabiensia za 15 kóp gr (MK 4, 14; w Liwie); 1476 zakład między Mikołajem, Janem, Bartłomiejem, Pawłem i in. h. Lubicze i między Sięgniewem z ss. Stanisławem, Mikołajem i in. h. Rawicze [z J.] (MHerald. 1932, XI/1, s. 3 wg Liwska); 1476 discr. Bartłomiej z J. (Ep. 13, 36); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Sięgniewa, Bartłomieja, Jana syna Dzierśława, Jana Wyrzyka z br. Mikołajem z J. i ich działą z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236); 1505 Piotr s. zm. Jana z J. sprzedaje Stanisławowi i Maciejowi ss. zm. Mikołaja z Kruszewa 5 wł. po zm. Stanisławie s. Sięgniewa z J. (MK 18, 237v); 1519 szl. Adam z J., faktor w Pniewniku, ma ok. 50 lat (Ep. 204, 7v-8 i 35v-37v); 1555 Hieronim Jaczewski z z. liw. spławia 4 łasztę żyta przez komorę celną na Wiśle we Włocławku (RegThel s. 43); 1563: 7 $\frac{3}{4}$ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783-1784 J. włas. drobnej szl., 10 nazwisk, w tym Jaczewscy (RegDiec. 482-483); 1837 Jaczewski h. Leliwa [?], potomek Piotra z Lissowa, odbiorcy

nadania 1419 r. (Sęczys, 238); XIX w. wieś drobnej szlachty, 1016 mr [niepełna 34 wł.] (SG 3, 360).

Uw. Nazwa osady wywodzi się od imienia Jacz, znanego w Polsce średnio-wiecznej (SSNO II, 369; Bijak, Nazwy 73-74).

JADOWO (1442 Jadowo) 25 km na WNW od zamku w Liwie. Wieś książ., pocz. związana z Liwem, od 1471 z Kamieńcem. Mogła przynależeć pocz. do Łochowca, w XV w. ośrodka puszczy i łowów książ. nad Liwcem i Ossownicą, zaliczonego w 1471 r. do księstwa warsz. Bolesława V.

1. 1442 prope Lyw (MK 3, 278v-9).

2. 1424 cz. włości leśnej Pniewnik, włas. Prusów ze Świętochowa [tarcz.], w stronę Jadowa; rozgraniczenie tej włości oparto na dukcie [w stronę J.] (MK 3, 42v); 1783 gościniec z Liwa przez Korytnicę, Myszadła, na J. oraz na Łochów w kierunku Kamieńca [Kamieńczyk] (Mapa woj. maz. K. Per-théesa).

3. Włas. ks. 1442 ks. Bolesław IV daje Jakubowi z Kuszewa młyn nowo zbudowany na rz. Ossownicy z siedliskiem i dąbrową we wsi książ. J. (MK 3, 278v-9).

Uw. Przekaz z 1442 r. pozwala sądzić, że władza starosty liwskiego sięgała wówczas także na obszar lasu książ. na lewym brzegu dolnej Ossownicy, a zatem terytorium ziemi liwskiej było nieco większe. Później J. było ośrodkiem dóbr książ. i wsią par. z fundacji książ. w pow. kamienieckim, ośrodkiem Puszczy Jadowskiej (AHPMaz). W XIV-XV w. gościniec z Liwa do Kamieńca mógł iść przez Jadowo i Świnotopę, osady na lewym brzegu Liwca, wcześniej zasiedlonym (Świnotopa znana już 1361, NKMAz III nr 54).

JAGODNE zob. CHOJECZNO JAGODNE

JANÓWEK (1574 Janówek, 1578 Janowko, 1598 Janowko, 1783 Janówek) 1,5 km na SW od Wierzbna (AHPMaz), obecnie Janówek.

1. 1574 distr. liw. (MS 6 nr 274); a. 1583 par. Grębków, 1583 par. Wierzbno (Now II, 547).

3. Włas. szlach. 1574 zapis Doroty z Ojrzanowa wojewodziny krak. na dobrach Wierzbno, Przekory [kam.?], Zimna Woda, J., Wygłędówko i Jawo-

rek w z. liwskiej (MS 6 nr 274); 1578, 1598 Janowko (kart. AHPMaz); 1783 J. (mapa woj. maz. Perthéasa); 1783–1784 J. i Wierzbno włas. Tomaszewicza (RegDiec. 768); XIX w. wieś i folw. J., 710 mr. [23 i 2/3 wł.] (SG 3, 426).

5. 1583 bp pozn. eryguje par. Wierzbno [prawdop. z J.] i daje kośc. dzies. bpie z Janowa i Wyględówka (Now II, 547); 1598 dzies. z J. dla kośc. w Wierzbnie (kart. AHPMaz).

Uw. Pocz. część składowa dóbr Wierzbno, od połowy XVI w. odrębna osada.

JATA GALECKA (1547 Jazta!, 1563 Jata Galecka) osada zaginiona, położona w pobliżu Gałek (AHPMaz s. 164).

1. 1547 par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1563: 5 i 1/8 wł. os. (ŻD 415).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębów oraz inne osady, w tym Gałki i J. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

Uw. Nazwa Jata wywodzi się od określenia jata – szałas, szopa, może od tymczasowej osady umiejscowionej w lesie podczas karczunku. Por. Bijak, Nazwy 78.

JAWOREK (1465 Iaworznyk, 1480 [1476!] Jawornik, 1490 Jawornyk, Jewornyk, 1530 Jaworniki, 1531 Jaworek) 4 km na SW od Wierzbna (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. Liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418); 1583 par. Wierzbno (Now II, 547).

2. 1473 nadanie ks. 12 wł. zw. Kamionka [z. warsz., przy gran. z liw.] obok granic Ossowieńskich [obszar późniejszej Wólki Czarnogłowskiej w dobrach Ossowno] i Szostaka [obszar późniejszej Zimnej Wody w dobrach J.] (MK 9, 33; SHGWarsz); 1478 nadanie 8 wł. lasu w Kamionce między dziedzictwami Ossowieńskiego i Szostaka, obok 12 wł. wcześniej nadanych (MK 9, 96; SHGWarsz.).

3. Włas. szlach. 1465 Jan Borucz kmieć [książ.] z Grodziska przyjął wł. [kmięcą] w dobrach I. Mikołaja Szostaka z Wierzbna, ale nie przeszedł tamże

(TymSąd s. 40 wg Liwska I, 79); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja Szostaka z Wierzbna i jego dobra Wierzbno i J. od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1490 Mikołaj Szostak podsędek liw. z s. Janem zastawia dobra Wierzbno i J. Janowi z Ojrzanowa chorążemu zakr. i jego bratankowi Janowi s. zm. Mikołaja z Ojrzanowa chorążego zakr. pod przypadkiem w 300 kopach gr (MK 18, 45v); 1491 Jan cześnik zakr. i jego bratanek Jan s. Mikołaja z Ojrzanowa dostają potw. przypadku Wierzbna i J. od Jana s. zm. Mikołaja Szostaka z Wierzbna i J. (MK 18, 45v; SHGWarsz s. 184); Jan s. zm. Mikołaja Szostaka z Wierzbna i J., ż. Zofia c. zm. Jana z Wilczkowic (MK 18, 45v); 1519 Jan s. zm. Jana z Ojrzanowa sprzedaje z pr. odkupu czynsz roczny 4 grz. z J., Cierpiąt i Wesołej Woli na ufundowanie ołtarza w kośc. par. w Tarczynie za 40 kóp w półgr (MK 32, 55v); 1530 Jan z Wieczfni kaszt. płoc. i [panowie] Jeżewscy jako stryjcowie i współherbownicy zm. Jana Ojrzanowskiego star. warsz. dają Katarzynie Ojrzanowskiej swoje działły w dobrach Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz Wierzbno, Cierpięty, J. i Zimna Woda w z. czer. [liw.] (MS 4 nr 5504; SHGWarsz s. 185); 1531 taż Katarzyna Boglewska c. Stanisława, wd. po Janie Ojrzanowskim, ż. Piotra Goryńskiego dostaje od króla pr. włas. w/w dóbr Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz Wierzbno, Cierpięty, J., Zimna Woda czyli Wola Dobrzesznia (MS 4 nr 16022; SHGWarsz s. 185); 1563: 14 wł. os. (ZD 418); XIX w. 1152 mr. [ponad 38 wł.], grunt żytni (SG 3, 513).

5. 1583 bp pozn. Łukasz Kościelecki eryguje par. w Wierzbnie i przyłącza do niej wieś J. (Now II, 547; AHPMaz).

K

KALUSZYN [STARY] (1416 Kaluschino, 1513 Antiqua Caluschino, 1556 Kałuszyno Antiqua [Stare], 1563 Kałuszyn, 1770 Kałuszyn) 21 km na SSW od zamku w Liwie. [hasło ogólne]

1. 1416 in distr. Lyvensi (MK 3, 110); 1425–1472 par. Grębków, 1472 erekcja par. Kałuszyn (KnapNot 193-194; Now II, 549).

2. 1477: 50 wł. w dobrach K. od węgła Piaseczno obok gran. dóbr Goździec aż do dóbr Więclawa Żebrowskiego i Milewskich (MK 9, 191v).

3. Włas. szlach. 1416 Boruta i Niemierza dziedzice z Sarbska [rac./Gralewo; obecnie Szapsk] sprzedają 2 części dziedzictwa K. [Ściborowi z Sąchocina]

marszałkowi [ks. Janusza I] za 200 kóp gr pras. (MK 3, 111; w Ciechanowie); [ok. 1417] ks. Janusz I daje panu marszałkowi [przyw.] na K., wymienia dziedziców z Sarbska: Boruta z dziećmi Janem, Pawłem, Mikołajem i Hanką oraz Niemierza, Paweł, Boruta, Stanisław, Małgorzata, Katarzyna i Hanka dzieci Piekuta (MK 3, 11v; bez zakończenia; SHGWP s. 297); 1435 Ścibor s. Marszałka i Jan Rogala chorąży wysz. w imieniu Jana brata Ścibora potw. Andrzejowi opatowi i konwentowi czerwińskiemu zastaw dóbr C., zastawionych przez zm. marszałka w 300 kopach gr posp., aż do pełnej spłaty (MK 3, 165); 1444 Jan z Sąhocina s. zm. marszałka daje Ściborowi z Zaborowa [bł.] swemu bratu swą połowę [włości] C. zastawionej opactwu czerwińskiemu w 200 grzywnach, w zamian za 150 kóp gr (MK 3, 296v-7); 1466 Stanisław z Sułkowa zastawia Szymonowi i jego braciom, Stanisławowi z braćmi i bratankami z Daniszewa [wysz.?: h. Cholewa?] 70 wł. w dziedzictwie C.: 20 wł. w borach i 50 wł. w lasach posp. oraz ciek Łukawica z oboma brzegami i 3 wł. tamże w C., w 200 kopach w półgr pod przepadkiem (MK 9, 191v; 18, 61); 1468 ks. Konrad III potw., że Stanisław Sułkowski dziedzic z C. otrzymał od Mikołaja opata i konwentu czerwińskiego dokumenty i przyw. pr. chełmińskiego ks. Janusza I na dobra C., inne 2 dokumenty ks. Bolesława IV opatrzone pieczęcią średnią na 240 grz. w ½ gr, zapisanych zm. opatowi Andrzejowi przez Ścibora z Zaborowa i Jana z Sąhocina; Stanisław kwituje Mik. opata z ich odbioru (BOZ 70, s. 67); [1468?] Wit z Dudy sprzedaje Stanisławowi z Sułkowa dziedzictwo K. za 80 kóp (MK 5, 100v); [1468] Stanisław z Sułkowa dziedzic z C. sprzedaje 25 wł. dziedzictwa Kałuszyn szlachcie z Żebrów [nowom.] za 200 kóp gr w półgr: Jarosławowi z ss. 9 wł., Stanisławowi Szemborowicowi 6 wł., Jakubowi i Michałowi braciom 6 wł., Mikołajowi i Stanisławowi braciom 3 wł. [tj. 24 wł.], które ma wymierzyć k. Modzel [K. Mroczi?] (MK 5, 103); 1472 Mroczesław z Kałuszyna zamienia z Pawłem synem Andrzeja Borzy z Koszewnicy swą część Kałuszyna na jego część w Koszewnicy (MK 5, 163); 1471 Stanisław z Sułkowa przeprowadza podział dóbr z ss.; wieś C. zatrzymuje wraz z s. Jakubem, ponadto 6 wł. w C. obok rz. Trzebuczy z brzegiem i stawem rybnym (kop. 1525, MK 41, 43v; SHGWP s. 295); 1472 zob. p. 5; 1473 Stanisław Sułkowski z s. Jakubem z Kałuszyna dają plebanowi w Grębkowie [w odszkodowaniu] staw przy brzegu rz. Trzebuczy z groblą i 2 pręty [szerokości] obok stawu na wylewy w stronę granic szl. Milewskich i inne 2 pręty poniżej obok grobli w stronę granicy Pawła Kruka; tak jak woda była zatrzymana przez starą groblę, nie wylewając wyżej (MK 5, 173; Now II, 549); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jakuba Suł-

kowskiego z C. i jego wieś C. z przyległościami i mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1477 Stan. Sułkowski z C. i Stan. niegdy z Daniszewa, teraz z C. z braćmi i bratankami ustalają granice dóbr 50 wł. objętych przypadkiem zastawu (potw. 1489, MK 9, 191v; zob. p. 2.); 1493 ks. Konrad III potw. Stanisławowi z Daniszewa z braćmi i bratankami dok. przypadku zastawu 70 wł. w dobrach C. z 1466 r. (MK 9, 191-1v) oraz dok. ustalenia granic 50 wł. w lasach dóbr objętych przypadkiem z 1477 r. (MK 9, 191v); 1499 ur. Jakub z K. podsędek liw. z ż. Dorotą (WarszDis 6, 140); 1503 Jakub Sułkowski z K. psęd. liw., ż. Dorota z Nowego Dworu (MK 18, 167); 1518 zapis 5 grzywien rocznie na ołtarz w kościele par. Nowej Warszawy z fundacji Macieja Stepko rybaka warsz. i księdza Macieja z Tarczyna, w tym 2 grzywien na dobrach K., Wola [Kałuska] i Ryczołek Stanisława Kałuskiego z braćmi (AGAD, perg. 1550); 9 III 1526 ks. Janusz za wierne służby Mikołaja Kałuskiego, pisarza kancelarii książ., daje jemu i jego braciom Stanisławowi, Wawrzyńcowi, Janowi, Maciejowi i Feliksowi, ss. zm. ur. Jakuba z A. C., podsędka liw., prawo nieodpowiednie, uwalniając od sądów i kar sąd. (MK 41, 115v-116); 1537 Stan. Kałuski sługa bpa pozn. spławia 24 łaszty żyta oraz kolejne zasoby (RegThel. s. 3, 8); 1538 Stanisław, Mikołaj pl. [w K.] i Wawrzyniec ss. zm. Jakuba z C. podsędka liw. wymierzili 71 wł. w dobrach K. przez mierniczego Stan. Otrębusa Olszowskim, Patockim i Szymońskim zgodnie z ugodą zawartą między nimi (MS 4, 19416; MK 58, 198); 1538 Jakub s. Gotarda z K. zeznaje zapis na rzecz Anny wd. po Janie [swoim bracie] i jej dzieci Stanisława, Franciszka, Jakuba i Jadwigi (Bon. IX, 174 wg CzersZG); 1539 Stanisław Kałuski chor. liw. (Nominacja MS4 nr 1947; +1548 MS 4 nr 8249); 1556 K. A. [Stare] (KnapNot 195); 1563: [włas. szl. z kmieciami], 4 szewców, 3 garncarzy, 2 krawców i 2 rzeźników (ŻD 417); Kałuscy h. Rogala z K. (Bon. IX, 174n); 1770 Kałuszyn [miasto] (Mapa Polonia Perthéesa); XIX w. dobra Kałuszyn bez Mrozów, Siemianowizny i Woli Kałuskiej miały ponad 100 wł. (SG 3, 728), własność drobnej szlachty w dawnej włości Kałuszyn mogła obejmować obszar większy.

5. 1472 Stanisław dz. z K. funduje kośc. par. w K., daje 4 wł. roli poświętego wraz z łąkami oraz zezwala plebanowi na urządzenie sadzawki powyżej własnej sadzawki, na lokowanie taberny i zagrodników; Andrzej bp pozn. eryguje kośc. par. w K. pw. NMP, śś. Andrzeja Ap., Jana Chrzciciela, Wojciecha i Stanisława oraz ś. Barbary, daje mu dzies. z ról szlach., zastrzega dzies. bpią od kmieci, przyznaje pr. patronatu dla Stanisława z K. i jego

spadkobierców; par. K. wyłącza się z par. Grębkowo (AE II, 369v; KnapNot 193-194); 1473 zob. p. 3; 1543 Mikołaj Kałuski pl. i dziedzic zamienia ze swoimi braćmi grunty pl. na inne w K. (KnapNot 186); 1557 tenże Mikołaj Kałuski pl. w K. i altarysta w Kazimierzu diec. gnieźn. (KnapNot 188); 1563 par. obejmuje 27 osad (ŻD 417; AHPMaz); 1598 patroni Wojciech i Wawrzyniec Kałuscy (Now II, 549).

Uw. Nazwa Kałuszyn może pochodzić od imienia Kałusz/Kałusza, dość wyjątkowego w zestawie polskich imion średniowiecznych, poświadczonego dopiero w XV w. (SSNO II, s. 524; VII, s. 100). Nazwa ta jest znana od 1416 r., być może wyparła nazwę wcześniejszą, jeśli włość ta miała metrykę podobną do sąsiedniej włości Boimie, sprzed 1220 r. W 2 poł. XV w. w wyniku sprzedaży części obszaru dla pełniejszego zagospodarowania pozostałości pojawiło się tu drobne rycerstwo tworzące okolicę szlacheczką (Kałuszyno Abramy i inne). Par. Kałuszyn erygowana w 1472 r. objęła dwie dawne włości, Kałuszyn i Goździec (AHPMaz, zrekonstruowane granice parafii).

KALUSZYNO ABRAMY (1476! [1480] Caluschyno; 1540 Yabramy, 1541, Jabrami 1563 Kalusino Abramy) 5 km na N od Kałuszyna, obecnie Abramy (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).
2. 1565 wieś król. Turek graniczy z Zimną Wodą, Kałuskiemi [Kałuszyno Szymbory i Abramy], Klukowskimi [z Kluk] (LMaz 2, 195; AHPMaz).
3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Abrahama [Żebrowskiego] z C. i jego dział od prac przy zamkach i foralicjach książ. (KL nr 236); 1563: 7 wł. i 6 mr. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783–1784 A. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); [a. 1827] 9 domów (Tab. 1827 I, 1); XIX w. brak danych o obszarze. Zob. też Kałuszyno Żebrowscy.

KALUSZYNO DOBROŻANY (1476! [1480] Dobrozonowiczy de Caluschyno, 1563 Dobrożany, 1783 Wąsy Dobrozony) 5 km na N od Kałuszyna, dziś Wąsy (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).
3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Bernarda, Gotarda, Ma-

cieja Przybysza Dobrożonowiców i ich działy z mieszkańcami w C. od prac przy zamkach i fortalacjach książ. (KL nr 236); 1563: 3 wł. i 2 mr. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783 W. D. (mapa woj. maz. Perthéesa); 1783–1784 Wąsy włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. Wąsy wieś 157 mr. [ponad 5 wł.] (SG 13, 180).

KAŁUSZYNO FALBOGI (1540 Phalbogy, 1563 Kałuszyno Falbogi, Chwalbogi) 4 km na N od Kałuszyna, dziś Falbogi (AHPMaz).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1540 Ph. (kart. AHPMaz); 1563: 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 417); 1563 Stan., Jan, Jakub, Kat., Małgorzata, Elżbieta i Agnieszka, dzieci Marcina z K. F., pozywają Łączyńskiego o zabójstwo ojca (Bon. IX, 174 wg CzerszG 30, f. 411); 1783–1784 F. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); a. 1827 r. 15 domów, 154 mk. (Tab. I, 117).

KAŁUSZYNO GROZY (1526 Caluschino Grozy, 1563 Grozy), osada zaginiona, zlokalizowana w przybliżeniu w Wólce Kałuskiej jako Grozy (AHPMaz s. 170).

1. 1526 distr. liw. (MK 41, 169); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1526 zob. p. 3.

3. Włas. szlach. 1526 Paweł s. Bartłomieja z C. G. sprzedaje dział w C. G. obok gran. Bartłomieja Żaboklickiego i gran. Jana brata tegoż Pawła, Wojciechowi s. zm. Michała i Marcinowi s. zm. Stanisława Żebrowskim z Kałuszyna Tarałów za 6 kóp gr (MK 41, 169); 1563: 3 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 417).

Uw. Nazwa tej osady pochodzi od przezwiska Groza, znanego na Mazowszu w XV w. (SSNO II, 213; Bijak, Nazwy 68). Nazwa Wólka Kałuska pojawia się w wizytacji 1618 r., brak natomiast nazwy Grozy. Lokalizacja ta leży w pobliżu własności Żebrowskich we włości Kałuszyn.

KAŁUSZYNO KLUKI (1476! [1480] Clukowscy de Caluschyno,, 1563 Kluki, 2 poł. XVI w. Kluki Kałuszyno, 1770 Kluki) 5 km na NW od Kałuszyna, obecnie Kluki (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liv. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1565 wieś król. Turek graniczy z Zimną Wodą, Kałuskiemi [Kałuszyno Szymbory i Abramy], Klukowskimi [z Kluk] (LMaz 2, 195; AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Stanisława, Klemensa i synów zm. Olka Klukowskich z C. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236); 1563: 1 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 417); Klukowscy z Kluk h. Jasiończyk (Bon. X, 151-152; obok Klukowskich z Klukowa [nowom.] h. Gozdawa); 1770 Kluki (Mapa Polonia Perthéesa); 1783-1784 K. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); a. 1827 12 domów, 86 mk. (Tab. I, 212).

KALUSZYNO MICHAŁY (1476 [1480] Caluschyno, 1535, 1563 Michały), osada zaginiona w dobrach Kałuszyno, identyczna z Kałuszynem Tarałami.

1. 1535 distr. liw. (RP); 1563par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] włas. Michała Żebrowskiego we włości C. (KL nr 236); 1526 Wojciech s. zm. Michała Żebrowskiego i Marcin s. zm. Stanisława Żebrowskiego z K. Tarałów kupują dział w K. Grozach za 6 kóp gr (MK 41, 169); 1535 (kart. AHPMaz); 1563: 2 wł. 2 ½ mr., włas. szl. bezkm. (ŻD 417); 1622 spisana wraz z Gołębiówką (kart. AHPMaz.).

KALUSZYNO MILEWO (1472 Caluschino, 1476! [1480] Milewscy de Caluschyno,, 1563 Kalusino Milisewo [!], potem Kałuszyno Milewo, 1783-1784 Milewo) 4 km na NE od Kałuszyna, obecnie Milew (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1474 staw w Kałuszynie przy brzegu rz. Trzebuczy, z groblą, w stronę granicy Milewskich (MK 5, 173v).

3. Włas. szlach. 1472 Świętosław, Wojciech i Dzierśław bracia z Milewa [z. ciech.?] proszą ks. o potw. zakupu 16 włók na C. od Stanisława z Sułkowa za 120 kóp gr w półgr (MK 5, 163v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Marcina, Ścibora, Stanisława, Dzierśława, Jakuba syna tegoż, Jakuba syna zm. Wojciecha Milewskich z C. i ich działy z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236); 1563: 7 ¼ wł., 2 mr. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783-1784 M. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); a. 1827 16 domów, 109 mk. (Tab. II, 12).

Uw. Nazwa Milewo została tu przeniesiona, prawdop. z ziemi ciech.

KALUSZYNO MROCZKI (1472 Caluschino, 1500 Mroczkowskye [mie-dze], 1525 Caluschino Mroczki, 1556 Mroczki) 4 km na N od Kałuszyna, obecnie Mroczki.

1. 1472 distr. Czirn. prope Lyw (MK 41, 44v); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).
2. 1500 ½ wł. i 5 mr. obok miedz zw. Milewskye i Mroczkowskye (MK 41, 55); 1525: ½ wł. w K. M. przy gran. dóbr Milewskich [K. Milewo] i gran. [wsi] Trzebuczy (MK 41, 54v; zob. p. 3).
3. Włas. szlach. 1467 ks. Konrad III potw. zastaw 20 wł. w K. (MS 5/1 nr 1863); 1470 Maciej s. Mroczka h. Modzele (MHerald, s. 2); 1472 Maciej s. Mroczka z Kałuszyna zastawia Grzegorzowi, s. Andrzeja Borzy 2 wł. w Kałuszynie, zaczynając od szyi [wąskiego przejścia] zw. Trzcianka (MK 41, 44v); 1473 Andrzej Borza z Koszewnicy z s. Pawłem zapisują owe 2 wł. Bernardowi [z Kałuszyna?] (MK 41, 44v); 1474 Bernard z Kałuszyna zastawia owe 2 wł. Mikołajowi, Dorocie i Katarzynie dzieciom [zm.] Macieja Przybysza z Kałuszyna (MK 41, 44v); 1500 Mikołaj Orzełek s. Mikołaja niegdy z Kruszewca zastawia Andrzejowi z C. Żebrowski ½ wł. i 5 mr. w C. w 10 kopach (MK 41, 55); 1525 Stanisław i Jan ss. zm. Mikołaja z Koszewnicy Borze sprzedają Wojciechowi s. zm. Jana Damięckiego z K. M. pr. bliższości do ½ wł. w K. M. (zob. p. 2) po zm. Mikołaju Orzełku, s. zm. Mikołaja Borza z K. M., swoim stryju, ale odwołują to Andrzej Żebrowski Mroczek z s. Józefem pr. bliższości (MK 41, 54v); 1548 bp pozn. Izdbieński daje Mroczkom z M. 1 wł. [lasu] w Leśnej Górze [wieś bpia, w sąsiedztwie M.] do wykarczowania (Now II, 149); 1556 akt zastawu 20 wł. w K. z 1467 r. potw. na prośbę szl. Mroczków ze wsi Mroczki (MS 5/1 nr 1863); 1563 Mroczki: 6 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783–1784 M. 2 osady, włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. Mroczki Klekty i Łopuchy 221 mr. [ponad 7 wł.] (SG 6, 763).

KALUSZYNO OLSZEWICE (1476! [1480] Olschowy de Caluschyno 1535 Olszewicze, 1541 Kałuszyno Olssevcyze, 1563 Kalusino Olszewice) 1,5 km na S od Kałuszyna, obecnie Olszewice (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).
3. Włas. szlach. 1470? Mikołaj i Stanisław zw. Olchowy h. Modzele (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja, Jana i Jakuba zw. Olszowy z C. i ich działą z mieszkańcami od prac przy zam-

kach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1476 Mikołaj, Jan i Jakub Olszowy, bracia, dziedzice z K., zastawiają 7 ½ wł. w C. swemu szwagrowi Pawłowi z Obidzina [ciech./Pałuki] w 60 kopach gr pod przypadkiem (MK 9, 208v); 1496 dok. przypadku okazał tenże Paweł z Obidzina (MK 9, 208v); 1538 Stanisław, Mikołaj pleban [w K.] i Wawrzyniec ss. zm. Jakuba z K. podsędka liw. wymierzyli 71 wł. w dobrach K. przez mierniczego Stan. Otrębusa Olszowskim, Patockim i Szymońskim zgodnie z ugodą zawartą między nimi (MS IV, 19416; MK 58, 198); 1541: 9 wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1563: 9 ¼ włók i 2 mr. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783–1784 O. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. wieś O. 332 mr. [ponad 11 wł.] wchodziła w skład dóbr Kałuszyn (SG 7, 507).

Uw. Nazwa Olszewice pochodzi od przezwiska Olszowy, tu poświadczonego. Nietrafnie Bijak (Nazwy 140) łączy tę nazwę z wcześniejszą Olszewnicą w z. liw. (zob.).

KALUSZYNO PATOK (1476! [1480] Pothothczczy de Caluschyno, 1508 Calischino Pathok, 1510 Caluschino Patok, 1523 Kaluschino Pathok, 1541 Potok, 1563 Patok) 1 km na SE od Kałuszyna, dziś Patok (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn XD 417).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Stanisława, Jana, Pawła, Szymona, Tomasza Potockich z C. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1508 Agnieszka c. zm. Piotra Patockiego z Kałuszyna, ż. Pawła s. Stanisława z Łukiego [liw.] zastawia swą część C. P. Jakubowi z Kałuszyna psęd. liw. w 40 kopach (MK 41, 46v; prawdop. Łukie jest ident. z Chmielewem); 1510 Maciej, Arnolf, Adam br. z C. oraz Felicja wd. po Szymonie z K. ze swoim mężem Janem z z. soch. zastawiają Jakubowi psęd. liw. cz. w C. P., którą zm. Szymon kupił od c. zm. Piotra Patockiego z C. P., w 40 kopach (MK 32, 47); 1523 Marta c. zm. szl. Mikołaja z Baniechy [czer.], wd. po zm. szl. Stanisławie z K. P. (MK 32, 241);

1538 Stanisław, Mikołaj pl. [w K.] i Wawrzyniec ss. zm. Jakuba z C. podsędka liw. wymierzyli 71 wł. w dobrach K. przez mierniczego Stan. Otrębusa Olszowskim, Patockim i Szymońskim zgodnie z ugodą zawartą między nimi (MS 4, 19416; MK 58, 198); 1541: 4 wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1563: P. 4 wł. os. i 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783–1784 P. włas. Rudzińskiego wojewodzica (RegDiec. 764); XIX w. Patok 421 mr. dworskich, 27 mr. włościańskich, [łącznie ok. 15 wł.] (SG 7, 896).

Uw. Nazwa osady pochodzi od Potockich, nabywców tej części włości a. 1476.

KALUSZYNO PRZYBYSZE (1525 Przibisse, 1538 Caluschino Przybysche) osada zaginiona, mogła leżeć obok Dobrożanów (Wąsów) oraz Witów (AHPMaz. s. 176 odsyłacz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); [Par. Kałuszyn]

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Przybysza Dobrożonowica z C. i jego dział od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236); 1525 Przybysze (MK 41, 44); 1538 Stanisław i Jakub ss. zm. Wita Przybysława z C. P. (MS 4, 19416);

1535–1541 (kart. AHPMaz). Nie odnotowana w 1563.

Uw. Nazwa pochodzi od Przybysza Dobrożonowica w 2 poł. XV w.

KALUSZYNO STOCZEK (1513 Caluschino Stoczek, Stoczki) 4 km na ENE od Kałuszyna, obecnie Stoczek Sinołęcki (AHPMaz).

1. 1513 distr. liw. (MK 41, 47v); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1513 Więclaw z C. S. zastawia Stanisławowi z Kałuszyna Starego część w C. S. w 30 kopach (MK 41, 47v); 1525 przepadek zastawu potw. Stanisławowi s. zm. Jakuba z Kałuszyna podsędka liw. (MK 41, 47v); 1563 Stoczek i Olszewnica 2 ½ wł. os. (ŻD 417); 1783–1784 Stoczek deserta [opustoszały], włas. Gradowskiego i Zaborowskiego (RegDiec. 764); a. 1827 Stoczek młyn 3 domy, 32 mk. Tab. II, 200); 1822–1839 Stoczek młyn (Mapa Kwat.).

Uw. Nazwa Stoczek pochodzi od drobnego ciek, może dopływu rz. Trzebuczy (obecnie Gawroniec) zob.

KALUSZYNO SZYMBORY (1476! [1480] Caluschyno, 1535 Sembory,, 1563 Szimbory, 1578 Szymbory Kałuszyno, a. 1827 Szembory) 5 km na N od Kałuszyna, dziś Szembory (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

2. 1565 wieś król. Turek [warsz.] graniczy z Zimną Wodą, Kałuskiemi [Kałuszyno Szymbory], Klukowskimi [z Kluk] (LMaz 2, 195; AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Szembora [Żebrowskiego] z C. i jego dział z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1535 S. (kart. AHPMaz); 1563: 3 ¼ wł. oraz 2 ½ mr. szl. bezkm. (ŻD 417); 1578 Sz. (kart. AHPMaz); a. 1827 Sz. 3 domy, 22 mk. (Tab. II, 223); XIX w. Sz. 47 mr. [ponad 1 ½ wł.]; dane niepełne (SG 12, 115).

Uw. Nazwa pochodzi od Szembora [Żebrowskiego], przetrwała do dziś pierwotna forma nazwy (Bijak, Nazwy 201).

KALUSZYNO SZYMONY (1466 Caluschino, 1563 Kalusino Simony, 1783–1784 Szymony) 2 km na SSE od Kałuszyna, dziś Szymony (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1466 Stanisław z Sułkowa zastawia Szymonowi i jego braćmi, Stanisławowi z braćmi i bratankami z Daniszewa [wysz.?: h. Cholewa?] 70 wł. w dziedzictwie C.: 20 wł. w borach i 50 wł. w lasach posp. oraz ciek Łukawica z oboma brzegami i 3 wł. tamże w C., w 200 kopach w półgr pod przypadkiem (MK 9, 191v; 18, 61); 1477 Stan. Sułkowski z C. i Stan. niegdy z Daniszewa, teraz z C. z braćmi i bratankami ustalają granice dóbr 50 wł. objętych przypadkiem zastawu (potw. 1489, MK 9, 191v; zob. p. 2.); 1493 ks. Konrad III potw. Stanisławowi z Daniszewa z braćmi i bratankami dok. przypadku zastawu 70 wł. w dobrach C. z 1466 r. (MK 9, 191-1v) oraz dok. ustalenia granic 50 wł. w lasach dóbr objętych przypadkiem z 1477 r. (MK 9, 191v);

1538 Stanisław, Mikołaj pl. [w K.] i Wawrzyniec ss. zm. Jakuba z K. podśędka liw. wymierzyli 71 wł. w dobrach K. przez mierniczego Stan. Otrębusa Olszowskim, Patockim i Szymońskim zgodnie z ugodą zawartą między nimi (MS IV, 19416; MK 58, 198); 1563: 10 wł. szl. bezkm. (ŻD 417); 1783–1784 Sz. włas. drobnej szl. (RegDiec. 764); XIX w. mieszka częściowa szlachta, wg tab. 1827 r. 20 domów (SG 12, 118).

KALUSZYNO TARALY (1526 Caluschino Tharaly) osada zaginiona we włości Kałuszyn, między Chrościcami a Mroczkami, późniejsze Michały.

1. [Distr. liw., par. Kałuszyn]

3. Włas. szlach. 1526 Paweł s. Bartłomieja z Kałuszyna Grozów sprzedaje dział także Wojciechowi s. zm. Michała i Marcinowi s. zm. Stanisława Żebrowskim z C. T. za 6 kóp gr (MK 41, 169).

KAŁUSZYNO ŻEBROWSCY (1468 Kaluschino, 1476! [1480] Zebrowscy de Caluschyno, 1500 Caluschino Zebrowski, 1563 Kałuszyno Szymbory i Abramy) dawna osada lub osady Żebrowskich w północnej części par. Kałuszyn (AHPMaz).

1. 1468 distr. Czirn. (MK 5, 103); 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1468 Stanisław z Sułkowa sprzedaje 25 wł. dziedzictwa K. [szlachcie] de Zebry [nowom., h. Półkozic] za 200 kóp gr w półgr (MK 5, 103); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Abrahama, Stanisława Szembora, Jakuba, Michała, Dadźboga, Więclawa i Stanisława Żebrowskich z C. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1500 szl. Mikołaj s. zm. Mikołaja Orzełka z Kruszewca zastawia swą cz. szl. Andrzejowi z C. Z. w 10 kopach (MK 41, 55).

Później KAŁUSZYNO ABRAMY I KAŁUSZYNO SZEMBORY, zob.

Uw. W północno-zachodniej części dawnej włości Kałuszyn, na W od Kluk, a zatem niedaleko Szemborów i Abramów w XIX w. pojawiła się wieś Żebrowka, licząca 726 mr. [ponad 24 wł.] (SG 14, 754). Powstała na lesistym pograniczu z dawnymi dobrami król. Wiśniew i Turek, może być kontynuacją włas. miejscowej drobnej szlachty. Nazwa Żebrowka ma wyraźny związek z Żebrowskimi, a zatem może to być część składowa dawnej własności Żebrowskich, lesista, o mniejszych walorach rolnych i dlatego późno zagospodarowana. Stare granice włas. na tym terenie przedstawiają mapy pow. węgrowskiego i sąsiednich, opublikowane w 1951 r., wykorzystane już dla odtworzenia granicy ziem warsz. i liw. na N od biegu rz. Rządzy w 2 poł. XVI w. (AHPMaz).

KARCZEWIEC (1426 Carczewyecz, Karczewecz, 1563 Karczewiec) 5 km na S od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1426 prope Liw (PP V nr 283); 1563 par. Liw (ŻD 415).

2. 1565 Grodzisko graniczy z Karzewskimi [Karczewskimi z K.] (LMaz 2,

181); 1951 oznaczone granice wsi K. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1426 Świętosław z K. z ss. Mikołajem i Marcinem sprzedają ich dziedzictwo K. Bartłomiejowi i Piotrowi z Grodzka [sąch.] za 44 kopy gr posp. Stogniew [ze Słonkowa, wysz.] pisarz z. zakr. ręczy za Annę c. Świętosława, że nie będzie przeszkadzać nabywcom (PP V, nr 283); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Michała, Grzegorza, Mikołaja, Stanisława i pozostałych dziedziców z C. z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236); 1525 Mikołaj s. Ziemaka z C. sprzedaje swą cz. dziedz. w C., wydzieloną mu przez ojca, temuż ojcu za 8 kóp gr (MK 41, 75); 1563: 6 wł. szl. bezkm. (ŻD 415); 1783–1784 włas. drobnej szl. oraz Ossolińskiego (RegDiec. 765); XIX w.: 396 mr. [ponad 13 wł.] (SG 3, s. 836).

KĄTY (1425 Kąthy, Kanthi) osada obok Roguszyna. Por. AHPMaz.

1. 1425 distr. warsz. prope a Liff (PP V, nr 52); [1563 par. Pniewnik (ŻD 419)]

3. Włas. szlach. 1425 Mikołaj i Jan z K. sprzedają swą wieś K. liczącą 10 wł. Piotrowi, Wawrzyńcowi, Dzierśławowi oraz Polubionowi z Roguszyna za 44 kopy gr posp.; dostają Wawrzyniec czwartą część, Polubion dziesiątą część, Piotr i Dzierśław pozostałą część, przy czym Piotr swą część dzieli z bratankiem Mikołajem po połowie (PP V, nr 52); 1431 Mikołaj, Piotr i Polubion dziedzice z K. kupują pozostałość działu Gniewka z Połazi za 12 kóp gr posp. (PP VI, 268); 1435 Gniewko i Trojan z Wąsoszy sprzedają swe części dziedzictwa Połazie (dział aż do rz. Czerwonki) Tomaszowi, Piotrowi, Dzierśławowi, Mikołajowi, Stanisławowi zw. Polubion, Dalbertowi i Jakuszowi z C. za 32 kopy gr posp. Tomasz weźmie $\frac{3}{4}$ działu od strony Pniewnika, pozostali czwartą część działu od strony Czapli, ale obie własności dochodzą do rz. Czerwonki (MK 3, 174v); 1438 Andrzej ze Szczurowa sprzedaje 2 wł. w K. Szymonowi z Wilkowyi, wraz z siedliskiem, w którym Szymon mieszka, za 15 kóp gr posp. (MK 3, 219); 1477 ks. Konrad III sprzedaje 20 wł. lasu Połazie Stanisławowi i Mikołajowi ss. Piotra z K., z czynszem książ. po 6 gr posp. z wł. os., za 50 kóp w półgr (MK 5, 182 bv). Potem Roguszyno-Decie-Kąty (zob.); w XIX w. Roguszyn Decie ma 286 mr., tj. ok. 9 $\frac{1}{2}$ wł. (SG 9, 685), dane zbliżone do zapisu o 10 wł. z 1425 r. Do tej osady można też odnosić dane dot. osady Kąty Połazie (zob.).

KĄTY (1430 Kanthy) później Szczurowo, liw., Pniewnik.

1. 1431 prope Lyw, distr. warsz. (PP VI, 267; w Liwie)

3. Włas. szlach. 1431 Tomasz z K. sprzedaje swe dziedzictwo K. Andrzejowi ze Szczurowa [zakr.] za 50 kóp gr posp. (PP VI, nr 267).

Uw. Andrzej ze Szczurowa sprzedał już wcześniej dział rodzinny w Szczurowie [zakr.] i przenosi się do z. liwskiej. W rezultacie dla Kątów w XV w. uciera się nowa nazwa Szczurowo (zob.).

KĄTY POŁAZIE (1518 Kathy i Polazye, 1539 Kanthy Polazie, 1563 Kąty) osada zaginiona w par. Pniewnik, w pobliżu Czapli.

1. 1518 distr. Lyw. (MK 32, 14); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).

2. 1474 dwie wł. obok granic Czaplskich [z Czapli], zob. p. 3.

3. Włas. szlach. 1474 ks. Konrad daje szl. Sasinowi z Roguszyna za służby 2 wł. lasu Połazie obok 20 wł. jego braci, od granic Czaplskich (MK 5, 178); 1518 Andrzej s. zm. Jakuba z K. i P. sprzedaje swą część w dobrach K. i P. Stanisławowi, Feliksowi, Jakubowi, Wawrzyńcowi, Wojciechowi i Grzegorzowi ss. zm. Jana z Połazia (MK 32, 14); tenże Andrzej z K. i P. kupuje dział w Kozłach i Chrościelach [kam., Dąbrówka] (MK 32, 14); 1539 akt nadania 2 wł. w Połaziu z 8 IX 1474 wydany dla Jana s. zm. Sasina z K. P. (MS 4, nr 6395); akt sprzedaży 4 wł. z 1483 r. wydany Maciejowi i Janowi z innymi oraz Jakubowi i Stanisławowi z braćmi z K. P. (MK 60, 205; MS 4, nr 6438); 1563: 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 419). Może część Roguszyna-Decie-Kątów.

KĘSE KOWNATY (1427 Cownati, Kownathi, 1473 Kownathy, Kanske, 1476! [1480] Cownathy alias Kassche, 1563 Kownaty Kesse, XIX w. Kęsy Kownaty) 6 km na NW od Korytnicy, obecnie część Rowisk (AHPMaz).

1. 1427 prope Lyw (PP V, 503); 1473 distr. Czirn. prope Lyw [pow. liw.] (MK 5, 167v); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1427 ks. Janusz I daje 10 wł. lasu i dąbrowy zw. K. Pawłowi z Kęs [nowom/Gzy] z obowiązkiem służb posp., z wyłączeniem barci [książ.] (PP V, 503);

1473 szl. Paweł z Kęs [liw?] zeznaje, że przyw. zm. ks. Janusza Starszego na 10 wł. lasu i dąbrowy K., nadany z obowiązkiem służb posp., bez

barci, uległ spaleni; ks. Konrad III odnawia przyw. (MK 5, 167v-168); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Aleksego, Jana, Marcina, Stanisława, Marcina syna Pawła z C. i ich działy w dziedzictwie C. K. [Kownaty inaczej Kęse] z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1498 Piotr z Rowisk sprzedaje 1 wł. w dobrach Kownaty, posiadaną od Aleksandra z Kownat swego brata stryjecznego, Janowi z Rowisk za 24 kopy w półgr (MK 9, 218v); 1515 Mikołaj z C. ma 30 lat; Maciej z C. h. Łady w wieku 30 lat, ma włas. ponad 100 kóp (PT 1, 224v); 1563: 5 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); XIX w. K. K. folwark 397 mr. [ponad 13 wł.] (SG 4, s. 6).

Uw. Nazwa wywodzi się od lasu Kownaty, nazwy obiektu topograficznego. W XV w. była to jednak nazwa rodowa, mogła tu oznaczać dawniejszych właścicieli lasu h. Kownaty (MZH; Zierhoffer, Nazwy 224-5). Przewisko Kęsy/Kęsza pozostawiło na Mazowszu ślady w nazwach osad (SSNO II, 568-9; AHPMaz s. 177). Kęse/Kęsy w z. zakr. [nowom./Gzy] było gniazdem drobnego rycerstwa h. Łada (MZH s. 291-292).

KŁODZIE (1529 Klodzye, 1563 Klodzie, 1667 Kłodzie) 7 km na W od Skórcza, obecnie Kłodzie (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie albo Niwiska (AHPMaz); 1667 par. Wodynie (KnapNot 886; wizytacja).

3. Włas. szlach. 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic z Mniejszego Bliznego [Wyczółki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. pr. bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława] z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni, w z. warsz., Żeliszewa, Ozorowa, K., Czerniejewa, Trzemuszki, Rososzy i Łączki (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585); 1563: 9 wł. os. (ŻD 416); XIX w. wieś Kłodzie 394 mr. [ponad 13 wł.] w dobrach Ozorów (SG 7, 791).

5. 1667 dzies. folw. z K. do par. Wodynie (KnapNot 886).

Uw. Nazwa pocz. obiektu topograficznego, a później osady we włości Żeliszew. Pochodzi od wyrazu kłoda, tj. pień, kłoc drzewa pozbawionego gałęzi. Kłodzie jest znane jako nazwa terenowa na Mazowszu (Maz. nazwy ter. 73), mogła określać miejsce gromadzenia ściętych cennych pni dla dalszej obróbki i transportu.

KOBYLI ŁUG zob. DĄBRÓWKA KOBYLI ŁUG

KOMORY (1475 Comory Olkowka, 1539 Comory Olchowka, 1563 Komorowo, 1578 Komorowo Olchowka, 1783–1784 Komory) 3 km na NW od Korytnicy; obecnie Komory. Wcześniej Olchówka (zob.)

1. 1435 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 174v); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1435: 10 wł. k. granic Pawła Kęsy [Kęse Kownaty, liw./Korytnica] (MK 3, 174v);

1565 Korytnica graniczy m. in. z Komorowskiemi [szl. ze wsi Komory / Komorowo] (LMaz 2, 186); trzecie pole folw. w Korytnicy ku granicom komorowskim (LMaz 2, 187).

3. Włas. szlach. 1427 zob. Olchówka; 1435 ks. Bolesław IV daje Maciejowi Załusce i Pawłowi Komorowi ze wsi Komory [ciech./Sońsk] 10 wł. koło granic Pawła Kęsy [Kęse Kownaty] (MK 3, 174v; SG 4, 316, wzm. o przyw.); 1475 tyt. Comory Olkowka (MK 5, 179v); 1477 1 wł. in Olchowka (MS IV, 6406); 1539 potw. aktu z 1477 dla wym. szl. z C. O. (MS 4, 6406); 1563 Komorowo, 6 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1578 K. O.: 5 wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1783–1784 K. włas. Komorowskich i in. (RegDiec. 483); XIX w. wieś drobnej szlachty, 855 mr., ale zyskała w XIX w. 15 wł. z dóbr Korytnica, [zatem wcześniej ok. 405 mr., tj. 13 ½ wł.] (SG 4, 316).

Uw. Nazwa Komory wywodzi się od przezwiska Komor, znanego tu w 1 poł. XV w. Paweł Komor wywodził się ze wsi Komory w ziemi ciech., w sąsiedztwie ziemi zakr. (SSNO III, 60; AHPMaz). Szlachta z Komorów [ciech./Sońsk] była h. Ostoja (MZH nr 908).

KORYCIANKA (1490 Koryczanka, 1565 Korzycianka, 1783 Korzycianka, Korycianka), rz., lewy dopływ Liwca. Płynęła przez Wielądki i wieś Korytnicę. Zob. AHPMaz., mapa.

1490 ks. Konrad III sprzedaje 1 wł. i 4 mr. dąbrowy w dobrach Korytnica obok granicy Kruszewca, na końcu pól korytnickich, aż do granic Olchówki, od węgła Wielkiego Kruszewca dookoła rz. K. (MK 18, 46); 1565 młyn Chłuba na rz. Korzyciancze, która często przesycha, ma 1 koło korzeczne (LMaz 2, 187); 1783 rz. K., płynie przez Rowiska (mapa woj. maz. Perthéasa).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 409; AHPMaz.

Uw. Nazwa rz. i włości leśnej w średniowieczu mogła być taka sama – Korytnica, a w XV w. nazwa rz. mogła ulec zmianie na Korycianka. O tym niżej.

KORYCKA PUSZCZA (1565 wieś Wola Korycka graniczy „z Puszcą Korycką”), obszar leśny w północnej części ziemi liw. związany z wsią książ. Korytnica, na W od odcinka rz. Liwiec oraz wsi Korytnica. Na zachodzie graniczyła z włością szlach. Pniewnik, na północy z książ. Puszcą Jadowską oraz puszcą Łochowiec. Obszar puszczy zmniejszyły nadania książ. na rzecz rycerstwa oraz lokacje dużych wsi książ. Korytnica i Wola Korycka. Zob. AHPMaz (tu nazwa Puszcza Korycka objęła jednak nietrafnie sąsiednią szlach. włość leśną Pniewnik).

1424 podział dóbr szlach. Pniewnik rozpoczyna się od gran. zewnętrznej [węgła wschodniego późniejszej wsi Pniewnik] gran. dziedzictwa Korytnica [wraz z Puszcą Korycką] do [węgła] gran. wsi Ossowno [późniejsza Nowe Osówno/Nowa Wieś]. Kolejna gran. wewnętrzna dóbr Pniewnik idzie od innej [alia] gran. Korytnicy [węgiel północny gran. wsi Pniewnik na mapie 1 :100 000 WIG z 1937 r.] przez las Połazie na zachód do wierzchołka rz. Pniewnik, a dalej duktem leśnym do Bagna [obiekt topograficzny w puszczy książ. na NNW od Świętochowa, na W od Myszań] (MK 3, 42v);

1471 w podziale księstwa maz. ks. Konrad III otrzymuje z. czer. i liw., w tym dobra książ. Korytnica z lasami i barciami miodowymi (Iura I, nr 126); 1522 Stanisław i Janusz książęta maz. mieszczanom Starego i Nowego Liwa dają wolny wrąb do lasów we wsi Korytnica, z przeznaczeniem na zbudowanie mostu [drewnianego na rz. Liwiec], a opłatę zw. Mostowe przekazują na konserwację mostu (MS 5/2, 8458; w potw. króla Zygmunta Augusta 1558); 1565 „Puszcza niemala, ale przedtym była więtsza” ma „wzdłuż więcej niż półtóry mile”; „wszerz więcej niż milę”. Lasy: „sośnina wielka do budowania godna i do barci, dębina wielka rodzajna, w której też barci dosyć, jesienina wielka, do wszelakiego czynu godna, grabina, olszyna, brzezina, lipina. Która puszcza już bar[d]zo pokazona i spustoszona” (LMaz 2, 185). Z Puszczy za książąt [a. 1526] [dostarczano] 42 rączki miodu, obecnie [1565] jest 21 bartników płacących 31 ½ rączek miodu rocznie na ś. Szymona Judę [28 X, tradycyjny termin rozliczeń bartników maz.] (LMaz 2, 186); 1951 oznaczone granice gminy Korytnica obejmują Korytnicę i Wolę Korytnicką, a także dawny obszar król. Puszczy Koryckiej aż po fragment rz. Liwiec, z osadami Kąty, Kupce i in. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

KORYTNICA ([1419], 1424 Korithnicza, 1427 Korithnycza, Korzithnicza, 1471 Koritnicza, 1475 Corythnycza, 1563 Korytnica) 9 km na WNW od zamku w Liwie.

1. 1439 dec. płoc., distr. warsz. (AGAD, perg. 237); [czasowo zasięg par. Liw?], od 1464 par. Korytnica w dec. pł. (Ep. 9, 140v).

2. 1419 nadanie książ. 10 wł. w Jaczewie k. K. (SG 4, 428); 1424 opis podziału włości leśnej Pniewnik zaczyna się od gran. dziedzictwa K. [późniejsze węgly gran. wsi Pniewnik z ówczesnymi dobrami książ. K., tj. puszcza książ.] (MK 3, 42v); 1427 Moszczana [Moszczona] leży koło dziedzictwa K. (PP V, nr 501); 1475 wł. w Turnie obok gran. wsi K. (MK 5, 180v); 1565 K. na dobrym gruncie, pole trojne; folw. król. i 2 ogrody, łąki i łęgi dają 8 brogów siana i sások; gródz niewielka dla koni i cieląt; 2 sadzawki niemałe. K. graniczy z Komorowskiemi [ze wsi Komorowo-Olchówka], z Janczewskimi [ze wsi Jaczewo], z Gorskimi [ze wsi Górki Stare Borze], z Krzusczewskimi [ze wsi Kruszczewo/Kruszewo], z Zalieszem [Załężę], z Rogoskimi [z Roguszyna] z Wielątek (LMaz 2, s. 185-187); 1951 oznaczone granice gminy K. obejmują K. i Wolę Korytnicką, a także dawny obszar król. Puszczy Koryckiej (Mapa pow. węgrowskiego; dołączono Borze).

3. Włas. książ. 1439 Stanisław bp płoc. na prośbę Anny wd. po Bolesławie [Januszowicu] i Bolesława IV jej syna książąt maz. zapisuje kaplicy NMP i św. Anny w koleg. warsz. ś. Jana Chrzyciela dzies. snopowe wraz z dzies. lnianą we wsi [książ.] C. lokowanej na 60 wł. (AGAD, perg. 237); 1464 zob. p. 5; 1471 w podziale księstwa maz. ks. Konrad III otrzymuje ziemie czer. i liw. z dobrami książ., w tym K. z lasami i barciami miodowymi (Iura I, nr 126); 1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag i wiano swej ż. Anny Radziwiłłówny na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liw. z dobrami przynależnymi do zamku: Czerwonka, K., Krypy, Popowo, Grodzisko, Turek [warsz.], Zawady (Iura II, nr 159); 1565: 43 wł. os., 47 kmieci, 26 ogrodników, 8 karczmarzy, 6 rzeźników, 7 komorników; folw. ma ponad 7 wł. (LMaz 2, s. 185, 187); XIX w. wieś K. 780 mr. [26 wł.], dobra niespełna 129 wł., w tym 1550 mr lasów (SG 4, 428).

4. 1535 król Zygmunt nadaje wójtom K.: Janowi, Stan. i Maciejowi braciom oraz Stan. ich bratankowi 3 ½ wł. w pobliżu rz. Liw, pomiędzy dobrami Jaczewem i Kęsami, w zamian za 3 wł. wójt. w K. (MK 50, 347v-8v; reg. MS 4, 17189); 1565 było 3 wł. wójt. w posiadaniu Zaleskich, król Zygmunt Stary dał im w zamian 3 ½ wł. nad Liwcem (LMaz 2, s. 186); 1567 król zezwala

Jakubowi s. zm. Jana z Załęża [?] posiadaczowi części wójtostwa w K. na wykup innych części wójtostwa z rąk Macieja s. zm. Wojciecha oraz z rąk Wawrzyńca, Jana i Mikołaja, swoich braci (MS 5 nr 3627).

5. 1439 dzies. dla koleg. warsz. zob. p. 3; 1464 pl. Andrzej z Żelechowa [tarcz.?] (Ep 9, 140v); 1464 Wojciech Budek i Stanisław Dudek, kmiecie i witrycy kośc. w C. zeznają, że szl. Wszebor niegdy z Żelazowa zadość uczynił kośc. w C. za swą część długu (TymSąd s. 70); 1467 mansonarze koleg. warsz. oskarżają Jana pl. w K. o zabór dzies. z wł. opustoszałych w K. (Ep. 9, 224v); 1475 Jan ze Świerczy [nowom.] pl. w K. zamienia się beneficjami ze Stanisławem z Mogilnicy bak. sztuk wyzw., altarystą w Pułtusk, ale bp płoc. nieważnia zamianę (Ep. 10, 132-3); 1501 Stanisław z Piotrowic [liw.] podpisek warsz., pl. w K. (TarczZ 4, 62); 1528 księżniczka Anna przekazała plebanię mansonarzom warsz. (SG 4, 428); 1565 w K. kośc. drewniany prezenty król., plebania została przekazana mansonarzom warsz.; 2 wł. poświętnego; dzies. z K. od kmieci dla kośc. par., odkupuje starosta (LMaz 2, 185-6).

Uw. Nazwa Korytnica mogła być pocz. nazwą topograficzną, oznaczającą osadę w pobliżu koryta rzeki, jak przyjęli toponomaści (Bijak, Nazwy 100, tu lit.). Jednak bardziej prawdop., że była to nazwa szerszej włości leśnej, oznaczająca zarazem rzeczkę K. i las nad tą rzeczka, tak jak włość Pniewnik nad rz. Pniewnik, obecnie Pniewniczanką. Kośc. w K. prawdop. został ufundowany przez ks. Barbarę regentkę ok. 1457 r., równocześnie z par. Pniewnik, bowiem ta dowodnie erygowana w 1457 r. nie otrzymała osad przynależnych do par. K. w tej części diec. płoc.

KOSKI (1518 Volka, 1544 Koski) dziś Kózki, 13 km na S od zamku w Liwie.

1. 1518 distr. liw. (MK 32, 92); 1563 par. Grębków (ŻD 418).

3. Włas. szlach. 1518 Paweł s. zm. Jana z Suchej darowuje bratu Salomonowi swą część ojcowską i macierzystą w dobrach Sucha, V., Chojeczno (MK 32, 92); 1544 Stanisław Suski, syn Salomona z ż. Agnieszka sprzedają działę w dobrach Sucha, K. i Chojeczno-Widliska Wiernierzowi [Wernerowi] Oborskiemu z Kuflewa za 300 kóp gr (MS 4 nr 21622); 1563 K. i Sucha płacą od 11 ¼ wł. os. (ŻD 418); XIX w. wieś K. 493 mr. [16 ½ wł.] (SG 11, 526, hasło Sucha).

KOSTRZYŃ (1436 Costrzin, Costrzina; 1437nn Costrzin, 1770 Kostrzyń), rz., lewy dopływ Liwca, stanowił w górnym i środkowym biegu granicę z. czerskiej i z. liwskiej (AHPMaz).

1436 dziedzice z Chojeczna i Widlisk sprzedają Pawłowi z Suchej ½ ich młyna z brzegiem w Widliskach dla budowy młyna na rz. C. [w Suchej] (MK 3, 187); Falisław z Polikowa sprzedaje Janowi i Pawłowi z Wiartyportów [? z. drohicka] ½ swej włas. w Polikowie z ½ [odcinka] rzek Liw [Liwiec] i Kostrzynia (MK 3, 187v); 1437 Panowie [Domini] z Chojeczna i Widlisk sprzedają Pawłowi dz. z Suchej brzeg rz. C. ze stawem i ½ młyna (MK 3, 199); 1438 dziedzice z Chojeczna sprzedają Tomaszowi ze Słuchocina brzeg rz. C. naprzeciw Słuchocina w dziedzictwie Chojeczno, z [przyległym] lasem zw. Łęg między borem [iglastym] a rzeczonym brzegiem (MK 3, 218v); 1522 3 części zw. Miklaszowskie na Polikowie Dadźbogach z obu stron pól, od rz. C. do drogi Słu[cho] cińskiej i z drugiej strony od granicy Skubniewskiej do rz. C. (MK 32, 204v); 1547 cały las Zelszynką? [Zelszinkanth] nad rz. K. [w rejonie Oleksina] przeznaczony do wykarczowania na uposażenie plebana w Oleksinie (Now II, 546); 1770 rz. Kostrzyń (Mapa Polonia Perthéesa).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 407.

KOSZEWNICA (1417 Coschevnicza, 1421 Koschewnycze, 1563 Koszewnica) 8 km na SE od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1417prope Liw [pow. liw.] (MK 3, 113v; PP V, nr 288); 1421 distr. warsz. (MK 3, 79v); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).

2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. z K. (LMaz 2, 182).

3. Włas. szlach. 1417 ks. Janusz I daje Gniewkowi i Trojanowi dziedzicom z Połazia pr. niem. z czynszem książ. po 11 gr z wł. os. na ich dziedzictwo Połazie i K. (MK 3, 57);

1417 Pomścibor z Chamska podkom. ciech. [rządca liw.] sprzedaje 5 wł. w C., które ma od Pawła ze Skarzyna, Mikołajowi, Pawłowi i Marcinowi ze Skarzyna za 18 kóp gr pras. (MK 3, 113 v; PP V, nr 288); 1419 Paweł i Maciej dziedzice z Zawad oraz Piotr i Jan bracia sprzedają Jałbrzykowi z Wąsoszy 5 wł. w K. za 16 kóp gr posp. (MK 3, 99);

1421 Pomścibor pkom. ciech. sprzedaje 7 wł. zw. K., które mu nadał ks. Janusz I, Więclawowi z Głazowa [wysz.] za 20 kóp gr posp. (MK 3,

79v; SHGWysz s. 19); 1431 Piotr z Wąsoszy zamienia swą część tamże z Gniewkiem i jego bratankiem Trojanem dziedzicami z Kurzątkowa [sąch./Płońsk] na ich części w dziedzictwie K. (PP VI, 269); 1435 Maciej z Wąsoszy sprzedaje 3 ½ wł. swego dziedzictwa Wąsosze Piotrowi z K. za 20 kóp gr posp. (MK 3, 169v); 1435 Maciej z Wąsoszy sprzedaje całą pozostałość dziedzictwa Wąsosze Gniewomirowi i Trojanowi z Wąsoszy, z wyłączeniem 3 ½ wł. sprzedanych przez niego Piotrowi z K., za 50 kóp gr posp. (MK 3, 169v); 1435 Tolam z C. sprzedaje połowę swej części w C. Andrzejowi z Borza swemu szwagrowi za 11 kóp gr posp. (MK 3, 169v); 1472 Mrocześlawn z Kałuszyna zamienia z Pawłem synem Andrzeja Borzy z K. swą część Kałuszyna na jego część w C. (MK 5, 163); 1472 Mrocześlawn Modzel z C., ż. Małgorzata c. zm. Jana z Obrębu [nowom.] podsędka zakr., siostra Borka z Obrębu podskarbiego ks. Konrada III (MK 5, 165); 1472 Maciej s. Mroczka z Kałuszyna zastawia 2 wł. w Kałuszynie Grzegorzowi s. Andrzeja Borzy z K. (MK 41, 44); 1473 Andrzej Borza z K. z s. Pawłem zapisują Bernardowi owe 2 wł., które trzymał dot. Grzegorz s. tegoż Andrzeja (MK 41, 44); 1479 ks. Konrad III odnawia Pawłowi Borza z C. pr. na 5 wł. w C., nadane przez swego pradiada Janusza I (MK 5, 188v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja i Jana z C. wraz z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1483 ks. Konrad III sprzedaje Maciejowi Skarzyńskiemu z bratankami Stanisławem, Janem i Mikołajem ss. zm. Jakuba dziedzicom z K. 2 ½ wł. w dobrach dziedzicznych K., zaczynając od rz. Koszewnicy, między dobrami Borze i K., przyłączając tę włas. do praw na dot. włas. odbiorców w K. (MK 5, 210); 1504 Stanisław s. Mikołaja z K. student uniwersytetu krak. (MUK); 1538 wypis aktu z 1479 dla Pawła Borzy wydany na prośbę Jakuba i Feliksa zw. Borzowie (MK 60, 189; MS 4, nr 6412); 1539 potw. aktu z 1483 r. dla Macieja Skarzyńskiego z bratankami, wydane na prośbę Mikołaja s. zm. Jakuba, Stanisława s. zm. Michała, Jerzego s. zm. Stanisława, Piotra, Wojciecha, Macieja, Sebastiana i Mikołaja ss. zm. Stanisława z K. (MK 60, 240; MS 4, nr 6437); 1563: 8 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 418); Koszew[nica] włas. drobnej szl. (Reg-Diec. 762); XIX w. K. 16 domów?; wchodziła w skład większego majątku liczącego aż 4525 mr. (SG 4, 485).

Uw. Nazwa Koszewnica jest tożsama z nazwą ciek, prawego dopływu Czerwonki zw. Koszewnica (zob.), była zatem pocz. nazwą topograficzną zapewne określającą ciek i las nad nim.

KOSZEWNICA (1535 Kosewnicza, 1547 Koszownica, 1563 Koszewnica)
2 km na SE od Oleksina.

1. [a. 1547 par. Niwiska?]; 1547 erekcja par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 par. Niwiska (ŻD 415); 2 poł. XVI w. par. Oleksin (AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1535 K. (kart. AHPMaz); 1563: 3 wł. os. (ŻD 415); XIX w. folw. K. 650 mr [niespełna 22 wł.] (SG 4, 485).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe osady, w tym K. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

KOSZEWNICA rz. (1483 Coschewnycza torrens), prawy dopływ rz. Czerwonki, dopływu Liwca (AHPMaz, mapa).

1483 ks. Konrad III sprzedaje 2 ½ wł. nadwyżki w dobrach dziedzicznych Koszewnica, zaczynając od rz. C., między dobrami dziedz. Borze i Koszewnica (MK 5, 210).

Lit. Hydronimia Wisły t. I, nr 408.

KOTUŃ zob. CHOJECZNO KOTONIE

KRASNA DĄBROWA (1459, 1461 Crasna Dambrowa) osada nieznana w dobrach Grębków, może ident. z późniejszą Żarnówką (zob.). Por. AHPMaz, mapa.

1. 1461 distr. liw. (AE III, 13); [par. Grębków].

3. Włas. duch. 1459 kapit. pozn. zgadza się na utworzenie na gruntach wsi K. folwarku wójtowskiego dla Grębkowa (Now II, 149 wg ACapPosn. II, 220); 1461 Andrzej Bniński bp pozn. daje szl. Wojciechowi zw. Czuryło wójtowi z K. przyw. na 2 wł. chełm. oraz łąkę 1 mr. do wykarczowania, ogród i karcznię, zastrzega pr. skupienia wójtostwa za 20 kóp gr w półgr (1480, AE III, 13; Now II, 149).

Uw. Potem nieznana. Weszła w skład Grębkowa albo sąsiedniej osady, może Żarnówki, późniejszego ośrodka klucza dóbr Grębków w z. liwskiej. Mogła to być stara nazwa topograficzna, oznaczająca czerwony [piękny] las. Analogią jest tu włość Krasne na północnym Mazowszu, znana od XIV w.

(por. Zierhoffer, Nazwy 228), a także Czerwony Bór, puszcza książ. w ziemi łomżyńskiej na wzgórzach moreny czołowej, znana od XV w. (Maz. nazwy ter. 36-37; AHPMaz).

KRÓLOWA WOLA (1550 Krolowey Wolya, 1563 Krolowa Wola, 1783-84 Starawola), początkowo obiekt terenowy na obszarze puszczy Łochowiec, potem wieś (AHPMaz), dziś Starowola.

1. 1562 distr. kam. (MS 5 nr 2640); 1563 distr. liw. (ŻD 414); [par. Jadowo]
2. 1565 K. W. graniczy z dobrami panów Łochowskich na rz. Liwcu oraz z wsiami król. Myszadłą i Zawiszynem (LMaz 2, 164).
3. Włas. król. 20 II 1550 Bona królowa postanawia lokować wieś K. W. na surowym korzeniu nad rz. Liwiec i nadaje wójtostwo tamże Mikołajowi Zawiszy, staroście liw. i kamienieckiemu (MS 5 nr 5345); 17 VI 1550 królowa Bona postanawia o sprzedaży tamże 27 wł. [kmiących] oprócz 3 wł. wójtowskich (potw. 1556, MS 5 nr 7438); 1562 król daje Mikołajowi Zawiszy, wojskiemu liw. i star. kam. dożywocie na wsi K. W. (MS 5 nr 2640); 1563: 22 wł. os., przynależy do starostwa liw. (ŻD 414); 1565: ma 40 wł., w tym 3 wójt., 28 wł. os., 9 wł. przył. do folwarku (LMaz 2, 163); 1783-84 S. włas. [klaszt.] wizytek warsz. (RegDiec. 481); XIX w. Starowola 615 mr. [20 ½ wł.] (SG 11, 266).

Uw. Nazwa nadana na cześć królowej Bony, która otrzymała w zarząd od króla Zygmunta Starego dobra król. Mazowska ks. inkorporowanego 1526 do Korony.

KRUSZEWIEC (1421 Cruschevecz, 1475 Crussyeviecz) [hasło ogólne]

1. 1421 distr. warsz. (MK 3, 79v); 1425 prope Liw (PP V, nr 350); [par. Korytnica]
2. 1421: 10 wł. zw. C. nad rz. Turna (MK 3, 79v).
3. Włas. szlach. 1421 ks. Janusz daje Klemensowi, Dobiesławowi, Mikołajowi z Rudółtowa [wysz.] 10 wł. zw. C. (MK 3, 79v; SHGWysz s. 47); 1425 Klemens, Dobiesław i Mikołaj dziedzice z C. zobowiązali się przed sądem z. liw. do odstąpienia C. Mikołajowi, Janowi i Filipowi z Kątów; 1426 Dobiesław w imieniu swoich braci sprzedaje przed ks. Januszem dziedzictwo C. tymże nabywcom za 40 kóp gr. pras. (PP V, nr 350); 1438 Jan z K. sprze-

daje Piotrowi i Wojciechowi z Rabienia swą część w K. za 30 kóp gr posp. (MK 3, 219); 1439 w/w Piotr i Wojciech z K. sprzedają trzecią część 20 wł. w K. Stanisławowi z Chmielewa [liw.] z ss. Mikołajem, Pawłem i Maciejem za 30 kóp gr posp. (MK 3, 232); 1447 Jan z Proszewa sprzedaje dział w C., 3 wł., nabyty od Piotra z Rabienia, Tomaszowi z C. za 15 kóp w półgr (MK 4, 45-45v); 1450 Stanisław z C. sprzedaje za 26 kóp w półgr Janowi z Łochowca? [Zochowyczech] swój dział, w tym część nabytą od szl. z Chmielewa oraz części Klemensa i Pawła br. z K. (MK 4, 112); 1475 Kruszewiec (MK 5, 179v); 1500 szl. Mikołaj s. Mikołaja Orzełka niegdy z K. zastawia szl. Andrzejowi z Kałuszyna Żebrowskich swą cz. w 10 kopach (MK 41, 55-55v).

Uw. Nazwa Kruszewiec obejmowała też Górki (zob.), była zatem pocz. szerszą nazwą topograficzną.

KRUSZEWO (1430 Kruschewo, 1476! [1480] Cruschewo, 1783-1784 Kruszewo) 2 km na E od Korytnicy, dziś Kruszew.

1. 1430 prope Lyw (PP VI, nr 229); 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1565 Korytnica graniczy z Krzusczewskimi [Kruszewskimi ze wsi Kruszewo] (LMaz 2, 186-7).

3. Włas. szlach. 1430 Filip z Książek [z. warsz.] sprzedaje swą trzecią część dziedzictwa K., którą ma z podziału z braćmi, Tomaszowi i Mikołajowi braciom z Czechowic [bł./Żbików] za 30 kóp gr pras. (PP VI, nr 229; to wcześniejszy Kruszewiec); 1465 szl. Tomasz z K. oskarża szl. Stanisława o posieczenie łąki, tenże broni się, że jest to pastwisko wspólne, przynależne też do innych „częstników” (TymProc s. 227 wg Liwska I, 7); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja syna Stanisława, Mikołaja Orzełta [?], Macieja, Katarzynę, Kasinę i wdowę Anastazję z C. i ich działły tamże wraz z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 6 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1607 Paweł i Stanisław Kruszewscy z K. i Chmielewa h. Radwan; Maciej s. Piotra dziad Pawła kupił od swego brata Mikołaja jego dział w K. i Chmielewie (Bon. XII, 363); 1783-1784 K. włas. drobnej szl. (RegDiec. 483); XIX w. 543 mr obszaru [ok. 18 wł.] (SG IV, s. 735).

Uw. Nazwa pochodzi od rzeczownika krusza- grusza, tj. drzewa gruszy pospolitej rosnącej dziko w lasach o korzystnych, wilgotnych i ciepłych

warunkach klimatycznych. Na Mazowszu pozostawiła wiele śladów w nazwach miejscowości i obiektów topograficznych z doby średniowiecza (AHPMaz s. 184; Maz. nazwy ter. s. 82).

KRYBY zob. Krypy Mścichy

KRYPY (1415 Cripsi, 1434 Cribi, 1471 Kripi, 1497 Crippi) 3 km na N od zamku w Liwie.

1. 1437 distr. Czirnensis prope Lyw [=pow. liw. w z. czer.] (MK 3, 210-210v); 1563 par. Liw (ŻD 414; AHPMaz).

2. 1565 wieś K. ma grunt dobry, pole trojne; ma dobre pastwiska; mieszkańcy gają się do lasu Miszal [?]; K. graniczą [na] rz. Liwiec z Węgrowem w Ks. Lit., a także z miastem Liwem i z Popowem (LMaz 2, 179).

3. Włas. książ. 1415 ks. Janusz I sprzedaje Marcinowi kmieciowi z C. sołectwo z 2 wł. wolnymi we wsi ks. C. za 8 kóp gr (MK 3, 4); 1434 Wojciech z Węgrowa [z. drohicka] sprzedaje Piotrowi i Janowi, braciom z C. 2 wł. we wsi ks. C. (MK 3, 129v); 1435 Jan z Czerwonki sprzedaje ½ wójtostwa w C. bratu Piotrowi, wójtowi we wsi ks. C. (MK 3, 210-210v); 1471 w podziale księstwa maz. Konrad III otrzymuje ziemie czer. i liw. z dobrami książ., w tym wsią K. (Iura I, nr 126); 1497 ks. Konrad III daje swej ż. Annie m. in. zamek liw. z przynależnościami, w tym wsią C. i władzą teryt. (KL nr 265; Iura II nr 159; 1563: 12 wł. (ŻD 414); 1565: 9 ½ wł. oczynszowanych, 15 kmieci, półwłóczek wolny młynarza [liw.], karczma (LMaz 2, 179); XIX w. wieś 242 mr. [8 wł.], folw. 718 mr. [ok. 24 wł.], w tym lasu 122 mr. (SG 4, 759).

4. 1415-1435 zob. p. 3; 1437 ks. Bolesław IV potw., że Piotr wójt z K. sprzedał wójtostwo z 2 włókami Piotrowi zw. Bująło z K. za 17 kóp gr posp. (MK 3, 210); 1565: 2 wł. wójtostwa, wójt winien posługi; [wójtowie] z listy winni jeździć, kiedy im każą (LMaz 2, 179).

5. 1565 dzies. dla proboszcza [liw.], odkupuje starosta (LMaz 2, 179).

Uw. Nazwa Krypy może wywodzić się od przezwiska Krypa, znanego w XIV i XV w. (SSNO III, 157; Bijak, Nazwy 106). Może też mieć związek z żeglugą na Liwcu; nazwa krypa oznaczała galar, czółno, wywodziła się od niemieckiej nazwy Krippe (A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka*

polskiego, Warszawa 1970, s. 274). Wieś Krypy leżała nad odnogą Liwca, a terminologia niemiecka w żegludze wiślanej na Mazowszu mogła się pojawić już od XIII w. za sprawą pierwszych mieszczan płockich pochodzenia niemieckiego, używających dowodnie łodzie i statki rzeczne.

KRYPY MŚCICHY (1416 Cripsi, Kripi, 1452 Cribi, 1563 Krypy Msczychy) 5 km na SSW od zamku w Liwie, obecnie Krypy (AHPMaz).

1. 1416 prope a Lyw (MK 3, 49); 1432 distr. Czirnensis (PP VI, 375); prope a Liw (PP VI, 401); 1563 par. Czerwonka (ŽD 418).

2. 1432 brzeg rz. Czerwonka z łąką poniżej grobli, zob. p. 3; 1445 brzeg rz. Grudowka [dopływ Czerwonki?] w C. lub Wąsoszy (MK 3, 326); 1822–1839 oznaczona granica Wyczółek i K. z Suchodołem (Mapa Kwat.); 1951 oznaczenie granic wsi K. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1416 Jakusz z C. sprzedaje Janowi i Pawłowi z Polikowa swą część w C. za 7 kóp gr posp. (MK 3, 49; w Ciechanowie); 1424 Jakusz z C. sprzedaje Maciejowi z C. całą puściznę po ojcu i stryju Marku w C., z prawem niem., za 10 kóp gr (MK 3, 26v); 1432 Rozbój, Smysław i Maciej z K. sprzedają swe części dziedzictwa K. Janowi z K. za 50 kóp gr posp. (PP VI, 375); 1432 Szczepan z C. z ss. Piotrem i Przybkiem sprzedaje swój brzeg rz. Czerwonka z łąką poniżej grobli w dziedzictwie C., tak jak oznaczyli granicami, Pawłowi z Polikowa za 6 kóp gr posp.; Paweł ma pr. budowy stawu rybnego dla młyna albo bez młyna dla swego pożytku i podnoszenia oraz wylewania wody [zalewając czasowo teren] (PP VI, 401); 1435 Wojciech z C., ż. Anna c. Wawrzyńca Przepiórki z Proszewa kwituje swoich braci z zadoścuczynienia (MK 3, 169-9v); 1442 Szczepan z C. sprzedaje 2 wł. w C. Szymonowi z Wilkowyj [sąch./Czerwińsk?] za 12 kóp w półgr, bez barci; Szymon ma mieć pastwiska posp. w całym dziedzictwie C. (MK 3, 278v); 1445 Maciej z Czyżewa [nur.] sędzia nur. sprzedaje swe dziedzictwo C., nabyte od Jakusza, wraz z młynem i 1 brzegiem rz. Grudowka [dopływ Czerwonki?] nabyte od Gniewka i Trojana z Wąsoszy, Jakubowi z Brodów [sąch./Płońsk?] za 100 kóp gr w półgr (MK 3, 325v-326); 1447 Szczepan z C. sprzedaje Mikołajowi z Żaboklik 1 wł. w C., bez pr. do miodu, za 8 kóp gr (MK 4, 44); 1451 szl. Jakub Szarzydan [?] z C. (MK 4, 128);

1452 szl. Jan z C. kupuje od Szczepana i Szymona dziedziców ze Strupiechowa ich brzeg rz. Czerwonka w Strupiechowie, na groblę młyna już zbu-

dowanego i woda ze stawu rybnego wylewa się, w zamian za inny brzeg rz. w Strupiechowie i dopłatę 80 gr (MK 4, 8v-9); 1464 Mściśław z K. h. Pobóg (MHerald 1932, XI/1, s. 1); 1473 Mikołaj z Kryp, ż. Katarzyna c. zm. Jana Kokoszki z Michałowa (MK 5, 171); 1477 Urban z K. h. Pobóg (MHerald 1932, XI/1, s. 3); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mściśława, Piotra Pierzchałę, Mikołaja syna Mściśława, Urbana, Jana syna Wojciecha z C. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1512 Anna Krypska, siostra Jakuba z Łochowa [kam.] (PT 1, 165v); 1563: 6 ½ wł. i 5 mr. szl. bezkm. (ŻD 418); XIX w. 1160 mr. [niespełna 39 wł.; prawdop. z inną osadą] (SG 4, 759).

KRYPY WYCZÓLKOWO zob. WYCZÓŁKI

KSIĘŻE JEZIORO (1525 Kxyaze Jezyoro) zbiornik wody stojącej, na N od dolnego biegu rz. Czerwonki w okolicy młyna Ryszki i granicy łąk Starego Miasta Liwa. Włas. książ.

1525 ks. Janusz sprzedaje ss. zm. Bartłomieja Ryszka młyn na rz. Czerwonka z częstką zarośli na wykarczowanie łąki koło granicy łąk Starego Miasta Liwa i zbiornika wody K. J. (MK 41, 24).

Uw. Nazwa topograficzna, analogiczna do ówczesnej nazwy Księżę Pole w Lubikowie w z. gostynińskiej (Maz. nazwy ter. s. 85), wskazuje na własność książęcą. Później termin ksiądz i pochodne odniesiono szerzej do duchownych.

KWAŚNIANKA (1563 Kwasnianka) 3 km na NNW od Pniewnika (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Pniewnik (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1563: 2 ½ wł. os. (ŻD 419); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 634); XIX w. folw. K. 2 domy, 177 mr. [niespełna 6 wł.] (SG 5, 17).

Uw. Nazwa wywodzi się od ziemi kwaśnej, tj. nieurodzajnej (Bijak, Nazwy 109). Może mieć związek z nazwą wodną, tak jak Tymianka (zob.)

KWAŚNIANKA (1541 Wola Kwasna, 1563 Kwasnianka) 9 km na NW od Niwisk (AHPMaz).

1. 1541 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 415); 1783-84 par. Kopcie (RegDiec. 765).
2. 1951 Kwaśnianka graniczy z Zaliwem Piegawkami (Mapa pow. węgrowskiego).
3. Włas. szlach. 1541: ½ wł. os. (kart. AHPMaz); 1563: 3 wł. os. (ŻD 415); 1783-1784 włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. (RegDiec. 765); XIX w. folw. K. 389 mr. [ok. 13 wł.] (SG 5, 17).

L

LEŚNA GÓRA (1546 Leszna Wola, 1548, 1563 Leszna Gora, 1783-1785 Lesnogora) 3 km na WE od Grębkowa, obecnie Leśnogóra (AHPMaz).

1. 1563 z. liw., par. Grębków (ŻD 417).
2. 1822-1839 oznaczona granica L. z Trzebuczą (Mapa Kwat.).
3. Włas. duch. 1546 bp pozn. Paweł Wolski daje Jerzemu Broszkowskiemu sędziemu liw. w roczną dzierżawę L. W. i cały klucz żarnowski (Now II, 149); 1548 bp Izdbieński daje Mroczkom z sąsiednich Mroczek 1 wł. [lasu] w L. G. do wykarczowania (Now II, 149); 1563: 19 wł. os. (ŻD 417); 1783-1784 L. włas. bpa pozn. (RegDiec. 763); XIX w. 632 mr [21 wł.], ale wg TKZiem. folw. 660 mr [22 wł.], wieś 468 mr [15,6 wł.], tj. łącznie ok. 37,6 wł. (SG 5, 158).

Uw. Pocz. obiekt topograficzny we włości Grębków, potem wieś bpa pozn. Nazwa wywodzi się od charakterystycznego wzgórza w tej części dawnej włości leśnej; mogły go porastać wysokie drzewa, co wyróżniało go w krajobrazie, patrząc od strony położonego już niżej Grębkowa. Zob. zwłaszcza mapę pow. węgrowskiego z 1951 r. z oznaczonymi granicami, odtwarzającymi dawne granice majątkowe; wzgórze na WSW od Leśnogóry.

LIPNIAKI (1563 Lipniaki, 1783-1784 Lipniaki) 6 km na E od Skórca, przy granicy z z. łukowską, dziś Lipniak (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).
3. Włas. szlach. 1563: 6 wł. os. (ŻD 415); 1783-1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w. wieś L. 485 mr. [ponad 16 wł.] (SGP, 269).

Uw. Nazwa topograficzna, pocz. określała gaj lipowy. Od nazwy lipy i pochodnych powstało wiele nazw miejscowych na Mazowszu (AHPMaz s. 187n; Bijak, Nazwy 113-114).

LIWIEC (1427n fl. Liw, Lyw, 1526 Lywyecz fl.) rz., lewy dopływ dolnego Bugu. Maksymalna rozpiętość stanów wody 3 m., średni przepływ przy ujściu 9, 1 m³/sek. Długości 120 km. W średniowieczu rz. splawna wraz z większymi dopływami, jak dolny Kostrzyń, ale rolę tę stopniowo ograniczały budowane wówczas młyny i jazy.

Stanowiła na długim odcinku granicę Mazowsza książ. i ruskiej ziemi drohickiej (AHPMaz). W 1388 r. włas. ks. Witolda były Jarnice na prawym brzegu Liwca, powyżej miasta Liwa, nadane fundowanej wówczas katedrze w Wilnie (Kod. Dypł. katedry i diecezji wileńskiej I, nr 14). Rozgraniczenie na tej rzece można datować albo na okres przejścia władzy w Drohiczynie przez książąt litewskich w połowie XIV w., albo na okres wcześniejszy, jednakże przed 1262 r. trzeba się liczyć z silniejszą pozycją Mazowsza na tym pograniczu. Zasięg działania grodów maz. nad Liwcem powinien obejmować osadnictwo obu brzegów rz., mógł dochodzić w przybliżeniu do linii prostej łączącej punkty graniczne nam znane: ujście rz. Nur (Nurzec) do Bugu i styk granicy mazowiecko-łukowskiej na ujściu rz. Żytniej (Muchawka) do Liwca.

1427 Grzegorz młynarz z Liwa sprzedaje swój młyn na rz. L. Stanisławowi, niegdy młynarzowi z Czerwonki za 17 kóp gr posp. (PP V nr 497); nadanie 20 wł. w Jaczewie z obu brzegami rz. L. (PP V nr 502; rz. ma na tym odcinku rozdwojone koryto); 1428 ks. Janusz nadaje miastu Liw bagna i błota, gdzie są łąki i pastwiska, zaczynając od ogrodów miasta i od granicy włók [uprawnych, tj. roli miejskich] aż do rz. L. [w dolinie rz., po koryto rz.] (PP V, nr 644); 1442 ks. Bolesław IV daje Maciejowi młynarzowi młyn nowo zbudowany we wsi książ. Grodzisko na rz. L. (MK 3, 1270v-271); 1475 ks. Konrad III sprzedaje wójtom liwskim 1 ½ wł. dąbrowy inaczey łągu między rz. Dzirżkówka i rz. L. [Liwiec] (MK 5, 180); tenże ks. sprzedaje Jakubowi Świądro mieszczaninowi liw. ½ wł. inaczey łągu obok 1 ½ wł. wójtów liw., między rz. Liw i rz. Dzirżkówka, z 1 mr koło rz. Liw (MK 5, 180); 1526 rz. L. (MK 41, 180v); 1565 starosta [liwski] „nie przedawa żyta u brzega [rz. L.], ale spuszcza do Gdanska” (LMaz II, 182, 183).

Bibliografia: AHPMaz i inne mapy Mazowsza i Podlasia; SG 5, 357; *Wielka Encyklopedia Powszechna* 6, 1965, s. 569; Hydronimia Wisły.

Uw. Nazwa rz. aż do pierwszej połowy XVI w. brzmiała Liw.

LIW NOWY (1453 Nowa Lyw, 1471 in opido Novo Liw, 1501, 1522 Nowa Lyph, 1563 oppidum Liv Nova, 1565 miasto Nowe Liw) miasto lokowane w północnej części aglomeracji Liw przy gościńcu do Węgrowa, na obszarze dot. wsi plebańskiej Grabowiec (zob.), przynależnej do kościoła liwskiego.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); par. Liw [Stary]

3. Włas. książ. 1 X 1453 ks. Bolesław IV nadaje miastu N. L. prawa miejskie (MK 4, 14);

1471 ks. Konrad III otrzymuje ziemie czer. i liw. z zamkiem i oboma miastami L. [Starym i Nowym] oraz wym. dobrami ks. (Iura I, nr 126); [30 VII] 1471 ks. Konrad [sprzedaje] dom i siedlisko w N. Liwie po zm. Michale z Wołowic [?] puszkarzu zamku liw. za 10 kóp gr (MK 5, 161v); 1476 [1480] ks. Konrad III uwalnia miasta Stary Liw i Nowy Liw od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 20 XII 1522 książe Stanisław i Janusz nadają miastom Staremu i Nowemu Liwowi połowę czynszu ks. z ról i domów tych miast oraz wolny wrąb do lasów [Puszczy] Korytnicy dla zbudowania mostu [na rz. Liw] do tych miast, a dochody z mostowego przekazują na utrzymanie mostu (MS 5/2, 8458; w potw. króla Zygmunta Augusta z 1558); 1563: 28 wł. os. (ŻD 414); 1565: 28 wł. roli, 12 ½ mr ogrodów miejskich, 130 domów (LMaz 2, 177); 1570 siedlisko w mieście L. N. przy ul. Węgrowskiej po zm. Marcinie (Sznajder), nadane przez króla Dominikowi Macensi, służebnikowi królowy Anny Jagiellonki (MS V/1, 4155; świadectwo lokalizacji miasta przy drodze do Węgrowa).

4. 1501 Stanisław s. zm. Szczepana wójta z N. L. otrzymuje od Mikołaja s. zm. Marcina z [Polikowa] Piotrowic zapis części zw. Kozielkowska w dobrach Polikowo Piotrowice (MK 32, 206); 1522 szl. Stanisław wójt z N. L. bierze w zastaw dział w Polikowie-Oszczerczach od Samsona s. zm. Stanisława z Polikowa Oszczerzów (MK 32, 205v); 1565 w N. L. są 2 domy wójtowskie wolne od podatków i „posłuszeństwa miejskiego” za prawem książ. (LMaz 2, 177).

LIW STARY (1304 Lyw, 1368 Liw, 1476 [1480] Antiqua Lyw, 1525 Antiqua Civitas Lyw, 1563 Liw Antiqua, 1565 w mieście Starim Liwie) miasto książ., które rozwijało się obok grodu/zamku liwskiego, założone w pierwszej połowie XIV w. lub wcześniej, lokowane na pr. chełmińskim ok. 1368 r.

1. 1368 „civis de Liw” [mieszczanin liw.] (NKMaz III nr 98); 1421 par. Liw (MK 3, 39-39v).

2. 1525 ks. Janusz sprzedaje ss. zm. Bartłomieja Ryszka młyn na rz. Czerwonka z częstką zarośli na łąkę koło granicy łąk Starego Miasta Liwa i zbiornika wody Książę [Książęce] Jezioro (MK 41, 24); 1565 Liw graniczy ze Strupiechowem wsią ziemiańską, Orzechowskimi ziemianami [z Orzechowa], Czerwonką wsią król., Połaskimi ziemianami [z Połazia], Zawadzkiemi ziemianami [z Zawad] oraz na rz. Liwiec graniczy z [Wielkim] Księstwem Litewskim [ziemią drohicką] (LMaz 2, s. 177); 1822–1839 oznaczona granica miasta Liw ze Strupiechowem, Orzechowem Filipami i Starym, Czerwonką, Żaboklikami i Czaplami (Mapa Kwat.).

3. Włas. książ. 1368 ks. Siemowit III nadaje dziedzicznie Bernardowi mieszczaninowi z L., swemu słuźebnikowi, wójtostwo w L. z 6 zwł. wolnymi [od świadczeń], co trzecią jatką mięsna, co trzecim kramem sukieników i szewców, trzecią częścią dochodów z łaźni i kar sądowych, zgodnie z prawami innych wójtów księstwa (NKMaz III, nr 98; zachowane jedynie streszczenie dok. wyst. w L.). [dalej mieszczanie i in.]

1411 Maciej (Czerska nr 2052; TymProc, s. 104).

1428 ks. Janusz I daje miastu L. teren zabagniony zw. Błoto [w dolinie rzeki] na łąki i pastwiska, od ogrodów miasta oraz od granicy włók [uprawnych, tj. roli miejskich] aż do rz. Liw [Liwiec], z wyjątkiem 6 mr., które nadał wcześniej Jakubowi Jadowskiemu (PP V, nr 644); 1430 zob. p. 4; 1434? Maciej stelmach lub cieśla [carpentarius] z L. otrzymuje ze skarbu książ. wypłatę 12 gr (PP VI, 454); 1458 Konrad III z braćmi książęta maz. odstępują Włościborowi z Zawad 2 wł. między rolami mieszczan liw. wolne od czynszów, które trzymał zm. szl. Sasin, oraz dopłacają 35 kop gr w półgr w zamian za całe jego dziedzictwo Zawady (kop. 1614, MK 157, 22-23);

1459 Maciej kupiec (TymProc, s. 104); 1463? Andrzej Witan (TymProc, s. 104, wg Liwska I, 83); 1465 Maciej Zdun, Piotr Nur, Bartosz Lis, Jan Haczhada [?], Bartłomiej Szypik (TymProc, s. 104).

1471 ks. Konrad III w podziale księstwa maz. otrzymuje ziemie czer. i liw.

z zamkiem L. i oboma miastami L. [Starym i Nowym] oraz wym. dobrami książ. (Iura I nr 126); 1471 ks. Konrad sprzedaje dom i siedlisko po zm. puszkarczy Michale z Wołowic opatrz. Janowi Haczchada [?] mieszczaninowi z L. (MK 5, 161v);

1475 ks. Konrad III sprzedaje opatrz. Jakubowi Świądro mieszcz. liw. ½ wł. dąbrowy inaczej łęgu obok 1 ½ wł. wójtów liwskich i między rz. Liw [Liwiec] i rz. Dzirzówka, z 1 mr. koło rz. Liw (MK 5, 180);

1493 Jakub s. Jakuba Szypika z L., kleryk diec. pozn., student Uniwersytetu Krak. (AS II, 23; MUK); 1494 Mikołaj Snojek mieszczanin liw., brat stryjeczny zm. Marcina Pietrzyka mieszczanina w Kamieńcu [kam.] (Ep. 15, 91); 1508 dom zm. Jana Smolisza mieszczanina liw. (PT 1, 18v); 1511 szl. Mikołaj [Kownacki] ze Stojart [warsz.] mieszczanin liw. (Warsz 10, 584 i 718); 1513 dom Macieja Świąderko w mieście L. [Starym?] (PT 1, 194); ksiądz Jakub z L. komendarz par. w Nurze (PT 1, 428); 1515 Dawid mieszczanin liw. skarży Mikołaja mieszczanina warsz. i włodarza w Bródnie o 50 kóp gr po zm. krewnych (RadWS nr 1122); 1537 król Zygmunt za wstawiennictwem królowej Bony uwalnia od jurysdykcji miejskiej dom w mieście L. [Stary?] zakupiony przez Stanisława Litaurowicza od Suchodolskiego kanonika warsz. (MS 4/3, 18617); 1563: 54 wł. os. (ŻD 414); 1564 Jadwiga wd. po Mikołaju Woźnym z L. S. darowuje swój majątek córkom Annie ż. Baltazara z Grodzca [Grójec, z. czer.] i Zofii ż. Jakuba Truchona (MS 5 nr 2882; 1565: 56 ½ wł. [52 wł. os.], ponadto 8 wł. folwarku król.; 211 domów, w tym 9 uprzywilejowanych (LMaz 2 s. 174-5); dzień targowy czwartek, 3 jarmarki rocznie; komora cła ziemnego od koni kupieckich i od wołów z W. Ks. Lit., mostowe od koni i bydła (LMaz 2, 176); 1570 siedlisko [drugie] w mieście L. S. po zm. Marcinie (Sznajder) przy ul. Teramarzowskiej! [Kramarzowskiej?], nadane przez króla Dominikowi Macensi, służebnikowi królowny Anny Jagiellonki (MS 5/1, 4155); 1617 folw. król. II Zawadka (LMaz 1617-1620, [Wrocław 1968], s. 215, 216); 1783/1784 Liw miasto [jedno] (RegDiec. 765); XIX w. 2919 mr. [ponad 97 wł.] ziemi należącej do mieszczań (SG 5, 355; obszar obu dawnych miast).

4. 1368 zob. p. 3; 1427 Jan i Maciej wójtowie z L. sprzedają wójtostwo w L. z prawami dla Bierna [=Bernarda] wójta Maciejowi zw. Blinasky [?] i Wojciechowi Chochli za 135 kóp gr posp. (PP V, nr 499); [po 1429] Chochla wójt z L. (WarszDis 1, 151); 1430 ks. [Anna regentka w imieniu małoletniego Bolesława IV] daje miastu L. pr. miejskie na wzór miasta Latowicza [z. czer.] (PP VI, nr 253); 1446 ks. Bolesław IV wyst. nowy przyw. lokacyjny (SG V,

355); 1452 Wojciech Chochla wójt w L. sprzedaje połowę wójtostwa w L.: 3 wł. chełmińskie z domem i folw. w L. oraz z łaźnią, daniną z jatek i innymi przynależnościami Janowi Liskowi z Ciska [warsz.; potem miasto Stanisławów] za 52 kopy gr (MK 4, 4-4v); [a. 1453] ks. Bolesław IV odstępuje NN. wójtostwo w Liwie w zamian za Kropy inaczej Wyczółkowo ([potem Wyczółki] (KnapNot 341-343); 1453 ks. Bolesław IV po pożarze miasta i utracie przywilejów miejskich odnawia przyw. dla miasta Stary Liw, nadając mu łaźnię, postrzygalnię i wagę (KL Dod. Nr 12);

[1465] Bartłomiej Szypik, mieszczanin w L. kupuje wójtostwo w L. z 6 wł. od szl. Wielisława zw. Sienko z Proszewa i Stanisława s. Klemensa z Brodów [sąch./Płońsk], opiekunów dzieci zm. Jakuba zw. Szkaradny wójta liw.: Doroty, Jadwigi, Anny i Stanisława za 110 kóp w półgr (MK 5, 164v; wypis z akt sądu liw. 1465; wpis 1471);

1475 ks. Konrad sprzedaje wójtom liwskim: szl. Janowi, Maciejowi, Mik., Stan. i Michałowi braciom 1 ½ wł. dąbrowy inaczej łągu koło rz. Liw, między rzekami Dzirżówka i Liw [Liwiec] (MK 5, 180); 1476 ks. Bolesław V daje Tryczowi z Pieczysk [grodz.] pr. lokacji miasta w Ślubowie nad Bugiem [kam.] na wzorze miasta L. (MK 9, 75v; ponownie 1477, MK 9, 90);

1515 Jan Trzmiaga z Proszewa odstępuje swe dziedzictwo w Proszewie i Woli Proszewskiej wielm. Andrzejowi Zaliwskiemu kaszt. liw. w zamian za 5 wł. wójtostwa w L. [Starym] (MK 8, 24v i 30); 1523 zm. Andrzej Zaliwski pozyskał 3 wł. w Woli Proszewskiej za dom i 1 wł. wójtostwa w L. [Starym?] od sławet. Wojciecha Smojewskiego [?] i jego braci (MK 32, 192);

1526 Anna księżniczka sprzedaje szl. Hieronimowi s. zm. Macieja ze Świerży [nur.; podpiskowi nur.] za 200 kóp gr wójtostwo wraz z przynależnym domem w L., które zm. Anna księżna matka wykupiła za swe pieniądze i powierzyła dysponowanie egzekutorom swej woli (MK 41, 172); 1539 akt sprzedaży wójtostwa w L. z 1475 r. potw. dla Jakuba wójta z L. (MK 60, 246; MS IV, 6403); [po 1539] „skupiono wójty” z wł. 5 ½ na folw. król. (LMaz 1565 cz. 2, 182).

5. 1421 Paweł pl. w L. sprzedaje Rafałowi z Petrykoz [warsz.?] wójtostwo z 3 wł. wolnymi w Grabowcu [Poświętne] za 7 kóp gr, z obowiązkiem służby konno dla plebana (MK 3, 39-39v); 1431 Maciej pl. w L. sprzedaje wójtostwo inaczej sołectwo w Grabowcu Bernardowi z Piotrowic za 5 kóp gr posp. z prawami opisanymi w dok. ks. Janusza I (PP VI, nr 271); 1441 An-

drzej bp pozn. uwalnia Macieja pl. w L. od ekskomuniki za rabunek dzies. w Ossownie (AC II, 1121); 1447 ugoda plebanów Macieja w Liwie i Piotra w Grębkowie dot. dzies. od szl. z Polikowa i Suchodołu (KnapNot 340-341; obaj plebani zmarli a. 1460);

1453 ks. Bolesław IV oddaje Stan. Żelawskiemu i jego następcom Kropy inaczej Wyczółkowo [potem Wyczółki, zob.], otrzymane zamianą za wójtostwo w Liwie, w zamian za [dot. włas. pleb. zw. Grabowiec, tj.] poświętne kośc. liw. włączone do ról Nowego Miasta Liw (KnapNot 341-343; Now II, 546 pod r. 1408!); 1462 Jan wikariusz w L., św. ugody granicznej diec. płoc. i pozn., zawartej w L. przez przedstawicieli obu diecezji (AC II, nr 1579); 1465 star. liw. ustanawia zakład 100 kop gr między NN pl. liw. a szlachcicem Raciborem z synami [bez miejscowości] (TymProc s. 185); 1467 Jakub prezbiter w L. skarży Jana pl. w Korytnicy (Ep. 9, 215v); 1468 Urban pl. w L., altarysta koleg. warsz. (ADP perg. 333); 1474 Jakub pl. w Liwie, s. zm. Marcina z Karczewa, z braćmi jest odbiorcą przyw. ks. Konrada III na ich dobra, z czynszem książ. obniżonym do 2 gr krak. (MK 5, 176); 1485 Jan wikariusz w L. (Ep. 11, 200v); 1488 ksiądz Stanisław z L. zrzeka się plebanii w Kamionie [warsz.] (Ep 10, 563-4); 1500 papież Aleksander na prośbę Jakuba Karczewskiego pl. w L. potw. ogólnie dot. przywileje, majątek i prawa kościoła par. w L. (KnapNot 343-344); 1515 Mikołaj z Żukowa pl. w Liwie (MK 41, 48v; przedtem pl. w Łomży); 1518 Katarzyna wd. po Stanisławie Targoni z Pniewnika, c. zm. Jana z Miszewa [Garwaskiego, z. płoc.] kaszt. wiskiego zapisuje kościołowi par. w Liwie tytułu św. Jana Chrzciciela czynsz roczny 5 grzywien od sumy 50 kóp gr na dobrach Pniewnik, Zakrzewo i Radoszyna, z obowiązkiem odprawiania 2 mszy tygodniowo przez altarystę tegoż kościoła; funduje tę altarię i ustanawia jej kolatorem plebana w L. (MK 32, 12v; KnapNot 344); 1521 zm. Marcin Polikowski zostawił legat na fundację altarii w kościele par. w L., za który kupiono czynsz odkupny z dóbr Wiciejewo, Iłowiec i Barcząca w z. czer. (MK 32, 100v); 1521 zapis [czynszu rocznego] na dobrach Błędowo [z. raw.] dla kośc. lub kaplicy ś. Leonarda w L., niedawno zbudowanej poza miastem (MK 32, 110v-111); 1522 Fundacja Zaliwskich. Bracia zm. Andrzej [kaszt. wiski], Dzierśław kuchmistrz król., Michał kaszt. liw., Piotr, Stan. i Feliks Zaliwscy fundują altarię w kośc. par. w L., w kaplicy, gdzie pochowano starego Zaliwskiego, ich ojca, za pieniądze ze zwrotu dóbr Chojeczno; bracia będą jej patronami (MK 32, 126); czynsz odkupny na ołtarz ś. Mikołaja w kośc. par. w L. z dóbr Czubino i Kotowice

w z. warsz., zakupiony za pieniądze zm. Andrzeja Zaliwskiego kaszt. wi-
skiego (MK 32, 127);

1523 Mikołaj z Żukowa kanclerz i pl. liw., wykonawca woli Kat. wd. po
Stan. Targoni z Pniewnika kupuje czynsz z pr. odkupu z dóbr Pniewnik,
Radoszyna i Zakrzewo od Anny [c.] Bernarda Targoni z Pniewnika, wd.
po Janie Brochowskim stolniku soch. na ołtarz w kościele par. w L.; Anna
będzie mieć pr. patronatu tego ołtarza (MK 32, 145v); 1528 tenże Miko-
łaj dostaje konsens króla na przyjęcie koadiutora plebana w L. (MS 4 nr
15544); 1537 Mikołaj Żukowski prep. warsz. [i pl. w L.?] (RegThel. s. 2);
1540 król zezwala Maciejowi z Jezowa archidiakonowi warsz. i pl. w L. na
ustanowienie mansjonarzy w kośc. par. w L. i wyznaczenie dzies. na ich
utrzymanie (MK 62, 21; MS IV, 20337).

5A. kościół ś. Leonarda w L. 1521 kościół tj. kaplica nowo zbudowana w L.
poza miastem, z fundacji księdza Łukasza z Buczyna [altarzysty?] z kate-
dry w Wilnie i Mikołaja z Przasnysza pl. w Brańsku w diec. łuckiej [na Pod-
lasiu]; czynsz odkupny za pieniądze w/w. z dóbr Błędowo, Ruda i Gołosze
w z. raw. na utrzymanie [altarzysty?], pr. patronatu przyznano plebanowi
liw. (MK 32, 110v); 1526 suma ta została wypłacona i umieszczona na do-
brach Grzmiąca i Nosy w z. warsz.

LIW – młyny miejskie

1427 Grzegorz młynarz z Liwa sprzedaje swój młyn w L. na rz. Liw [Li-
wicz] Stanisławowi z L., niegdyś młynarzowi z Czerwonki za 17 kóp gr
posp., rękując spokój jego matki Kat. i siostry Anny (PP V nr 497);

1525 ks. Janusz III sprzedaje młynarzom Ryszkom młyn na rz. Czerwonce
z półwł. we wsi ks. Grodzisk (MK 41, 24);

LIW – węzeł dróg lądowych. Gościńce ziemi liwskiej, zob. AHPMaz, mapa

1. Dane o kluczowym gościńcu Warszawa-Liw i jego wariantach

1419 [podział włości leśnej Ossowno].; Adam Trycz z Barcic [z. czer.] dosta-
je połowę Ossowna po prawej stronie gościńca z Liwa do Warszawy [póź-
niejsze Ossowno Nowe], Mikołaj z Piotrkowa [warsz.] otrzymuje połowę
Ossowna po lewej stronie gościńca [późniejsze Ossowno Stare] (MK 3, 99;
SHGWarsz s. 209; wariant południowy);

1437 gościniec [strata] z Czerwonki do Liwa (MK 3, 210v; wariant południowy);

1462 gościniec z Warszawy przez Liw na Litwę rozgranicza diecezje plocką i poznańską (AC II nr 1579; Now II, s. 38); 1469 karczmy w Pniewniku zbudowane przez Stanisława Targonię w środku wsi przy gościńcu [do Liwa] (Ep. 5, 212v; wariant północny przez Zakrzewo, Pniewnik);

1520 gościniec z Warszawy do Liwa idzie przez środek wsi Ossowno, rozgranicza diecezje plocką i poznańską (ADP, Ep. 204, 44-45; wariant południowy);

1526 gościniec z Warszawy do Liwa przez Pustelnik (MK 41, 187); 1565 karczmarz na gościńcu niedaleko Pustelnika (LMaz 2, 193) [droga główna przez Pustelnik, Stanisławów (Cisek) w z. warsz, zrekonstruowana na AHPMaz, ważna już dla XV w., rozgraniczała diec. plocką i poznańską];

1770 (Mapa Polonia Perthéesa) gościniec Stanisławów-Dobre-Maków-Pniewnik-Roguszyn-Liw [wariant główny, innych brak];

1783 i 1790 (mapy woj. maz. Perthéesa): 1. gościniec Liw-Pniewnik-Dobre-Stanisławów [wariant główny, dawny wariant północny]; 2. gościniec Liw-Krypy-Wyczółki-Cierpięta-Jaworek-Zimna Woda-rejon Wiśniewa-Młęciny-Stanisławów [zmieniony wariant południowy, wyznaczony z odchyleniem na południe].

2A. dane o gościńcu Czersk-Liw przez przez Mińsk:

1494 gościniec (via strata) z Czerska, [Karczew?, Mińsk] przez rz. Rządę i Wiśniewo [dalej Wierzbno, Liw] (MK 18, 68v oraz mapy Perthéesa i AHPMaz);

2B. gościniec Czersk-Liw przez Goździec

Trasa Radwanków-Osieck-Kołbiel-Sienica-Goździec-Kałuszyn-Wierzbno-Liw (AHPMaz; mapy Perthéesa).

3. dane o gościńcu Kamieniec-Liw, przez Korytnicę i wzdłuż Liwca

1489 Piotr z Magnuszewa [mak.] kan. pułtuski zostaje pobity i raniony w Korytnicy [na gościńcu z Liwa, podczas ucieczki] przez Litwina, sługę starosty liw. z zamku liw., domaga się odszkodowania 2 tys. fl. (Ep. 11, 149v-150); 2 poł. XVI w. gościniec Liw-Korytnica-Myszadła-Łochowo [ewentualnie Jadowo] Kamieniec (rekonstrukcja AHPMaz); wcześniej dro-

ga do Kamieńca mogła iść lewym brzegiem Liwca, przez Świnotopę, znaną już w XIV w.

4. gościniec Liw-Węgrów-Drohiczyn

Na tej trasie lokacja miejska Liwa 1368 oraz lokacje miast podlaskich XV w., ale mogła mieć znaczenie już od powstania ruskiego grodu przygranicznego w Drohiczynie w poł. XI w.

5. gościniec z Latowicza do Liwa.

1437 via strata z Latowicza do Liwa, przez Waliska (MK 3, 197) [dalej Goździec-Kałuszyń-Wierzbno-Liwa, zob. rekonstrukcja dróg, AHP, Maz. mapa]

1512 via strata z Liwa do Latowicza, przez Goździec (MK 8, 23).

6. gościniec z Liwa na Kamieniec i na Pobuże w kierunku Serocka [gród przed 1217]

[przed XV w.] przez Mościska (późniejsza Wola Korycka, zob.) oraz Moszczoną; nazwa wskazuje na drogę moszczoną przez dawny obszar ksiądz. Puszczy Koryckiej (AHPMaz; zob. Moszczona, Uw.); 1489 kan. pułtuski na polecenie archid. warsz. pozywa star. liw. [w Liwie]; [uciekając w kierunku Pułtusza] został pobity i poraniony w Korytnicy [na gościńcu] przez Litwina sługę starosty z zamku w Liwie (Ep 11, 149v-150); 1783 gościniec z Liwa przez Zawady, Korytnicę, Myszadła do Jadowa (Mapa woj. maz. Perthéesa; rekonstrukcja AHPMaz).

7. gościniec z Liwa na południe przez Boimie, Oleksin w kierunku Łukowa:

1547 via publica, prowadzi z Boimia [przez Oleksin] do Rudy [Ruda, liw., Oleksin; nie zlokalizowana] wzdłuż fragmentu rz. Kostrzyń; nadanie lasu Zelszynką pomiędzy rz. Kostrzyń a gościńcem dla plebana w Oleksinie (KnapNot 444). 1783 i 1786 w/w droga wiąże się z gościńcem z Oleksina przez Przewóz [przeprawa przez Kostrzyń], Rososz, Ozorów, Czerniew, Stany, Skurzec, Gołąbek [przy granicy ziemi liw.; dalej przez Domanice, Łuków] (Mapy woj. maz. z 1783 i woj. lubelskiego z 1786 r. Karola Perthéesa).

Uw. Gościniec nie zrekonstruowany na AHPMaz dla drugiej połowy XVI w. Prawdop. łączył ośrodki grodowe w Liwie i Łukowie od czasu ich powstania i był aktualny już w XII-XIII w., kiedy jest poświadczona włość leśna z ośrodkiem w Boimiu (zob.).

Inne gościńce z. liwskiej

Gościniec Stanisławów-Niwiska z wariantem na Siedlce oraz z wariantem na Gołąbek-Łuków

1783 Stanisławów, Młęczin, Zimna Woda, Cierpięta, Żarnówka, Grębków, Koski, Sucha, Kopcie, Czarnowąż, Żuków, Ziemaki, Niwiska-Siedlce (Mapa woj. maz. K. Perthéesa, zob. też rekonstrukcja AHPMaz). Z Niwisk na wschód na Siedlce albo na południe przez Dąbrówkę Starą, Skurzec, Gołąbek na Domanice i Łuków (Mapa woj. lubelskiego Perthéesa 1786 r.).

Gościniec z Mińska wzdłuż granicy z. liwskiej na Iganie-Siedlce

1783 Mińsk, Goździec Kruki, Grodzisko, Choszcze, Porzewnica, Łączka, Żeliszew, Trzemuszka, Cisie, Iganie na Siedlce (Mapa woj. maz. Perthéesa z 1783 r., rekonstrukcja AHPMaz).

LIW ZAMEK/GRÓD KS. (1355 castrum Lyw).

Początkowo gród książ. o nieustalonej lokalizacji (w pobliżu miasta Liw lub na jego obszarze?), prawdop. kontynuacja wcześniejszego grodu we wsi Grodzisk (zob.), po którym pozostało grodzisko wczesnośredniowieczne. Z tym grodem można łączyć wzmianki z 1304 i 1355 r., znajdował się on na pograniczu z ruską z. drohicką zajęta w połowie XIV w. przez Litwinów. Zapewne już w pierwszej połowie okresu rządów Janusza I w Liwie (1381–1429) został usypany sztuczny nasyp w dolinie rzeki obok miasta Liw, na którym zaczęto wznosić umocnienia przyszłego zamku książęcego, osłaniającego Mazowsze południowe od zagrożenia ze wschodu. Obiekt ten kontrolował węzeł dróg w rejonie miasta wraz z ważną przeprawą przez Liw [Liwiec], na gościńcu z Warszawy w stronę Drohiczyna i Grodna. Był to niewielki obiekt murowany z wieżą bramną ryglującą wjazd od strony miasta, wznoszony przez mistrza Niklosa, także budowniczego większego zamku książ. w Ciechanowie, pod koniec rządów Janusza I [zm. 8 XII 1429] oraz po przezwie za rządów Bolesława IV, który władał także 1440–1444 sąsiednią z. drohicką.

1. 1355 castrum Liw [z przynależnym terytorium] (NKMaz II nr 338, 339); 1436 castrum nostrum Lyw in Czirnensi districtu (KL nr 177; Iura nr 84); 1421 par. Liw (MK 3, 39-39v; NN pl. w L.).

3. Włas. książ. 1304 dobra Dobrzyńce [prawdop. Dobrzyniec nad Świdrem, później z. czer., ok. 45 km od Liwa; w XV w. duża włość leśna] leżą „circa Lyw” [w okręgu grodu liwskiego]; Jan [Sowiec h. Prawda] odstępuje je ks. Bolesławowi II w zamian za Brochów (NKMaz II, nr 117; Pacuski, *Możliwość władztwa*, s. 426); 1355 gród książ. Liw wymieniony w składzie dzielnic czerskiej Siemowita III Trojdenowica, obok Czerska, Rawy i Gostynina, jako ośrodek odrębnego terytorium (NKMaz II nr 338, 339); [1424–1429] ks. Janusz I rozlicza z muratorem Niklosem [część] prac przy zamkach Ciechanów i Liw; murator pozostaje dłużny księciu 57 kóp gr, jeśli to przez inny pomiar [budowy] nie zostanie skorygowane (PPV, nr 8; zapis bez daty, w księdze metryki książ. z lat 1424–1429); 1436 ks. Bolesław IV [po dojściu do pełnoletności] daje matce ks. Annie [Bolkowej] ziemię warszawską [z późniejszą ziemią łomżyńską i nurską] oraz dodaje zamek Liw w z. czerskiej z przynależnościami, ziemianami i rycerzami, miastem Liwem i wsiami przynależnymi [książ.]; potw. dawny zapis dziada, ks. Janusza I na tenutach Bądkowo, Garwolin i Latowicz w z. czerskiej (KL nr 177; Iura I, nr 84); 1436 Pomścibor cześnik ciech. i tenutariusz liw. (MK 3, 192v); 1437 ks. Bolesław IV daje przyw. Szymonowi i Jakuszowi ze Śmiadkowa [czer./Radwankowo] uwalniając ich kmieci z trzech wsi od prac przy grodach, z wyłączeniem grodów [zamków] nowo fundowanych; z tej racji odbiorcy przyw. są zobowiązani do wypłacenia księciu 14 kóp gr posp. w ręce pisarza z. czer.; wypłacili i pieniądze te są dane „ad castrum in Lyw” (MK 3, 201); 1471 dom i siedlisko w Nowym Liwie po zm. Michale z Wołowic [?] puszkarzu zamku liw. (MK 5, 161v); 1479 więzienie działające w [wieży] zamku liw.; Targonia z Pniewnika nakazał sługom pochwycić duchownego Michała z Koprzywnicy [nowom.?] w karczmie w Pniewniku i odstawić go do więzienia w zamku liw. (ADP, Ep 13, 252);

1489 Piotr z Magnuszewa [mak.] kan. pułtuski na polecenie Mikołaja [z Mniszewa] archidiacona warsz. pozywał [w Liwie] star. liw. Jakuba Łacnego z Obrytego [nur.], został doścignięty, pobity i poraniony przez jego sługę Litwina z zamku liw. w Korytnicy [na gościńcu], żąda wysokiego odszkodowania 2 tys. fl. (Ep 11, 149v-150);

1511 Jan z Piotrowic burgrabia [zamku liw.] (MK 32, 101); 1518 Jakub z Polikowa burgrabia [zamku liw.] zastępuje star. na rokach w L. (MK 32, 92); 10 IX 1526 król Zygmunt I daje Annie ks. maz., pannie, siostrze zm. książąt, na okres aż do jej zamążpójścia zamek Liw z oboma miastami oraz wsiami

przynależnymi, z czynszem [książ.] ze wsi szlach. z. liw.; starosta liw. będzie wykonywać jurysdykcję w imieniu króla (Iura nr 260).

LIWSKA ZIEMIA (1524 terra liwensis, MK 32, 220v). Pocz. terytorium grodu liwskiego (wczesnośredniowieczne grodzisko we wsi Grodzisk, zob.) związane z Mazowszem czerskim i diecezją poznańską prawdop. już przed 1065 r., kiedy jest poświadczona rola graniczna Kamiona (Kamionek warsz.) i przeprawy na Wiśle tamże w podziałach teryt. Mazowsza i Polski wczesnośredniowiecznej. Gród liwski rządził pograniczem Mazowsza pld. z ruską ziemią drohicką, terytorium książąt ruskich prawdop. od połowy XI w., blokował i kontrolował ważną drogę z Drohiczyna do Czerska. W 1304 r. okręg grodu liw. obejmował prawdop. także dobra Dobrzyńce [potem Dobrzyniec] nad Świdrem, a zatem przynajmniej część prawobrzeżnej ziemi czerskiej. Było to jednak terytorium pograniczne, narażone na najazdy z zewnątrz, zasiedlone niezbyt intensywnie, w tym licznymi włościami leśnymi, książęcymi, możnowładczymi i kościelnymi (1220 włości Boimie i Siana kl. norbertanek w Strzelnie, prawdop. pochodzenia możnowładczego, przekazane drogą zamiany ks. Konradowi I; 1297 włość książ. Grębkowo przekazana bpowi pozn. w rozliczeniu za dzies. zbierane przez aparat książ.). W 1311 r. terytorium prawdop. włączone do dzielnicy czer. Trojdena I, który 1313 objął także dzielnicę warsz. (z Kamieńcem i całym Pobużem maz.).

Gród książ. w Liwie został wymieniony 1355 r. w składzie dzielnicy czerskiej (z Rawą i Gostyninem) Siemowita III Trojdenowica, w dok. hołdu złożonego królowi pol. Kazimierzowi Wielkiemu po śmierci młodszego brata Kazimierza Trojdenowica, ks. warsz. i przejściu jego dzielnicy, był zatem grodem formalnie równorzędnym do pozostałych.

W 1368 r. ks. Siemowit III Trojdenowic podjął akcję lokacji miasta Liw [Stary], zapewne w związku z planem budowy nowego obiektu książ. w dolinie Liwca, obok przeprawy przez rzekę Liwiec na drodze z Mazowsza (z Czerska i Warszawy) na Węgrów, Drohiczyn. Realizacja ta mogła być jednak odkładana, ponieważ ważniejsze było ukończenie budowanych wówczas zamków książ. w Rawie, Czersku i Warszawie, wznoszonych po 1350 r., po zniszczeniach najazdu litewskiego. 1374–1381 rządy w Czersku i Liwie młodego Siemowita IV, sprawowane do śmierci ojca, Siemowita III. Ks. Janusz I objął rządy w Czersku i Liwie w 1381 r. Zamek murowany w Liwie był inwestycją późniejszą, pod ko-

niec jego rządów. Tę inwestycję realizowano w czasach Janusza I w latach dwudziestych XV w., równoległe z budową zamku w Ciechanowie i przez ten sam warsztat budowlany mistrza Niklosa, może pozyskany z ziem krzyżackich po 1410 r. Opiekę nad budową zamku sprawował zapewne długoletni rządcą ksiązęcy liwski, Pomścibor z rodu Bolesłów z Chamska (ok. 1414–1436), który musiał być ceniony przez Janusza I rządzącego ziemią liwską (1381–1429) i przedłużającego mu corocznie kolejne terminy wymiany rządców i starostów książ. O budowie zamku mówią jeszcze dane z 1437 r. Jednocześnie rozwijało się miasto Liw, przyciągające nowych mieszkańców w związku z dochodowym spławem rzeczonym drewna przy okresowym wysokim poziomie wody w rz. Liwcu do Torunia i Gdańska oraz w warunkach rosnącej wymiany miast Podlasia z miastami Mazowsza, Warszawą i Czerskiem. Prawdop. w 1453 r. dzięki zamianie poświętnego zw. Grabowiec kościoła par. w Liwie na Wyczółki została powiększona włas. książ. na północ od miasta i podjęto lokację Liwu Nowego, drugiego miasta ks. obok Liwu Starego, co umożliwiło dalszy rozwój ośrodka. W 1453 r. ks. Bolesław IV wydał przywilej dla nowego miasta.

1471 ks. Konrad III otrzymuje w podziale księstwa maz. ziemię czerską z zamkiem czer. i powiatami, a także zamek liw. i districtus liw. z obu miastami liw. i wym. dobrami książ., z Korytnicą i folwarkiem Zawady oraz ich lasami [w granicach późniejszej ziemi liwskiej]; do księstwa warsz. Bolesława V została przyłączona wieś Jadowo z lasami i barciami miodowymi [tj. Puszcza Jadowska] „que antea ad Liw pertinebant”, zatem książęce starostwo liwskie obejmowało wcześniej także puszcę książ. na lewym brzegu Liwca w rejonie Jadowa [i prawdop. Sulewa/Sulejowa] (Iura I, nr 126, por. AHPMaz., mapa); 1476 ks. Konrad przygotowuje przyw. uwalniający rycerstwo z. liwskiej i części z. czerskiej od prac przy zamkach i fortalicjach książ., spisujący posiadaczy dóbr szlach. z. liwskiej; na prace nad dok. kancelaria książ. potrzebowała czasu dłuższego, dok. opatrzonej datą 1476 został sporządzony i wpisany do metryki książ. dopiero w 1480 r., po 31 I (Districtus Livensis, MK 5, k. 190-193; Districtus Czirnensis, k. 193-195v).

1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag swej ż. Anny c. Mikołaja Radziwiłowicza wdy wileńskiego i kanclerza W. Ks. Lit. i zapisuje jej wiano 60 tys. florenów węg. na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liwskiej z dobrami przynależnymi do zamku: Czerwonka, Korytnica, Krypy, Popowo, Grodzi-

sko, Turek, Zawady i pozostałymi, z dygnitarzami, urzędami, możnymi, ze szlachtą i poddanymi w tej ziemi (districtus), z wszelkim prawem książ., a także na wymienionych dobrach książ. w z. czerskiej i na Piasecznie z przyległościami w z. warsz. (Iura II, nr 159); 1499 ks. Konrad III podaje wykładnię swego dokumentu dla ks. Anny z 1497 r., uznając jej prawa książ. do rządów w z. liwskiej i w pow. garwolińskim z. czer. (Iura II nr 160); 1504 Anna ks. maz. jako regentka w imieniu swoich synów Stanisława i Janusza oraz rada książ. przyrzekają dotrzymać umów zawartych z Koroną, w tym zachować 5 zamków maz.: Czersk, Warszawę, Liw, Wyszogród i Ciechanów na prawie lennym, bez szkody dla króla i Korony, oraz utrzymywać w należyтым stanie zamki, fortalicje, miasta i dobra księstwa (Iura II, nr 170, 176);

10 IX 1526 król Zygmunt I daje Annie księżniczce maz., pannie, siostrze zm. książąt, na okres aż do jej zamążpójścia zamek Liw z oboma miastami oraz wsiami przynależnymi, z czynszem [książ.] ze wsi szlach. z. liw. oraz z innymi wym. dobrami (Iura III, nr 260); 1531 Michał Zaliwski kaszt. liw., Stanisław Wojślawski sędzia z. liw. oraz posłowie z. liw. uczestniczą w sejmie maz. w Warszawie (Iura III, nr 308).

LIWSKIE STAROSTWO

Pocz. w zarządzie książ. Rządcy (łac. Procurator), od 1437 r. otrzymał tytuł starosty (capitaneus). Sprawował zarząd dóbr książ., w tym i przynależnych lasów (przed 1471 także w Obrębie i Jadowie), dostarczających drzewo na dochodowy spław Liwcem, Bugiem, dolną Narwią i Wisłą do Gdańska i Torunia.

1453 [Stanisław] Boruta star. liw. procesuje trzech kmieci o zaoranie [naruszenie] granicy włas. książ. (TymProc s. 343, wg Liwska I,7); 1468 ur. Andrzej z Milanowa [warsz.] kaszt. zakr. i star. liw. kładzie zakład (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1526 starosta liw. będzie wykonywać jurysdykcję w z. liw., nadanej czasowo Annie księżniczce maz., w imieniu króla (IMT nr 260); 1536 król Zygmunt Stary pisze do księżnej Anny, ż. Stanisława Odrowąża wdy podolskiego, aby przyjęła posag 10 000 fl. i wydała Tomaszowi Sobockiemu, wojskiemu łączyckiemu i dworzani-nowi król., zamek Liw z przynależnymi wsiami pod zakładem 30 000 fl. (MS 4, 18193).

ŁĄCZKA (1529 Lanczka, 1563 Łączka, 1783–1784 Łączka) prawdopodobnie obiekt topograficzny w kompleksie leśnym w dobrach Żeliszew, potem wieś, 12 km na N od Wodyń.

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie (AHPMaz).

2. 1783 oznaczony fragment granicy z liw. koło Ł. idzie wzdłuż rz. Kostrzyń (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1951 oznaczona granica powiatowa koło Ł. idzie rz. Kostrzyń (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szl. 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic z Mniejszego Bliznego [Wyczołki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. prawo bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława] z Moszyny sędziego ziem. warsz., do Moszyny oraz dwu Krośni, w z. warsz., Żeliszewa, Ozorowa, Kłodzi, Czerniejewa, Trzemuszki, Rososzy i L. (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz); 1563: 2 wł. os., 1 szewc (ŻD 416); 1563 Tomasz Łącki h. Puchała rządca wojewody ruskiego; 1572 Jan Łącki h. Puchała komornik król. (Wittyg, s. 185; wyprowadza ich z Łączki); 1783–1784 Ł. włas. Grzybowskiego podkom. liw. (RegDiec. 762); XIX w. wieś Ł. 1604 mr. [ok. 53 ½ wł.] w dobrach Żeliszew (SG 9, 771).

5. 1667 dzies. folw. do par. Wodynie (KnapNot 886).

ŁĘKA (1563 Leka, 1667 Łęki) 10 km na N od Wodyń, obecnie Łęki (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie (AHPMaz); 1667 par. Wodynie (KnapNot 886; wizytacja); 1783–1784 par. Żeliszew (RegDiec. 762).

2. 1783 oznaczony fragment granicy z liw. koło Ł. idzie wzdłuż rz. Kostrzyń (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1951 oznaczona granica powiatowa koło Ł. idzie rz. Kostrzyń (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1563: 2 wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 Łęki włas. Grzybow-
skiego podkom. liw. (RegDiec. 762); XIX w. Łęki folw. 312 mr. [10 2/5 wł.]
(SG 5, 662).

5. 1667 dzies. folw. do par. Wodynie (KnapNot 886).

Uw. Pocz. nazwa topograficzna, od obszaru łąk nad rz. Kostrzyń przydat-
nych dla rozwoju hodowli. W XVI w. wieś należąca do większej włas. szla-
checkiej.

ŁOCHOWIEC (1436 Lochowycz) osada zaginiona, prawdop. nad dolną
Ossownicą w pobliżu Jadowa, na obszarze dawnej puszczy książ. o nazwie
Łochowiec. Może to późniejsze Dzierżanowo [kam.], znane od 2 poł. XV w.,
które graniczyło z Jadowem (AHPMaz).

1. 1436 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 189; w Zakrocymiu); [późniejsza
par. Jadowo?]

3. Włas. książ., 1436 szlach. 1436 ks. Bolesław IV daje Andrzejowi z Modzel
[ciech./Klukowo] 10 wł. zw. L. koło granic „Jasdowskye” [Jadowskich],
z brzegiem rz. Ossownica, z prawem niem. [i czynszem książ. od kmieci] na
owe 10 wł. i na jego część ojcowizny w Modzelach w z. ciech. (MK 3, 189).

Uw. O początkach Dzierżanowa brak danych. W 1578 r. Bartłomiej Dzier-
żanowski płacił tu od 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 411), co wskazuje na możliwość,
że wieś powstała na nadaniu książ. 10 wł. W 1487 r. były tu powiązania ma-
jątkowe z Klukowem (testament; kart. SHGM).

ŁOCHOWIEC (1471 Lochowiecz cum nemoribus et venationibus [z lasami
i łowami]; 1565 Lochowiecz puszcza), książ. puszcza [z dworem?] pomię-
dzy dolną Ossownicą i Liwcem; nazwa znana jeszcze w XVI w., pozostaje
w związku z Łochowem, wsią szlach. XV w. na prawym brzegu Liwca w
pow. kamienieckim.

Włas. książ. 1471 ks. Bolesław V w podziale z braćmi otrzymuje dzielnicę
warszawską z ziemiami zakroczymską i nurską, w tym L. z puszciami
i łowami (Iura I, nr 126); 1475 tenże ks. Bolesław sprzedaje Janowi ze Rzwie-
nia [roz.] 14 wł. k. Pogorzelca [kam./Kamieniec] z obu brzegami rz. Liw
[Liwiec], w stronę L. i Kamieńca (MK 9, 60); 1565 na [dawnej] puszczy L.
teraz zasiały wsi nowe, jako Królowa Wola, Zawiszyn, Myszadła; bartni-
cy dawali [dawniej] z L. 9 ½ rączek miodu (LMaz 2, s. 158 i 165).

Uw. Łochowiec mógł być myśliwskim dworem ks. i ośrodkiem Puszczy książ. w rejonie ujścia Ossownicy do Liwca, w pobliżu Jadowa, nowej wsi ks. XV w., która przejęła jego rolę jako ośrodka Puszczy Jadowskiej (AHPMaz, mapa). Jadowo w 1442 r. zaliczane było jeszcze do distr. liwskiego, tak samo nadanie 10 włók w Łochowcu w 1436 r. Można sądzić, że Łochowiec – ośrodek puszczy książ. i łowów nad dolnym Liwcem i Ossownicą był w XIV i pierwszej połowie XV w. związany z Liwem, a dopiero w podziale 1471 r. został włączony do dzielnicy warszawskiej z Kamieńcem i Nurem.

ŁUKAWICA (1549 Lucawicza silva) las w dobrach Goździec przy granicy dóbr Boimie w rejonie rz. Łukawica. Por. AHPMaz.

1549 król Zygmunt August daje Aleksemu Cieciszewskiemu, chorążemu liw., tenentariuszowi dóbr Goździec i jego synom pr. lokowania wsi w lesie Ostrów, obok dóbr szlachty z Kruk [Goździec Kruki] i Szymon [Kałuszyno Szymony] oraz w lesie L. graniczącym z dobrami Bojemskimi [włość Boimie obejmowała też Żdzar, Ryczycę i Skrodę] oraz daje na te przyszłe wsie 15 lat wolnizny (MS 5/1 nr 427; MK 77, 3).

ŁUKAWICA (1466 Lukauycza, 1474 Lucawycza) rz., lewy dopływ Kostrzynia, dziś Witówka.

1466: 70 wł. w dziedzictwie Kałuszyno i rz. L. z obu brzegami oraz 3 wł. w Kałuszynie (MK 9, 191v; MK 18, 61); 1474 rz. L. (MK 5, 176v; MS IV/3, supl. 1047).

AHPMaz – ciek bez nazwy. Płyńie spod Wit – Kałuszyna, dlatego otrzymał nazwę Witówki, rozciągniętą na cały bieg rz. Mapa Kwat.: R. Witówka. Hydronimia Wisły nr 407.

ŁUKIE (1416 Luke, 1476! [1480] Chmyelewo inaczej Lukye, 1525 Lukye Krussewycz) nazwa związana z Kruszewem (AHPMaz s. 184) osada na obszarze dawnego obiektu topograficznego.

1. 1416 prope a Lyw (MK 3, 50); [par. Korytnica].

3. Włas. szlach. 1416 Pomścibor [rządca liw.] odstępuje Janowi dz. z Moksic [nowom.] 10 wł. zw. L., które otrzymał [wcześniej] od ks. Janusza I, w zamian za jego cz. Moksic wraz z pr. niem. oraz dopłatę 80 kóp gr

pras. (MK 3, 50; we Wronie [zakr.]); 1476 [1480] Chmielewo alias Lukye [obok Kruszewa i Kruszewca, AHPMaz] KL nr 236) zob. Chmielewo; 1508 Agnieszka c. zm. Piotra Patockiego z Kałuszyna, ż. Pawła s. Stanisława z L. zastawia swą część Kałuszyna Patok Jakubowi z Kałuszyna psęd. liw. (MK 41, 46v; prawdop. Łukie jest ident. z Chmielewem); 1525 Małgorzata c. Wojciecha z L. K. ż. Wawrzyńca z dóbr Rzepki (z. ruskie) sprzedaje swą część dziedziczną L. K. Stanisławowi i Maciejowi z Kruszewca za 60 kóp gr (MK 41, 32v).

Uw. Łukie mogło być dawną nazwą obiektu topograficznego, może uroczyśca leśnego w puszczy książ. na północ od Liwa. Na tym terenie powstały osady Chmielewo, Kruszewo.

Analogią dla tej maz. nazwy topograficznej jest Łukie, jezioro w pow. włodawskim znane w XIX w.; przy dawnym brzegu jeziora powstała wieś Załucze (SG 5, 816).

ŁYSAGÓRA? (1425 Lyschagora, 1475 Lyssagora, 1520 Lyszagora, Liszagora) osada zaginiona, leżała w sąsiedztwie Wyrzyków i Noiszewa. Nie odnotowana już w rejestrach poborowych XVI w. (AHPMaz), zapewne zaliczono ją do sąsiedniej osady.

1. 1425 distr. Czirn., akt w Liwie (PP V, nr 74). [Par. Pniewnik lub Czerwonka].
2. 1475: 8 mr. nabytków po wymierzeniu włas. szlachty ze Skarzyna koło granic dąbrowy Wyrzyków i L. w dziedzictwie Nosiszewo (MK 5, 179v).
3. Włas. szlach. 1425 Więclaw z Pątek [nowom/Winnica] sprzedaje dziedzictwo L., które kupił od Pomścibora podkom. ciech. [rządcy liw.], Dzierśławowi ze [Strzampkovo?] za 40 kóp gr pras. (PP V, nr 74); 1520 do kościoła par. w Pniewniku po erekcji par. należą dzies. z Czapli, Żaboklik, Skarzyna, Wyrzyków i L. (ADP, Ep. 204, 44-45).

Uw. Dość znaczna kwota zapłaty w 1425 r. pozwala sądzić, że była to osada o ok. 10 włókach już częściowo zagospodarowanych; bezpośrednio po sprzedaży L. Więclaw kupił 5 wł. w Połaziu (zob.), prawdop. w sąsiedztwie, za 20 kóp gr posp. (PP V nr 75).

Nazwa pochodzi prawdop. od wzgórza pozbawionego drzew, obiektu wyróżniającego się w terenie lesistym (Maz. nazwy ter. 96).

M

MAKOWIEC (1530, 1541 Makowiecz, 1563 Makowiec, 1783 Makowiec Stary) 5 km na NE od Dobrego (AHPMaz, lokalizacja nad rz. Ossownicą) obecnie Makówiec.

1. 1530 par. Dobre (Vis. 272, 562-64v); 1563 par. Dobre (ŻD 420); 1541 distr. liw. (RP).

2. 1483 nadanie 20 wł. zw. Kobylełaki [potem Kobyla Łąka, kam., Dobre] w puszczech Sulew przy granicy dóbr Ossowno i Pniewnik, z brzegiem rz. Ossownicy [nadanie graniczyło z z. liw., z rejonem późniejszej wsi M. we włości Ossowno i z rejonem późniejszej wsi Radoszyna w dobrach Pniewnik] (MK 9, 152v; por. AHPMaz). 1783 Poczta M. [na N od wsi M.], przy przeprawie przez rz. Ossownicę na gościńcu Liw-Pniewnik-M.-Dobre-Stanisławów (mapa woj. maz. Perthéesa; tu była placówka pocztowa z pojazdami i końmi dla przewozu podróżnych i korespondencji).

3. Włas. szlach. 1530 Jan Dobrzyniecki dz. z M. fundator kośc. par. w Dobrem (Vis. 272, 562-64v); 1541 M. (kart. AHPMaz); 1563: 10 wł. os., 1 tkacz (ŻD 420); 1783 M. S. (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1783–1784 M. włas. Oborskiego kaszt. ciech. (RegDiec. 631); XIX w. folw. i 2 wsie łącznie 900 mr. [30 wł.] (SG 5, 934).

5. 1530 bp płoc. Andrzej Krzycki przyłącza M. do par. Dobre, należał wcześniej do par. Pniewnik od czasu lokacji (Vis. 272, 562-64v).

Uw. Prawdop. pocz. nazwa obiektu topograficznego od przymiotnika makowy, np. Makowy Las, potem nazwa osady. Por. Bijak, Nazwy 122-123.

MIEDZNA (1565 Miedzna), rz., lewy dopływ Liwca; później Miedzianka, dzieli Stary i Nowy Liw, uchodzi pod zamkiem.

1565 Młyny przy mieście Liwie: „Szósty młyn przy folwarku liwskim, na rzece, którą zowią Miedzna, o 1 kole korzecznym, stawek bar[d]zo mały jako sadzawka. Młynarz doroczny ma do tego młyna ogród dobry. Wymierza się z tego młyna czasem mniej, czasem więcej do roku, bo nie często miele, żyta korców 10 [znacznie mniej niż od innych młynów] (LMaz II, 178); folw. król. pod miastem ma 2 ogrody, jeden nad rz. Miedzną, drugi niedaleko zamku (LMaz II, 183).

Uwaga. Ciek drobny, o słabym nurcie wody, przepływał obok zabudowań folwarku książ. w pobliżu miasta. Nie można go identyfikować z rz. Miedzanka/Miedzianka, prawobrzeżnym dopływem Liwca w ówczesnej z. drohickiej (Hydronimia Wisły, nr 409). Nazwa Miedzna wywodzi się od nazwy miedza, oznaczała rz. graniczną. W 1532 r. zanotowano w ziemi zakroczymskiej nazwę topograficzną „campus Myedzna”, oznaczającą pole [graniczne] (Maz. nazwy ter. s. 101). Już przed 1453 r. ciek ten musiał dzielić miasto książ. Liw [Stary] i plebańską wieś Grabowiec (zob.), tj. pełnił już rolę granicy osadniczej i własnościowej.

MORZYNA rz. (1475 Morzyna) dopływ Dzirżówki, lewego dopływu Liwca poniżej ujścia Czerwonki.

1475 ks. Konrad sprzedaje Bogufałowi Konkolowi mieszczaninowi liw. 6 mr. graniczących z włókami wójtowskimi i Świądra między rzekami Dzirżówka i M., gdzie M. wpływa w Dzirżówkę, z jazami na tych ciekach (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje Andrzejowi Brocholi mieszczaninowi liw. 6 mr. graniczących z włas. Bogufała między rzekami Dzirżówka i M., z jazami na tych ciekach (MK 5, 180); ks. Konrad sprzedaje Wojciechowi Szypikowiczowi mieszczaninowi liw. 6 mr [obok] Brocholi z jazami w ciekach Dzirżówka i M. (MK 5, 180).

Uwaga. Nazwa wsi Zawady-Morzyno ma związek z nazwą rzeki, która zatem płynęła z tego obszaru, na północny zachód od miasta Liwa.

MOSZCZONA (1423 Moszczana, 1492 Moszczona), później Rabiany Moszczona, obecnie Rabiany, 5 km na W od Korytnicy (AHPMaz). Zob. też Rabiany Moszczona.

1. 1423 prope Liw [=pow. liw. (PP V, nr 501); 1450 diec. pozn. (zob. p. 3); później diec. płocka, par. Korytnica od ok. 1457-64; [1563 Rambiany par. Korytnica] (ŻD 419).

2. 1427 M. koło dziedzictwa Korytnicy [w puszczy ks.] (PP V, nr 501).

3. Włas. szlach. 1423 ks. Janusz I daje 20 wł. zw. M. Świętosławowi z Połazi [liw.] i Jakuszowi z Dziegilewa [blsk, z. płoc.], jego szwagrowi, bez barci, z obowiązkiem służb posp. (PP V, nr 34); 1427 Świętosław i Jakub z Ogrodzonej Łąki sprzedają 20 wł. zw. Moszczana Piotrowi s. Tomasza, Więclawowi, Janowi, Gotardowi, Michałowi, Wojciechowi i Stanisławowi

z Koskowa [blsk.], Piotrowi zw. Ogon z Żółtowa [siepr.] i Marcinowi Koska z Koskowa za 11 kóp gr posp.; Piotr s. Tomasza dostaje 5 wł., Gotard, Michał i Marcin drugie 5 wł., pozostali Więclaw, Jan, Wojciech, Stanisław, Piotr Ogon po 2 wł. (PP V nr 501); 1450 Jan z M. laik diec. pozn. z ż. Dorotą otrzymują odpust zupełny (BP VI, nr 403); Piotr z M. laik diec. pozn. z ż. Elżbietą otrzymują odpust zupełny (BP VI, nr 404); 1457 Mikołaj s. Piotra z M. student Uniwersytetu Krak. (MUK 57h/111); 1492 Michał s. Bernarda z M. h. Pobożany (MZH nr 713); XIX w. Rabiiany 799 mr. [niespełna 27 wł.] (SG 9, 343).

Uw. Pocz. nazwa obiektu topograficznego, lasu, części dawnej książ. Puszczy Koryckiej (zob. AHPMaz, mapa). Nazwa wywodzi się od moszczenia, prawdop. drogi przechodzącej przez nawodniony grunt. Może to być ślad nazewniczy po gościńcu z Liwa (grodu liwskiego) na Pobuże, w kierunku Serocka, grodu książ. (działającego, wg moich ustaleń, do ok. 1217 r.) oraz w kierunku Kamieńca [dziś Kamieńczyk] i Wyszkowa.

MOSZCZONA (1526 Moszczona inaczej Golambnycza), las i rz. w dawnej Puszczy Korytnickiej; rz. wypływała z lasu Moszczona w rejonie wsi Moszczona [Rabiiany], w sąsiedztwie źródeł rz. Gołębnica (zob.), uchodziła do Liwca powyżej Rudy.

1526 Anna księżniczka maz. daje Jakubowi Roguskiemu 7 wł. w lesie M. inaczej Gołębnica (MK 41, 127).

Lit. 1839 Mapa Kwat. (bez nazwy), Mapa niem. 1:300 000 z 1899 r. (bez nazwy); Hydronimia Wisły, nr 409.

MOŚCISKA (1513 Moscziska) osada ident. z Wolą Korycką (zob.)

1. 1513 prope Lyw (MK 8, 23v). [par. Korytnica]

3-4. Włas. książ. 1513 Anna ks. [regentka] sprzedaje prac. Florianowi z Korytnicy 1 wł. wójtostwa we wsi książ. M., lokowanej na surowym korzeniu w lesie Połazie, za 12 kóp (MK 8, 23v).

Uw. Pocz. obiekt topograficzny w lesie Połazie w książ. Puszczy Koryckiej, potem wieś.

MYSZADŁA (1549 Mscadle, 1565 Missadla, Miszadla, 1783–1784 Myszadła) 5 km na E od Jadowa. Pocz. obiekt topograficzny w puszczy Łochowiec (zob.), potem wieś król.

1. 2 poł. XVI w. z. liw. albo pow. kam., par. Jadowo (AHPMaz); 1783–1784 par. Jadów (RegDiec. 481).

3. Włas. król. 1549 kuźnica nad rz. Liw [Liwiec] w dobrach Jadowo inaczej M. (AGAD perg. 798); 1565 wieś lokował starosta liwski Mikołaj Zawisza na surowym korzeniu w lesie M. w puszczy łochowskiej na polecenie królowej starej [Bony], wymierzono lasu włók 30 miary chełmińskiej; siedzi na tym 60 kmieci, jeszcze mają wolę [czasowe zwolnienie od świadczeń i prac przeznaczone na zagospodarowanie] i pól nie rozrobili (LMaz 2, 165); 1783–1784 M. włas. [klasztoru sióstr] wizytek warsz. (RegDiec. 481); XIX w. M. 925 mr. [niespełna 31 wł.] (SG 6, 838).

Uw. Nazwa osady od nazwy lasu Myszadła. Bliską analogią jest nazwa Mszadła w arcybiskupich dobrach łowickich w ziemi rawskiej (AHPMaz).

N

NIECHNOBRZA (1547 Niechnobrz, 1563 Niechnobrza, 1783–1784 Niechnobrz) 3 km na ESE od Oleksina, dziś Niechnabrz.

1. 1547 er. par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415); 1783–1784 par. Żeliszew (RegDiec. 762).

2. 1951 północna granica Koszewnicy, N. i Trzemuszki na rz. Świdnicy (Mapa pow. siedleckiego).

3. Włas. szlach. 1563: 2 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 N. włas. Grzybowskiego podkom. liw. (RegDiec. 762); XIX w. 273 mr. [ponad 9 wł.] (SG 7, 45).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym N. (KnapNot 444-445; por. Now II, 546-7).

Uw. Pocz. prawdop. nazwa topograficzna, od XVI w. nazwa wsi.

NIEDŹWIEDZI KIERZ (1563 Niedzwiedzi Kierz) 10 km na S od Niwisk, obecnie część Żelkowa (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1563: 4 wł. os. (ŻD 415).

Uw. Pocz. nazwa topograficzna, wskazywała na legowisko niedźwiedzia. Osada lokowana prawdop. w XVI w. Można ją identyfikować z folwarkiem Kierz w gminie Skórczew w XIX w.; miał 1 dom, 8 mieszkańców, 60 mr. [2 wł.], była to zatem pozostałość większej osady (SG 4, s. 50; kart. AHPMaz).

NIWISKA (1424 Nywyska, 1435 Nyvisky, 1563 Niwiska) do XIX w. Niwiska, obecnie Niwiski, na NW od Siedlec.

1. distr. liw.; 1472 par. Niwiska (Ep. 10, 28).

3. Włas. szlach. 1424 szl. Piotr z N. z braćmi rodzonymi Piotrem, Zawiszą i Krystynem mają zapisane przez Stanisława Koczka (Skoczka) z Sokołowa [warsz.] 20 kóp gr posp. na części dóbr Bojem [Boimie] (Warsz 1, 148); 1435 Wszebor z Laskowa [kam.] sprzedaje Bartłomiejowi z Zawad [liw.] 1 rączkę miodu [bór bartny] w N. i w Boimiu za 20 kóp gr posp. (MK 3, 142); 1445 Piotr, Krystyn i Zawisza Bojemscy [z Boimia, h. Korab] posiadacze N. (Now II, 546 wg Liwska 1, 13v); 1453 Piotr i siostra Anna posiadacze N. (Now II, 546 wg Liwska 1, 22a [?]); [1453] Bartłomiej dz. z Zawad [liw.] sprzedaje jedną rączkę miodu [tj. 1 bór bartny] w [dobrach] N. i Boimie, którą miał od Wszebora z Laskowa, za konsensem tegoż Wszebora, Piotrowi z N. oraz Krystynowi i Zawiszy z Boimia za 8 kóp gr w półgr (MK 4, 13v-14; TymSąd s. 77, 1459! wg Liwska 1, 17); [1453?] 1459! Maciej z Chojeczna i Mikołaj z N. poręczyciele Piotra z N. (TymSąd s. 77 wg Liwska 1, 18); 1465 Wojciech, Mikołaj, zm. Jan, Gotard s. Wojciecha Niwiscy i Jan Bończa [z N.] (Now II, 546 wg LiwskaZ); 1477 Wojciech z s. Piotrem z N. zeznają dług na rzecz Mikołaja pl. w Jakimowicach [Stara Wieś k. Węgrowa, z. drohicka] (Jaszczołt, *Osadnictwo, w: Sokołów Podlaski. Dzieje*, 2006, s. 123); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Pełkę z bratankiem Gotardem z N. i ich wieś N. z kmieciami od prac przy zamkach i fortaficjach książ. (KL nr 236, s. 271); 1484 discr. Maciej z N. kościelny [nauczyciel?] w Grabowie [koln.] (Ep. 11, 77 i 82); 1496 Gotard z N. (MK 9, 215; w Liwie); 1503 król Aleksander potw. ugodę między Gotardem z N. poddanym ks. Konrada i sędzią ziem. liw. a Danielem Siedleckim ziemianinem łukowskim [z Korony] dot. rz. Żytnia i stawu na niej między dobrami N. i Siedlec (MS 3, nr 941; MS 4, nr 13934; MS 4 supl. 1268); 1504 Jan s. ur. Gotarda z N. sędziego liw. rezygnuje z wwiązania w Załęże [tarcz.] (TarczZ 4, 273v); X 1504 król daje Janowi s. Gotarda z N. list żelazny na jeden rok w Koronie i ziemiach Maz. (MS 3, nr 1938); 1512 Gotard z N. sędzia liwski i jego

s. Jan patronami kościoła w N., zob. p. 5; 1513 król Zygmunt daje Gotardowi Niwickiemu sędziemu liw. i jego s. Janowi list żelazny na jeden rok (MS 4, 10400); 1516 Jan z N. skarbnik czer. (MK 340, 2); 1519 Jan z N. skarbnik czer. i star. nur. (MK 32, 209v); 1524 dok. ugody z 1503 potw. na prośbę Jana z N. skarbnika czer. (MK 36, 108); tenże Jan skarbnik czer. + krótko a. 26 IV 1539 (MS 4, 19759); 1563: 1 $\frac{3}{4}$ wł. os., 1 tkacz (ŻD 415); XIX w. N. 1600 mr.[?]; folw. N. 1784 mr. [niemal 60 wł.], wieś N. 224 mr. [ok. 7 $\frac{1}{2}$ wł.]; dobra N. z wsiami Wyłazy i Ziomaki ok. 130 wł., (SG 7, 162-163).

5. 1472 Mikołaj pleban w N. w diec. pozn. zamienia się na beneficja z Janem pl. w Breńsku [dziś Brańszczyk, kam.] w diec. płoc., ale zamianę nie zrealizowano (Ep. 10, 28);

1480 Uriel Górka bp pozn. przysądza Mikołajowi s. Stanisława z Sokołowa [warsz.], nowemu pleb. w N. dzies. z wsi Wojsławie i Iganie; poprzednim pleb. był zmarły już Florian (AE III, 14; Now II, 546); [bez daty, po 1480?] kł tyt. Św. Stanisława (Now II, 546 wg AC k. 30); 1482 Mikołaj Sokołowski starosta [książ.] garwoliński, pl. w N. (MK 5, 203); 1512 patronami Gotard sędzia liw. i jego s. Jan Niwiscy (Now II, 546); 1541/42 patronami Mikołaj i Marcin Niwiscy (Now II, 546); 1547 nie posiadano już dok. erekcyjnego parafii (Now II, 546); 1554 patronami bracia Antoni i Marcin Niwiscy (Now II, 546); 1603 w uposażeniu pleb. 3 wł. roli w jednym polu, ogród, zagroda os., dzies. [kmiece] ze wsi N., Wołyńce, Kobyli Ług, Dąbrówka, Opole, Cisie, Nowaki, Broszków, Proszew, Żuków, Wojsław[ie] oraz wydzielone dla rektora szkoły ze wsi Dąbrówka Wyłazy i Starawies (Now II, 546).

Uw. Parafia prawdop. fundowana ok. 1425 albo wcześniej, albowiem jej obszar nie objęła par. Grębków erygowana w 1425 przez Andrzeja [Gosławskiego] bpa pozn.; granicą obu parafii stał się zatem dolny bieg rz. Kostrzyń (por. AHPMaz).

Nazwa Niwiska wywodzi się od od staropolskiego wyrazu niwa – pole uprawne. Mogła dotyczyć pól świeżo po wykarczowaniu, nowo zasiedlonego miejsca, być może osady założonej tu w XIV albo na pocz. XV w.

NOISZEWO (1425 Nosissewo, 1426 Nosiszewo, 1436 Nosyschewo, 1457 Nosischewo, 1459 Nosszesszewo, 1476 Noschyschewo, 1516 Noyszewo, 1529 Noyschewo, 1563 Noissewo), obecnie Noiszew, 10 km na W od zamku w Liwie.

1. 1426 distr. warsz. prope a Liw [=pow. liw.] (PP V, nr 222); 1457 par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1425 szl. Mikołaj odstępuje połowę dziedzictwa Niewęgłosz z 3 odcinkami rz. Tyśmienica, Biała i Branica [w z. łukowskiej] szl. Jakuszowi dz. z Falibogów [zakr.], Więclawowi, Januszowi i Stanisławowi bratankom Jakusza dziedzicom z N. za 200 grz. gr krak. (ZDMp V nr 1336, na podstawie oblaty w księgach zakr.); 1426 Więclaw, Janusz, Stanisław z N. sprzedają 15 wł. chełmińskich zw. N. Stogniewowi ze Słonkowa [wysz.; pisarz z. zakr.] za 90 kóp gr posp. (PP V nr 222); 1440 ks. Bolesław IV darowuje 5 wł. zw. N. Stanisławowi i Mikołajowi z Kuchar [...], z obowiązkiem służb posp., bez barci, dodaje 1 wł. i daje im na tę włas. pr. niem. posp. (MK 3, 244v; w Czersku); Szczepan z N. sprzedaje swą część zw. Maciejowska w Osiemborowie [war.] Pawłowi z Kruszczyzna [war.] za 30 kóp w półgr (MK 3, 244v-5); 1459 zakład między Mikołajem Sarną z N. h. Nowina a Jakubem z Czechowic [bł.] h. Wierzbowa (MZH nr 165); 1473 Anna wd. po Mikołaju Sarnce z N. z dziećmi Janem, Stanisławem, Bartłomiejem, Katarzyną sprzedaje dobra N. Gotardowi, Marcinowi, Leonardowi z Czechowic za 80 kóp w półgr (MK 5, 173); 1475 ks. Konrad III sprzedaje Maciejowi i Mikołajowi br. ze Skarzyna oraz Stanisławowi, Mikołajowi, Janowi ich bratankom ze Skarzyna 18 mr. koło granic dóbr książ. Czerwonka: 10 mr. w dziedzictwie Koszewnica i 8 mr. koło granicy dąbrowy Wyrzyków i Łysagóra w dziedzictwie N., obejmując je pr. posiadanymi przez odbiorców na Koszewnicę i N. (MK 5, 179v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Gotarda z s. Falisławem, Włodzimierza, Ścibora, Mikołaja i pozostałych dziedziców z N. z ich działami i mieszkańcami od prac przy zamkach i fortyfikacjach książ. (KL nr 236, s. 272); 1483 Gotard i Leonard br. z N. kupują 6 wł. w lesie Połomia i 4 wł. w Rekowej Łące, dąbrowie (MK 5, 210v); 1484 bracia z N. kupują od ks. Konrada 14 wł. lasu i dąbrowy Połomia i Rekowa Łąka; Gotard 9 wł., Leonard 5 wł., za 70 kóp gr (MK 18, 14); 1503 ks. Konrad III sprzedaje Gotardowi z N. 20 wł. lasu Połazie (MK 18, 156-6v; akt nie zrealizowany); 1505 Dobrogost Ossowieński z Piotrkowic [Piotrkowa, warsz.] syn zm. Mikołaja z ż. Dorotą c. zm. Piotra Drozda z Łomianek sprzedaje wieś Suliki z wójtostwem Pawłowi synowi Gotarda z N. za 250 kóp gr (MK 18, 237; reg. MS 4/3, supl. 1318; SHGWarsz 209); 1509 szl. Leonard z N. wityryk kość. w Pniewniku przeciw braciom Mikołajowi i Prejtorowi z Pniewnika [Świętochowa] (Ep. 6, 11); 1513 szl. Paweł z N., w wieku ok. 40 lat, ma w dobrach do 600 [kóp gr majątku] (PT 1, 194); 1516 szl. Jan z N., siostrze-

niec szl. Michała ze Skarżyna, w wieku ok. 26 lat (PT 1, 277); 1521 tenże Jan Nosiszewski, służył przed 6 laty Mikołajowi Zembockiemu w spławie tratw Wisłą do Gdańska (Ep. 204, 78v); 1529 Stanisław z N. zastępca podsędka liw. (DrohickaZ 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64); 1530 Mikołaj s. Stanisława z N. diec. płoc. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1531 akt sprzedaży z 1505 potw. Pawłowi s. Gotarda z N. (MS 4, nr 5805); 1563: 9 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); XIX w. wieś 698 mr. [ponad 23 wł.] (SG VII, s. 175).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś N. (Ep. 33, 109-110).

Uw. Nazwa powstała od imienia Nosisz, (Bijak, Nazwy 137-138).

NOWAKI BROSZKOWO (1563 Nowaki Broskowo) 10 km na SSW od Niwisk, obecnie Nowaki (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1951 oznaczona granica gminy oddziela Nowaki, Cisie i Pieróg od Chlewisk (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1563: 14 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 włas. Raczyńskiego star. gen. Wielkopolski, wraz z Cisiem i Pierogiem (RegDiec. 767); XIX w. wieś ok. 162 mr. [ponad 5 wł.], folw. 631 mr. [21 wł.] (SG 7, 195).

5. 1603 dzies. ze wsi N. dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa powstała od popularnego przezwiska Nowak, częstego zwłaszcza u kmieci przybywających skądinąd, znanego w Polsce od XIV w. (SSNO IV, 78; Bijak, Nazwy 139).

NOWA WIEŚ zob. OSSOWIEŃSKA WOLA

O

OBRAŁ (1428 Obramp) 9 km na W od Jadowa. Przed 1471 puszcza książ. koło Jadowa należała jeszcze do terytorium z. liw., ten przekaz potw. dawny stan rzeczy.

1. 1428 prope Lyw (PP V, 655); potem kam., Niegowo (AHPMaz mapa).

2. 1428 O. circa Yadowo (PP V, 655).

3. Włas. książ., od 1428 szlach. 1428 ks. Janusz I daje Dadźbogowi, Wojciechowi, Mikołajowi, Janowi i Piotrowi z Krzy[sz]czek [nowom.] 20 wł. zw. O. koło Jadowa [w puszczy książ.] zamianą za Czarnową Niwę koło Ostrowii [nad Bugiem, kam.], z wyłączeniem barci [książ.], z obowiązkiem służb posp., z pr. niem. [czynsz książ.] (PP V, 655).

Uw. Nazwa Obręb wskazuje na miejsce ufortyfikowane, zasięki służące do obrony. Na Mazowszu zachowało się więcej takich nazw obronnych (AHPMaz, s. 199).

OGRODZONA ŁĄKA zob. POŁAZIE OGRODZONA ŁĄKA

OGRÓDEK (1540 Ogródek) osada pod Grębkowem, blisko związana z nim przestrzennie (AHPMaz).

1.1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Grębków (ŻD 418).

3. Włas. szlach. 1540 O. (kart. AHPMaz); 1563: 4 ¼ wł. os. (ŻD 418); 1783–1784 O. włas. Cieszkowskiego kaszt. liw. (RegDiec. 763); 1790 O. 15 dymów (TarDym); XIX w. 244 mr. [ponad 8 wł.] (SG 7, 408); wieś O. w dobrach Stawiska 282 mr. [ponad 9 wł.] (SG 11, 294).

Nazwa wskazuje na „mały ogród” (Słownik staropolski V, 359; Bijak, Nazwy 142), jest to nazwa topograficzna, prawdop. powiązana z sąsiednimi dobrami Grębków. Może wczesna rezydencja szlach. zarządcy dóbr bpich Grębków.

OLCHÓWKA (1427 Olschowka, 1476! 1477 Olchowka) 3 km na NW od Korytnicy. Też nazywana Olszewnica (zob.). Potem Komorowo-Olchówka (AHPMaz).

1. 1427 prope Liw (PP V nr 495); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1427 Klemens z Malinina [?] sprzedał 10 wł. w O. Cierpięcie z Zakrzewa [?] za 14 kóp gr posp. jedynie przed sądem z. liw. i zmarł przed uczynieniem aktu [wpisu w metryce książ.]; Jarosława ż. [wd.] po Klemensie z jego wnukiem Piotrem jako spadkobiercą Klemensa stając przed ks. sprzedają owe 10 wł. Cierpięcie za 14 kóp gr posp. (PP V, nr 495; w Liwie); 1477 ks. Konrad III sprzedaje Mikołajowi, Wojciechowi, Maciejowi, Piotrowi, Janowi i Włodzimierzowi z O. 1 wł. i 3 mr. nadwyżki znalezionej po

przeprowadzonym pomiarze za 6 kóp w półgr (MK 5, 184);1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra, Jana, Mikołaja, Wojciecha, Macieja, Pawła z O. i ich działy z mieszkańcami i kmieciami w O. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563 Komorowo: 6 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 419). Zob. KOMORY

Uw. Nazwa Olchówka wskazuje na las olchowy, porastający miejsca wilgotne, tj. nad ciekami i wodami stojącymi. Pocz. była to nazwa terenowa.

OLEKSIN (1540, 1547, 1563 Olexin, 1770 Olexin, 1783–1784 Oleksin) 11 km na ESE od Kałuszyna, wieś par., 1557 r. próba lokacji miasteczka (AHPMaz).

1. 1563 distr. Liw., par. Oleksin (ŻD 416).

3. Włas. szlach. [Wieś lokowana przez Aleksego Bojemskiego w dobrach Boimie, tu fundował kościół par.] 1557 Stanisław, Jan i Mikołaj, ss. Aleksego lokują miasto O. w dobrach Boimie za konsensem król., król daje mu targ cotygodniowy w poniedziałek i 3 jarmarki rocznie (MS 5/1 nr 1919; MK 90, 106); 1563: 3 ½ wł. os., 2 szewcy, 1 kowal (ŻD 416); 1770 O. (Mapa Polonia Perthéesa); 1783–1784 O. włas. kamedułów z Bielan [warsz.] (RegDiec. 768; wraz z Boimiem i Zawadami); [a. 1827] O. 9 domów, 72 mk. (Tab. II, 59).

5. 1540 Stanisław Kochanowski pl. [kapelan?] w O. w otoczeniu nowego bpa pozn. Sebastiana Branickiego w Krakowie (Now II, 546 wg AE Pozn. VIII, 76v); 1547 erekcja par. Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje kośc. par. tyt. Śś. Aleksego i Benedykta w O., przyłącza do niego wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie z dzies. z nowizn O., Żdzar, Ryczycza, Zawada i Podrudzie. Pl. Andrzej Żukowski (Now II, 546-7; KnapNot 443-5); 1563: 8 osad w par. O. (ŻD 416).

Uwaga. Nazwa O. pochodzi od imienia Oleksy/Aleksy, mianowicie od Aleksego Bojemskiego, fundatora kośc. par. w O. Nie zauważyła tego powiązania Bijak, Nazwy 143. Próba lokacji miasteczka nieudana, w układzie przestrzennym nie widać założeń miejskich.

OLSZEWNICA (1435 Olschewnicza, Olesznicza, 1448 Olschewnycza) osada zaginiona, ident. z Olchówką (zob.), potem Komorowo-Olchówka. Zob. AHPMaz.

1. 1435 distr. lomz.! [liw.] (MK 3, 142); 1448 distr. warsz. prope Lyw (MK 4, 88v). [par. Korytnica].

3. Włas. szlach. 22 I 1435 Cierpięta z O. sprzedaje całą swą część albo dziedzictwo O. Świętosławowi z Kozłowa [blsk.?] za 12 kóp gr posp. (MK 3, 142; MK 340, 156; w Liwie); 1448 Mścisław, Andrzej i Marcin ss. zm. Świętosława z O. sprzedają Pawłowi Komorowi z Rowisk 2 ½ wł. w O., wraz z siedliskiem już wystawionym przez niego, za 11 kóp gr posp. (MK 4, 88v-89).

OPOLE (1475 Oppolye, 1480 [1476!] Opolye, 1563 Opole) 5 km na S od Niwisk, dziś Opole Stare (AHPMaz).

1. 1480 [1476!] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1475 szl. Bartłomiej z O. przyrzeka swe dobra szl. Wolimirowi z O. swemu wnukowi (MK 5, 178v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Bartłomieja z O. i jego kmieci od prac przy zamkach i fortalicjachksiąż. (KL nr 236); 1483 Bartłomiej z O. zapisuje dobra dziedziczne Janowi Wolimirowi, swemu wnukowi (MK 18, 36v); 1489 tenże Jan Wolimir wwiązany w całe dobra O., które mu zapisał [zm.] dziad Bartłomiej (MK 18, 36v); 1496 Małgorzata [c.] Jana Wolimira z O., ż. Jakuba z Chromny [z. łukowska?] sprzedaje swój dział tamże szl. Jakubowi Zaliwskiemu z Żelkowa za 32 kopy gr posp. (MK 9, 208); 1521 ur. Stanisław Zaliwski z O. wojski liw., ż. Katarzyna c. zm. Michała Okunia z Kalenia [warsz.], podczaszego warsz. (MK 32, 100); 1563: 9 wł. os., 1 kowal (ŻD 415); XIX w. wieś 259 mr. [blisko 9 wł.], folw. 1387 mr. [ponad 46 wł.] (SG 7, 561).

5. 1603 dzies. ze wsi O. dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa Opole wywodzi się od dawnej jednostki terytorialnej Polski wczesnego średniowiecza skupiającej mieszkańców kilkunastu osad, odbywających wiece w ośrodku opolnym. Nazwa mogła określać zwłaszcza czoło tego opola, miejsce wiecu. Jednostka ta mogła dotyczyć części lub całości terenu dawnej par. Niwiska, obejmującej znaczny obszar. Por. AHPMaz., rekonstrukcja zasięgu par. Niwiska. Na Mazowszu jest to jedyna nazwa tego typu (AHPMaz s. 201), ale jest też poświadczona na innych ziemiach Polski średniowiecznej.

ORZECHÓW (a. 1252 Orechow, 1344 Horzechow, 1439 Orzechowo, 1476 [1480] Orzechowycz, 1563 Orzechowo, 1565 Orzechow) 6 km na SW od zamku w Liwie, obecnie Orzechów Stary (AHPMaz).

1. 1344 dzielnica czerska książąt Trojdenowiców (NKMaz 2 nr 164); 1439 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 227v); 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).
2. 1565 ziemianie Orzechowscy [z O.] graniczą z miastem Liw [Stary] (LMaz 2, 177); drugie pole folwarku liwskiego leży pod O. i Czerwonkę (LMaz 2, 182); Czerwonka graniczy m. in. z Orzechowskimi [z O.] (LMaz 2, 182); 1822–1839 oznaczona granica O. Starego i O. Filipów z miastem Liw (Mapa Kwat.).
3. Włas. ryc., potem klaszt., potem książ., potem szlach. XII-XIII w. Piotr s. Piotra [możny maz.] daje kl. benedyktynów w Sieciechowie [woj. sand.] dobra Kazom [Kazuń], O., Boguchwałowo na ziemi Mazowska (KK nr 90; SHGWarsz s. 101); 1252 ks. Bolesław Wstydlivy potw. temuż klasztorowi jego stan posiadania, w tym w/w dobra maz. (Kodeks dyplomatyczny katedry krak., Kraków 1874, nr 34); 1344 pap. Klemens VI poleca abpowi gnieźn. rozsądzić sprawę opata i kl. benedyktynów sieciechowskich przeciw książętom [czier.] Siemowitowi III i Kazimierzowi I o zabrane dobra [Kazom], H., Boguszyn [Boguszkowo, pow. war.?], [Cybulice, warsz.] (NKMaz II nr 264; SHGWarsz); 1367 król Kazimierz Wielki potw. w/w dok. ks. Bolesława Wstydliviego z 1252 (MS 3 supl. 44); 1439 ks. Bolesław IV daje Pawłowi Taborowi z Powsinka dziedzictwo O., przynależne do ks. po zm. [bezpotomnie] Marcinie (MK 3, 227v); 1441 tenże Paweł Tabor swą część w O., nadaną mu po zm. Marcinie, sprzedaje Dzierśławowi ze Strusina [ciech.] za 33 kopy w półgr (MK 3, 256); 1446 ks. Bolesław IV sprzedaje dział w dziedzictwie O., z młynem i pr. niem. [czynszem książ.] po 10 gr pras. z wł. os., po zm. Szczepanie z Kurzątkowa [sąch./Płońsk], Zdziesławowi i Janowi z Kurzątkowa, odpuszczając im miód [z barci książ.], za 33 kopy w półgr (MK 3, 330); 1447 Dzierśław ze Strusina [ciech.] sprzedaje Piotrowi z Fałęcina [grodz./Jasieniec] całą część O., kupioną od Pawła Tabora, za 33 kopy w półgr (MK 4, 50v); 1451 [szl.] Jan z O. (MK 4, 128); 1464 Filip i Bolesta z O. h. Bolesćice (MHerald 1932 nr 1, s. 1 poz. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Filipa, Mikołaja, Bolestę z O. i ich działy w dziedzictwie O. z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1505 Andrzej, Jan, Paweł z O. ss. zm. Bolesty sprzedają pr. bliższości do 2 ½ wł. w Turnie, inaczej Szostkowie Rzepisko, Janowi i Pawłowi braciom z Turny, ss. zm. Wojciecha z Sopotem (MK 18, 239); 1563: 8 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783–1784 O. włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. O. Stary 289 mr. [blisko 10 wł.] tab. – 7 dm., O. Filipy tab. – 6 dm. [ok. 10 wł.?.; danych brak] (SG 7, 608).

4. 1446 czynsz książ. po 10 gr pras. z 1 wł. os. (MK 3, 330).

5. 1603 dzies. z O. w uposażeniu kościoła w Czerwonce (Łukaszewicz, Opis s. 206).

Uw. Przed 1344 r. dobra O. przejęli Trojdenowice, dążąc do wzrostu dochodów z dóbr książ. Z części tej włości mogła zostać wyłączona duża książ. wieś Czerwonka (zob.), może też inne osady sąsiednie znane w XV w.

Na Mazowszu było jeszcze Orzechowo nad dolną Narwią w ziemi zakroczymskiej, ośrodek włości znanej w 1239 r. (KK nr 392), później włas. norbertanek płockich (leżało poza obszarem władztwa Trojdenowiców). Nazwa może wywodzić się od przydomka Orzech, znanego w średniowieczu.

ORZECHÓW FILIPY (1464 Orzechowo?, 1783 Filipy, 1783–1784 Filipy Orzechow, XIX w. Orzechów Filipy) ok. 6 km od zamku w Liwie, obecnie Filipy. Nie odnotowane w AHPMaz.

1. [distr. liw., par. Czerwonka]; 1783–1784 par. Czerwonka (RegDiec. 762).
2. 1822–1839 oznaczona granica O. Starego i O. Filipów z miastem Liw (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).
3. Włas. szlach. 1464 Filip z O. h. Bolesta (MHerald. 1932 nr 1 s. 1 poz. 2); 1476 [1480] ks. Konrad III uwalnia Filipa z O. i jego dział z kmieciami od prac przy zamkach i fortaficjach książ. (KL nr 236); 1783 Filipy (mapa woj. maz. Perthéesa); 1783–84 F. O. włas. drobnej szl. (RegDiec. 762); a. 1827 O. F. 6 domów (Tab).

Uw. Nazwa wywodzi się od Filipa z O. znanego w latach 1464–1480. Nie odnotowana w rejestrach poborowych XVI w. i dlatego pominięta w AHPMaz.

OSEKA (1563 Oszeka, 1770 Ossąka, 1783–1784 Oseka) 11 km na NW od Pniewnika. Wieś prawdop. lokowana w dużej włości leśnej Pniewnik (zob.), na pr. brzegu rz. Ossownicy (AHPMaz).

1. 1563 distr. Liw., par. Pniewnik (ŻD 419).
3. Włas. szlach. 1563: 5 wł. os. (ŻD 419); 1770 Ossąka (Mapa Polonia Perthéesa); 1783–1784 O. włas. ks. Radziwiłła wojewody, wraz ze Strachówką

i Borkami (RegDiec. 487); XIX w. O. 57 mr. [niespełna 2 wł.] , wchodziła w skład dóbr Strachówka (SG 7, 619 i SG 11, s. 381, hasło Strachówka).

Uw. Nazwa może wywodzić się od średniowiecznego przezwiska Osęka, zanotowanego w XV w. (SSNO IV, s. 145; AHPMaz s. 201).

OSSOWIENSKA WOLA (1457 Wola Ossowyenschka, 1462 Osowienska Wola, 1461 Nove Ossowno, 1547 O. Wola czyli Nowa Wieś, 1553 i 1563 Nowa Wieś, 2 poł. XVI w. Nowe Osówno) 3 km na SSW od Pniewnika, dziś Nowa Wieś (AHPMaz).

1. 1457 diec. płoc., par. Pniewnik (Ep 33, 109-110); 1462 O. W. zaliczona w rozgraniczeniu diecezji do diec. płoc. (Now II, 38); 1547-1548 O. W. zaliczona do diec. plockiej (Now II, 38); 1563 par. Dobre (ŻD 420).

3. Włas. szlach. 1419 w podziale dóbr Ossowno Adam Trycz z Barcic [grodz.] otrzymuje połowę Ossowna na prawo od gościńca z Liwa do Warszawy (MK 3, 99; SHGWarsz s. 209);

1540 N. O. 2 ½ wł. os. (kart. AHPMaz); 1553 Jan Dobrzyński podstoli zakr. w podziale z synami oddaje synom Makowiec, N. W., Czarnogłów i Wolę [Cz. Wola] (Bon. IV, 342 wg CzersZG 16, f. 259); 1563: N. W. 6 ½ wł. os. (ŻD 420); XIX w. N. W. 73 mr. [niespełna 2 ½ wł. os.], folw. N. W. 815 mr. [ok. 27 wł.], w tym lasu 239 mr., osady przynależne 550 mr., razem 1438 mr. [ok. 48 wł.] (SG 7, 197, poz. 2).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś W. O. (Ep. 33, 109-110).

OSSOWNICA (1436 Ossovinycza, 1442 Ossownycza, 1565 Ossownica, Oszownica), rz., lewy dopływ Liwca, rozgraniczała ziemię liwską i pow. kamieniecki ziemi nurskiej (AHPMaz).

1436 ks. Bolesław IV daje Andrzejowi z Modzeli [ciech.] 10 wł. zw. Łochowiec koło granic [Jadowskich] z brzegiem rz. O. (MK 3, 189); 1442 ks. Bolesław IV daje Jakubowi z Kuszewa młyn nowo zbudowany na rz. O. we wsi ks. Jadowo „prope Lyw” (MK 3, 278v-9); 1473 ks. Bolesław V [warsz.] daje kościołowi ś. Jakuba w Jadowie 2 wł. i 4 mr. w Jadowie [kam.] koło rz. O. (MK 9, 32v); 1483 ks. Bolesław V nadaje 20 wł. zw. Kobyłęłaki [potem Kobyła Łąka, kam., Dobre] w lasach Sulew przy granicy dóbr Ossowno i Pniewnik, z brzegiem rz. O. [nadanie graniczyło z rejonem późniejszej wsi

Makowiec we włości O. i z rejonem późniejszej wsi Radoszyna w dobrach Pniewnik] (MK 9, 152v; por. AHPMaz); 1501 ks. Konrad III daje Janowi z Zamienia [garw./Mińsk] kasztelanowi czer. brzeg rz. O. poniżej młyna na rz. Pniewnik koło lasów Sulewskich [Sulewo, kam./Jadowo, wieś książ.], gdzie wybierze, w stronę Jadowa, na założenie kuźnicy, tj. młyna rudnego zw. Rudą (MK 18, 123); 1565 młyn na stawie na rz. O. ma 3 koła: korzeczne, mączne, foluszowe, w dobrach Stanisławów (LMaz 2, 192).

Lit. Hydronimia Wisły nr 410; AHPMaz, mapa.

OSSOWNO [STARE] (1430 Ossowno, 1520, 1541 Ossowno Antiqua, 1770 Ossowne) 7 km na E od Dobrego. Pocz. szersza włość leśna, w której założono kilka osad, w tym wieś lokowaną O. Stare (AHPMaz; lokalizacja nad rz. Ossownicą); obecnie Ossówno.

1. 1430 distr. warsz. prope Lyw (PP VI, 181); 1457 diec. płoc., par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1462 diec. pozn. (Now II, 38); 1563 par. Dobre (ŻD 420); 2 poł. XVI w. par. Czerwonka (AHPMaz).

2. 1473 nadanie ks. 12 wł. zw. Kamionka [z. warsz., przy granicy z z. liw.] obok granic Ossowieńskich [granica obszaru późniejszej Wólki Czarnogłowskiej w dobrach O.] i Szostaka [granica obszaru późniejszej Zimnej Wody w dobrach Jawornik/Jaworek] (MK 9, 33; SHGWarsz); 1478 nadanie 8 wł. lasu w Kamionce między dziedzictwami Ossowieńskiego i Szostaka, obok 12 wł. wcześniej nadanych (MK 9, 96; SHGWarsz.); 1483 nadanie 20 wł. zw. Kobylełaki [potem Kobyla Łąka, kam., Dobre] w puszczech Sulew przy granicy dóbr O. i Pniewnik, z brzegiem rz. Ossownicy [nadanie graniczyło z rejonem późniejszej wsi Makowiec we włości O. i z rejonem późniejszej wsi Radoszyna w dobrach Pniewnik] (MK 9, 152v; por. AHPMaz); 1519 nadanie książ. 15 wł. lasu i dąbrowy w Małej Brzozowicy w puszczy książ. w pow. kam. [potem Brzozowica, kam.] obok granic Ossowieńskich [dobra O., liw.; potem miasto Dobre Stare] i Kobylej Łąki [kam.] (MK 32, 38); 1565 wsie król. Borucza i Rządza [warsz.] graniczą z włas. Ossowieńskich [rejon późniejszej Osęczyzny] (LMaz 2, 199 i 197; por. AHPMaz i Mapę Kwat.); 1951 oznaczono granice wsi O. wraz z Natolinem i Brzeźnikiem (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. [IV] 1419 Mikołaj z Piotrkowa [warsz./Babice] toczy proces o podział dóbr O. z Tryczem z Barcic [grodz.] (Czer. nr 1149); 1419 po-

dział O.; Adam Trycz z Barcic dostaje połowę O. po prawej stronie gościńca z Liwa do Warszawy [późniejsze O. Nowe], Mikołaj z Piotrkowa otrzymuje połowę O. po lewej stronie gościńca [późniejsze O. Stare] (MK 3, 99; SHGWarsz s. 209); 1422 Jan Tlusto z Kłodna [bł.] sprzedaje w/w Mikołajowi swą cz. w O. za 80 kóp gr posp. (MK 3, 82v); 1430 tenże Mikołaj miał dawniej dok. Tomasza z Opacza [warsz.] na O. (Warsz 2, 62; SHGWarsz 209); 1430 Tomasz z Opaczy [warsz.] sprzedaje Marciszowi z Wierzuchowa swą [czwartą] część w dziedzictwie O. za 70 kóp gr posp. (PP VI, 181); 1435 Jan, Mikołaj, Małgorzata i Jadwiga dzieci zm. Mikołaja z Piotrkowa [i O.] sprzedają Janowi z Zagórzyc pisarzowi ziem. warsz. całe swe dziedzictwo Rasztowo [kam.] (MK 3, 170v); 1474 Mikołaj Ossowiński z O. i Piotrkowa sędzia ziem. liw., zm. a. 3 X 1476 (K. Pacuski, *Elita władzy w ziemi liwskiej w XV w.*, „Rocznik Liwski” t. I, 2005/2006, s. 85; SHGWarsz); 1476 zob. p. 5; 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Dobrogosta, Adama, Piotra ss. zm. ur. Mikołaja z O. i ich wsie Wola Stara, Wola inna obok tej oraz Wola trzecia pod Sulkami wraz z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1496–1498 Dobrogost z O. i Piotrkowa podsędek liw., prawdop. zrezygnował (Pacuski, *Elita*, s. 87); 1505 Dobrogost s. zm. Mikołaja Ossowieńskiego z Piotrkowa [i O.] z ż. Dorotą c. zm. Piotra Drozda [podczaszego warsz.] z Łomianek sprzedaje wieś Sulki w z. liw. za 250 kóp w półgr (MK 18, 237; MS IV, supl. nr 1318); 1512 tenże Dobrogost zeznaje, że zapisał 130 kóp gr w półgr wiana swej ż. Dorocie, c. zm. Piotra Drozda z Łomianek na połowie swoich dóbr Piotrkowo i O. (Warsz 10, 1157; SHGWarsz 209); 1531 Stanisław s. Pawła z O. z diec. pozn. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1537 Andrzej Ossowieński spławia 15 łasztów zboża przez komorę celną na Wiśle we Włocławku (RegThel. s. 5); 1541: 5 wł. os. (kart. AHPMaz); 1549 + Walenty Ossowieński podkom. liw. (MS 5 nr 532); 1552 bracia Andrzej, Stanisław i Paweł Ossowińscy h. Prus III, dziedzice O. [Starego?] (Uruski XIII, 59); 1563: 10 wł. os. (ŻD s. 420); 1584 Os[s]owińscy h. Prus III „od Liwa” (Pap. s. 530); 1770 Ossowne (Mapa Polonia Perthéasa); 1783–1784 O. włas. Oborskiego kaszt. ciech. (RegDiec. 763); XIX w. wieś O. 133 mr. [ok. 4 ½ wł.], folw. 1177 mr. [ponad 39 wł.], w tym lasu 384 mr.; dobra O. z przynależnościami 2325 mr. [77 ½ wł.] (SG 7, 659).

5. 1441 Andrzej bp pozn. uwalnia Macieja pl. w Liwie od ekskomuniki za rabunek dzies. w O. (AC II, 1121); 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś O. (Ep. 33, 109-110); 1462 O. zaliczone w rozgraniczeniu do diec. pozn. (Now II, 38); 1476 [kmieć] Ma-

kiej Syrojodka z O. [Starego?] wityryk kośc. w Pniewniku ma proces z pl. w Pniewniku (Ep. 13, 62v); 1520 śwđ. plebana w Pniewniku twierdzi, że pl. w Liwie pobierał dzies. jedynie z połowy wsi O. A. [Stare] (Ep. 204, 44-45).

OSTASZE POŁOMIA (1567 Ostasze Polomia, 1783–1784 Ostasze, 1827 Ostaszki) wcześniej Połomia (zob.), dziś Ostaszki, cz. wsi Nojszew; lokalizacja przybliżona (AHPMaz s. 201; 1,5 km na S od Pniewnika).

1. Distr. liw., 1567 par. Pniewnik (kart. AHPMaz); 1783–1784 par. Pniewnik (RegDiec. 634).

3. Włas. szlach. 1567: 9 wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1783–1784 O. włas. Obrąpalskiego (RegDiec. 634); XIX w. Ostaszki folw. 174 mr. [niespełna 6 wł.] (SG 7, 663).

Uw. Imię Ostasz, znane w Polsce od XII w., wywodzi się od łacińskiego imienia Eustachius/Eustachy (SSNO IV, 150).

OSTRÓW (1563 Ostrow, 1673 Ostrowek), osada zaginiona w par. Kałuszyn. Nie została zlokalizowana (AHPMaz s. 202).

1. 1563 distr. liw., par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1563: 3 wł. os. (ŻD 417); 1673 par. Kałuszyn (kart. AHPMaz; KnapNot?).

Uw. Może to osada założona po 1549 r. w lesie Ostrów. Zob.

OSTRÓW (1549 silva Ostrow) las w dobrach Goździec obok dóbr Goździec Kruki i Kałuszyno Szymony. Por. AHPMaz. oraz Mapa pow. węgrowskiego z 1951 r. (oznaczone granice lokalne).

1549 król Zygmunt August daje Aleksemu Cieciszewskiemu, chorążemu liw., tenentariuszowi dóbr Goździec i jego synom pr. lokowania wsi w lesie O., obok dóbr szlachty z Kruk [Goździec Kruki] i Szymon [Kałuszyno Szymony] oraz w lesie Łukawica graniczącym z dobrami Bojemskimi [włość Boimie obejmowała też Żdżar, Ryczycę i Skrodeę] oraz daje na te przyszłe wsie 15 lat wolnizny (MS 5/1 nr 427; MK 77, 3).

Uw. Jest to nazwa topograficzna, wskazuje na wyspę, kępę drzew, może też lesiste wzniesienie na szerszym płaskim obszarze. Na Mazowszu powsta-

ło sporo takich nazw terenowych i miejscowych (Maz. nazwy ter. 124-125; AHPMaz s. 201-202).

OSTRÓWEK (1563 Ostrowek) 3 km na SSE od Niwisk, obecnie Ostrówek (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1563: 3 $\frac{3}{4}$ wł. os. (ŻD 415); 1783-1784 włas. Ossolińskiego podkom. mielnickiego (RegDiec 767); XIX w. folw. 333 mr. [ok. 11 wł.] (SG 7, 715).

OZORÓW (1529 Ozorow, 1563 Ozarow, 1770 Ozorow) 10 km na NE od Wodyń (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie (AHPMaz); 1617 par. Wodynie (KnapNot 885).

3. Włas. szlach. 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic z Mniejszego Bliznego [Wyczółki-Groty w z. warsz.] odступują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. pr. bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława] z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni, w z. warsz., Żeliszewa, O., Kłodzia, Czerniejewa, Trzemuszki, Rososzy i Łączki (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz.); 1563: 15 $\frac{3}{4}$ wł. os. (ŻD 416); 1667 Ewa Ciesielska z O. (KnapNot 888); 1770 Ozorow (Mapa Polonia Perthéesa); XIX w. O. wieś 522 mr. [ok. 17 $\frac{2}{5}$ wł.], majątek (folwarki O. i Dobrzanów] 1351 mr. [ok. 45 wł.] (SG 7, 791; dobra obejmowały też wieś Kłudzie).

5. 1617 dzies. folw. z O. do par. Wodynie (KnapNot 885; wizytacja).

Uw. Prawdop. przynależność do par. Wodynie od momentu jej fundacji w 1444 r. (Now II, 546). Nazwa pochodzi od dawnego przezwiska pol. Ozor (SSNO IV, s. 164; Bijak, Nazwy 150).

P

PERKUŁY (1518 Pyerkuly, 1714 Perkuły, 1783-1784 Roguszyno Perkuły, 1783 Orzechowo! Perkulanka). Osada zaginiona, może leżała na wschód od Roguszyna Starego. Nie oznaczona na AHPMaz, nie odnotowana w rejestrach poborowych XVI w.

1. [distr. liw., par. Pniewnik]; 1783–1784 par. Pniewnik (RegDiec. 634).
2. 1783 Orzechowo! [Roguszyno] Perkulanka na N od gościńca Liw-Czaple-Roguszyn Stary-Pniewnik (Mapa woj. maz. Perthéesa, lokalizacja nieprecyzyjna).
3. Włas. szlach. 1518 wg zeznań starych parafian wsie Roguszyno i P. należały do par. Pniewnik od czasów dawnej fundacji kościoła w Pniewniku [ok. 1457] (PT 1, 332v); 1531 Piotr Perkuła Roguski (Kronika Świętochowskich, inf. M. Roguskiego); 1714 dobra P. (rkps ks. Proboszcza Jana Woronicza, inf. M. Roguskiego); 1783–1784 Roguszyno P. par. Pniewnik, 5 działów włas. (RegDiec. 634).

Uw. Perkulanka znana 1783 to może karczma przy gościńcu, związana przestrzennie z wsią lub położona nieco dalej od osady Perkuły.

PIGŁÓWKA POŁAZIE RĄBIEŻ (1526 Pigłowka, 1563 Pigłowka Połazie Rambiesz, 1783–1784 Rąbież), dziś Rąbież, 5 km na WNW od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1526 distr. liw. (MK 41, 158v); 1563 par. Liw (ŻD 415).
3. Włas. szlach. 1526 ks. daje Wojciechowi Połaskiemu z P., szwagrowi Mikołaja z Żukowa kanclerza książ., nadwyżki włók znalezionych w 3 wł. w Połaziu od P. i 2 wł. w Żelazowie, które to włoki leżą pomiędzy dobrami szlachty z Czapli oraz szlachty z Żelazowa (MK 41, 158v); 1563: 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 415); 1783–1784 R. włas. Roli oraz Roguskich (RegDiec. 765); XIX w. Rąbież folw. 2 domy, 151 mr. [5 wł.] (SG 9, 575).

Uw. Pocz. nazwa osady pochodzi od rz. Pigłówka, tj. nazwy wodnej, była częścią Połazia (zob.). Rąbież to miejsce wyrąbane, nowina po lesie. Na Mazowszu XV-XVI w. zachowało się wiele takich nazw topograficznych związanych z zagospodarowywaniem przestrzeni leśnej (Maz. nazwy ter. 147-148; inaczej Bijak, Nazwy 172).

PIGŁÓWKA (1475 Pyklowka fl., 1531 Pigłowka) rz., lewy dopływ Liwca, płynie spod Zawad i Rąbieży, uchodzi powyżej Popowa (dziś Popielowa).

1475 ks. Konrad III sprzedaje Markowi, Andrzejowi i Grzegorzowi z Połazia 3 wł. z 10 mr lasu zw. Połazie między dobrami Połazie, Żabokliki,

Żelazowo, Zawady koło rz. P. (MK 5, 179); 1531 (MS IV/1, 5810; za 11 kop gr).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 408, ale rz. P. nietrafnie lokalizowana powyżej ujścia Czerwonki do Liwca.

PIOTROWICE zob. POLIKOWO PIOTROWICE

PIRÓG BROSZKOWO (1563 Pirok Broskowo, 1783–1784 Pieróg) 9 km na SW od Niwisk, dziś Pieróg.

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1563: 4 ¼ wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 P. włas. Raczyńskiego star. gen. Wielkopolski, wraz z Cisiem i Nowakami (RegDiec. 767); XIX w. wieś P. 451 mr [15 wł.] w dobrach Cisie (SG 1, 705).

Uw. Nazwa pochodzi od imienia Pirog (SSNO IV, 278). Na Mazowszu w I poł. XV w. jest znany Adam Pirog z Domiszewa [następnie Gogole; ciech./Pałuki] w ziemi ciech. Owe, dość wyjątkowe przezwisko stało się nazwą osady we włości broszkowskiej, co otwiera pole dalszych badań.

PIWKI (1572 Piwki) osada nie odnotowana w AHPMaz.; część składowa dawnej włości Pniewnik. Pocz. obiekt topograficzny, w XVI w. osada nad rz. Ossownicą, na W od Radoszyny. Dziś cz. wsi Ruda-Pniewnik, zw. Piwki.

1. [ziemia liwska, par. Pniewnik]; 1783–1784 par. Pniewnik (RegDiec. 634).

3. Włas. szlach. 1572 Pniewnik, P. i Zakrzewo w składzie dóbr związanych z Brochowem i Nowym Dworem zostają objęte umową Jana Brochowskiego z Brochowa, dworzanina król. i Bartłomieja Nowodworskiego (MS 5 nr 4489); 1783–1784 P. młyn, włas. książąt Radziwiłłów wraz z Pniewnikiem i Radoszyną (RegDiec. 634); XIX w. P. folw. 344 mr. [11 ½ wł.], oddzielony od dóbr Radoszyna (SG 8, 235); 1951 Piwki, wieś nad rz. Ossownicą (Mapa pow. węgrowskiego).

Uw. Nazwa pochodzi od przezwiska Piwko, znanego w Polsce od XIV w. (SSNO IV, 283; Bijak, Nazwy 157).

PNIEWNIK (1424 Pnyewnyk, 1425 Przewnik!, 1427 Pynewnik, 1433 Pnyewnyk), pocz. obszerna włość leśna nad biegiem rz. Pniewnik (zob.), praw-

dop. pomiędzy rzekami Ossownicą (zob.) a Gołębnicą (zob.), a później wieś par. Pniewnik lokowana w połowie XV w. w południowo-wschodniej części dawnej włości, 11 km na W od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1424 prope a Lyw (MK 3, 42v); 1457 diec. płoc., erekcja par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).

2. 1424 I dział [Piechny i jej s. Piotra] od granic dziedzictwa Korytnicy [książ.] do granic dziedzictwa Ossowno, zaczyna się od [węgła] granicy Korytnicy, idzie prosto do Trzech Dębów, dalej prosto do wierzchołka Rekowo Ostrów, dalej przez Szadykierz przez granice [wytyczone] i miedze idzie do [węgła] granicy dziedzictwa Ossowno (MK 3, 42v; opis odpowiada przebiegowi granicy administracyjnej gminy Pniewnik na mapie 1:100 000 z 1937 r. od strony wschodniej i południowo-wschodniej. Rekowo Ostrów leżał w pobliżu późniejszej wsi Ostaszki k. Noiszewa (AHPMaz), Szadykierz to zachowany długo las na W od wsi Ostaszki, przez niego idzie granica dochodząc do węgła granicy dóbr Ossowno [tu dawna Ossowieńska Wola, tj. Nowa Wieś]; II dział [Prusów ze Świętochowa, tarcz.] od strony Jadowa [= północno-wschodnia część dzielonej włości leśnej] zaczyna się od [węgła] drugiej granicy dziedzictwa Korytnicy [książ.], idąc niżej przez las Połazie do rz. Pniewnik, do wierzchołka tej rz., do wzniesienia, dalej idąc [fragmentem] Rekowej Drogi i od niej do innego wzniesienia, a dalej duktem [prostą drogą wyciętą w lesie] aż do błota zw. Bagno (MK 3, 42v; opis odpowiada przebiegowi granicy administracyjnej dzielącej później wsie Pniewnik i Świętochów Połazie, Świętochów Stary na w/w mapie WIG; granica ta od źródeł rz. Pniewnik i wzgórz sąsiednich biegnie prosto na NW w stronę Jadowa, na W od wsi Świętochów Trawy i Świętochów Nowy, dochodząc do obszernego bagna na NNW i N od Świętochowa Nowego. Bagno to u spływu cieków stanowiło barierę terenową, która ograniczała od północy włas. Prusów ze Świętochowa. Opisany dukt graniczny oddzielał włas. Prusów ze Świętochowa od Radoszyny i Borka, osad przynależnych w XVI w. do dóbr Pniewnik, a zatem był i na tym odcinku granicą wewnętrzną dot. włości Pniewnik. Pozostałe odcinki graniczne, zewnętrzne, dzielonej włości nie zostały opisane, zatem były już wytyczone klarownie i nie podlegały sporom); 1425 dział w Połaziu z siedliskiem „versus P.” (PP V nr 75, w przypisie, redakcja wstępna aktu); 1452 sprzedaż przez ks. 20 wł. zw. Połazie Osiek koło granic Roguszyna i P. (MK 4, 8v); 1457 dzies. z 60 wł. os. w [dobrach] P. (zob. p. 5); 1469 karczmy w Pniewniku zbudowane przez Stanisława Targonię w środku wsi P. przy gościńcu

[do Liwa] (Ep. 5, 212v); 1483 nadanie 20 wł. zw. Kobylełaki [potem Kobyla Łąka, kam., Dobre] w puszczech Sulew przy granicy dóbr Ossowno i P., z brzegiem rz. Ossownicy [nadanie graniczyło z obszarem późniejszej wsi Makowiec we włości Ossowno i z obszarem późniejszej wsi Radoszyna w dobrach P.] (MK 9, 152v; por. AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1424 Piechna wd. po Wszeborze z Brześca [czer./Cieciszew] z s. Piotrem z jednej oraz Jakub, Piotr, Jan i Grozim dziedzice ze Świętochowa [tarcz.] z drugiej strony przeprowadzają podział dóbr P. na dwie części, ustalając ich granice; zob. p. 2 (MK 3, 42v); 1424 Grozim ze Świętochowa odstępuje swą część w P. Jakubowi ze Świętochowa za 20 kóp gr pras. i za część w Świętochowie [tarcz.] (MK 3, 42v); 1427 Piotr z Brześca sprzedaje swą trzecią cz. dziedzictwa P., którą trzymał jego ojciec, Janowi zw. Obel z Fałęcina [grodz.] za 16 kóp gr posp.; Małgorzata ż. Piotra rzeka się tu wiana (PP V nr 493); 1433 Ścibor z Brześca sprzedaje całą swą część dziedzictwa P. Janowi inaczej Obel z Fałęcina [grodz./Jasieniec] za 32 kopy gr posp. rękując pokój swoich sióstr (PP VI, 473); 1434 ur. Piechna wd. po Wszeborze sędzim czer. odstępuje swemu synowi Ściborowi z Brześca dział swoich córek Piechny i Jachny, za ich zgodą, dóbr Brześce, Kawieczyn i P.; Ścibor zobowiązuje się do odpowiedniego wyposażenia owych sióstr (MK 3, 133); 1436 ks. Bolesław IV daje Jakuszowi ze Świętochowa [tarcz.] pr. niem. po 8 gr z wł. os. na jego część P. (MK 3, 187v); 1438 Piotr i Ścibor bracia z Brześca sprzedają swe części dóbr P. po Janie zw. Biskup, Piechnie i Jachnie, ich rodzeństwie Janowi zw. Obel z Fałęcina [grodz.], za 11 kóp gr posp. (MK 3, 215v); XII 1448 Piotr z Brześca sprzedaje cz. w Pniewniku, przypadłą mu po bracie Janie zw. Biskup, swemu br. Ściborowi za 20 kóp w półgr (MK 4, 138v); III 1450 ks. Bolesław daje Ściborowi Luli z Brześca, star. czer. i kuchmistrzowi książ. na jego dziedzictwo P. czynsz książ. po 4 gr pras. z wł. os., uwalnia mieszkańców od prac i podatków z wyjątkiem okolicznościowych, uwalnia Ścibora z dziećmi od kar sąd. z wyjątkiem książ. (MK 4, 100); IX 1450 ks. Bolesław daje Ściborowi kuchmistrzowi za zasługi pr. łowieckie w dziedzictwie P. na wszelką zwierzynę i ptactwo z wyjątkiem tura, rysia i sokoła (MK 4, 111); XII 1450 tenże Ścibor star. czer. odstępuje swemu br. Piotrowi wieś Brzesiecką Wolę inaczej Baniechę za całą cz. jego i siostry Katarzyny Żądłowej dziedzictwa P. i za 5 kóp w półgr dopłaty przez Piotra (MK 4, 114-114v); [1453?] mandat ks. Bolesława IV w/s zwrotu [?] dóbr Baniecha Piotra Brzeskiego i P. Ścibora Brzeskiego, star. i kuchmistrza ks. (MK 4, 46); 1457 Maciej s. Wojciecha z Rożana kano-

nik płoc. i warsz., kanclerz zm. ks. Bolesława IV, posiadacz dziedzictwa P. i fundator kościoła tamże (zob. p. 5); 1462 Paweł rządcą wsi P. (Ep. 9, 38); 1467-88 Stanisław Targonia dz. z P. (Ep 10, 560; Ep. 13, 259v, 281); 1469 szl. Stanisław Targonia z Kobyłki [warsz.] sprzedaje 4 grzywny gr [czynszu rocznego] na swej wsi P. proboszczowi szpitala ś. Ducha w Czersku za 40 kóp gr (MK 5, 125v-126); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Stanisława Targonię z P. i jego dobra P. i Zakrzewo z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1491 Helena ż. Jana z Grodziska [soch.?] i Anna ż. Jana z Klembowa [kam.], cc. Stanisława [Targoni] z Kobyłki [i P.] kwitują br. Bernarda z zadośćuczynienia za dobra (MK 9, 186; MK 18, 42v; SHGWarsz 108);

1518 Katarzyna wd. po Stanisławie Targoni z P., c. zm. Jana z Miszewa [Garwaskiego, z. płoc.] kaszt. wiskiego zapisuje kośc. par. w Liwie czynsz roczny 5 grz. od sumy 50 kóp gr na dobrach P., Zakrzewo i Radoszyna, z obowiązkiem odprawiania 2 mszy tygodniowo przez altarystę tegoż kośc. (MK 32, 12v; KnapNot 344); 1519 szl. Adam Jaczewski faktor w P., ma ok. 50 lat (Ep. 204, 7v-8, 35v-37v); 1522 Szczepan młynarz z P. (Ep. 204, 152v-3; zob. p. 5); 1523 Mikołaj z Żukowa kanclerz i pl. liw., wykonawca woli Kat. wd. po Stan. Targoni z P. kupuje czynsz z pr. odkupu z dóbr P., Radoszyna i Zakrzewo od Anny [c.] Bernarda Targoni z P., wd. po Janie Brochowskim stolniku soch.! [gost.] na ołtarz w kośc. par. w Liwie; Anna będzie mieć pr. patronatu tego ołtarza (MK 32, 145v); 1539 potw. aktu nadania z 1501 r. brzegu Ossownicy poniżej młyna w P. na prośbę Anny Mińskiej z P. (MS IV, nr 6486); 1563: 7 wł. os. (ŻD 419); 1565 włas. [Anny] Mińskiej jest także Borek graniczący z Jadowem (LMaz 2, s. 159); 1572 P., Piwki i Zakrzewo w składzie dóbr związanych z Brochowem i Nowym Dworem zostają objęte umową Jana Brochowskiego z Brochowa, dworzana król. i Bartłomieja Nowodworskiego (MS 5 nr 4489); 1783-1784 dobra P. obejmują wsie P., Radoszynę, młyn Piwki, włas. książąt Czar-toryskich (RegDiec. 634); XIX w. P. 238 mr. włościan [ok. 8 wł.], 345 mr. dworskich [11 ½ wł.] (SG 8, 332).

5. 4 II 1457 Paweł [Giżycki] bp płocki na prośbę Macieja s. Wojciecha z Rożana, kanonika płoc. i warsz. oraz kanclerza książ., fundatora kościoła w swoich dobrach P. w diec. płoc. eryguje kośc. par. w P. pw. NMP, Jana Chrzyciciela i Mateusza Ap. i Ewang., przyłącza do niego wsie Roguszyno, Szczurowo, Nosiszewo, Skarzyno, Ossowno i Wola Ossowieńska, Żabokliki i Czaple w diec. płoc., lokowane na surowym korzeniu i nie podległe

żadnej parafii. Maciej kanclerz daje mu 3 wł. oraz siedliska dla wikariusza i kościelnego (kop. 1668, Ep. 33, 109-110); 1457 kapituła płoc. postanawia, aby erygować kościół par. w P. i wyraża zgodę na nadanie dzies. [bpich] z 60 wł. w [dobrach] P. dla plebana w P. (AKP 50, 16v); 1462 Jan Jezioro pl. w P., Mikołaj kościelny [nauczyciel?] w P. (Ep. 9, 38); 1463 Jan pl. z P. (TymWoln. 53 wg Liwska 1, 78); 1464 szkoła par. w P., Marcin kleryk z Czerwina skarży Jana pl. w P. o zwolnienie z umowy o pracę w szkole (Ep. 9, 130v); 1465 Andrzej z P. pl. w Mińsku (Now II, 549); 1466 Jan pl. w P. skarży szlachciców Jakuba, innego Jakuba i Piotra z Roguszyna o dzies. polne zgodnie z ugodą zawartą przezeń z Żelawskim pl. w Liwie (Ep 9, 206); 1469 Ścibor bp płoc. orzeka, że karczmy w P. zbudowane przez Stanisława Targonię dziedzica w środku wsi przy gościńcu [do Liwa] mają pozostać, jeśli nie stoją na włókach uposażenia pleb. (Ep. 5, 206v); [Jan] Jeziora pl. w P. odstępuje kośc. w P. Jerzemu pl. w Mordach w diec. łuckiej za jego kośc. w Mordach (Ep 5, 212v); 1470 tenże Jan pl. w Mordach zobowiązuje się do zwrotu ksiąg [kośc. w P.] Psalterza, Antyfonarza i Pasjonau, zastawionych w czasach włas. Macieja kanclerza maz. (Ep 5, 219v); 1476-1477 Stanisław pl. w P. (Ep. 13, 57v; 13, 108); 1476 [kmieć] Maciej Syrojodka z Osowna [Starego?] wityryk kośc. w P. ma proces z pl. w P. (Ep 13, 62v); 1485 Piotr z Modzel [nowom.] pl. w P. (Ep. 10, 372); 1509 szl. Leonard z Noiszewa wityryk kośc. w P. (Ep 6, 11); 1514 Marcin komendarz w P. (Ep. 7, 258); 1516 Michał s. Macieja z P. kleryk diec. płoc. otrzymuje święcenia subdiakona i diakona (Oss. 4874, 22v);

1522 prac. Mikołaj z Radoszyny kmieć śwđ. Jana pleb. w P. przeciw bpowi płoc.: Radoszyna Wola należy do dóbr Pniewnik, z których jest wymierzona, ma 31 wł., a całe dobra Pniewnik z pierwszego nadania książąt powinny mieć 61 wł., w tym w P. jest 20 wł., w Zakrzewie 10 wł., w Radoszynej Woli 31 wł.; Radoszyna Wola siedzi na wolniźnie [=jest osadzona] od 11 lat, a pl. w Pniewniku pobierał dot. dzies. z całych dóbr Pniewnik. Pozostali trzej świadkowie potw. w/w informacji (Ep. 204, 152v-153); 1530 Jakub komendarz w P. przysięga na dochody kościoła par. 18 kóp gr, 2 wikariusze mają 6 kóp, rektor szkoły 2 ½ kóp rocznie (UMKPułt s. 388); 1609 kośc. par. drewniany tyt. NMP, Jana Chrzciciela, Mateusza Ap. i Ewang., śś. Erazma, Zygmunta, Mikołaja i Leonarda, konsekrowany, pr. patronatu szlachty (Vis. 1609, 79v-80).

Uw. Dobra Pniewnik w posiadaniu Ścibora starosty czer. (+ prawdop. ok. 1455 r.) mogły przejść po jego śmierci w posiadanie książ., tak jak jego głów-

na posiadłość Brzeście pod Czerskiem, znana dowodnie jako wlas. książ. w 1518 r. Kanclerz Maciej z Rożana i Tarnowa mógł wejść w posiadanie dóbr Pniewnik z nadania książ., nie ponosząc większych kosztów i dlatego był w stanie szybko sfinansować kosztowną fundację nowego kośc. par. w Pniewniku, wydzielając mu uposażenie pleb. już w 1457 r., co było warunkiem koniecznym erekcji parafii przez bpa płockiego. Do kolejnej zmiany własnościowej także mogła przyczynić się śmierć kanclerza Macieja ok. 1467 r., kiedy dobra przejął Stanisław Targonia z Kobyłki.

Nazwa Pniewnik pochodzi od rzeczownika Pniewie – pniaki, odziomki, określała pocz. miejsce nie wykarczowane z pniakami, korzeniami (Bijak, Nazwy 158). Była to zatem część puszczy, w której wycięto cenniejsze drzewa i pozostawiono zdewastowany obszar naturalnym procesom przyrodniczym. Nazwa lasu została także rozciągnięta na miejscowy ciek wodny i stała się nazwą obszernej włości.

PNIEWNIK zob. też ŚWIĘTOCHOWO

PNIEWNIK rz. (1424 fluvium Pnyewnik, 1501 Pnyewnyk rivulus, 1839 rz. Pniewniczanka) obecnie Pniewniczanka, pr. dopływ Ossownicy.

1424 w podziale włości leśnej Pniewnik, granica wewnętrzna oddziela wlas. Prusów ze Świętochowa [tarcz.], położoną od strony Jadowa. Granica [z pozostałymi dobrami Pniewnik] idzie od [węgła] gran. Korytnicy przez las Połazie do wierzchołka rz. P. (MK 3, 42v); 1501 ks. Konrad III daje Janowi z Zamienia kaszt. czer. brzeg rz. Ossownica poniżej młyna na rz. P. koło lasów Sulewskich [Sulewo, kam./Jadowo, wieś książ.], gdzie wybierze, w stronę Jadowa, na założenie kuźnicy, tj. młyna rudnego zw. Rudą (MK 18, 123); 2 poł. XVI w. rz. Pniewnik (AHPMaz); 1839 R[z]. Pniewniczanka (Mapa Kwat.).

Lit. Hydronimia Wisły nr 410; AHPMaz.

PODSUSZE (1535 [Podsusze]; 1563 Potszuse, 1783–1784 Podszusze) 2 km na E od Grębkowa (AHPMaz).

1. 1535 par. Grębkowo (Now II, 547); 1563 distr. liw., par. Grębków (ŻD 417).

3. Włas. biskupstwa pozń. 1535 Jan Latałski bp pozń. daje kościołowi w Grębkowie meszne we wsi P. (Łukaszewicz, Opis, s. 210-212); dzies.

kmieca z P. przysądzona pleb. w Grębkowie (Now II, 547); 1563: 16 wł. os. (ŻD 417); 1783–1784 P. włas. bpa pozn. (RegDiec. 763); XIX w. wieś P. 309 mr [10,3 wł.], folw. P. 836 mr, w tym lasu 209 mr. [razem 1145 mr., tj. 38 wł.] (SG 8, 473).

Uw. Wieś założona w kluczu grębkowskim na obszarze leśnym przynależnym do dóbr Grębków. Pocz. obiekt topograficzny, przed 1535 wieś bpia. Nazwa pochodzi od określenia terenowego tej części włości „pod Suchą”, tj. pod dobrami Sucha (Bijak, Nazwy 160).

POLIKOWO (1415 Polikowo), obecnie Polków [hasło ogólne].

1. 1426n. distr. Liw. (Warsz 1, 224v); [par. Liw i Grębków (AHPMaz)].
2. 1951 oznaczenie granicy zewnętrznej kompleksu osad Polków [bez Piotrowic] (Mapa pow. węgrowskiego; bez granicy z Grodziskiem).
3. Włas. szlach. 1415 Jan i Paweł z P. przeciw Niemierzy z Brudzina [płoń./Góra] o dziedzictwo (Płoń. nr 2558); 1416 Jakusz z Kryp sprzedaje Janowi i Pawłowi z P. swą część w Krypach za 7 kóp gr posp. (MK 3, 49; w Ciechanowie); 1421–1426 Jakusz z P. (Warsz 1, 1v i 224v); 1427 Jakub z P. sprzedaje dział dziedzictwa w P., kupiony od Szczepana, Mikołajowi Chełchowi z Chełch [z. ciech./Karniewo] za 40 kóp gr posp. Dorota c. tegoż Mikołaja Chełcha kwituje ojca z zadośćuczynienia za dobra (PP V nr 498); 1429 Jan, Szymon i Mikołaj bracia z Piotrowic zamieniają z Marcinem s. Wojciecha z P. swe części w Piotrowicach na jego część w P. (PP V, 781; PP VI, nr 15);

1432 Wysław z P. sprzedaje połowę swej części w P., koło części Iczka [z P.], szl. Stanisławowi z Psiepoła [Księżę Pole na Podlasiu?] za 15 kóp gr posp. (PP VI, 400); Szczepan z Kryp z ss. Piotrem i Przybkiem sprzedaje swój brzeg rz. Czerwonka z łąką poniżej grobli w dziedzictwie Kropy Pawłowi z P. za 6 kóp gr posp.; Paweł ma pr. budowy tamże stawu rybnego dla młyna albo bez młyna dla swego pożytku i podnoszenia oraz wylewania wody [zalewając czasowo teren] (PP VI, 401); Wojsław z P. sprzedaje swą część w dziedzictwie P. Jakuszowi z P. i Stanisławowi z [Księżę Pole] za 30 kóp gr posp.; nabywcy podzielił je po połowie, Jakusz oprócz tego powinien mieć połowę lasu, którą wcześniej kupił od Wojsława, aż do rz. Liw [Liwiec] (PP VI, 406);

1438 Marcin s. zm. Wojciecha z P. sprzedaje Piotrowi z Piotrowic swe

części w Piotrowicach, posiadane od Jana, Szymona i Mikołaja braci z Piotrowic drogą zamiany za 25 kóp gr posp. (MK 3, 156v); 1447 Piotr Moszna z P. sprzedaje swą część ojcowizny w obu P., z młynem na rz. Suchej, Andrzejowi z Piotrowic za 50 kóp (MK 4, 50-50v); 1455 Małgorzata c. zm. Mikołaja z P. zastawia Wielisławowi i Stanisławowi braciom z Proszewa swą część w P. w 17 kopach w półgr pod przepadkiem (MK 5, 201v);

1464 [szl.] Iczek [?] z P. (TymProc. s. 257 p. 177 wg Liwska 1, 57); 1476 [1480] szlachta z P. (KL nr 236) [par. Liw]: Mikołaj i Piotr Wyrzykowie z P. Wyrzyki oraz Piotr Oszczerz z s. Stanisławem, Ziemak z s. Mikołajem z P. [Oszczerze i Ziemaki] oraz Mrocześlav, Klemens, Wojciech Dusz, Dadźbog z s. Stanisławem, Jan z P. [Dadźbogi] (KL s. 270); [par. Grębków]: Abraham, Mikołaj, Marcin, Wit, Jan z P. [Wielkie?] (KL s. 271); [par. Grębków?] Szczepan, Mikołaj, Piotr bracia, Piotr Piotrasz, Piotr Reszka, Stanisław Browy z s. Mikołajem z P. [Wielkie?; wpisani po Wyczółkach i przed Suchodołem, może graniczyli] (KL s. 273); 1478 Jakub z P., ż. Małgorzata c. zm. Jana Wiganda z Obór [czer.] (MK 5, 187v); 1482 Marcin z P., ż. Barbara c. zm. Pawła z Chojeczna [Widliska] (MK 32, 35v; 1519 r.); 1503 Mikołaj Polikowski z P., ż. Barbara c. Jana Olszama z Lichanic [war.] (Bon. XIV, 240); 1505 zm. Jan z P., wd. Anna [c.] zm. Jana z Roguszyna Połazi (MK 18, 241); 1512 Mikołaj s. zm. Jakuba z P., matka Małgorzata, ż. Barbara c. Jana z Lichanic zamienia część w dobrach P. w z. liw. na część w Gnatach w z. zakr. z Andrzejem s. Mścisława z Mirzyńca [nowom.] i Wojciechem s. Jana z Rostków (MK 32, 94v; 1521); 1518 Jakub z P. burgrabia [zamku liw.] (MK 32, 92); 1521 zm. Marcin Polikowski zostawił legat na fundację altarii w kośc. par. w Liwie, za który kupiono czynsz odkupny z dóbr Wiciejewo, Iłowiec i Barcząca w z. czer. (MK 32, 100v); 1563 dobra Polikowo ogółem obejmują ponad 20 wł. szl. bezkm. (ŻD 414-415, 418); 1584 Polikowscy h. Junosza „na Podlesiu”! (Pap. 326); XIX-XX w. dobra Polikowo ogółem można szacować na ok. 20 km², tj. ok. 120 wł. obszaru (Mapa pow. węgrowskiego).

Uw. Nazwa wywodzi się od dawnego określenia topograficznego polik – teren otwarty, odkryty, równinny (Bijak, Nazwy 162), stała się nazwą średniowiecznej włości leśno-polno-łąkowej, od XV w. poświadczonym gniazdem rycerstwa h. Junosza, prawdop. z dawnego nadania książ. na rzecz możnego z XII-XIII w.

POLIKOWO [WIELKIE, MROCZKI, ZALESIE] (1425, 1476 Polykowo, 1563 Polikowo Magna [Wielkie], Mrocзки, Zalesie; 1783 Polkow Wielki y Sagały) 9–10 km na S od zamku w Liwie, część dawnej włości Polikowo w składzie par. Grębków (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); a. 1425 par. Liw, 1425 par. Grębkowo (Now II, 547).

3. Włas. szlach. 1447 dzies. z folwarków Stanisława, Mącimira, Wojciecha z synami, Jana Kożuszka, Szczepana, Jana i innego Jana dziedziców z P. (KnapNot 340, zob. p. 5); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Abrahama, Mikołaja, Marcina, Wita, Jana z P. i ich działki i kmieci (KL nr 236, s. 271; wpis po Słuchocinie w par. Grębków); Szczepana, Mikołaja i Piotra braci, Piotra Piotrasza, Piotra Reszkę, Stanisława Browego [?] z s. Mikołajem z P. z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortaficjach książ. (KL nr 236, s. 273); 1563 P. Wielkie, Mrocзки, Zalesie 12 wł. i 2 ½ mr. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783 Polkow Wielki y Sagały (Mapa woj. maz. Perthéesa; 1 punkt osadniczy); XIX w. Polków Sagały [P. Wielkie] 36 domów, 1111 mr. [37 wł.]; P. Mrocзки 226 mr. [7 ½ wł.], P. Zalesie 3 domy, 216 mr. [7 wł.], par. Grębków, wsie drobnej szlachty (SG 8, 597).

5. 1425 bp Andrzej Gosławski przyłącza P. Wielki do par. Grębków wraz z dzies. (Now II, 547); 1447 Piotr pl. z Grębkowa zawiera układ z Maciejem pl. w Liwie; wsie P. i Suchodół będą należeć do par. Grębków, a dzies. z obu wsi będzie pobierana przez obu plebanów przemiennie, co drugi rok (KnapNot 340-341).

POLIKOWO DAĆBOGI (1436 Polikowo, 1476! [1480] Polykowo, 1522 P. Daczbogy, 1535 Daczbogy, 1563 Polikowo Daczbogi, 1783–1784 Polkow Daczbogi) 11 km na SSE od zamku w Liwie, dziś Polków Daćbogi (AHPMaz).

1. 1436 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 187v); 1563 par. Liw (ŻD 415).

2. 1436 przyległy odcinek połowy rzek Kostrzyń i Liw [Liwiec] (MK 3, 187v); 1522: 3 części zw. Miklaszowskie na P. D. z obu stron pól, od rz. Kostrzyń do drogi Słu[cho]cińskiej i z drugiej strony od granicy Skubniewskiej do rz. Kostrzyń (MK 32, 204v).

3. Włas. szlach. 1436 Katarzyna c. Pawła z P. kwituje Falisława swego stryja z zadoścuczynienia za dobra (MK 3, 187-7v); Falisław z P. sprzedaje Janowi i Pawłowi z Jartyporów [z. drohicka] ½ swej ojcowizny i włas. zakupionej

w P. z ½ [odcinka] rzek Liw [Liwiec] i Kostrzynia za 18 kóp gr posp. (MK 3, 187v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mrocześlawa, Klemensa, Wojciecha Dusza, Dadźboga, Stanisława jego syna oraz Jana z P. z ich kmieciami od prac przy zamkach i fortalacjach książ. (KL nr 236, s. 270); 1522 zastaw 3 części? (MK 32, 204); 1535 D. (kart. AHPMaz); 1563: 3 ¾ wł. i 1 ½ mr szl. bezkm. (ŻD 415); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 765, w par. Kopcie); XIX w. Polków Daćbogi 293 mr. [niespełna 10 wł.] drobnej szlachty (SG 8, 597).

Uw. Nazwa pochodzi prawdop. od Dadźboga znanego w przyw. ks. Konrada III z lat 1476! [1480].

POLIKOWO OSZCZERZE (1522, 1563 Polikowo Osczerze) 9 km na SSE od zamku w Liwie, dziś Oszczerze (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. Liw. (KL nr 236); 1563 par. Liw (ŻD 414).

2. 1565 Grodzisk graniczy m. in. z Polikowskiemi [z P. O. i Ziemaki] (LMaz 2, 181).

3. Włas. szlach. 1468 zakład między Mikołajem, Piotrem i Janem ss. Szczepana Wyrzyka z P. h. Lubicz i między Piotrem [Oszczerzem] i Ziemakiem wraz z ich synami: Stanisławem s. Piotra, Janem i Mikołajem ss. Ziemaka z P. h. Junosze (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra Oszczerza i jego s. Stanisława, Ziemaka i jego s. Mikołaja z ich kmieciami od prac przy zamkach i fortalacjach książ. (KL nr 236, s. 270); 1492 Maciej Oszczerz z P. h. Junosza przedstawia świadków swego szlachectwa (MZH nr 713); 1522 Samson s. zm. Stanisława z P. O. zastawia dział w P. O. szl. Stanisławowi wójtowi z Nowego Liwa (MK 32, 205v); 1548 Jan Polikowski z P. O. h. Junosza, przeprowadza wywód szlachectwa (MS 5 nr 4639); 1563: 3 ¾ wł. szl. bezkm. (ŻD 414); 1783–1784 O. włas. Rudzińskiego wojewodzica (RegDiec. 765); XIX w. O. 305 mr [ponad 10 wł.] (SG 7, 750).

POLIKOWO PIOTROWICE (1429 Pyotrowicze, Pyotrowycze, 1501 Polikowo Pyotrouicze, 1563 Piotrowice) 12 km na S od zamku w Liwie, obecnie Piotrowice AHPMaz).

1. Distr. liw., 1563 par. Grębków (ŻD 418).

3. Włas. szlach. 1429 Jan, Szymon i Mikołaj bracia z Piotrowic zamieniają z Marcinem s. Wojciecha z Polikowa swe części w Piotrowicach [czer.] na

jego część w Polikowie (PP V, 781; PP VI, nr 15); 1429 Marcin z Piotrowic (PP V, nr 582; transakcja wpisana po poprzedniej powinna dot. tej samej osady, a identyfikacja nasuwa trudności]; 1438 Marcin s. zm. Wojciecha z Polikowa sprzedaje Piotrowi z Piotrowic swe części w P. posiadane od Jana, Szymona i Mikołaja braci z P. drogą zamiany za 25 kóp gr posp. (MK 3, 156v); 1447 Andrzej z Piotrowic kupuje od Piotra Moszny z Polikowa jego część ojcowizny w obu Polikowach, z młynem na rz. Suchej, za 50 kóp (MK 4, 50-50v); 1464 Andrzej Plichta z Poliko[wa], Mikołaj jego brat h. Korabie (MHerald 1932, XI/1, s. 1);

1482 podział ss. zm. Andrzeja Plichty z P.: Mikołajowi seniorowi przypada siedlisko z zabudowaniami po zm. bracie Bernardzie z rolą za siedliskiem, Abrahamowi stare siedlisko ojcowskie, Pawłowi pisarzowi liwskiemu siedlisko puste obok Abrahama; Mikołaj i Paweł powinni otrzymać pieniądze za części w dobrach Chełchowo kupionych przez Abrahama (potw. 1523, MK 32, 172); 1497 szl. Ścibor z P. [liw.?] przedstawia wypis z ks. z liw. zastawu dóbr Barbary c. zm. Pawła z Chojeczna w 18 kopach gr z 1496 jako dok. przypadku (MK 9, 215; w Warszawie); 1497 Mikołaj z Piotrowic asesor sądu z liw. (MK 32, 101v); 1501 Mikołaj s. zm. Marcina z P. zapisuje Stanisławowi s. zm. Szczepana wójta z Nowego Liwa część zw. Kozielkowska w dobrach P. P. (MK 32, 206); 1510-1511 Jan z P. burgrabia [zamku liw.] (DrohickaZ z 1621 r., Mińsk fond 1759-2-64; MK 32, 101); 1514 Mikołaj Piotrowski burgrabia [w Nurze] (MK 32, 104); 1523 wypis aktu podziału z 1482 r. otrzymuje Andrzej z P. P. (MK 32, 172); 1563: 2 wł. os. (ŻD 418); XIX w. folw. Piotrowice 183 mr. [ponad 6 wł.], w tym 156 mr. roli (SG 8, 215).

6. 1471/1472 Paweł s. Andrzeja z P. student uniwersytetu krak. (AS I, 206; MUK 1471h/181), pisarz z liwski 1482, notariusz publ. w diec. płoc. 1493 (Ep. 15, 199); pl. w Korytnicy z prezenty książcz., + a. 1518?

POLIKOWO SAGAŁY (1535 Polikowo Soczalki, 1540 P. Sagały, 1673 P. Sagały, 1783 Polków Wielki y Sagały), identyczne z Polikowem Wielkim, stanowiły jego kontynuację.

1. 1535 distr. liw. (RP); 1783-1784 par. Grębków (RegDiec. 763).

3. Włas. szlach. 1535: 5 ½ wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1540 P. S., 1673 P. S. (kart. AHPMaz.); 1783 P. W. y S. (Mapa woj. maz. Perthéesa; 1 punkt osadniczy); 1783-1784 P. Sagały, dziedzictwo, włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. Polków Sagały 36 domów, 1111 mr. [37 wł.]; wieś drobnej szl. (SG 8, 597).

POLIKOWO WYRZYKI (1476! [1480] Wyrzyky w dziedzictwie Polykowo; 1563 Polikowo Wyrzyki) osada zaginiona, zlokalizowana w przybliżeniu w Polikowie Pobratymach (AHPMaz s. 206; 10 km na S od zamku w Liwie).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Liw (ŻD s. 415).

3. Włas. szlach. 1468 zakład między Mikołajem, Piotrem i Janem ss. Szczepana Wyrzyka z P. h. Lubicz i między Piotrem [Oszczerczem] i Ziemakiem wraz z ich synami: Stanisławem s. Piotra, Janem i Mikołajem ss. Ziemaka z P. h. Junosze (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja i Piotra Wyrzyków ze wsi W. w dziedzictwie P. wraz z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236, s. 270); 1563: 1 $\frac{3}{4}$ wł. szl. bezkm. (ŻD 415); znane jeszcze w 1 poł. XVII w., ale 1663 P. Pobratyny, wcześniej nieznane (kart. AHPMaz); 1783–1784 Polkow Pobratyny, włas. drobnej szl. (RegDiec. 765); XIX w. Polikowo Pobratymy 654 mr. [niespełna 22 wł.] (SG 8, 597).

POLIKOWO ZIEMAKI (1451 Polikowo, 1783 Ziemaki, 1789 Ziemiaki, XIX w. Ziomaki) 9 km na SSE od zamku w Liwie, obecnie Ziomaki. Nie odnotowane w AHPMaz. Znane w 1789 r. jako Ziemiaki, spisane z Oszczercami. 1839 folw. Ziomaki został oznaczony na zachód od Oszczerczy (Mapa Kwat.).

1. 1453 distr. Czirn. prope Lyw (MK 4, 14); 1789–1890 par. Liw (TarDym).

2. 1565 Grodzisk graniczy m. in. z Polikowskimi [z P. Ziemaki i Oszczercze] (LMaz 2, 181).

3. Włas. szlach. 1451 Ziemak z P. odwołuje sprzedaż przez Falisława z P. $\frac{1}{2}$ cz. Katarzyny c. Pawła z P., którą kupuje Piotr [Oszczercz?] z P.; Ziemak jest br. stryjecznym tegoż Piotra (MK 4, 124v); 1453 Ziemak z P. sprzedaje swą 1 wł. chełm. z siedliskiem w dziedzictwie P. Falisławowi i Piotrowi z P. za 7 $\frac{1}{2}$ kóp gr (MK 4, 14); 1468 zakład między Mikołajem, Piotrem i Janem [ss.] Szczepana Wyrzyka z P. h. Lubicz a Piotrem i Ziemakiem i ich synami: Stanisławem s. Piotra oraz Janem i Mikołajem ss. Ziemaka z P. h. Junosze (MHerald 1932, XI/1, s. 2); [ok. 1470] Ziemak z P. h. Junosza (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra Oszczercza i jego s. Stanisława, Ziemaka i jego s. Mikołaja z ich kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236, s. 270); 1511 akt prawny w wypisie

z ksiąg ziem. liw. [na P. Z.] (MK 32, 100v); 1521 Jakub s. zm. Ziemaka z P. otrzymuje wypis aktu z 1511 służącego jemu z bratem i bratankami (MK 32, 100v); 1783 Oszczyrze i Ziemaki (Mapa woj. maz. Perthéesa; jeden punkt osadniczy); 1789 i 1790 Z. spisane wraz z Oszczyrzami (TarDym); XIX w. Ziomaki folw., 4 domy, 894 mr. [niespełna 30 wł.] (SG 14, 623).

Uw. Nie odnotowane w rejestrach poborowych jako odrębna osada, prawdopodobnie w XVI w. były spisywane wraz z sąsiednim Polikowem-Oszczyrze. Nazwa Ziemaki wskazuje na potomków Ziemaka, dlatego też można łączyć ją z Ziemakiem znanym tu w 2 poł. XV w. Imię Ziemak należało do charakterystycznego kręgu imion rodu Junoszków, znanych na średniowiecznym Mazowszu (Pacuski, Moźnowładztwo, indeks, s. 571).

POŁAZIE (1417 Polaze, 1425 Polasze), las i dobra [hasło ogólne]

1. 1417 prope a Lyw (MK 3, 57); 1425 distr. warsz.; akt w Liwie (PP V, nr 75); 1427 prope Liw (PP V nr 496); 1432 distr. Czirn. prope a Liw (PP VI, 376); [par. Pniewnik].

2. 1424 las P. we włości Pniewnik od [węgła] granicy Korytnicy [północny węgiel gran. wsi Pniewnik na mapie WIG z 1937 r.], przez który idzie granica wewnętrzna włości do wierzchołka rz. Pniewnik [Pniewniczanka] (MK 3, 42v); 1425 dział z siedliskiem w P. versus Przewnik! [w stronę Pniewnika] (PP V nr 75, w przypisie, wstępna redakcja aktu); 1431 pozostałość Gniewka w P. graniczy z Więclawem, częścią Andrzeja Kąty oraz działem Stogniewa [ze Słonkowa, wysz] (PP VI, 268); 1474 las P. od granic Czapliskich [Czaple, liw/Czerwonka] (MK 5, 178); 1475 las P. między dobrami P., Żabokliki, Żelazowo i Zawady (MK 5, 179); 1565 ziemianie Połascy [z P.] graniczą z miastem Liw [Nowy] (LMaz 2, 177).

3. Włas. szlach. 1417 ks. Janusz I daje Gniewkowi i Trojanowi dziedzicom z P. pr. niem. z czynszem książ. po 11 gr z wł. os. na ich dziedzictwo P. i Koszewnica (MK 3, 57; w Liwie); 1425 Więclaw z Pątek [nowom/Winnica] kupuje od Gniewomira z P. inaczej Kurzątkowa [sąch./Płońsk?] połowę jego działu, 5 wł. w P. za 20 kóp gr posp.; Gniewomir z bratankiem Trojanem posiadają [dawniejszy] przyw. ks. Janusza na 20 wł. w P. (PP V, nr 75); 1427 Pietrasz z Cybulina [wysz.] jako opiekun Katarzyny c. [zm.] Marcisza z P. stając z Kat. przed księciem sprzedają dział Katarzyny w P. Janowi z Czapl [liw.] za 18 kóp gr posp. (PP V nr 496); 1431 Gniewek z P. sprzedaje swą pozostałość działu w P. Mikołajowi, Piotrowi i Polu-

bionowi dziedzicom z Kątów za 12 kóp gr posp.; Trojan bratanek Gniewka wyraża zgodę. Mikołaj otrzymuje połowę, Piotr z Polubionem drugą połowę (PP VI, 268); 1432 Marcin Czarnocic z P. sprzedaje 1 ½ wł. i 5 mr. w P. Michałowi z Białobrzeża za 8 kóp gr posp. (PP VI, 376); 1435 Gniewko i Trojan z Wąsoszy sprzedają swe części dziedzictwa Połazie (dział aż do rz. Czerwonki) za 32 kopy gr posp. Tomaszowi, Piotrowi, Dzierśławowi, Mikołajowi, Stanisławowi zw. Polubion, Dalbiertowi i Jakuszowi z Kątów. Tomasz weźmie $\frac{3}{4}$ działu od strony Pniewnika, pozostali czwartą część działu od strony Czapli, ale obie własności dochodzą do rz. Czerwonki (MK 3, 174v; potem Roguszyn); 1436 Wojciech z P. sprzedaje swą część w P. Szymonowi z Wilkowyi [sąch.?] za 18 kóp gr posp. (MK 3, 192v); 1464 Świętosław Stary z P., jego syn Piotr h. Kownaty (MHerald 1932, XI/1, s. 1); 1469 Katarzyna c. Wojciecha z Turny, ż. Jana z P. kwituje swego ojca i braci z zadośćuczynienia za dobra (potw. 1472, MK 5, 163v-4); 1475, zap. 1 Venditio silve Polazye; zap. 2 Ogrodzona Lanka. Silva Polazye (MK 5, 179; w Liwie);

1477 ks. Konrad III sprzedaje Stanisławowi i Mikołajowi ss. Piotra z Kątów 20 wł. lasu P. od granicy działu kupionego od zm. [Macieja] Osieckiego (zob. P. Osiek), obok granicy Pniewnika, nad rz. Wartopnik, koło Lisich Jam inaczej Jażwin, między Korytnicą [rejon późniejszej Woli Koryckiej] i Rabianami, z pr. chełmińskim i czynszem książ. po 6 gr posp. z wł. os. (MK 5, 182 bv); 1482 w/w Stanisław i Mikołaj dopuszczają do udziału w 20 wł. lasu kupionego od ks. Konrada swoich starszych braci Bernarda, Świętosława i Jana z P. (MK 5, 203v, w Czersku); 1539 w/w akt z 28 VI 1482 r. dot. 20 wł. w P. wydany Janowi i Jakubowi z P. (MK 60, 56; MS 4, 6426; dot. obszaru późniejszego Roguszyna-Leśniki oraz sąsiedniej Kwaśnianki (AHPMaz); 1483 ks. sprzedaje br. Grzegorzowi i Janowi Roguskim z Kątów po przemierzeniu 4 wł. nadwyżki, pomiędzy granicami Czapskich, Połaskich i Żelazowskich z jednej strony a obok granic Roguskich aż do pół korytnickich z drugiej strony za 20 kóp w półgr (MK 5, 210v); 1500 Donacio Pollasye (MK 18, 110); Vendicio Polasye (MK 18, 181v);

1503 ks. Konrad III sprzedaje Gotardowi z Noiszewa 20 wł. lasu P. od granic Korytnicy do [lasu] Gołębiniec, stąd do granic lasu Rابيةńskich i Roguskich szlachty (MK 18, 156-6v; akt niezrealizowany); 1513 Anna ks. [regentka] sprzedaje prac. Florianowi z Korytnicy 1 wł. wójtostwa we wsi książ. Mościska, lokowanej na surowym korzeniu w lesie P., za 12 kóp gr (MK 8, 23v; potem wieś Wola Korycka).

Uw. Nazwa Połazie pochodzi od określenia połaz – pasieka, miejsce gospodarki bartnej (Słownik staropolski VI, 352).

POŁAZIE OGRODZONA ŁĄKA (1427 Ogrodzone-Lanka, 1476! [1480] Polazye alias de Ogrodzonalanka, 1563 Połazie Ogrodzona Łąka, 1783 Połazie Ogrodzone Łąki) dziś Połazie, 4 km na W od zamku w Liwie.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Liw (ŻD 415).
2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. z Połaskimi [Połaskimi ze wsi P.O.Ł.] (LMaz 2, 182); pierwsze pole folw. liwskiego leży pod P. (LMaz 2, 182).
3. Włas. szlach. 1427 Świętosław i Jakub z O. L. sprzedają 20 wł. zw. Moszczana Piotrowi s. Tomasza, Więclawowi, Janowi, Gotardowi, Michałowi, Wojciechowi i Stanisławowi z Koskowa [blsk.], Piotrowi zw. Ogon z Żółtowa [siepr.] i Marcinowi Koska z Koskowa za 11 kóp gr posp. (PP V nr 501; kwota wskazuje na wł. jeszcze nie uprawiane); 1475 ks. Konrad III sprzedaje szlachcie z P. ½ wł. nadwyżki za 2 kopy w półgr: Jakub z Kuchar z s. Mikołajem dostaje 5 mr., Piotr, Wojciech i Jakub ss. Andrzeja 5 mr., Marcin s. Michała z Pawłem z P. 5 mr. (MK 5, 180v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Adama Kierstana, Piotra Strzelca, Mikołaja, Mikołaja s. Wawrzyńca, Piotra s. Tomasza, Stanisława s. Kierstana, Jakuba s. Macieja, Marka, Grzegorza z P. i ich działy w dziedzictwie P. z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i foralicjach książ. (KL nr 236, s. 273); 1563: 3 ¼ wł., 1 ½ mr. szl. bezkm. (ŻD 415); 1783 P. O. Ł. (Mapa woj. maz. Perthéesa); XIX w. Połazie 664 mr. [ponad 22 wł.] (SG 8, 707).

Uw. Nazwa Ogrodzona Łąka wskazuje na teren łąkowy, ogrodzony, prawdopodobnie chroniony przed dzikimi zwierzętami. Powstał tu przeto już przed 1427 r. obszar wypasu i hodowli wykorzystujący walory żywnych łąk w pobliżu miasta Liwa, związany z rynkiem lokalnym. Nazwa ta zachowała się do schyłku XVIII w. (Bijak, Nazwy 162).

POŁAZIE OSIEK (1452 Polazye Osssyek) zaginiona osada na wschód od Pniewnika.

1. 1452 distr. warsz. prope Lyw (MK 4, 8v); [od 1457 par. Pniewnik].
2. 1477 20 wł. lasu P. zaczynając od granicy działu kupionego od zm. [Ma-

cieja] Osieckiego, obok granicy Pniewnika, nad rz. Wartopnik, koło Lisich Jam inaczej Jażwin, między Korytnicą i Rabianami (MK 5, 182 bv).

3. Włas. szlach. 1452 ks. Bolesław IV sprzedaje Maciejowi, s. Jana z Osieka [nowom/Gołymin] 20 wł. lasu P. koło granic Roguszyna i Pniewnika za 20 kóp gr i daje mu pr. niem. z czynszem książ. po 8 gr pras. z wł. os. (MK 4, 8v); 1477 zob. p. 2; ks. Konrad sprzedaje 20 wł. obok działu Osieckiego szlachcie z Kątów (MK 5, 182 bv); 1519 zeznanie sąsiadów, że zm. Maciej Osiecki posiadał 20 wł. i był parafianinem w kość. w Pniewniku, gdzie go pochowano; sprzedał część swoich dóbr szlachcie z Wielądek (par. Korytnica), inną część szlachcie z Roguszyna (par. Pniewnik) (Ep. 204, 9).

Uw. Może to późniejszy Roguszyn Nowy 1563 r., liczył 21 wł. szl. bezkm. (ŻD 419).

POŁAZIE RĄBIEŻ zob. PIGŁÓWKA POŁAZIE RĄBIEŻ

POŁAZIE ŚWIĘTOCHOWO (1673 Świętochowo Połazie, 1783–1784 Świętochowo Połazie, XIX w. Połazie Świętochów, WIG Połazie), dziś Połazie Świętochowskie. Był to pocz. obiekt topograficzny – część lasu Połazie w dobrach Prusów ze Świętochowa we włości Pniewnik, zagospodarowany rolniczo przed połową XVII w. Na mapie Mazowsza 2 poł. XVI w. przyjęto, że osada Połazie istnieje już wówczas (AHPMaz: 3 km na NW od Pniewnika).

1. [z. liw., par. Pniewnik]

2. 1424 las Połazie we włości Pniewnik, przez który przechodzi granica [południowa] działu w stronę Jadowa Prusów ze Świętochowa [tarcz.] z działem Jana i jego matki z Brześca, idąc od [węgła] granicy dóbr książ. Korytnicy [późniejszy północny węgiel dóbr Pniewnik na mapie WIG z 1937 r.] do wierzchołka rz. Pniewnik (MK 3, 42v); zob. Pniewnik.

3. Włas. szlach. 1783–1784 Ś. P. obejmuje co najmniej 8 działów, licząc odmienne nazwiska, w tym Świętochowskich (RegDiec. 645); 1789–1790 (Tardym); XIX w. Połazie Świętochów wieś 40 domów, 1137 mr. ziemi [blisko 38 wł.] (SG 8, 707).

POŁAZIE WIELĄDKI (1470 Polazye, 1487 Vyelathky, 1524 Polazye Wyeliathki, 1563 Wielyatki) obecnie Wielądky, 3 km na S od Korytnicy (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).
2. 1565 Korytnica graniczy m. in. z Wielątkami [szl. ze wsi Wielądkki] (LMaz 2 s. 186–187); drugie pole folw. w Korytnicy pod Wolą Korycką ku granicom wielątkowskim (LMaz 2 s. 187); 1951 oznaczone granice wsi Wielądkki (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).
3. Włas. szlach. 1470 Mikołaj Wielądko z Połazia (MHer 1932, XI/1, s. 2); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Wojciecha, Pawła i Stanisława, braci z Żelazowa, Mikołaja Komorowskiego i Wielądkki i ich działy w Żelazowie i Komorach z kmieciami i mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1524 Jan s. zm. Jakuba z P. W., sprzedaje pr. bliższości do dóbr P. P. na ½ wł., które zostały sprzedane przez jego ojca Jakuba Maciejowi zw. Polub z Roguszyna, ss. tegoż Macieja Janowi i Jakubowi (MK 32, 218); 1563: 3 3/8 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783–1784 W. włas. drobnej szl., 8 nazwisk: Czapski, Rابيةński, Roguski, Strupiechowski, Wielądkowie, Żaboklicki, Zaleski i Żelazowski (RegDiec. 484); XIX w. wieś W. 23 domy, 31 mr. [dane cząstkowe lub mylne] (SG 13, 307).
5. 1487 Andrzej pl. w Korytnicy skarży Piotra pl. w Pniewniku o zabór dzies. z folwarków szlach. z V. z jego parafii, wart. do 4 kóp gr [rocznie]; pl. w Pniewniku dowodzi, że był w posiadaniu tej dzies. wraz z poprzednikami (Ep 11, 280).

POŁAZIE ŻABOKLICKIE zob. ŻABOKLIKI POŁAZIE

POŁOMIA (1483 Polomia, 1563 Polomia Rałowe! Łąki) AHP Maz indeks s. 240: Połomia i Rakowe Łąki zlokalizowane w przybliżeniu w Załężu, dziś Zalesie, 2 km na E od Korytnicy. RegDiec. 1783–1784, s. 484 tylko Zalesie, 9 działów różnych posiadaczy, zapewne nazwy zaginęły wcześniej.

1. distr. Liw., 1563 par. Korytnica (ŻD 419).
3. Włas. książ., potem szlach. 1483 ks. Konrad III sprzedaje Gotardowi i Leonardowi br. z Noiszewa po przemierzeniu własności nadwyżki: 6 wł. lasu P. obok granic Kruszewskich, Korytnickich z jednej, a Zawadzkich i Żelazowskich z drugiej strony za 30 kóp w półgr, a ponadto 4 wł. w dąbrowie Rekowa Łąka obok granic Zawadzkich, od dóbr Popowo do dóbr Kruszewiec i Łukie, za 20 kóp w półgr (MK 5, 210v, w Czersku); 1484 tenże ks. sprzedaje rzeczonym braciom 14 wł. lasu i dąbrowy P. i Rekowa Łąka

między granicami dóbr Kruszewskie, Zawadzkie, Popowskie i Korytnickie za 70 kóp gr w półgr; Gotard dostaje 9 wł., Leonard 5 wł. (MK 18, 14); 1563: 9 ½ wł. szl bezkm. (ŻD 419); XIX w. Zalesie, 24 domy, 499 mr. [ok. 16 2/3 wł.] (SG 14, 334, poz. 61).

Uw. Nazwa lasu Połomia wskazuje na las powalony przez silną wicherę, połamane drzewa (Maz. nazwy ter. 138). Nazwę tej części lasu uformowano zatem po przejściu potężnej trąby powietrznej, która dokonała wyraźnych szkód w drzewostanie prawdop. porastającym wyniosłości, bardziej zagrożonym przez anomalie wietrzne.

POŁOMIA zob. też OSTASZE POŁOMIA

POPOWO (1436 Popowo, 1471 Popovo, 1783–1784 Popow) 4 km na N od zamku w Liwie, dziś Popielów.

1. 1436 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 192v); 1471 distr. liw. (Iura I, nr 126), 1563 par. Liw (ŻD 414).

2. 1565 P. ma grunt po części dobry, po części piaszczysty; pole trojne; ma trochę borku zw. Zmorzna, mała choina, „ni[e]masz drzewa w nim godnego do budowania”, jest wielkości „wszerz włoka chełmińska, a wzdłuż mało więcej”; P. leży nad rz. Liwcem, graniczy z miastem Liwem, Liwcem rz. od Księstwa Lit. i z wsiami szl. Thworskich [Turskich z Turny] i Chmielewskich [z Chmielewa] (LMaz 2, 180).

3. Włas. książ. 1436 P. wieś książ. (MK 3, 192v; zob. p. 4; 1471 ks. Konrad III w podziale z braćmi otrzymuje z. czer. oraz z. liw. z zamkiem, oboma miastami [Liw Stary i Nowy] i in. dobrami książ., w tym P. (Iura I, nr 126); 1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag i wiano swej ż. Anny Radziwiłłówny na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liwskiej z dobrami przynależnymi do zamku: Czerwonka, Korytnica, Kropy, P., Grodzisko, Turek, Zawady (Iura II, nr 159); 1563: 27 wł., z wójtostwem (ŻD 414); 1565: 24 wł. os., na nich 39 kmieci; 9 ról ogrodnych, na nich 13 ogrodników; 2 karczmarze (LMaz 2, 180); 1783–1784 P. włas. Klickiego cześnika (Reg-Diec. 765); XIX w. wieś 420 mr. [14 wł.], folw. 927 mr. [ok. 31 wł.] (SG 12, 646, dobra Turna).

4. 1436 Pomścibor cześnik ciech. i tenutariusz liw. sprzedaje opatrz. Sędkowi z P. darowane sobie przez ks. Bolesława IV wójtostwo w P. z 2 włokami

wolnymi za 14 kóp gr posp. (MK 3, 192v); 1565 wójtostwo ma 2 wł., wójt ma prawo stare od książąt, posługę winien do zamku (LMaz 2, 180).

Uw. Nazwa Popowo wskazuje na wcześniejszą włas. kościelną. Może to dawne Poświętne kościoła liw. jeszcze przed pozyskaniem Grabowa, Grabowca (zob.), zamienionego z księciem Bolesławem IV na Wyczółki w 1453, zatem sprzed XV w.

PROSZEWO (1416 Proszewo, 1420 Proschewo, 1469 Prosschewo, 1480 Prosevo, 1508 Pobroschewo!, 1783–1784 Proszew) 8 km na E od Grębko-wa, dziś Proszew (AHPMaz).

1. 1420 prope Liw. [=pow. liw.] (MK 3, 66v); 1563 par. Niwiska ŻD 416).
2. 1436, 1437 do wykonania droga przez [lasy w dobrach] Chojeczno od dziedzictwa P. aż do młyna [w Suchej] (MK 3, 187 i 199); 1951 oznaczona gran. P. i Wólki Proszewskiej z Zaliwem Szpinkami i Piegawkami (Mapa pow. siedleckiego; granica powiatu).
3. Włas. szlach. 1416 Wawrzyniec zw. Przepiórka z P. (Czer. nr 421, 424, 425); 1420 Anna c. Mrocześawa z P., ż. Andrzeja wójta Nowej Warszawy kwituje Wawrzyńca Przepiórkę dz. z P. z zadośćuczynienia za dobra w P. (MK 3, 66v); 1435 Anna c. Wawrzyńca Przepiórki, ż. Wojciecha z Kryp kwituje swoich braci Piotra, Wielisława i Stanisława z zadośćuczynienia za cz. dziedzictwa w P. (MK 3, 169-9v); 1439 Piotr z P. odstępuje Pawłowi z Chojeczna 2 wł. z łąkami i dąbrowami, z siedliskiem i zabudowaniami oraz częścią młyna w P., za 14 kóp [w półgr?] i połowę swoich części w Chojecznie i Widliskach i połowę części, którą kupił od Marcina. Jachna c. Dzierśława z Zaliwia ż. Pawła i Jadwiga c. Stanisława Marchewki z Pobroszewa [bł.] ż. Piotra rezygnują ze swoich wian na tych dobrach (MK 3, 155-5v); XI 1439 Piotr z P. sprzedaje swą część w P. z młynem Piotrowi z Sobieni [czer.] za jego łąkę i rolę tamże i za 50 kóp w półgr, z wyłączeniem 1 wł. (MK 3, 236); 1440 Wielisław i Stanisław br. z P. sprzedają swe części w P. Piotrowi z Sobieni za pole i łąki w Otwocku oraz za 200 kóp w półgr, zatrzymują jednak 3 wł. kmiece z kmieciami: Stanisław Piwo, Jan Olk i Tomasz, i ich część młyna Mączyńskiego (MK 3, 246v); 1441 Jan i Mikołaj z Dobrzyńca [czer.] zamieniają swe dziedzictwo Dobrzyniec z Wawrzyńcem i Piotrem br. z Sobieni za ich dziedzictwo P., za 320 kóp w półgr i za 2 pancerze wart. 10 kóp (MK 3, 251v); 1443 Mikołaj z Opacza sprzedaje Mikołajowi z P. całą swą cz. Wierzbna za 50 kóp gr (MK 3, 282); 1447 Jan z P.

sprzedaje Tomaszowi z Kruszewca swą część w Kruszewcu, 3 wł., posiadaną od Piotra z Rabienia, za 15 kóp w półgr (MK 4, 45-5v); Jan z P. sprzedaje swą cz. w dobrach Wierzbno, z barciami i in. użytkami, swoim bratankom Janowi i Mikołajowi z Wierzbna za 24 kopy gr (MK 4, 45v);

1450 podział szlachty z Zaliwa;

1455 Małgorzata c. zm. Mikołaja z Polikowa zastawia braciom Wielisławowi i Stanisławowi z P. swą część w Polikowie w 17 kopach w półgr pod przepadkiem (MK 5, 201v, w Liwie); 1465 Piotr z P. z 3 synami oskarżony o pobicie Andrzeja kmiecia Piotra s. Mikołaja z P. i Barbary ż. tegoż kmiecia (TymSąd s. 16 przyp. 1 wg Liwska 1, 41); 1465 szl. Wielisław zw. Sienko z P. i Stanisław s. Klemensa z Brodów jako opiekunowie dzieci zm. Jakuba zw. Szkaradny wójta w Liwie [Starym] sprzedają wójtostwo w Liwie z 6 wł. opatrz. Bartłomiejowi Szypikowi mieszczaninowi w Liwie (MK 5, 164v; wpis 1471); 1469 Mikołaj s. Jana z P. (TymSąd s. 153); 1469 Jan s. Wielisława z P., kleryk diec. pozn., notariusz publ. w diec. płoc. (Ep. 5, 205v); 1470 tenże Jan notariusz publ. pl. w Breńsku (ADP, perg. 337); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra Braneckiego, Mikołaja Dobrzynieckiego i Piotra Proszewskiego z ich działami oraz kmieciami w P. i Woli Proszewskiej od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1480 Jan z P. pl. w Breńsku, tenutariusz wyszkowski [bpa płoc.] (Ep. 10, 189); 1482 Paweł s. Sienka [Wielisława] z P., rozjemca szl. w Polikowie (MK 32, 171v); 1508 Jan s. zm. Piotra z s. Prokopem z pierwszej ż. z P. i Woli Pobroszewskiej zapisuje 3 wł. w Woli Proszewskiej Janowi s. zm. Mikołaja ze Smoniewic [czec.] (MK 32, 2-03v);

1515 Jan Trzmiaga z P. odstępuje swe dziedzictwo w P. i Woli Proszewskiej wielm. Andrzejowi Zaliwskiemu kaszt. liw. w zamian za 5 wł. wójtostwa w Liwie [Starym] (MK 8, 24v i 30); 1522 książęta maz. zatrzymują [cz.] dóbr P. i Wola Proszewska po zm. Andrzeju Zaliwskim [kaszt. wiskim] (MK 32, 126); 1523 książęta przywracają dobra P. i Wola Proszewska Janowi Trzmiaga dz. z P., zgodnie z wyrokiem w/s ks. i 5 braci z Zaliwia, które Andrzej Zaliwski pozyskał od tegoż za wójtostwo książ. w m. Liw (MK 32, 191v); 1524 Jerzy s. zm. Stanisława z Broszkowa zapisuje kapitule warsz. czynsz dzierżawny z Broszkowa, Gręzowa, Cisia[-Broszkowa] i P. w z. liw. (MK 32, 220v); 1539 akt z 1523 r. potw. na prośbę Michała Zaliwskiego (MS 4 nr 6584); 1563: 17 wł. os. (z Wólką Proszewską) (ŻD 416); 1783-1784 P. i Wólka włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. (RegDiec. 765); XIX w. wieś P. 520 mr. [ponad 17 wł. os.], folw. P.

775 mr. [nieszpełna 26 wł.]; dobra obejmują ponadto Wólkę Proszewską i młyn wodny (SG 9, 63).

4. 1441 ks. Bolesław IV daje Janowi i Mikołajowi z Dobrzyńca pr. niem. na P. [z czynszem książ.] po 4 gr [z wł. os.] i pr. łowieckie, uwalnia kmieci w Wierzbnie i P. od prac [przy zamkach książ.] (MK 3, 151).

5. 1603 dzies. ze wsi P. dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa pochodzi od imienia Prosz, znanego w Polsce od XII w., nie używanego już w późnym średniowieczu; może pochodzić z dawniejszej fali osadniczej, z doby XII-XIII w. (SSNO IV, 350; Bijak, Nazwy 166).

PRZEKORY (1574 Przekory) w dobrach Wierzbno w z. liwskiej? AHPMaz brak w ziemi liwskiej, może osada P. w pow. kam. albo w z. czer. Zob. AHPMaz indeks s. 208.

1. 1574 z. liw. (MS 6 nr 274); par.?

3. Włas. szlach. 1574 zapis Doroty z Ojrzanowa wojewodziny krak. na dobrach Wierzbno, P., Zimna Woda, Janówek, Wyględówko i Jaworek w z. liw. (MS 6 nr 274).

Uw. Prawdop. zapis niedokładny, objął osadę Przekory spoza ziemi liwskiej.

R

RBIANY-MOSZCZONA (1437 Rabyey alias Moszczana, 1438 Rabyen, 1447 Rabyeny, 1476! [1480] Rabyenye alias Moszczona, 1563 Rambiany, 1783–1784 Rabiany) 4 km na W od Korytnicy (AHPMaz). Pocz. też Moszczona, zob.

1. 1423 prope Liw (PP V, nr 34); 1512 par. Korytnica (PT 1, 172v); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1503 sprzedaż 20 wł. lasu Połazie od granic Korytnicy do Gołębińca, stąd do granic lasu Rabińskich i Roguskich szlachty (MK 18, 156-6v; akt nie zrealizowany); 1526 nadanie 7 wł. lasu Moszczona inaczej Gołębnica pomiędzy granicami dóbr Pniewnik i Świętochowo z jednej oraz granicami R. i Woli Koryckiej z drugiej strony (MK 41, 127); 1565 Wola Korycka graniczy m. in. z Rębiami [Rabianami] (LMaz 2 s. 189); 1822–1839 oznaczona granica

Świętochowa Traw z R. na N od Kwaśnianki oraz gran. R. z Roguszynem Leśnikami (Mapa Kwat.); 1951 oznaczone granice wsi R. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. książ., od 1423 włas. szlach. 1423 ks. Janusz I daje 20 wł. zw. Moszczana Świętosławowi z Połazi i Jakuszowi z Dziegilewa [blsk.] jego szwagrowi (PP V nr 34); 1427 zob. Moszczona (PP V, 501); 1437 Piotr z Koskowa sprzedaje 5 wł. w R. inaczej M. Janowi i Jakuszowi br. z Czajek za 20 kóp gr posp. (MK 3, 205v-206); 1438 Piotr i Wojciech z R. kupują dział w Kruszewcu za 30 kóp gr posp. (MK 3, 219); 1447 Jan z Proszewa sprzedaje dział w Kruszewcu, nabyty od Piotra z R., za 15 kóp w półgr (MK 4, 45-45v); 1448 Jan i Jakusz br. z Czajek [z. warsz.] sprzedają 5 wł. w R. Bernardowi ze Świdra za 20 kóp w półgr (MK 4, 88v); 1453 Piotr z R. kupuje 3 wł. w Jaczewie za 15 kóp (MK 4, 14); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Floriana, Pawła, Stanisława, Wita, Mikołaja, Ścibora, Michała, Jana, Stanisława Grodzienina [grodzianina z zamku liw.?], Abrahama, Wawrzyńca z R. i ich działy z mieszkańcami w dziedzictwie Rabienie od prac przy zamkach i fortalicych książ. (KL nr 236); 1477 (MK 5, 182); 1512 Wawrzyńiec z R.; Ścibor Rabieński, s. Pawła z Moszczony (PT 1, 172v); 1519 Rambyany Moszczona (Zakr 23, 384); 1563: 13 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783–1784 R. włas. drobnej szl. (RegDiec. 483-4); XIX w. Rabiany 799 mr. [niespełna 27 wł.] (SG 9, 343).

Uw. Nazwa pochodzi od imienia Rabian, znanego na przełomie XIV/XV w. na pograniczu polsko-niemieckim (SSNO IV, 408). Nazwa może być śladem osadniczym kontaktów rycerstwa Mazowsza z ludnością państwa krzyżackiego, zwłaszcza z Toruniem w pierwszej połowie XV w. (m. in. spław wiśłany). Por. Bijak, Nazwy 169.

RADOSZYNA (1518 Radoszyno, 1522 Radoszyna Vola, 1523 Radoschino, 1563 Radoszyna) osada lokowana w dobrach Pniewnik, 6 km na W od Pniewnika (AHPMaz).

1. 1518 distr. liw. (MK 32, 12v); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).

2. 1483 nadanie 20 wł. zw. Kobyłęłaki [potem Kobyła Łąka, kam., Dobre] w puszczech Sulew przy granicy dóbr Ossowno i Pniewnik, z brzegiem rz. Ossownicy [nadanie graniczyło z rejonem późniejszej wsi Makowiec we włości Ossowno i z rejonem późniejszej wsi R. w dobrach Pniewnik] (MK 9, 152v; por. AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1518 Katarzyna wd. po Stanisławie Targoni z Pniewnika zapisuje kośc. par. w Liwie sumę na dobrach Pniewnik, Zakrzewo i R. (MK 32, 12v); 1522 Mikołaj z R. kmieć, Mikołaj Jemiolo z R. V., kmieć pani Pniewnickiej, Andrzej wójt z R. V., Szczepan młynarz z Pniewnika świadkowie pl. w Pniewniku (Ep. 204, 152v-153); 1523 Mikołaj z Żukowa kanclerz i pl. liw., wykonawca woli Kat. wd. po Stan. Targoni z Pniewnika kupuje czynsz z pr. odkupu z dóbr Pniewnik, R. i Zakrzewo od Anny [c.] Bernarda Targoni z Pniewnika, wd. po Janie Brochowskim stolniku soch.! [gost.] na ołtarz w kośc. par. w Liwie; Anna będzie mieć pr. patronatu tego ołtarza (MK 32, 145v); 1563: 13 wł. os. (ŻD 419); 1783-1874 R. w dobrach Pniewnik (Reg-Diec. 643); XIX w. na gruntach wsi R. założono nowy folw. Jaczewek, 200 mr. [blisko 7 wł.] (SG 3, 360; 9, 442, jedynie dane częściowe).

4. 1522 Andrzej wójt z R. V. (Ep. 204, 152v-3).

5. 1522 prac. Mikołaj z R. kmieć św. Jana pleb. w Pniewniku przeciw bpowi płoc.: R. V. należy do dóbr Pniewnik, z których jest wymierzona, ma 31 wł., a całe dobra Pniewnik z pierwszego nadania książąt powinny mieć 61 wł., w tym w Pniewniku jest 20 wł., w Zakrzewie 10 wł., w R. W. 31 wł.; R. W. siedzi na wolniznie [=jest osadzona] od 11 lat, a pl. w Pniewniku pobierał dot. dzies. z całych dóbr Pniewnik. Pozostali trzej świadkowie potw. w/w informacje (Ep. 204, 152v-153).

Uw. Nazwa osady pochodzi od imienia Radosz/Radosza, dobrze znanego w Polsce średniowiecznej od XII w. (SSNO IV, 423). Przed XVI w. nazwa ta mogła określać już obiekt topograficzny, las w części włości Pniewnik i może być śladem nazewniczym wcześniejszej fali osadniczej.

RAKOWIEC (1530 Rakowiecz, 1563 Rakowiec) 5 km na WSW od Dobrego, nad rz. Rządzą (AHPMaz).

1. 1530 diec. płoc., par. Dobre (Vis. 272, 562-64v); 1563 distr. Liw., par. Dobre (ŻD 420).

2. 1565 wieś król. Rządza graniczy z panami Ossowińskimi [z późniejszej Osięczyzny], i z panami Zabrzinieczki[mi]! [tj. Dobrzynieckimi z R.] (LMaz 2, 197; AHPMaz).

3. Włas. szlach. 1553 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. w podziale z synami zatrzymuje miasto Dobre [Stare], R., połowę Rudna i Rudzienka (Bon. IV,

342 wg CzersZG 16, f. 259); 1563: 4 wł. os. (ŻD 420); XIX w. 427 mr. włościńskich [ponad 14 wł.] w składzie dóbr Dobre (SG 9, 515).

5. 1530 Andrzej Krzycki bp płoc. przyłącza R. do par. Dobre (Vis. 272, 562-64v).

Uw. Wieś powstała na prawym brzegu rz. Rządzy w zachodniej części włości Ossowno, w pobliżu gościńca Dobre – Stanisławów, przy granicy ziemi liwskiej (AHPMaz, mapa). Nazwa Rakowiec była w XV w. na Mazowszu nazwą terenową, zwłaszcza lasów (Maz. nazwy ter. 146), zatem i tu mogła być nazwą lasu – obiektu topograficznego i stała się nazwą lokowanej tu wsi.

ROGUSZYNO (1457 Roguszyno, 1474 Roguschino?, 1476 Roguschyno, 1563 Rogussino) 8–11 km na W od zamku w Liwie (AHPMaz). [hasło ogólne]

1. 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka i par. Pniewnik (ŻD 418, 419); 2 poł. XVI w. par. Pniewnik, diec. płocka oraz par. Czerwonka, diec. poz. (AHPMaz).

2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. z Rogulskimi [Roguskimi z Roguszyna Nowego] (LMaz 2, 182); Korytnica graniczy m. in. z Rogoskimi [Roguskimi z Roguszyna Starego i Decie-Kątów] (LMaz 2, 186-7).

3. Włas. szlach. 1425 Piotr, Wawrzyniec, Dzierśław oraz Polubion z Roguszyna [zakr.] kupują Kąty (10 wł.) od Mikołaja i Jana z Kątów za 44 kopy gr. posp. i przeprowadzają podział nabytku (PP V, nr 52); 1460 Maciej Roguski h. Awdaniec [z R.; liw.?] (MZH nr 175; w Grójcu w z. czer.); 1474 ks. Konrad III daje szl. Sasinowi z R., 2 wł. lasu Połazie obok 20 wł. kupionych przez jego braci przy granicach wsi Czaple (MK 5, 178; dot. Kątów Połazia); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra, Jakuba, Mikołaja ss. zm. Dzierśława, Jakusza Starego, Mikołaja, Jakuba, Stanisława, Bernarda ss. Piotra, Andrzeja [s.] Mikołaja, Piotra Kackiego, Jana i Bartłomieja braci tegoż Kackiego, Darbieta [?], Polubiona, Świętosława, Sasina z R. i ich działy z mieszkańcami w dziedzictwie R. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1537 Jakub Roguski sługa Jana Dobrzyńskiego spławia 18 łasztów żyta (RegThel. s. 2); 1563: Roguszyno Wypychy i Kąty: 12 i 5/8 wł. szl. bezkm.; Roguszyno Stare 2 ½ wł. szl. bezkm. (w par. Czerwonka, ŻD s. 418); Roguszyno Stare 12 ½ wł. szl. bezkm., Roguszyno Nowe 21 wł. szl. bezkm., [Roguszyno] Kąty 4 wł. szl. bezkm. (w par. Pniewnik, ŻD

s. 419); 1571 ur. Feliks Roguski podwojewodzi i sędzia grodzki liw. (Semkowicz, Wywody nr 355); 1593 Samuel Roguski s. Stanisława Roguskiego h. Habdank; matka ojca Katarzyna Noiszewska (AKH III, s. 451); XVI-XVIII w. Roguski h. Ostoja (Uruski XV, 223-224; Sęczys, 583); XIX w. R. Dzierżki 11 domów., 223 mr. [ok. 7 ½ wł.], R. Wypychy 17 domów (w par. Czerwonka); R. Decie [=Kąty] 286 mr., R. Stary 15 domów, 740 mr., R. Leśniki 53 domy, okolica szlach. w par. Pniewnik (SG 9, 685).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś R. (Ep. 33, 109-110); 1466 Jan pl. w Pniewniku skarży szlachciców Jakuba, innego Jakuba i Piotra z R. o dzies. polne zgodnie z ugodą zawartą przezeń z Żelawskim pl. w Liwie (Ep. 9, 206).

Uw. Nazwa pochodzi od imienia Rogusz/Rogusza (SSNO IV, 476; Bijak, Nazwy 174), została tu przeniesiona z z. zakroczymskiej, gdzie rycerstwo owo wyprzedalo swe działy możnemu Janowi z Kuchar, chorążemu ciech. h. Bolesta.

ROGUSZYNO DECIE KĄTY (1563 Kąty, 1567 Roguszino Kąty, 1578 Roguszyno Decie Kąty, 1783–1784 Roguszyno Dycie) 4 km na E od Pniewnika (AHPMaz), obecnie Decie. Pocz. Kąty (Zob.)

1. 1563 distr. liw., par. Pniewnik (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1563 K. 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783–1784 R. D. włas. Dmochowskich, Roguskich i Strupiechowskich (RegDiec. 634); XIX w. Roguszyn Decie 13 domów, 286 mr. [ok. 9 ½ wł.] (SG 9, 685).

ROGUSZYNO LEŚNIKI (1578 Roguszino Lesniki; 1783–1784 Roguszyno Lesniki) 2 km na N od Pniewnika (AHPMaz), obecnie Leśniki.

1. 2 poł. XVI w. par. Pniewnik (AHPMaz mapa i indeks); 1783–1784 par. Pniewnik (RegDiec. 634).

2. 1526 las zwany Moszczona inaczej Gołębnica, opis granic zob. p. 3; 1822–1839 oznaczona granica R. L. z Rabianami i Wolą Korytnicką (Mapa Kwat.).

3. Włas. książ., od 1526 szlach. 1526 Anna księżniczka maz. daje Jakubowi Roguskiemu 7 wł. lasu zw. Moszczona inaczej Gołębnica między granicami Świętochowa i Pniewnika z jednej oraz Rabian i Woli Koryckiej z dru-

giej strony, obok 20 wł. szl. z R. [Starego?] (MK 41, 127); 1563 brak nazwy R. Leśniki (ŻD 417); 1578: 24 ½ wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1783–1784 R. L. włas. drobnej szl., 11 nazwisk właścicieli (RegDiec. 634); XIX w. R. Leśniki 53 domów (Tab. 1827r. II, s. 140).

Uw. Osada przedstawiona na mapie Mazowska 2 poł. XVI w., jej położenie dobrze odpowiada danym z 1526 r. Las książ. Moszczona inaczej Gołębnica przed 1526 był związany prawdop. z sąsiednią Wolą Korycką (pocz. Mościska), włas. książ. (AHPMaz).

ROGUSZYNO NOWE (1540 Roguszyno, 1563 Rogusino Nova, 1673 Roguszyno Dzierżki) 4 km na E od Pniewnika (AHPMaz), w 1937 r. Roguszyn Dzierżki, obecnie?.

1. 1540 distr. Liw. (RP); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419); a. 1827 par. Czerwonka (Tab. II, 140).

3. Włas. szlach. 1540 R. (kart. AHPMaz); 1563: 21 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 419, egz. uzup.); 1673 Roguszyno Dzierżki (kart. AHPMaz); a. 1827 Roguszyn Dzierżki 9 domów, par. Czerwonka (Tab. II, 140); XIX w. Roguszyn Dzierżki 11 domów, 223 mr. [ok. 7 ½ wł.] (SG 9, 685).

Uw. Identyfikacja Roguszyna Nowego z później poświadczonym Roguszynem Dzierżkami jest przybliżona (AHPMaz), Roguszyno Nowe miało znacznie większą liczbę włók i obejmowało obszar dużo większy.

ROGUSZYNO STARE (1535 Rogusino Stare, 1540, 1541 Rogussyno Stare, 1563 Rogusino Antiqua), 4 km na E od Pniewnika, obecnie Roguszyn.

1. 1535 distr. Liw. (RP); 1563 większość osady w par. Pniewnik (ŻD 419), mniejsza część w par. Czerwonka (ŻD 418).

3. Włas. szlach. 1535 R. S. (kart. AHPMaz); 1540, 1541: 25 wł. i 12 mr. (kart. AHPMaz); 1563: 12 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 419; w par. Pniewnik); 2 ½ wł. szl. bezkm. (w par. Czerwonka); XIX w. Roguszyn Stary, 15 domów, 740 mr. [24 i 2/3 wł.] (SG 9, 685).

ROGUSZYNO WYPYCHY (1518 Roguszyno, 1563 Roguszyno Wypychy et Kąty) 8 km na WNW od zamku w Liwie (AHPMaz), dziś Wypychy.

1. 1541 distr. liw. (RP); 1518 par. Czerwonka (PT 1, 332v); 1563 par. Czer-

wonka (ŻD 418). Zaliczone do diec. poznańskiej (AHPMaz), objęte wystę-
pem linii zrekonstruowanej granicy diecezji.

3, 5. Włas. szlach. 1518 szl. Grzegorz z R. zeznaje, że otrzymał sakramenty
w kościele par. w Czerwonce (PT 1, 332v); 1541 Roguszyno [Wypychy?] 14
wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1563: 12 5/8 wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783-
-1784 Roguszyn i Roguszyn Wypychy w par. Czerwonka, włas. drobnej szl.
(RegDiec. 763); XIX w. Wypychy 387 mr. [niespełna 13 wł.] (SG 14, 102).

Uw. Nazwa Wypychy wywodzi się od przezwiska Wypych, znanego
w XIV-XV w. na Mazowszu (SSNO VI, 228). Mogła określać ludzi miesz-
kających daleko od środka wsi, tj. poza centrum osady. Z przezwiska po-
tocznego mieszkańca lub grupy ludzi mogła stać się nazwą odrębnej osady
(Bijak, Nazwy 236).

ROSOSZ (1529 Roschosch, 1563 Rossos, 1770 Rososz) 4 km na SE od Olek-
sina (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas szlach. 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic
z Mniejszego Bliznego [Wyczółki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołaj-
jowi Wolskiemu kaszt. soch. prawo bliższości, które mają po swych zm.
braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława]
z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni, w z. warsz.,
Żeliszewa, Ozorowa, Kłodzi, Czerniejewa, Trzemuszki, R. i Łączki (MK 41,
192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz); 1563: 4 wł. os., 1 garncarz (ŻD 416); 1770
Rososz (Mapa Polonia Perthéasa); 1783-1784 R. włas. Grzybowskiego pod-
kom. liw. (RegDiec. 762); XIX w. wieś włościańska, 578-596 mr. [ok. 20 wł.]
(SG 9, 776; 14, 771).

Uw. Nazwa Rososz wywodzi się od rosocha, nazwy pnia drzewa rozga-
łęzionego na dwa lub więcej odnóg (Bijak, Nazwy 175). Mogła być pocz.
nazwą obiektu topograficznego we włości leśnej Żeliszew.

ROWISKA (1448 Rovyssko, 1476 Nrowyska, 1476! [1480] Rowysska, 1492
Rovisky, 1498 Rowiska) 6 km na NW od Korytnicy; osada drobnej szlachty
na pograniczu z dawną Puszczą Korycką (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1513 R. par. Korytnica (PT 1, 179); 1563
par. Korytnica (ŻD 419).

3. Włas. szlach. 1448 Paweł Komor z R. kupuje 2 ½ wł. w Olszewnicy, wraz z siedliskiem już wystawionym przez siebie, od ss. zm. Świętosława z Olszewnicy za 11 kóp gr posp. (MK 4, 88v-89); 1476 Wojciech z s. Piotrem z N. (Ep. 13, 76); 1477 szl. Bieta z N. skarży szl. Wojciecha z Olszewki o zapłatę za służbę u niego (Ep. 13, 113v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Stanisława syna Macieja, Stanisława syna Michała z br. Andrzejem, Wojciecha z synem Piotrem, Zygmunta i Mikołaja z R. oraz ich działy w R. od prac przy zamkach i foralicjach książ. (KL nr 236); 1483 Zygmunt z R. odstępuje Wojciechowi Żelazowskiemu z Turny swą część w R. za 2 wł. w Równem [kam.] (MK 5, 210); 1487 Wojciech Żelazowski z Szostkowa Rzepiska zastawia 1 wł. w R., którą ma od Zygmunta z R., Andrzejowi z R. pod przypadkiem (MK 18, 71); 1492 Piotr z R. h. Pobożany (MZH nr 713); 1494 przypadek 1 wł. w R. zastawionej w 1487 potw. (MK 18, 71v); 1498 Piotr z R. sprzedaje 1 wł. w dobrach Kownaty, posiadaną od Aleksandra z Kownat swego brata stryjecznego, Janowi z R. za 24 kopy w półgr (MK 9, 218v); 1508 Andrzej z R., w wieku 60 lat, ma w dobrach do 200 kóp gr (PT 1, 19); 1513 szl. Paweł z R. z par. Korytnica (PT 1, 179); 1518 szl. Piotr z R. w wieku ok. 70 lat, służył niegdyś u swego stryja zm. Jana Świerczewskiego, pl. w Korytnicy (PT 1, 336); 1519 szl. Piotr z R., w wieku ok. 60 lat (Ep. 204, 35v-37v); 1543 Maciej s. Jakuba z R. diec. płoc., student uniwersytetu krak. (MUK II); 1563: 5 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783-1784 R. włas. drobnej szl., 13 nazwisk (RegDiec. 484); XIX w. 757 mr. włościan [ponad 25 wł.] (SG 9, s. 817).

Uw. Nazwa Rowiska może wywodzić się od rowów, tj. przekopów, odprowadzających wodę z tego obszaru, jest nazwą terenową (Bijak, Nazwy 175-6).

RUDA (1547 Ruda) osada zaginiona w par. Oleksin, nie odnotowana w AHPMaz. Inna niż Ruda Jagiełka, młyn w tej parafii, wym. odrębnie w składzie osad parafii.

1. 1547 par. Oleksin (KnapNot 445).

2. 1547 gościniec [via publica] idzie z Boimia [przez Oleksin wzdłuż fragmentu rz. Kostrzyń] do R. [prawdop. w kierunku Łukowa] (KnapNot 444).

3. Włas. szlach. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś

Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym R. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7).

RUDA (a. 1522?, 1565 Ruda), kuźnica na rz. Liwiec przy wsi Królowa Wola, lokalizowana w dzisiejszej wsi Starowola, 7 km na E od Jadowa (AHPMaz).

1. 1558 starostwo liw. (MS 5 nr 8417); distr. liw.? [par. Jadowo]

3. Włas. król. 1549 kuźnica w dobrach Jadowo inaczej Myszadła, na rz. Liw [Liwiec] (AGAD, perg. 798); 1558 król daje dożywocie Małgorzacie wd. po zm. Adamie rudniku i dzieciom tegoż Janowi, Annie, Katarzynie, Dorocie i Zofii na kuźnicy przynależnej do starostwa liw., zastrzegając możliwość wykupu (MS 5 nr 8417); 1565 rudnik ma pr. od ks. Anny maz. [zm. 1522]; są 2 nakowalnie, wielka i mała. Płaci po 4 pługi żelaza na każdy tydzień, tj. 208 pługów rocznie, a ponadto 1 wóz żelaza rocznie (LMaz 2, 164).

RUDA JAGIEŁKA (1547 Podrudzie cum molendino Ruda Jagielka) osada zaginiona, mogła leżeć obok Choszczu nad jednym z cieków w dorzeczu rz. Kostrzyń (AHPMaz).

1. [distr. liw.] 2 poł. XVI w. par. Oleksin (AHPMaz, s. 155 Choszcz, identyfikowane z R. J.)

3, 5. Włas. szlach. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe osady, w tym Choszczno, Podrudzie z młynem R. J. (KnapNot 444-445; Now II, 546-547).

RUDNO STARE (1504 Rudno, 2 poł. XVI w. Rudno Stare, 1783–1784 Rudno deserta [opustoszałe]) 3 km na SE od Dobrego, obecnie Rudno (AHPMaz).

1. 1504 diec. pozn., par. Wiśniew (AC I, nr 964; AHPMaz); 1563 distr. Liw., par. Dobrzyniecka [Dobre] (ŻD 420); 1783–1784 par. Dobre, diec. płocka (RegDiec. 631-2).

3. Włas. szlach. 1506 szl. Piotr Ossowieński z R. pozwany przed sejm księstwa maz. przez dzieci zm. Macieja Gumowskiego, dziedziców z Równego [kam.] (Tarcz 5, 42v); 1508 Piotr Ossowieński z R. ma proces ze swoim bratem Dobrogostem z Piotrkowa [warsz.] [i Ossowna, liw.] (Tarcz 5, 336v; SHGWarsz 209); 1553 Jan Dobrzyniecki podstoli zakr. w podziale

z synami zatrzymuje miasto Dobre [Stare], Rakowiec, połowę R. i Rudzienka (Bon. IV, 342 wg CzersZG 16, f. 259); 1563 Runno [Rudno] i Rudzienko, włas. Andrzeja Ossowińskiego: 6 ½ wł. os., młyn (ŻD 420; egz. uzup.); 1563: R., cz. Stanisława Dobrzynieckiego, 8 wł. os. (ŻD 420); 2 poł. XVI w. R. S. (kart. AHPMaz); 1783–1784 Rudno deserta [opustoszałe] i Rudzienek dwór oraz miasteczko Dobre w składzie większej własności szl. (RegDiec. 631-632).

5. 1504 Jan z Lubrańca bp pozń. daje kapitule pozń. dzies. z wsi założonych na surowym korzeniu w par. Wiśniewo, m. i. z R., Rudzieńskiej Woli i Okuniowej Woli (AC I, nr 964).

Uw. Nazwa pochodzi prawdop. od rudy darniowej, osadu pochodzenia biochemicznego powstającego w bagnach, jeziorach i torfowiskach.

RUDZIENKO (1504 Rudzyenska Volya, 1553 i 1563 Rudzienko, 1783–1784 Rudzienek) 3 km na S od Dobrego.

1. 1504 diec. pozń., par. Wiśniewo (AC I, nr 694; AHPMaz.); 1563 distr. liw. (ŻD 420); 1783–1784 par. Dobre, diec. płocka (Reg. Diec. 631-632).

3. Włas. szlach. 1553 Jan Dobrzyniecki w podziale z synami zatrzymuje połowę Rudna [Starego] i R. (Bon. IV, 342 wg CzersZG 16, f. 259); 1563 Runno [Rudno] i Rudzienko, włas. Andrzeja Ossowińskiego: 6 ½ wł. os., młyn (ŻD 420; egz. uzup.); 1783–1784 R. dwór włas. Szydłowskiego kaszt. żarnowskiego (RegDiec. 632); XIX w. Rudzienko 584 mr. włościan [19 ½ wł.] (SG 9, 950).

5. 1504 Jan z Lubrańca bp pozń. daje kapitule pozń. dzies. z wsi zał. na surowym korzeniu: z Rudna, R. V. i Okuniewej Woli [?] (AC I, nr 694).

RUSZNA (1540, 1541 Ruszna; 1578 Rusne, 1667 Rusno), osada zaginiona, wg AHPMaz osada niezlokalizowana w par. Kałuszyn. Nazwa zachowała się jako nazwa polna na N od Kałuszyna (inf. doktorów Krawczaka i Nowika).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szl. 1540, 1541 R. (kart. AHPMaz); 1563: 6 wł. os. (ŻD 417); 1578, 1667 R. (kart. AHPMaz); 1667 wieś Rusno w par. Kałuszyn (KnapNot 185).

Uw. Nazwę tę Urszula Bijak rekonstruuje jako Rusna i wyprowadza od przymiotnika rusy – rudawożółty (Bijak, Nazwy 178-9).

RYCZOLEK (1518 Vyczyorek [!], 1540 Rycziorek, 1563 Ryczolek) 3 km na WSW od Kałuszyna, dziś Ryczółek (AHPMaz).

1. 1518 distr. liw. (AGAD perg. 1550); 1563 par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1518 zapis 5 grzywien rocznie na ołtarz w kośc. par. Nowej Warszawy z fundacji Macieja Stepko rybaka warsz. i księdza Macieja z Tarczyna, w tym 2 grzywien na dobrach Kałuszyn, Wola i V. Stanisława Kałuskiego z braćmi (AGAD, perg. 1550); 1540 R. (kart. AHPMaz); 1563: 6 wł. os. (ŻD 417); XIX w. folw. 50 mr. (SG 9, 79 [dane niepełne]).

Uw. Nazwa może pochodzić od imienia Ryciorek, poświadczonego w ziemi nurskiej (Kamieńczyk Ryciorki, AHPMaz s. 176, 214; Kaminczik Rycziorki, ŻD 396) i widocznego w pierwszych dwu zapisach tej nazwy. Nie odnotowano tego imienia w SSNO. Inaczej Bijak, Nazwy 179 (od Ryczywołek).

RYCZYCA (1547, 1563 Ryczyca, 2 poł. XVI w. Rycica) 8 km na ESE od Kałuszyna (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw. (ŻD 416); 1547 par. Oleksin (KnapNot 443-445; Now II, 546-7).

3. Włas. szlach. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym R. (KnapNot 444-445; Now II, 546-7); 1563: 3 ¼ wł. os. (ŻD 416); 2 poł. XVI w. R. (kart. AHPMaz); XIX w. 123 mr. włośc. [ponad 4 wł.], folw. 495 mr. [16 ½ wł.], w tym 294 mr. lasu (SG 10, 80).

Uw. Pocz. obszar lasu w dobrach Boimie, w nim lokacja wsi, która objęła 20 włók.

Nazwa może wywodzić się od pierwotnej nazwy Rycica, od imiesłowu słowa ryc (Bijak, Nazwy, s. 179). Idzie przeto o obszar lasu zryty przez dziki, przydatny dla nich do żerowania.

S

SIANA (1220 Zanaa, Zanna; 1439 Syana, 1547 Siana, 1563 Sziana) 13 km na E od Kałuszyna, obecnie Sionna (AHPMaz).

1. 1439 distr. warsz. prope Lyw (MK 3, 155); [a. 1547 par. Niwiska?], od 1547 par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 par. Niwiska (ŻD 415); 2 poł. XVI w. par. Oleksin (AHPMaz).

2. 1503 granica dóbr Chojeczno Mingosy i Widliska idzie od gran. S. do gran. dóbr Żeliszew; łąki w Chojecznie za dębem, do łąk sieniańskich [w S.] (MK 32, 52v).

3. Włas. duch. 1220, potem książ., potem szlach. 1220 Wojciech prep. kl. norbertanek w Strzelnie [na Kujawach] odstępuje ks. Konradowi I Maz. dobra Dębe [z. czer., garw.], Boimie (zob.), Z. z inną nową wsią „Gemelino” [Jemiarno, garw., Stoczek], Siennica [z. czer.] w zamian za inne dobra książ. (KK nr 205, 206; identyfikacja K. Pacuskiego w kartotece SHGM; prawdop. dobra te przed 1220 były włas. możnego maz. i trafiły do klasztoru jako posag jego córki przyjętej do konwentu); 1439 Fiebron z Rozniszewa [war.; h. Ciołek] darowuje całe swe dziedzictwo S. Tomaszowi Ciołkowi z Zalesia [z. czer.] (MK 3, 155); 1443 Tomasz Ciołek z Zalesia sprzedaje całe dziedzictwo S., otrzymane od swego brata Fiebrona, Siemionowi z Broszkowa za 20 kóp gr w półgr (MK 3, 286v); 1563: 4 ½ wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 włas. Dłużewskiego star. brzezińskiego (RegDiec. 768); XIX w. wieś i folw. łącznie 855 mr. [28½ wł.] (SG 10, 624).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozń. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębów oraz inne osady, w tym S. (KnapNot 444-445; por. Now II, 546-547).

Uw. W XII-XIV w. był to prawdop. ośrodek większej włości leśnej przynoszącej m. in. dochody bartne, analogiczny do sąsiedniej włości Boimie; być może z tej włości zostały wyłączone przyległe duże dobra Chojeczno. Por. AHPMaz, mapa. Nazwa ma związek z sianem (Bijak, Nazwy 184), a zatem z łąkami zapewniającymi znaczne zasoby paszy, cenne dla hodowli.

SIEDLIKA (1464 Syedlyska, Szedlyska) osada zaginiona w dawnej ziemi liwskiej lub na jej pograniczu.

1. [distr. liw.?]; [par. Pniewnik?]

3. Włas. szlach. [ok. 1457] dziedzictwo S. włas. Macieja [z Rożana, Tarnowa], kanclerza książ., potem pana Bartłomieja [z?] (zob. p. 5); 1464 Bartłomiej z S. poręczyciel Ninoty z Rybna [kam.] dla Jana z Obrębu [kam./Niegowo] (TymProc s. 258, przyp. 182 wg Liwska 1, 57).

5. 1464 Jan pl. w Pniewniku w procesie przeciw Jakubowi pl. w Kamieńcu [dziś Kamieńczyk] twierdzi, że dzies. z S. włas. Macieja kanclerza należała do kośc. w Pniewniku od czasu erekcji par. [1457]; przed 1464 kupił ją Bartłomiej [z ?]. W ramach ugody obu plebanów pl. w Kamieńcu zatrzymuje kołędę i denar św. Piotra, a dzies. z S. będzie naprzemienna, co drugi rok dla jednego kościoła. Bartłomiej i jego kmiecie mają pr. wyboru kościoła, do którego będą uczęszczać (Ep 9, 131v).

Uw. Maciej kanclerz był także właśc. większej części włości Pniewnik i fundatorem kośc. w Pniewniku, zatem jako właśc. S. związał tę osadę z kośc. w Pniewniku. Także zapis o Bartłomieju z S. został wprowadzony do księgi ziemi liwskiej, co przemawia za przynależnością osady do tej ziemi. Jest prawdop., że osada powstała na obszarze włości Pniewnik, na który wcześniej rozciągała się władza pl. w Kamieńcu, par. książ. fundowanej wcześniej od Pniewnika. Stąd kośc. w Kamieńcu zatrzymał w ugodzie pr. do kołędzy i denara św. Piotra. Nazwa Siedliska nie jest później znana na tym obszarze, zapewne osada zmieniła miano. Nazwa ta była na Mazowszu XV-XVI w. określeniem terenowym, oznaczającym gospodarstwa z zabudowaniami, także parcele przeznaczone pod budowę budynku mieszkalnego (dworu lub domu/chaty). Zob. Maz. nazwy ter. 156-157. W osadzie tej byli już kmiecie zobowiązani do oddawania dzies., a zatem lokacja wsi z pr. do czasowej wolnizny od świadczeń na wykarczowanie gruntów rolnych już została zrealizowana.

SIENNA ŁĄKA (1540 Sienna Łąka, 1563 Szienna Łąka, 1790 Sinołęka) 5 km na S od Grębkowa, dziś Sinołęka (AHPMaz).

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Grębkowo (ŻD 418).

2. 1822-1839 oznaczona granica Trzebuczy i Sinołęki z Leśnogórą, Stawiskami, Jabłonną i Trzcianką (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1540 (kart. AHPMaz); 1563: 9 ½ wł. os. (ŻD 418); 1783-1784 włas. Zaborowskiego sędzica czer. (RegDiec. 763); 1790 S. 20 dymów (TarDym, par. Kałuszyn); XIX w.: wieś 317 mr. [ok. 10 ½ wł. os.], folw. 1044 mr. [ok. 35 wł.], młyn wodny (SG X, 622).

5. 1598 dzies. do kośc. par. w Grębkowie (Vis.).

Uw. Nazwa wskazuje na cenne obszary łąk, przydatne dla hodowli. Pocz. był to obiekt topograficzny, składnik większej włości, niewykluczone, że możnowładczej.

SKARZYN (1417 Scarzino, Skarzino, 1520 Skarzini, 1565 z[e] Skarzynem, 1783 Skarszyn) 4 km na SSE od Pniewnika, obecnie Skarżyn (AHPMaz).

1. 1436 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 187); 1457 diec. płoc., par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418); 2 poł. XVI w. diec. pozn., par. Czerwonka (AHPMaz).

2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. ze S. (LMaz 2, 182).

3. Włas. szlach. 1417 Pomścibor z Chamska podkom. ciech. [rządca liw.] sprzedaje 5 wł. w Koszewnicy, które ma od Pawła z S., Mikołajowi, Pawłowi, Marcinowi z S. za 18 kóp gr pras. (MK 3, 113 v; PP V, nr 288); 1436 Mikołaj z S. zeznaje, że jego brat Marcin ma trzecią cz. dziedzictwa S.; Mikołaj sprzedaje swą cz. także Bernardowi ze Świdra [czer.] za 14 kóp gr posp. (MK 3, 187); 1451 szl. Marcin Skarzyński (MK 4, 128); 1463 Jakub z S. (TymWoln s. 61); 1466 Jakub s. Tomasza z Zaliwia sprzedaje połowę swej części w Zaliwiu Maciejowi s. Mikołaja z S. za 30 kóp w półgr (MK 5, 94); 1472 Katarzyna ż. Mikołaja Skarzyńskiego [z S.], c. zm. Jana [Szorca] z Obrębu [nowom.] podsędka zakr. kwituje swego brata Borka z Obrębu podskarbiego książ. i wojskiego czer., z zadośćuczynienia za dobra (MK 5, 163v; w Liwie); 1475 ks. Konrad III sprzedaje Maciejowi i Mikołajowi br. z S. oraz Stanisławowi, Mikołajowi, Janowi ich bratankom z S. 18 mr. koło granic dóbr książ. Czerwonka: 10 mr. w dziedzictwie Koszewnica i 8 mr. koło granicy dąbrowy Wyrzyków i Łysagóra w dziedzictwie Nosiszewo, obejmując je pr. posiadanymi przez odbiorców na Koszewnicę i Nosiszewo (MK 5, 179v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja i Macieja braci oraz pozostałych dziedziców w dziedzictwie S. z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1483 ks. Konrad III sprzedaje Maciejowi Skarzyńskiemu [z S.] z bratankami Stanisławem, Janem i Mikołajem ss. zm. Jakuba dziedzicom z Koszewnicy, po przemierzeniu, nadwyżkę 2 ½ wł. w dobrach Koszewnica za 30 kóp w półgr (MK 5, 210); 1516 Mikołaj Zembocki [z Zeńboka, ciech.] kupił od szl. Michała z S. 4 łaszty smoły, 30 pługów żelaza, 15 kłód sosnowych, 2 ½ prętów drewna, wpłacił 10 kóp gr i przyrzekł dopłatę 6 kóp gr po powrocie z Gdańska; tenże Michał ma siostrzeńca Jana z Noiszewa, w wieku 26 lat (PT 1, 277); 1519 Maciej s. Michała z S. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1563 S. Wyrzyki: 2 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783 S. (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1783-1784 S. włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. Skarżyn folw. 832 mr. [niespełna 28 wł.] (SG 10, 657).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś S. (Ep. 33, 109-110); 1520 proces o dzies. z S. plebanów w Liwie i Pniewniku (Ep. 204, 44-45); 1603 dzies. z S. dla rektora szkoły w Liwie (Łukaszewicz, Opis s. 204).

Uw. Nazwa pochodzi prawdop. od starego przezwiska Skarga, znanego w średniowieczu (SSNO V, 88; Bijak, Nazwy 184) być może jest nazwą przeniesioną z innych terenów dawnego Mazowsza.

SKÓRCZ (1540, 1563 Skorcz, 1770 Skurcz, 1783–1784 Skorzec, XIX w. Skurzec) 12 km na S od Niwisk, dziś Skórzec.

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1540 S. 3 wł.os. (kart. AHPMaz); 1563 Kobyli Ług i S. 6 wł. os. (ŻD 416); 1770 Skurcz (Mapa Polonia Perthéesa); 1783–1784 S. włas. szlachta i księża marianie (RegDiec. 767); XIX w. wieś Skurzec 30 domów, 675 mr. [22 ½ wł.] (SG 10, 741).

Uw. Nazwa może wywodzić się od określenia szpaka „skorzec”, od przezwiska Skory lub od imienia Skorek, jest to nazwa wieloznaczna (Bijak, Nazwy 185).

SKRODA (1547 Skroda, 1563 Szkroda, 1783–1784 Skruda) 7 km na SE od Kałuszyna, dziś Skruda, wieś założona w dawnej włości leśnej Boimie (AHPMaz).

1. 1547 par. Oleksin (KnapNot. 445); 1563 distr. liw., par. Oleksin (ŻD 416).

3. Włas. szlach. Prawdop. pocz. obiekt terenowy, las w dobrach Boimie, potem wieś lokowana obok Oleksina i in. wsi. 1547 w dok. erekcji par. Oleksin jako osada świeżej lokacji (KnapNot 445); 1563: 4 ½ wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 S. bliższa i S. dalsza, włas. Skarbka (RegDiec. 768); XIX w. wieś 179 mr. [ok. 6 wł.], folw. 922 mr. [blisko 31 wł.] (SG 10, 719).

SKRZEKI zob. SZCZUROWO

SKUBNIEWO (1417 Skibnewo, 1480 Scubnyewo, 1783–1784 Skubniew) osada zaginiona, zlokalizowana (AHPMaz; lokalizacja wg mapy Heldensfelda, 7 km na E od Grębkowa).

1. 1476! [1480] distr. Liw. (KL nr 236); 1563 par. Grębkowo (ŻD 418).
2. 1522 S. graniczy z Polikowem Daćbogami w pobliżu rz. Kostrzyń (MK 32, 204v).
3. Włas. szlach. 1417 Dorota ż. Andrzeja z S., Jan i Piotr dziedzice z Kątów kwitują Miłosława dz. z Raszyńca [warsz.] z zadośćuczynienia za działo w Raszyńcu (MK 3, 116v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja s. zm. Sęka [?] z S. i jego kmieci od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 2 wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783–1784 S. włas. Rudzińskiego wojewodzica maz. oraz drobnej szl. (RegDiec. 765).
5. 1603 dzies. ze S. w uposażeniu rektora szkoły w Grębkowie (Now II, 547; Łukaszewicz, Opis, s. 212).

Uw. Nazwa osady pochodzi od imienia Skubień; podobne imiona znamy w Polsce średniowiecznej (SSNO V, 103; Bijak, Nazwy 186). Osada została umiejscowiona przy ujściu rz. Suchej do Kostrzynia, mogła być pocz. traktowana jako część dóbr Sucha i nie została odnotowana w dok. erekcji par. Grębków w 1425 r.

SŁUCHOCIN (1422 Sluchoczino, 1480 Sluchoczyno, 1783–1784 Słuchocin), obecnie Słuchocin, 6 km na SE od Grębkowa (AHPMaz).

1. 1476! [14380] distr. liw. (KL nr 236); 1425 par. Grębków (Now II, 547); 1563 par. Grębków (ŻD 418).
2. 1822–1839 oznaczona granica Trzcianki i S. z Sinolęką, Zawadą i Bomiem (Mapa Kwat.).
3. Włas. szlach. 1422 Mikołaj Kurzec z Kołbieli Większej daje fundowane mu przez siebie i in. kośc. par. w Kołbieli [z. czer.] m. in. 1 bartnika we wsi S. z daniną miodu $\frac{1}{2}$ pokowy rocznie (KL nr 159); 1438 Tomasz z S. kupuje brzeg rz. Kostrzyń w Chojecznie naprzeciw S. z przyległym lasem, między borem a brzegiem rz., od Macieja, Ścibora, Piotra, Pawła i Jana, braci z Chojeczna z ich szwagrem Maciejem za 6 kóp gr posp. (MK 3, 218v); 1473 Tomasz z s. Janem, dziedzice z S., posiadali staw rybny przy brzegu rz. Trzebucza, którą pozyskuje prawnie Stanisław Sułkowski z Kałuszyna (MK 5, 173v); 1474 Jan s. Tomasza z S. i Jan s. Pawła z Suchej, br. stryjeczni, sprzedają część w Woli Jasiońskiej inaczej Kurczowej Wsi [grodz./Jasieniec] za 60 kóp w półgr (MK 5, 174v); ci sami sprzedają część w Jasiońcu

z pr. patronatu za 80 kóp w półgr (MK 5, 174v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Jana s. zm. Tomasza z S. i jego dobra S. i Jabłonę z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 5 wł. os. (ŻD 418); 1783–1784 S.włas. Cieszkowskiego kasztelanica liw. (RegDiec765); XIX w.: wieś 674 mr., folwark 465 mr, łącznie 1139 mr.[ok. 38 wł.] (SG 11, 526, w dobrach Sucha).

5. 1425 Andrzej [Gosławski] bp pozn. włącza do erygowanej par. Grębków wieś S. wraz z dzies. od poddanych (Now II, 547).

Uw. Nazwa Słuchocin pochodzi od dawnego imienia Słuchota, znanego w średniowieczu (SSNO V, 120; Bijak, Nazwy 187). Posiadacze dóbr Słuchocin i Sucha w XV w. mieli także dobra w par. Jasieniec w z. czerskiej wraz z prawem patronatu, należeli zatem do rodu Jasińczyków. Słuchocy i Suscy byli h. Jasińczyk.

SOSNOWE (1547 Sosnowo, 1563 Sosnowe) 10 km na SE od Kałuszyna, wieś założona w dawnej włości leśnej Boimie (AHPMaz).

1. 1547 er. par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 distr. liw., par. Oleksin (ŻD 416).

3. Włas. szlach. Prawdop. pocz. obiekt terenowy leśny w dobrach Boimie, potem wieś lokowana w I poł. XVI w. wraz z innymi osadami par. Oleksin. 1563: 3 ¼ wł. os., 1 szewc, 1 kowal (ŻD 416); 1783–1784 włas. Wojewódzkiego (RegDiec. 768); XIX w. wieś S. 151 mr [5 wł.], folw. 961 mr. [32 wł.] (SG 11, 95).

5. 1547 Benedykt Izdbieński bp pozn. na prośbę fundatora Aleksego Bojemskiego eryguje par. w Oleksinie i przyłącza do niej wieś Boimie z par. Grębków oraz nowe wsie, w tym S. (KnapNot 444-445; Now II, 546-547).

Uw. Nazwa wywodzi się od obiektu terenowego, w którego drzewostanie dominowały sosny, tj. bór iglasty (por. Bijak, Nazwy 190; Maz. nazwy ter. 163-164).

STAWISKA (1540 Sthawyczna Wola, 1563 Stawiska) 2 km na SSW od Grębkowa (AHPMaz).

1. 1541 distr. liw. (RP); 1563 par. Grębków (ŻD 418).

2. 1822–1839 oznaczona granica Trzebuczy i Sinołęki z Leśnogorą, S., Jabłonną i Trzcianką (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szl. 1541: 3 1/8 wł. os. (kart. AHPMaz); 1563: 9 wł. os. (ŻD 418); 1783–1784 włas. Cieszkowskiego kaszt. liw., wraz z Jabłoną (RegDiec. 763); 1790 S. 20 dymów (TarDym, par. Kałuszyn); XIX w. dobra S. z Jabłoną 2024 mr.; wieś S. 86 mr [niespełna 3 wł.] (SG 11, 294).

Uw. Pocz. prawdop. nazwa terenowa wskazująca na zbiorniki wodne, stawy, znana na terenie Mazowsza (Maz. nazwy ter. 165; Bijak, Nazwy 194; AHPMaz).

STRASZOWA ŁĄKA (1563 Straszowa Łąka, 1663 Straszowa Łąka, 1783 Strachowa, 1783–1784 Strachówka) 13 km na NW od Pniewnika, obecnie Strachówka. Wieś prawdop. lokowana w obszernej włości leśnej Pniewnik, stała się ośrodkiem dóbr obejmujących północnozachodnią część włości. Por. AHPMaz (przyjęto ident. przybliżoną z powodu braku pełniejszej dokumentacji).

1. 1563 distr. liw., par. Pniewnik (ŻD 419); 1783–1784 par. Sulejów (RegDiec. 487).

3. Włas. szlach. 1563: 9 1/2 wł. os. (ŻD 419); 1673 S. Ł. (kart. AHPMaz); 1783 S. (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1783–1784 włas. ks. Radziwiłła wojewody, wraz z Osęką i Borkami (RegDiec. 487); XIX w. wieś S. 287 mr. [ok. 9 1/2 wł.], folw. S. 543 mr. [ponad 18 wł.], całość dóbr ok. 4105 mr. [ok. 137 wł.] (SG 11, s. 381).

Uw. Nazwa wywodzi się od dawnego imienia Strasz/Strach, oznaczała początkowo obiekt terenowy – łąkę nad rzeczką Pniewnik w tej włości leśnej (por. SSNO V, 218; Bijak, Nazwy 195). Ident. ze Strachówką nie budzi poważniejszych wątpliwości, przemawiają za nią m. in. identyczne dane o areale kmiecym dla XVI i XIX w.

STRUPIECHÓW (1452 Strupychowo, Strupewo!, 1563 Strupiechowo, 1565 Strupiechow, 1783–1784 Strupiechow) 5 km na SSW od zamku w Liwie.

1. 1452 [z.] liw. (MK 4, 8v); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).

2. 1452 zob. p. 3; 1565 trzecie pole folw. liwskiego leży pod S. (LMaz 2, 182); [Liw Stary] graniczy ze S. wsią ziemiańską (LMaz 2, 177); 1822–1839 oznaczona granica Orzechowa Starego, Orzechowa Filipów i S. z miastem Liw (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1452 Szczepan i Szymon dziedzice z S. sprzedają swój brzeg rz. Czerwonka w S. szl. Janowi z Kryb [Kryp] dla przystawienia grobli [nowego] młyna już zbudowanego w Strupiechowie, w którym woda ze stawu wylewa, w zamian za inny brzeg tamże z dopłatą 80 gr. Jan będzie miał drogę wolną z młyna do grobli i dalej do drogi publicznej [gościniec przy Strupiechowie do Liwa] (MK 4, 8v-9); 1466 Szczepan z S. (TymSąd s. 40); ok. 1470 Jakub i Broszek z S. h. Jasiona (MHerald 1932 nr 1 s. 2, poz. 7); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jakuba, Piotra i wd. Katarzynę z S. i ich części z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563: 7 wł. i 4 mr. szl. bezkm. (ŻD 418); 1584 Strupiechowscy h. Jasińczyk w z. liwskiej (Pap. 350); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. 738 mr. włościan [24, 6 wł.] (SG 11, 421).

Uw. Nazwa pochodzi od dawnego imienia Strupiech (Bijak, Nazwy 196), widocznego także w Strupiechowie nad Pilicą w ziemi czerskiej już na pocz. XV w.

SUCHA (1425 Sucha; 1563 Sucha Koski) 7 km na ESE od Grębkowa, osada na lewym brzegu Kostrzynia powyżej ujścia rz. Suchej.

1. 1436 prope Lyw [pow. Liw.] (MK 3, 187, 199); 1425–1563 par. Grębków (Now II, 547; ŻD 418).

2. 1436–1447 młyn w S. na rz. Kostrzyn (zob. p. 3).

3. Włas. szlach. 1436 dziedzice z Chojeczna Widliska sprzedają Pawłowi z S. swą $\frac{1}{2}$ młyna z brzegiem rz. w Widliskach na budowę młyna na rz. Kostrzyn, ale będą posiadać $\frac{1}{2}$ stawu rybnego i dadzą drogę przez dziedzictwo Chojeczno do dziedzictwa Proszewo (MK 3, 187, 199); 1447 Jan z Chojeczna sprzedaje $\frac{1}{2}$ dziedzictwa Chojeczno Widliska Piotrowi z Polikowa za 17 kóp wraz z barcią miodową oznaczoną przez Wawrzyńca bartnika; drugą połowę ma tenże Jan jako wiano swej żony. Piotr ze spadkobiercami ma pr. do bezpłatnego przemiatu w młynie w S., jak Jan (MK 4, 44v-45); 1474 Jan s. Tomasza ze Słuchocina i Jan z S. br. stryjeczni sprzedają część w Woli Jasińskiej inaczej Kurczowej Wsi [grodz./Jasieniec] za 60 kóp w półgr (MK 5, 174v); ci sami sprzedają część w Jasińcu z pr. patronatu za 80 kóp w półgr (MK 5, 174v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Jana z S. z jego kmieciami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1482 Jan z S. rozjemca szl. z Polikowa (MK 32, 172); 1496 Jan z S. asesor sądu z. liw. (MK 9, 215); 1518 Paweł s. zm. Jana z S. darowuje bratu Salomonowi

swą część ojcowską i macierzystą w dobrach S., Wólka [Koski], Chojecznno [Widliska] (MK 32, 92); 1544 Stanisław Suski, syn Salomona z ż. Agnieszka sprzedają działą w dobrach S., Koski i Chojecznno-Widliska Wiernierzowi [Wernerowi] Oborskiemu z Kuflewa za 300 kóp gr (MS IV, nr 21622); 1561–1575 Wojciech Suski z z. liw. spławia zboże przez komorę celną na Wiśle we Włocławku (RegTheł. wg indeksu); 1563: 11 ¼ wł. os., 7 ½ mr. (ŻD 418). XIX w. wieś S. 31 mr [1 wł.], folw. 1173 mr, w tym 351 mr lasu, łącznie ok. 40 wł.; dobra S. z Koskami i Słuchocinem powyżej 100 włók (SG 11, 526).

5. 1425 Andrzej bp pozn. włącza do erygowanej par. Grębków wieś S. wraz z dzies. od poddanych (Now II, 547).

Uw. Pocz. prawdop. nazwa szerszej włości leśnej nad biegiem rz. Sucha; w tej włości ulokowano jej ośrodek nad rz. Kostrzyń, przy miejscowej przeprawie drogowej, powyżej ujścia rz. Sucha (AHPMaz). Nie zauważyła związku nazwy osady z ówczesną nazwą rz. U. Bijak, Nazwy 197. Posiadacze dóbr Słuchocin i Sucha w XV w. mieli także dobra w par. Jasieniec w z. cherskiej wraz z prawem patronatu, należeli zatem do rodu Jasięńczyków. Słuchoccy i Suscy byli h. Jasięńczyk.

SUCHA (1447 fluvius Sucha) rz., lewy dopływ Kostrzynia; dziś Śmierdziucha.

1447 Piotr Moszna z Polikowa sprzedaje swą część ojcowizny w obu Polikowach z młynem na rz. S. (MK 4, 50-50v). 1839 Mapa Kwat.: R. Śmierdziuch.

Uw. W pobliżu ujścia rz. Suchej do Kostrzynia powstała wieś Sucha, która pocz. obejmowała większy obszar włości leśnej w dorzeczu rz. Jej nazwa może wywodzić się od przeprawy przez rz. Suchą na drodze wzdłuż Liwca i Kostrzynia na S, w kierunku Łukowa. Nazwa włości i rzeki wydaje się być identyczna, tak jak we włości Pniewnik (zob.). Nazwa wodna mogła wskazywać na wysychające koryto rz., związane z okresowo niskim poziomem wody.

Lit. Hydronimia Wisły, nr 407.

SUCHODÓŁ (1437, 1447, 1464 Suchodol, 1466 Schuchodol, 1476! [1480] Suchodol, 1783–1784 Suchodoły) 8 km na S od zamku w Liwie, obecnie Suchodół.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1447 par. Grębków (KnapNot 340-341); 1563 par. Grębków (ŻD 418).

2. 1437 cz. [w Krypach] zw. Wojsławsko k. granic Karczewskich [Karczewiec] i S. (MK 3, 210v); 1565 Grodzisk graniczy m. in. z Suchodolskimi [z S.] (LMaz 2, 181); 1822-1839 oznaczona granica S. z Wyczółkami i Krypami (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1447 dzies. folw. pana Pawła z synami z S. (KnapNot 340, zob. p. 5); 1464 [szl.] Paweł z S. ma kmiecia, któremu dał ½ kopy gr pomocnego na zagospodarowanie (TymProc. s. 257 przyp. 177 wg Liwska 1, 57); 1464 Paweł z S. h. Pobóg (MHerald 1932, XI/1, s. 1); 1466 szl. Grzymek dz. z S. (AE II, 144v; zob. p. 5); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Tomasza i Racibora ss. zm. Pawła, Grzymisława, Bogusława, Mściśława z S. z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1488 Szczepan, Jakub i Jan z S. mają proces ze szl. Mikołajem i Prejtorem z Pniewnika o legat 10 kóp gr, który zostawił Szczepanowi i braciom Andrzej pl. w Mińsku ich wuj (Ep. 11, 48v, 63); 1513 Marcin Suchodolski [z S.] kleryk diec. pozn. przyjął święcenia akolity przed 5 laty w miasteczku Krasnystaw (PT 1, 187); 1563: 5 wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1584: Mikołaj Suchodolski [z S.] h. Pobóg, rotmistrz (Pap. 235); 1783-1784 włas. Obrępałskiego oraz drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. 537 mr. [ok. 18 wł.], w tym lasu i zarośli 132 mr. (SG 11, 535).

5. 1447 pl. z Grębkowa zawiera układ z pl. w Liwie.; wsie Polikowo i S. będą należeć do par. Grębków, a dzies. z folwarków szlachty obu wsi będzie pobierana przemiennie przez obu plebanów, co drugi rok (KnapNot 340-341); 1466 bp pozn. zwalnia [czasowo] kmieci szl. Grzymka dz. z S. od oddawania dzies. snopowych (AE II, 144v; we Wrociszewie); 1603 dzies. z S. dla wikariuszy kościoła par. w Grębkowie (Now II, 547).

Uw. Nie odnotowany jeszcze w dok. erekcyjnym par. Grębków w 1425 r., może założony po 1425 albo zaliczany wówczas do par. Liw (zob. rekonstrukcję granic parafii Liw i Grębków na mapie AHPMaz). Nazwa osady była pocz. nazwą terenową, wskazywała na dolinę pozbawioną wody (Bijak, Nazwy 197).

SULKI (1476! [1480] Sulky, 1505 Suliki, 1563 Szulki, 1783-1784 Sulki) 10 km na WS od zamku w Liwie (AHPMaz: Sulki Ostasze).

1. 1505 distr. liw. (MK 18, 237); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).
 2. 1476! [1480] Wola trzecia „aput S.” [w dobrach Ossowno] (KL nr 236); 1505 S. leżą pomiędzy dobrami Cossowskie! [Ossowskie tj. Ossowno Stare] i Wierzbienkie [Wierzbno] (MK 18, 237); 1951 oznaczona część granic wsi S. i dóbr sąsiednich (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).
 3. Włas. szlach. 1505 Dobrogost Ossowieński z Piotrkowic [Piotrkowa, warsz.] syn zm. Mikołaja z ż. Dorotą c. Piotra Drozda z Łomianek sprzedaje wieś S. z wójtostwem Pawłowi synowi Gotarda z Noiszewa za 250 kóp w półgr (MK 18, 237; reg. MS 4/3, supl. 1318; SHGWarsz 209); 1531 akt wypisany z metryki ks. maz. z 26 V 1505 sprzedaży wsi S. potw. na prośbę Pawła s. Gotarda z Noiszewa (MS 4/1, nr 5808); 1563: 8 wł. os. (ŻD 418); 1783–1784 S. włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. S. wieś 692 mr. [23 wł.] (SG 11, 574).
 5. 1603 dzies. z S. dla wikariuszy kośc. w Czerwonce (Now II, 548).
- Uw. Nazwa pochodzi od imienia Sulek, zdrobnienia imienia Sulisław (Bijak, Nazwy 199). Jest prawdop., że osada S. jest identyczna z trzecią Wolą w dobrach Ossowieńskich wzmiank. 1476! [1480]; przemawiają za tym dane o włas. 1505 r., o wielkości wsi z XVI-XIX w., a także granice wsi znane w 1951 r. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

SZCZUROWO (pocz. Kąty; 1457 Szczurowo, 1474 Szczurowo alias Kanthy, 1563 Szczurowo) 3 km na ESE od Pniewnika, dziś Szczurów.

1. 1457 par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).
2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. z Sczurowskimi [ze Sz.] (LMaz 2, 182).
3. Włas. szlach. 1431 Tomasz z Kątów sprzedaje swe dziedzictwo Kąty [liw.] Andrzejowi ze Szczurowa [zakr.] za 50 kóp gr posp. (PPVI, 267); 1438 Andrzej z Sz. [zakr.] sprzedaje Szymonowi z Wilkowic [raw.] 2 wł. w Kątach [liw.] z siedliskiem, w którym Szymon już siedzi (MK 3, 219); 1472 ks. Konrad III daje Zbrośławowi z S. 10 wł. w dobrach Goździec [liw.] (MK 5, 165v tekst wadliwy); 1474 tenże ks. daje Zbrośławowi z S. inaczej z Kątów 10 wł. w Goźdźcu k. Kałuszyna (MK 5, 176v; MS IV, supl. 1047); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia NN z S. wraz z ss. Ściborem, Zbrośławem

i Piotrem i ich dobra S. wraz z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1512 szl. Jan Szczurowski, szl. Mikołaj Szczurowski (PT 1, 172v); 1520 szl. Piotr ze S. lat ok. 100, ma do 200 kóp gr majątku, śwđ. pleb. z Pniewnika (Ep. 204, 44-45); 1563: 7 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 635); XIX w. 334 mr. [ponad 11 wł.] (SG 11, 867).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś S. (Ep. 33, 109-110).

Uw. Nazwa Szczurowo wywodzi się od imienia Szczur, została do ziemi liwskiej przeniesiona z ziemi zakroczymskiej, skąd w XV w. przybywali osadnicy reprezentujący drobne rycerstwo tej ziemi. W 1426 r. wzmiank. Andrzej ze Szczurowa wraz z matką Małgorzatą, wd. po zm. Andrzeju, sprzedał swój dział w Szczurowie [zakr.] Janowi Kucharskiemu chorążemu ciech. za 70 kóp gr pras. i za półwł. w sąsiednim Goworowie (PP V, nr 371).

SZCZUROWO (1535 Szczurowo, 1663 Szczurów, 1673 Szczurowo) osada zaginiona w dawnej par. Kałuszyn, nie zlokalizowana (AHPMaz s. 223). Może późniejsze Skrzeki.

1. 1535 Sz. distr. liw. (RP); 1563 distr. liw., par. Kałuszyn (ŻD 417).

3. Włas. szlach. 1535 Sz. (kart. AHPMaz); 1563: ¾ wł. szl. bezkm. (ŻD 417); także młyn (kart. AHPMaz); 1663, 1673 (dane w kart. AHPMaz); potem nazwa nieznaną. W rej. poboru 1563 r. nazwa Sz. została zapisana po wsi Goździec i przed wsią Kruki, obu osadach drobnej szlachty, zatem mogła leżeć w ich pobliżu (ŻD 417). W XVIII w. jest tu znana osada Skrzeki, także włas. drobnej szlachty, jak Kruki, Zbroszki (RegDiec. 764). W końcu XIX w. folw. Skrzeki miał 370 mr. [ponad 12 wł.], a także młyn (SG 10, 723). Poświadczony młyn oraz przynależność Skrzeków w XVIII w. do drobnej szlachty przemawiają za tą identyfikacją. Skrzeki graniczą ze Zbroszkami i Gojściem (Mapa pow. węgrowskiego z 1951 r.), co także przemawia za identyfikacją.

Uw. Nazwa Szczurowo mogła tu być przyniesiona przez Zbrosława ze Szczurowa, który otrzymał tu w 1474 r. od ks. Konrada III przyw. na 10 wł. w dobrach Goździec i założył osadę Goździec Zbroszki.

SZOSTKOWO RZEPISKO zob. Kruszewo Żelazowskie, liw., Korytnica

SZOSTKOWO RZEPISKO (1428 Szostokowo Rzepisko, Szothkowo Rzepisko, 1487 [Szostkowo Rzepisko]), osada zaginiona w pobliżu Korytnicy, identyczna z późniejszym Żelazowem (zob.).

1. 1428 circa Liw (PP V, 642).

3. Włas. szlach. 1428 Paweł z Sokołowa i Maciej z siostrą Stachną z Sokołowa sprzedają 10 wł. chełmińskich Sz. Rz., nabytych pr. bliższości po zm. Abrahamie z Bogusławic [sach.], Janowi Żelazo z [tychże] Bogusławic za 100 kóp gr. Jednak przyw. Abrahama na tę wł. 10 wł. został całkiem zniszczony przez wodę, a miał go od ss. Piotra z Worowic i wd. po nim Machny; na prośby Jana Żelazo ks. potw. włas. tym zapisem (PP V, 642); 1487 Wojciech Żelazowski z Sz. Rz. zastawia 1 wł. w Rowiskach, którą ma od Zygmunta z Rowisk, Andrzejowi z Rowisk pod przypadkiem (MK 18, 71).

Uw. Nazwa wywodzi się od imienia Szostak/Szostek, znanego w XV w. (SSNO V, s. 319-320). Rzepisko to prawdop. obszar porośnięty łopianem i ostem, charakteryzujący się kolczastymi, czepliwymi łuskami, który został objęty uprawą rolną. Była to zatem nazwa terenowa oświetlająca warunki przyrodnicze w momencie napływu osadników na spustoszony wcześniej obszar okolic Liwa i Korytnicy.

Ś

ŚWIDNICA, rz. (1450 Swidnycza, Swyadnycza!, wsgore [w górę] Swidnycze, 1503 post fluvium Swydnycza; 1937 rz. Świdnica) prawy dopływ Kostrzyna, uchodzi naprzeciw Oleksina.

1450 podział dóbr szl. z Zaliwia, notowane obiekty terenowe i rzeki, w tym S. (MK 9, 185v-186); 1503 opis granic dóbr Chojeczno Mingosy i Widliska: za rz. S. od gran. dóbr Siana - do jesienia [jesionu] za S., - ciosny do Ciosnego lasku, dalej do granic żeliszewskich [włość Żeliszew] (MK 32, 52v); 1937 rz. Ś. (Mapa 1:100 000 WIG).

Lit. Hydronimia Wisły nr 407; AHPMaz, mapa - ciek bez nazwy.

ŚWIĘTOCHOWO (1424 Pnyewnyk, 1476 [1480] Swyathochowo, 1477n. Pniewnik, 1526 Swyatchochowo, 1563 Swietochowo) pocz. północno-wschodnia część obszernej włości leśnej Pniewnik (zob.), później wieś

Świętochowo lub Pniewnik nad górnym biegiem rz. Pniewnik z przynależnościami leśnymi, stopniowo zagospodarowywanymi przez Prusów ze Świętochowa [tarcz.]. Zob. AHPMaz. [hasło ogólne]

1. 1436 distr. Czirn. prope Lyw (MK 3, 187); 1563 par. Pniewnik (ŻD 419).
2. 1424 podział dóbr Pniewnik, II dział [Prusów ze Świętochowa, tarcz.] od strony Jadowa [= północna część dzielonej włości leśnej] granica [z I działem] zaczyna się od [węgła] drugiej granicy dziedzictwa Korytnicy [z późniejszą wsią Pniewnik], idąc niżej przez las Połazie do rz. Pniewnik, do wierzchołka tej rz., do wzniesienia, dalej idąc [fragmentem] Rekowej Drogi i od niej do innego wzniesienia, a dalej duktem [prostą drogą wyciętą w lesie] aż do błota zw. Bagno (MK 3, 42v; opis odpowiada przebiegowi granicy administracyjnej dzielącej później wsie Pniewnik i Świętochów Połazie, Świętochów Stary na mapie WIG 1:100 000 z 1937 r.; granica ta od źródeł rz. Pniewnik i wzgórz sąsiednich biegnie prosto na NW w stronę Jadowa, na W od wsi Świętochów Trawy i Świętochów Nowy, dochodząc do obszernego bagna na NNW i N od Świętochowa Nowego. Bagno to u spływu cieków stanowiło barierę terenową, która ograniczała od północy włas. Prusów ze Świętochowa. Pozostałe odcinki graniczne dzielonej włości nie zostały opisane, zatem były wytyczone klarownie i nie podlegały sporom); 1526: 7 wł. lasu ks. Moszczona inaczej Gołębnica między granicami dóbr Pniewnik [wieś par. Pniewnik] i S. [późniejsze Połazie Świętochowo] z jednej strony oraz Rabiany i Wola Korycka z drugiej strony, obok 20 wł. szl. z Roguszyna [nadanie dot. późniejszej osady Roguszyno-Leśniki] (MK 41, 127); 1951 oznaczona granica gminna powtarza dawny zasięg dóbr Świętochowskich h. Prus, wraz z granicą dawnej król. Koryckiej Puszczy (Mapa pow. węgrowskiego).
3. Włas. szlach. 1424 Jakub, Piotr, Jan i Grozim dziedzice ze Świętochowa [tarcz.] przeprowadzają podział [włości] Pniewnik z Piechną wd. po Wszeborze z Brześca [czer.] z s. Piotrem, otrzymując cz. [włości] od strony Jadowa (MK 3, 42v); 1424 Grozim ze Świętochowa [tarcz.] odstępuje swą część w [dobrach] Pniewnik Jakubowi ze Świętochowa za 20 kóp gr pras. i za inną cz. w Świętochowie [tarcz.] (MK 3, 42v); 1435 Jakusz i Piotr br. ze Świętochowa [i P.] sprzedają swe części dziedzictwa Broszkowo [liw.] Siemionowi z Bliznego [warsz.] za 50 kóp gr posp. (MK 3, 168; w Komornikach [tarcz.]; SHGWarsz s. 7); 1436 ks. Bolesław IV daje Jakuszowi ze Świętochowa [tarcz.] pr. niem. z czynszem książ. po 8 gr szer. [pras.] z wł. os. na jego część P. (MK 3, 187v);

1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Mikołaja, Jakuba i Prejtora, braci ze S. i ich działy z mieszkańcami i kmieciami [w z. liwskiej] od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1477 szl. Mikołaj z Pniewnika (Ep. 13, 90); 1488 szl. Prejtor i Mikołaj z Pniewnika ustanawiają pełnomocnika (Ep. 11, 48); 1508 Jan s. zm. Świętosława z Glinek [cier., Radwanków] zabezpiecza posag swej siostrze Dorocie, ż. Jana Świętochowskiego z Pniewnika (Bon. VI, 72 wg CzersZG 4, f. 17); 1509 Mikołaj i Prejtor bracia z Pniewnika (Ep. 6, 11); 1512 szl. Jan Świętochowski [parafianin] kośc. w Pniewniku; tenże jechał konno przez Szczurowo [gościńcem?] na targ w Liwie (PT 1, 38 i 164v); 1520 szl. Prejtor [z S.] h. Prus śwđ. plebana w Pniewniku ma 90 lub więcej lat, ma dobra wartości do 400 kóp gr (Ep. 204, 44-45); 1563: 18 ½ wł. os. (ŻD 419); 1783-84 Świętochowo Olszyny, Ś. Połazie, Ś. Stare, Ś. Trawy, włas. drobnej szl. (Reg Diec. 635); XIX w. Świętochów Stary 902 mr. [30 wł.], Świętochów Nowy 424 mr. [14 wł.], Ś. Trawy 1303 mr. [ok. 43 ½ wł.], tj. łącznie 87 ½ wł. (SG 11, 697).

4. 1436 czynsz książ. po 8 gr szer. [pras.] z 1 wł. os., zob. p. 3.

Uw. Nazwa Świętochowo została przeniesiona przez Prusów, posiadaczy części włości Pniewnik, ze Świętochowa pod Tarczynem, które było ich dawniejszym gniazdem. W ziemi liwskiej długo, bo aż do pierwszej ćwierci XVI w. używano głównie nazwy Pniewnik, a wyjątkowo zapisano ją w dok. ks. Konrada III z lat 1476! [1480] jako Świętochowo. Nazwy Świętochowo nie zanotowano jeszcze w dok. erekcyjnym par. Pniewnik w 1457 r., powstała zatem po tym roku. Zob. SHGWarsz, s. 280n oraz Bijak, Nazwy 204 (część przekazów U. Bijak odniosła nietrafnie do ziemi liwskiej).

ŚWIĘTOCHOWO STARE (1673 Świętochowo Antiqua [Stare], 1783-84 Świętochowo Stare, a. 1827 Świętochów Stary), obecnie Stary Świętochów, 4 km na W od Pniewnika (AHPMaz).

1. [z. liw., par. Pniewnik]

3. Włas. szlach. 2 poł. XVI w. Ś. [Stare] (AHPMaz); 1673 Ś. A. (kart. AHP-Maz); 1783-1784 S. S. włas. Krasnodębskiego, Łochowskich, Niedźwiedzkich, Noiszewskich, Roguskich i Zielińskich (RegDiec. 635); XIX w. 902 mr. [30 wł.] (SG 11, 697).

Uw. Pocz. osada obejmowana ogólną nazwą Świętochowo, otrzymała nazwę Stare dla odróżnienia od Świętochowa Traw i pozostałych części składowych.

ŚWIĘTOCHOWO TRAWY (1578 Świętochowo Trawy, 1783–1784 Świętochowo Trawy) 7 km na NW od Pniewnika, dziś Trawy (AHPMaz).

1. [z. liw., par. Pniewnik] (AHPMaz).
2. 1822–1839 oznaczona granica Ś. T. i Rabian na N od Kwaśnianki (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).
3. Włas. szlach. 1578: 11 ½ wł. os., ½ wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1783–1784: włas. Krasnodębskiego, Łochowskich, Rabińskich, Świętochowskich (RegDiec. 635); XIX w. Ś. Trawy 1303 mr. [ok. 43 ½ wł.] (SG 11, 697).

Uw. Prawdop. pocz. obiekt terenowy, las w dobrach Świętochowo, od XVI w. zagospodarowywany rolniczo. Określenie Trawy może pochodzić od przezwiska Trawa, znanego już w XV w. (SSNO V, 464), oraz dotyczyć jego potomków. Nie można jednak wykluczyć nazwy terenowej związanej z trawami leśnymi (Bijak, Nazwy 208).

T

TARNOWO (1563 Tarnowo, 1578 Tarnowko) osada zaginiona w par. Pniewnik lub Czerwonka (AHPMaz s. 226).

1. 1563 distr. liw., par. Pniewnik (ŻD 419).
3. Włas. szlach. 1563: 1 wł. os. szlachty mającej kmieci oraz 2 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1578: 1 wł. os. (kart. AHPMaz); 1566 Piotr Żegrowski h. własnego (Trzy liście) opłaca pobór z T. w z. liw. (Wittyg s. 378; może tu idzie o Piotra Żebrowskiego, wywodzącego się z Żebrowskich h. Półkozic w pobliskiej par. Kałuszyn).

Uw. Nazwa osady pochodzi od rzeczownika tarn – cierni, wskazuje na zarośla cierniste, była pocz. nazwą terenową (Bijak, Nazwy 206). Była to mała osada, która zanikła lub zmieniła nazwę.

TRZCIANKA (1563 Trczianka, 1783–1784 Trzcianka) 4 km na SSE od Grębkowa, obecnie Stara i Nowa Trzcianka (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Grębków (ŻD 418).
2. 1822–1839 oznaczona granica T. i Słuchocina z Sinołęką, Zawadą i Boimiem (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1563: 10 wł. os. (ŻD 418); 1783/1784 włas. Cieszkowskiego i kamedułów [warsz.] (RegDiec. 763); XIX w. wieś T. 330 mr. [11 wł.] (SG 11, 294, dobra Stawiska).

Uw. Nazwa Trzcianka była nazwą topograficzną i miejscowości, spotykaną często na Mazowszu. Wywodzi się od starego określenia trzciana – „z trzciny”, oznaczała miejsca wilgotne, porośnięte trzcina, ale także obiekty topograficzne przyległe, jak błoto, bagno, łąka, dolina, a nawet wzgórze. Tu odniesiono ją do obszaru włości leśnej w jej partii wyższej i nazwa terenowa stała się nazwą osady, lokowanej prawdop. w XVI w. Zob. AHPMaz, mapa; Maz. nazwy ter. 178-179; Bijak, Nazwy 208-209.

TRZEBUCZA (1540 Trzebucza) 5 km na SSW od Grębkowa (AHPMaz), osada nad ciekim Trzebucza.

1. 1540 distr. liw. (RP); 1563 par. Grębków (ŻD 418).

2. 1822–1839 oznaczona granica T. i Sinołęki z Leśnogórą, Stawiskami, Jabłonką i Trzcianką (Mapa Kwat.).

3. Włas. szlach. 1540, 1541 (kart. AHPMaz); 1563: 3 $\frac{3}{4}$ wł. os. (ŻD 418); 1783–1784 włas. Gradowskiego (RegDiec. 763); XIX w. wieś T. i Milewo 274 mr. [ponad 9 wł.]; folw. 955 mr. [niespełna 32 wł.], w tym lasu 447 mr. (SG 12, 562).

Uw. Nazwa osady Trzebucza jest poświadczona później niż nazwa rz. Trzebucza (zob. niżej). Pocz. mogła być nazwą topograficzna, cieklu wodnego oraz lasu w tym rejonie. U. Bijak wyprowadza nazwę od imienia Trzebuta, pochodnego imion Trzebiemysł, Trzebowit, nie znając powiązań z nazwą wodną (Bijak, Nazwy, s. 209).

TRZEBUCZA (1471, 1474 Trzebucza) rz. lewy dopływ Kostrzynia; płynie przez wieś Trzebuczę, uchodzi pod Boimiem. Obecnie Gawroniec.

1471 Stanisław z Sułkowa dzieli między siebie i ss. 6 wł. w Kałuszynie obok rz. zw. T., z brzegiem i stawem (MK 41, 43v); 1472 Stanisław dz. z Kałuszyna daje kościołowi w G. brzeg i połowę rz. Trzebucza na założenie stawu rybnego (AE II, 369v; KnapNot s. 193); 1473 Stanisław Sułkowski z s. Jakubem z Kałuszyna dają plebanowi w Grębkowie [w odszkodowaniu] staw przy brzegu rz. T. z groblą i 2 pręty [szerokości] obok stawu na wylewy

w stronę granic szl. Milewskich i inne 2 pręty poniżej obok grobli w stronę granicy Pawła Kruka; tak jak woda była zatrzymana przez starą groblę, nie wylewając wyżej (MK 5, 173; Now II, 549).

Lit. Hydronimia Wisły I, nr 407; Mapa 1:100 000 WIG z 1937 r.: rz. Gawrońiec.

TRZEMUSZKA (1523 i 1524 Trzemoszna, 1529 Trzemoska, 1667 Trzemoszka) 3 km na SSW od Kotunia (AHPMaz), osada w dawnych dobrach Żeliszew (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie al. Niwiska (AHPMaz); 1667 par. Wodynie (KnapNot 886); 1783–1784 par. Żeliszew (RegDiec. 762).

3. Włas. szl. 1523 (MK 32, 148); 1524 (MK 32, 249v); 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic z Mniejszego Bliznego [Wyciółki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. prawo bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława] z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni w z. warsz., a także do Żeliszewa, Ozorowa, Kłodzi, Czerniejewa, T., Rososzy i Łączki (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz); 1563: 3 wł. os., 1 ogrodnik, 1 bednarz, 1 szewc, 2 kowale (ŻD 416); 1783–1784 włas. Grzybowskiego podkom. liw., posiadacza dóbr w tej par. (RegDiec. 762); XIX w. wieś T. 247 mr. [ponad 8 wł.] (SG 12, 791).

Uw. Nazwa Trzemoszka jest zdrobnieniem nazwy rośliny trzemucha (też czeremcha) (Bijak, Nazwy 209).

TURNA (1427 Thurna; 1563 Turna) 5 km na NE od Korytnicy, osada na lewym brzegu Liwca (AHPMaz).

1. 1427 prope Liw [pow. liw.] (PP V, 500); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).

2. 1427 włóki nad rz. zw. Struga Thurna, obok Kruszewca, zob. p. 3; 1430: 60 wł. zw. Kruszewiec od gran. dziedzictwa Thurka! [T.] do rz. Liw [Liwiec], z jednym brzegiem rz. [Liw] (PP VI, nr 194); 1475 wł. w T. nad rz. Turna obok granicy Zawad, wł. w T. obok granicy Korytnicy (MK 5, 180v); 1565 Popowo graniczy m. in. z wsią szl. Thworskich [Turskich z Turny]

(LMaz 2, 180); 1951 oznaczono płn. granice wsi T. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1427 ks. Janusz I daje 10 wł. Mikołajowi i Janowi z Kątów i Filipowi z Książek z obowiązkiem służb posp., wyłączając barcie [książ.] (PP V, 500); 1439 Maciej z T., pl. w Mielniku sprzedaje swój dział w T., 3 wł. i 10 mr. swemu bratu Wojciechowi za 10 kóp w półgr (MK 3, 232); 1444 Abraham z T. sprzedaje 3 wł. i 10 mr. w T. swemu br. Wojciechowi za 10 kóp w półgr (MK 3, 314); 1450 ks. Bolesław IV daje Wojciechowi z T. pr. chełm. z czynszem książ. posp. [12 gr z wł. os.] oraz uwalnia od prac przy starych grodach [zamek] książ., z wyłączeniem nowych (MK 4, 112v); 1469 Katarzyna c. Wojciecha z T., ż. Jana z Połazi kwituje swego ojca Wojciecha oraz swoich braci Niemierzę i Jana z zadośćuczynienia za dobra (potw. 1472, MK 5, 163v-4); 1475 ks. Konrad III sprzedaje Wojciechowi, Pawłowi i Stanisławowi braciom z Żelazowa 2 wł. nadwyżki w T. (MK 5, 180v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Niemierzę i Jana z T. i ich dobra T. i Połazie z mieszkańcami i kmieściami od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1477 Wojciech z T. [h. Szeliga?] poręcza za Jakuba z Wąsoszy h. Awdaniec (MHerald 1932, XI/1, s. 3); 1483 Wojciech Żelazowski z T. zamienia 2 wł. w Równem [kam.] na cz. w Rowiskach (MK 5, 210); 1505 Jan i Paweł s. zm. Bolesty z Orzechowa sprzedają pr. bliższości do 2 ½ wł. w T. szlachcie z T. inaczej Szostkowego Rzepiska (MK 18, 239); 1510 szl. Jan s. Piotra z Dąbrówki [kam.] i zm. Doroty z T. wykonuje legat zm. matki z 14 kóp z dóbr T.: 5 ½ kóp na ornat do kośc. w Korytnicy, 5 ½ kóp na kielich mszalny do kośc. w Dąbrówce, resztę na budowę kośc. w Dąbrówce i na kośc. w Korytnicy (PT 1, 397v); 1563: 10 ¼ wł. os. (ŻD 419); 1783–1784 T. włas. Klickiego cześnika różańskiego (RegDiec. 484); XIX w. wieś T. 310 mr. [10 i 1/3 wł. os.], folwark T. 1061 mr. [ponad 35 wł.] (SG 12, 646).

Uw. Nazwa wsi Turna wywodzi się od rz. Turna, małego lewego dopływu Liwca, poświadczonego wcześniej. Nazwa pochodzi od tura, zwierzęcia zachowanego na Mazowszu (i zarazem w całej Europie) w XV w. jedynie w Puszczy Wiskickiej. Można przyjąć, że wcześniej tury żerowały tu na łąkach nadrzecznych na skraju Puszczy Korytnickiej i pozostawiły ślad nazewniczy, pewno z doby wczesnego średniowiecza, sprzed XIII w. Por. Bijak, Nazwy 210. Na uwagę zasługuje ident. danych o włókach os. (kmiecy) w 1563 r. i w XIX w., tj. wskaźnik już uformowanej, trwałej struktury majątku średniej szlachty.

TURNA (1421 Thurnya rivulus, 1427 struga Thurna, 1475 fluvium Thurna, 1505 torrens Turna) rz., lewy dopływ Liwca, uchodzi powyżej Korycianki.

1421 ks. Janusz daje 10 wł. zw. Kruszewiec nad rz. T. (MK 3, 79v); 1427 ks. Janusz daje 10 wł. nad rz. zw. struga T., obok Kruszewca (PP V, 500); 1475 wł. w dziedzictwie T. koło rz. T. obok granicy Zawad (MK 5, 180v); 1475 inne wł. k. granic Korytnicy, Kruszewa, Żelazowskich inaczey Szostkowo Rzepisko oraz w stronę rz. T. (MK 5, 80v); 1505 dział roli w Kruszewcu położony koło rz. T. od siedlisk do granic, z łąkami (MK 18, 246v).

Uw. Nazwa rz. jest ident. z nazwą wsi Turna, była wcześniejsza od niej.

Hydronimia Wisły nr 409.

TYMIANKA (1541 Tymianka; 1578 Wola-Tymianka) 6 km na W od Niwisk, dziś Tymianka.

1. 1541 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

2. 1951 oznaczona granica powiatu oddziela T. od Czarnowęża i [Chojeczna] Polaków (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1541 T. (kart. AHPMaz); 1563: 8 wł. os. (ŻD 416); 1578 Żukowo i W. T. 10 wł. os. (kart. AHPMaz); a. 1827 T. 1 dom, 6 mk. (Tab. II, 246); XIX w. 1 dom, 5 mk., 79 mr. [2 2/3 wł.] (SG 12, 706).

Uw. Nazwa identyczna do nazwy rzeczki Tymianka w ziemi nurskiej, znanej w XV w., zatem jest to nazwa topograficzna, być może także utworzona od nazwy ciek. O tym Zierhoffer, Nazwy 370; Bijak, Nazwy 210.

W

WARTOPNIK (1477 Warthopnyk fl.) rz. w dorzeczu Liwca w pobliżu Pniewnika, może dopływ Gołębnicy lub Korycianki.

1477 ks. Konrad III sprzedaje 20 wł. lasu Połazie, zaczynając od granicy działu kupionego od zm. Osieckiego (zob. Połazie Osiek), obok granicy Pniewnika, nad rz. W., koło Lisich Jam inaczey Jażwin, między Korytnicą [włością książ.] i Rabianami [Moszczoną] szlachcie z Kątów (MK 5, 182 bv).

Uw. Jedyna wzmianka, co utrudnia identyfikację terenu; idzie o obszar na północny wschód od granic wsi Pniewnik po granice Rabienia-Moszczoniej oraz Woli Korytnickiej.

Hydronimia Wisły t. I, nr 409 jako dopływ Korycianki.

WĄSOSZE (1419 Vansosse, 1431 Wanszosche, 1476 [1480] Wassosche, 1563 Wąsosze), w XIX w. Wąsosze Wielkie, obecnie Wąsosze, 5 km na SW od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1431 prope Lyw, distr. warsz. (PP VI, 269); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418).

2. 1435 3 ½ wł. w V. obok granic wsi Wola [Czerwonka] (MK 3, 169v); 1445 młyn i rz. Grudówka z jednym brzegiem w V. (MK 3, 325v-6).

3. Włas. szlach. 1419 Paweł i Maciej dziedzice z Zawad oraz Piotr i Jan bracia sprzedają Jałbrzykowi z V. 5 wł. w Koszewnicy za 16 kóp gr posp. (MK 3, 99); 1431 Piotr z W. zamienia swą część dziedzictwa W. z Gniewkiem i jego bratankiem Trojanem dziedzicami z Kurzątkowa [sąch./Płońsk] na ich części w dziedzictwie Koszewnica (PP VI, 269); 1435 Maciej z W. sprzedaje 3 ½ wł. swego dziedzictwa V. Piotrowi z Koszewnicy za 20 kóp gr posp. (MK 3, 169v); Maciej z W. sprzedaje całą pozostałość dziedzictwa W. Gniewomirowi i Trojanowi z W. za 50 kóp gr posp., z wyłączeniem 3 ½ wł. sprzedanych przez niego Piotrowi z Koszewnicy (MK 3, 169v); 1435 Gniewko i Trojan z W. sprzedają swe części dziedzictwa Połazie (dział aż do rz. Czerwonki) Tomaszowi, Piotrowi, Dzierślawowi, Mikołajowi, Stanisławowi zw. Polubion, Dalbiertowi i Jakuszowi z Kątów za 32 kopy gr posp. Tomasz weźmie ¼ działu od strony Pniewnika, pozostali czwartą część działu od strony Czapli, ale obie własności dochodzą do rz. Czerwonki (MK 3, 174v); 1445 Maciej z Czyżewa [sędzia ziem. nurski] sprzedaje Jakubowi z Brodów swą część Kryp, którą nabył od Jakusza, wraz z młynem i jednym brzegiem rz. Grudówki, które nabył od Gniewka i Trojana z V., za 100 kóp w półgr (MK 3, 325v-6); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jakuba Gila, Stanisława Gniewkowica, Stanisława [s.] Trojana [?] z bratem Maciejem, Mikołaja Gniewkowica i Trojana z W., wraz z mieszkańcami ich działów, od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1477 Jakub z W. h. Awdaniec (MHerald 1932, XI/1, s. 3); 1563: 4 wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783–1784 W. włas. drobnej szl. (RegDiec. 762-763); XIX w. Wąsosze Wielkie 464 mr. [15 ½ wł.](SG 13, 179).

WĄSÓWKA (1578 Wąsowka 1667 Wąsowka, 1783 Wąsówka) znana do końca XIX w., obecnie Żeliszew Podkościelny, 1 km na ENE od Żeliszewa (AHPMaz).

1. [z. liw., par. Niwiska albo Wodynie (AHPMaz); 1667 par. Wodynie (KnapNot s. 886).

2. 1783 W. leży przy gościńcu z Żeliszewa do Chlewisk (Mapa woj. maz. Perthéesa).

3. Włas. szlach. 1578 W. 6 zagrodników (kart. AHPMaz); 1783–1784 W. włas. Grzybowskiego podkom. liw. (RegDiec. 762); a. 1827 W. 4 domy, 39 mk., par. Żeliszew (Tab. II, 256); XIX w. folw. Wąsówka w dobrach Żeliszew, brak danych o wielkości (SG 13, 179); folw. nie odnotowany w składzie dóbr Żeliszew (SG 14, 771).

Uw. Nazwa Wąsówka wywodzi się od imienia Wąs, znanego w Polsce średniowiecznej (SSNO VI, 38; Bijak, Nazwy 249).

WIDLISKA zob. CHOJECZNO WIDLISKA

WIELĄDKI zob. POŁAZIE WIELĄDKI

WIERZBNO (1422 Wirzbno, 1427 Wyrzbno, Vyerzbno, 1429 Wyrznino, Wyrzyno) 11 km na SW od zamku w Liwie. Pocz. obszar dużej włości leśnej, potem wieś, ośrodek dóbr z przynależnościami.

1. 1429 prope Lyw (PP V, 770); 1563 par. Czerwonka ŻD 418); do 1583 par. Czerwonka [filia Liwa] (Now II, 547); od 1583 par. Wierzbno (Now II, 547).

2. 1430 dziedzictwo W. zostaje rozgraniczone wewnątrz poprzez znaki gran. (PP VI, nr 235); 1473 nadanie książ. 12 wł. zw. Kamionka [z. warsz., przy granicy z z. liw.] obok granic Ossowieńskich [granica obszaru późniejszej Wólki Czarnogłowskiej w dobrach Ossowno] i Szostaka [granica obszaru późniejszej Zimnej Wody w dobrach Jawornik/Jaworek we włości W.] (MK 9, 33; SHGWarsz.); 1478 nadanie 8 wł. lasu w Kamionce między dziedzictwami Ossowieńskiego i Szostaka, obok 12 wł. wcześniej nadanych (MK 9, 96; SHGWarsz.); 1505 wieś Suliki [graniczy z] dobrami Koszewskie [Koszewnica] i Wierzbieńskie [W.] (MK 18, 237); [1583] rekonstrukcja za-

sięgu par. W. (AHPMaz); 1951 oznaczenie granic gminnych powtarza zasięg dawnych dóbr W., bez Zimnej Wody (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. szlach. 1422 Jan i Mikołaj Siostrzeńcewice dziedzice z W. kupują $\frac{1}{2}$ dziedzictwa Dobrzyńiec [z. czer.] od Skarbka, Jana Jajko i Krystyna z Gramnic [warsz.], za 200 kóp gr pras., z prawem niem. po 6 gr pras. czynszu książ. z wł. os. i pr. łowu zwierząt i ptaków (MK 3, 90; SHGWarsz s. 77); 1427 Michał z Rakowca [warsz.] zyskuje dział w W. na Więclawie z Rakowca, ale ks. Janusz I przyznaje pierwszeństwo żydowi Jakubowi (Warsz. 1, 290v); 1429 Jan z Dobrzyńca sprzedaje cz. w W. Dzierśławowi z Targowego [warsz.] za 30 kóp gr posp. (PP V, 770); Jan i Mikołaj br. z Dobrzyńca sprzedają swą cz. w W. Dzierśławowi z Targowego za 60 kóp gr posp. (PP V, 788; PP VI, 22); X 1429 ks. Janusz daje Pawłowi, Janowi i Mikołajowi br. z Powsinka pr. niem. [z czynszem książ. z wł. os.] po 8 gr na ich cz. dziedzictwa W., uwalnia ich od kar sąd. i daje pr. łowieckie z wyłączeniem tura i rysia (PP VI, nr 120); 1430 podział W.; bracia Paweł, Mikołaj i Jan z Powsinka dostają trzy części, a czwartą cz. bracia Jan i Mikołaj z Dobrzyńca, Więclaw z W. i Trojan z Opaczy; Mikołaj i Jan z Dobrzyńca poręczają spokój Pawłowi z Powsinka i jego braciom ze strony swych braci stryjecznych Trojana z Opaczy i Mikołaja [skąd?], a Mikołaj z Powsinka poręcza spokój Janowi i Mikołajowi z Dobrzyńca, Więclawowi z W. i Trojanowi z Opaczy ze strony swych braci Pawła, Jana i sióstr (PP VI nr 235; SHGWarsz s. 219); 1432 Więchno z V. zastawia Janowi z Dobrzyńca swą cz. w W. w 15 kopach gr pod przypadkiem, z wyłączeniem 1 wł. z siedliskiem w W. (PP VI nr 510); 1440 Jan i Mikołaj bracia z W. (zob. p. 4); 1441 zob. p. 4; 1443 Mikołaj z Opacza sprzedaje Mikołajowi z Proszewa całą swą część W. za 50 kóp gr (MK 3, 282); 1446 zob. p. 4; 1447 Jan z Proszewa sprzedaje swą cz. w W., z barciami i in. użytkami, swoim bratankom Janowi i Mikołajowi z W. za 24 kopy gr (MK 4, 45v); 1453 Mikołaj Szostak z W. [h. Prus], Piechna ż. Wojciecha z Kamieńca ma 20 kóp gr posagu na dobrach W. (TymSąd s. 107); 1456 Mikołaj [Szostak] i Paweł Tabor z Powsinka mają proces o cz. W. (Warsz 3, 117; Sobol 23); 1476 Mikołaj [Szostak] z W. podsędek liw. (MHerald 1932, XI/1, s. 3); [1480] 1476! ks. Konrad III uwalnia ur. zm. Tabora stolnika warsz. z Powsinka i jego kmieci w W. i Cierpiętach w dziedzictwie W. od prac przy zamkach i fortyfikacjach książ. (KL nr 236); tenże ks. uwalnia szl. Mikołaja Szostaka z W. i jego kmieci z W. i Jawornika od prac przy zamkach i fortyfikacjach książ. (KL nr 236); 1482 Mikołaj Szostak z W. zastępuje sędziego w Liwie (MK 32, 35v);

1490 Mikołaj Szostak podsedek liw. z s. Janem zastawia dobra W. i Jawornik Janowi z Ojrzanowa chorążemu zakr. i jego bratankowi Janowi s. zm. Mikołaja z Ojrzanowa chorążego zakr. pod przypadkiem w 300 kopach gr (MK 18, 45v); 1490 Jan [s. Pawła] z Ojrzanowa chor. zakr. i jego bratanek Jan, s. zm. Mikołaja z Ojrzanowa chorążego zakr. uzyskują z przypadku od Pawła s. Pawła Tabora z Powsinka wsie W. i Wołę Wierzbieńską (MK 18, 40; SHGWarsz s. 184); 1491 Jan cześnik zakr. i jego bratanek Jan s. Mikołaja z Ojrzanowa dostają potw. przypadku W. i Jawornika [Jaworek] od Jana s. zm. Mikołaja Szostaka z W. i Jawornika (MK 18, 45v; SHGWarsz s. 184); Jan s. zm. Mikołaja Szostaka z W. i Jawornika, ż. Zofia c. zm. Jana z Wilczkowic [war.] (MK 18, 45v); 1493 Paweł s. zm. Pawła Tabora z Powsinka darowuje swemu stryjowi Janowi z Ojrzanowa cześnikowi zakr. m. in. 107 kóp gr, które Jan jest mu winien za W. i Wołę [Wierzbieńską] (MK 9, 190v; MK 18, 57; SHGWarsz s. 184); 1494 Pakosz i Jan br. ze Zwoli zapisują swej siostrze Zofii, ż. zm. Janusza z W. 80 kóp na połowie dóbr Zwola (Żychliński, t. 29, s. 179 wg CzersZG 3, 63v); 1496 Zofia c. zm. Jana Wilczkowskiego, wd. po zm. Janie z W. wwiązana w dobra Zwola koło Pakosza Zwolskiego, swego brata (Żychliński, t. 30, s. 115, nr 3, wypis wg CzersZG 3, f. 137); 1519 Jan Ojrzanowski star. warsz. sprzedaje z pr. odkupu czynsz roczny 5 grz. w półgr z Ojrzanowa, Kaleni, W. i in. dóbr na Mazowszu za 50 kóp gr w półgr Mikołajowi z Mirowic dziekanowi płoc. i prep. warsz. z przeznaczeniem na ufundowaną przezeń altarię w koleg. warsz. (MK 32, 39; SHGWarsz s. 184); 1526 Jan Ojrzanowski cześnik liw., star. warsz. darowuje swemu słudze szl. Piotrowi Powsińskiemu wójtostwo o 4 wł. w swej wsi dziedz. W., którą zapisał dożywotnio swej żonie Katarzynie (MS 4 nr 5125; SHGWarsz s. 184); 1530 Jan z Wieczfni kaszt. płoc. i [panowie] Jeżewscy jako stryjcowie i współherbownicy zm. Jana Ojrzanowskiego star. warsz. dają Katarzynie Ojrzanowskiej swoje działki w dobrach Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz W., Cierpięty, Jaworniki i Zimna Woda w z. czer. [liw.] (MS 4 nr 5504; SHGWarsz s. 185); 1531 też Katarzyna Boglewska c. Stanisława, wd. po Janie Ojrzanowskim, ż. Piotra Goryńskiego dostaje od króla pr. włas. w/w dóbr Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz W., Cierpięty, Jaworek, Zimna Woda czyli Wola Dobrzesznia (MS 4 nr 16022); [25 XI 1542] najazd wojenny w 100 koni z ziemi lubelskiej Stanisława Zbąskiego kaszt. chełmskiego na dobra Wierzbieńskie, włas. dzieci po zm. 8 XI 1542 Piotrze Goryńskim wojewodzie maz., które okupowano (ZR nr 123/2646 oraz uzup. s. 557 wg Tarcz. 10, 391); 1563: 29 wł. os., 3 kowale, 1 garncarz, 1 krawiec (ŻD 418); 1574 zapis Doroty z Ojrzanowa wojewo-

dziny krak. na dobrach W., Przekory, Zimna Woda, Janówek, Wyględówko i Jaworek w z. liwskiej (MS 6 nr 274); XIX w. majątek W. ok. 70 wł., w tym folw. W. 823 mr. [ok. 27 ½ wł.], wsie W. i inne 1173 mr. [ok. 39 wł.], W. Pokościelne 112 mr. [niespełna 4 wł.] (SG 13, 339).

4. 1440 ks. Bolesław IV daje Janowi i Mikołajowi braciom z W. pr. niem. z czynszem książ. po 6 gr [z wł. os.]; 1441 tenże ks. daje Janowi i Mikołajowi z Dobrzyńca pr. niem. na Proszewo [z czynszem książ.] po 4 gr i pr. łowieckie, uwalnia kmieci w W. i Proszewie od prac [przy zamkach książ.] (MK 3, 151); 1446 ks. Bolesław IV daje Pawłowi Taborowi pr. niem. na jego dobra w Powsinku i W., z czynszem książ. po 2 gr szer. w Powsinku i po 4 gr szer. [pras.] w W. (MK 4, 35-35v; SHGWarsz s. 219); 1526 wójtostwo w W. o 4 wł., zob. p. 3.

5. 1537 na prośbę Piotra Goryńskiego, wojewody i wicegerenta maz. kapit. pozn. zgadza się na fundację kośc. par. w Wierzbnie (Now II, 547; niezrealizowana); 1583 fundacja kośc. par. w Wierzbnie przez Dorotę Barzyńską, wojewodzina krak. (z Goryńskich z Ojrzanowa) wraz z s. Stanisławem Mińskim; darowali mu 3 wł. roli w W.; bp pozn. Łukasz Kościelecki eryguje kośc. par. w Wierzbnie i przyłącza do niego wsie W., Jaworek i Wyględowo (Now II, 547; AHPMaz).

WOJSŁAWIE (1476! [1480] Woyslawye, 1483 Woyslaw, 1500 Woyszlaw, 1563 Woyslawye, 1783 Woislaw, osada zaginiona; lokalizacja na mapie Mazowsza 2 poł. XVI w. wg mapy woj. maz. 1783 Perthéesa (AHPMaz; 1 km na NW od Niwisk).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1783 osada W. umiejscowiona na lewo od gościńca z Niwisk do Żukowa Ziemaków (Mapa woj. maz. Perthéesa).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia szl. Jakuba z W. i jego kmieci od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236, s. 271); 1483 Stanisław s. Jakuba z W. student uniwersytetu krak. (MUK); 1500 Jan s. Jakuba z W. student uniwersytetu krak. (MUK 1500e/358); 1502 tenże Jan osiąga bakalaureat (Liber Promotionum 1502/048B); 1501-1502 Stanisław Wojsławski [z W.] pisarz z. liw. (Wolff, Starszeństwo urzędów, nr 100); 1507 książdz Jan Wojsławski pisarz dworu książ. (Tarcz 5, 301); 1508 Stanisław Wojsławski [z W.] pisarz ks. Anny regentki (Tarcz 5, 377v);

1509 Stanisław z W. podkom. liw., ż. Barbara c. zm. Bogusława z Moszny sędziego warsz. (MK 32, 192v); 1511 Jan Wojsławski pl. w Kamionie [wysz.] (Warsz 10, 699; rez. 1512, Now II, 510); tenże Jan pisarz dworu [ks.] (RadWS nr 930: Wodzyszlawski!); 1514 Jan Wojsławski pl. i pisarz z. wis. dzierzawi od bpa płoc. dzies. z klucza łomż. (Ep. 2, 41); 1519 Jan Wojsławski kan. warsz., pisarz z. łomż. zostaje pl. w Łomży z prezenty książąt maz. (Ep. 2, 450); 1523 tenże Jan kan. płoc. i warsz., pl. łomż. i wiski (RadWS nr 1577, 1621); 1524 ks. Janusz sprzedaje temuż Janowi Wojsławskiemu pisarzowi z. łomż. wsie książ. Pniewo i Rybno [łomż.], które tenże Jan wykupił od Adama Szczuki z zastawu, za 1200 kóp gr (MK 41, 1); 6 XI 1525 ks. Janusz daje temuż Janowi Wojsławskiemu 24 wł. zw. Chrzesne w dziedzictwie książ. Sulewo k. Mokrej Dąbrowy i rz. Lipka [kam.] na założenie wsi (AGAD, dok. perg. 1027; MK 40, 673; MS 4 nr 14361); 1 II 1526 ks. Janusz daje temuż Janowi Wojsławskiemu 6 kóp rocznie z mostowego na rz. Narwi pod m. Łomżą na fundację mansjonarii w kośc. par. w Łomży (MS 4/3, nr 23233); 24 VI 1526 Anna ks. maz. daje konsens temuż Janowi Wojsławskiemu, m. in. pl. w Wiźnie, na fundację mansjonarii w kośc. par. w Wiźnie (MK 96, 162v-164; MS V/2, nr 9253; potw. 1563 r.); 1527 akt Janusza I z 1525 potw. na rzecz Jana Wojsławskiego (MS 4 nr 15124); 1533 tenże Jan Wojsławski zamienia wieś Chrzesne [kam.] na wieś król. Janowo [koln.] (MS 4 nr 17392); 1538 + [Stanisław] Wojsławski sędzia z. liw. (MS 4 nr 19299); 1563: 6 wł. os., 2 tkaczy (ŻD 415); 1569 w akcie unieważnienia zamiany wsi król. Janowo na wieś szl. Chrzesne występują Krystyna wd. po Mikołaju z dziećmi Janem i Anną oraz Jan s. zm. Jakuba Wojsławscy dziedzice z Pniewa (MK 128, k. 131; LMaz 1565 indeks przyp. 75); 1584 Wojsławscy h. Junosza w woj. płockim! [z. liw.] (Papr. 324); XIX w. W. wieś w dawnej ziemi liwskiej, obecnie nie istnieje (SG 13, 760).

5. 1480 Uriel bp pozn. przysądza dzies. z W., już od dawna posiadane, kościołowi par. w Niwiskach (AE III, 14); 1603 dzies. z W. dla par. Niwiska (Now II, 546).

6. Stanisław Wojsławski pisarz z. liw. 1501–1502, pisarz ks. Anny 1508, podkom. liw. 1509–1519, sędzia liw. 1520–+1538; Jan Wojsławski kan. płoc. i warsz., pleban wiski i łomż., pisarz z. wiskiej 1514-co najmniej 1532, pisarz z. łomż. 1514-+30 XII 154[9] (Papr. s. 324); Jakub Wojsławski skarbnik czer. 1539 (MS 4 nr 19759), cześniak wiski 1544 (MS 4 nr 21 684), +1548 (MS 5 nr 115).

WOLA ANTE LIW (1429 Volya ante Llyw,) wieś książ. pod Liwem. [=Czerwonka wś książ.]

1429 ks. Janusz I sprzedaje Pawłowi z Wyrzyków wójtostwo w W. ante opidum nostrum Liw za 20 kóp gr posp.; wójtostwo ma 3 wł. , pr. do trzeciej części kar sąd. i dochodów z karczem (PP VI, nr 128); 1435: 3 ½ wł. w Wąsoszach koło granic wsi Volya (MK 3, 169v); [Wąsosze graniczyły z Czerwonką, zob. AHPMaz.].

Uw. Dotyczy to dużej wsi książ. Czerwonka nad rz. Czerwonką, która została objęta procesem lokacji kmieci i dlatego nazywano ją czasowo Wola, prawdop. w okresie trwania wolnizny od świadczeń. Jednak zwyciężyła nazwa Czerwonka, wywodząca się od rzeczki, dużo lepiej lokalizująca ową wieś.

WOLA GRĘBKOWSKA (1540 Wola Grampkowska, 1783–1784 Wola Jabłońska, 1786 Wola Jabłaska, 1789 Wolica) osada zaginiona, zlokalizowana na południowy zachód od Grębkowa jako Wola (AHPMaz; na S od Grębkowa). Należała do dóbr Jabłona.

1. 1540 distr. liw. (RP); 1783–1784 par. Grębków (RegDiec. 763).

3. Włas. szlach. 1540 4 wł. [os.?] (kart. AHPMaz); 1783–1784 W. J. włas. Cieszkowskiego kaszt. liw. (RegDiec. 763); 1786 W. J. (Mapa woj. lubelskiego K. Perthéesa); 1789, 1790 Wolica, 2 dymy (TarDym); [pocz. XIX w.?] Wolica (Mapa 1:300 000 gen. Chrzanowskiego, Paryż 1859).

Uw. Nie odnotowana w rejestrach poborowych II poł. XVI w., mogła być wówczas jedynie folwarkiem szlach., który nie był objęty poborem.

WOLA KAŁUSKA (1518 Vola, 1783–1784 Wola Kałuska) obecnie część miasta Mrozy.

1. 1518 distr. liw. (AGAD, perg. 1550); par. Kałuszyn 1603?; 1783–1784 par. Kałuszyn (RegDiec. 764).

3. Włas. szlach. 1518 zapis 5 grz. rocznie na ołtarz w kośc. par. Nowej Warszawy z fundacji Macieja Stepko rybaka warsz. i księdza Macieja z Tarczy-na, w tym 2 grz. na dobrach Kałuszyn, V. i Ryczołek Stanisława Kałuskiego z braćmi (AGAD, perg. 1550); 1618 W. lub Wólka K., włas. wielu rodzin drobnej szl. (KnapNot 189); 1783–4 W. K., włas. Rudzińskiego wojewodzica

maz. (RegDiec. 764); 1789, 1790: 5 dymów (TarDym); XIX w. Wola Kałuska albo Szlachecka, 315 mr. [10 ½ wł.] (SG 13, 785, poz. 170).

Uw. Wola Kałuska nie była notowana w rejestrach poborowych 2 poł. XVI w. i dlatego nie została przedstawiona na mapie Mazowska 2 poł. XVI w. (AHPMaz, mapa i indeks).. Zob. też Bijak, Nazwy 224.

WOLA KORYCKA (1513 Moszcziska, 1526 Wolia Koryczka, 1563 Korycka Wola, 1565 Wola Koriczka) 3 km na WWS od Korytnicy (AHPMaz). Pocz. Mościska, lokowane 1513 w lesie Połazie. Obecnie Wola Korytnicka.

1. 1563 distr. liw. (ŻD 414); 2 poł. XVI w. par. Korytnica (AHPMaz).
2. 1565 W. K. ma grunt średni, pole trojne; ma granice z Rębiami [Rabianami] i Roguskiemi [z Roguszyna Leśników] z jednej strony, z drugiej z Korytnicą i Puszczą Korycką (LMaz 2, s. 189).
3. Włas. książ., od 1526 król. 1513 zob. p. 4; 1526 W. K. (MK 41, 127); 1563 K. W. z wójtostwem 19 wł. os., 1 wł. [wójtostwa] (ŻD 414); 1565: 19 wł. os., 27 kmiecie, 2 karczmarze, też ogrodnicy pracujący dla dworu (LMaz 2, 189); XIX w. folw. Wola Korytnicka 540 mr. [18 wł.], w tym 53 mr. lasu (SG 13, 787).
4. 1513 Anna księżna [regentka] sprzedaje 1 wł. wójtostwa we wsi książ. M. lokowanej na surowym korzeniu w lesie Połazie, prac. Florianowi z Korytnicy za 12 kóp gr, wraz z dochodami z kar sąd. i karczem (MK 8, 23v); 1563: 1 wł. [wójtostwa] (ŻD 414); 1565 wójtostwo ma 1 wł. dziedz.; wójt ma przyw. od książąt [maz.], winien posługę z listy [listami], abo gdzie mu każą (LMaz 2, 189).
5. 1565 dzies. [od kmieci] należy do bpa płoc., odkupuje star. (LMaz II, 189).

Uw. Pocz. Mościska, nazwa topograficzna, która łączy się z sąsiednią nazwą Moszczona (zob.), wskazującą na gościniec moszczony drewnem dla utrzymania przejezdności.

WOLA PROSZEWSKA (1476! [1480] Wola Proschewska; 1508 Wola Proschewska, Pobroszewska!, 1563 Prosewa Wola, Wolka Proszewska, 1783–1784 Wolka) 9 km na NW od Niwisk, dziś Wólka Proszewska (AHPMaz).

- 1 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).
2. 1951 oznaczona granica Proszewa i Wólki P. z Zaliwiem Szpinkami i Piegawkami (Mapa pow. siedleckiego; pokazuje dawne granice lokalne).
3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra Braneckiego, Mikołaja Dobrzynieckiego i Piotra Proszewskiego z ich działami oraz kmieściami w Proszewie i W. P. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1508 Jan s. zm. Piotra z s. Prokopem z pierwszej ż. z Pobroszewa! i Woli Pobroszewskiej! zastawia 3 wł. w V. P. Janowi s. zm. Mikołaja ze Smoniewic [cier.] w 100 kopach w półgr (MK 32, 203v); 1515 Jan Trzmiąga z Proszewa odstępuje swe dziedzictwo w Proszewie i W. P. wielm. Andrzejowi Zaliwskiemu kaszt. liw. w zamian za 5 wł. wójtostwa w Liwie [Starym] (MK 8, 24v i 30); 1523 książęta przywracają dobra Proszewo i W. P. Janowi Trzmiąga dz. z Proszewa, zgodnie z wyrokiem w/s książąt i 5 braci z Zaliwia, które Andrzej Zaliwski pozyskał od tegoż za wójtostwo książ. w m. Liw (MK 32, 191v); 1563: Proszewo z Wolą: 17 wł. os. (ŻD 416); [odrębny dział] Prosewa Wola 1 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 Proszew i W. włas. Rudzińskiego wojewodzica (RegDiec. 765); XIX w.: wieś W. P. 293 mr. [niespełna 10 wł. os.], folwark 333 mr. [11 wł.] (SG 9, 63).

WOLA SBROSCHKOWSKA zob. GREŻÓW

WOLA STARA w dobrach Ossowno cz. południowa (1476! [1480] KL nr 236) to może Rudno Stare, znane w XVI w., włas. Ossowińskich. Por. AHPMaz.

WOLA II w dobrach Ossowno (1476! [1480]) – może późniejszy Czarnogłów nad biegiem rz. Ossownicy. Por. AHPMaz.

WOLA III w dobrach Ossowno apud Sulki – to prawdop. wieś Sulki, sprzedana przez Ossowieńskiego w 1505 r. za wysoką kwotę 250 kóp gr, co odpowiada dużej wsi z kmieściami, po przeprowadzonej lokacji.

WOLA SUSKA (1540 Suska Wola, 1541 Wola Suska) osada zaginiona, leżała prawdop. obok wsi Sucha, zlokalizowana przy niej w przybliżeniu (AHPMaz).

1. 1540 distr. liw. (RP); [par. Grębków]; [1563 brak w par. Grębków, ŻD]

3. Włas. szlach. 1540, 1541: 2 wł. os. (kart. AHPMaz).

Uw. Prawdop. nowa lokacja osady obok starej wsi, może na terenach leśnych (por. AHPMaz). Mogła wejść w skład wsi Sucha.

WOLA WIERZBIĘNSKA (1490 Wolya Virzbyenska, 1493 Wola) osada ident. z Cierpiętami. Por. AHPMaz, mapa – dla zasięgu włości Wierzбно.

1. 1490 distr. Czirnensis [pow. liw.] (MK 18, 40); [par. Wierzбно?]

3. Włas. szlach. 1490 Paweł syn zm. Pawła Tabora z Powsinka [warsz.] zapisuje dług pod przepadkiem na wsiach Wierzбно i W. V. Janowi [syn Pawła] z Ojrzanowa [tarcz.] chor. zakr. i jego bratankowi Janowi synowi zm. Mikołaja z Ojrzanowa chor. zakr.; w/w. uzyskują z przepadku obie wsie (MK 18, 40; SHGWarsz., s. 184); 1493 Paweł s. zm. Pawła Tabora z Powsinka darowuje swemu stryjowi Janowi z Ojrzanowa cześnikowi zakr. m. in. 107 kóp gr, które Jan jest mu winien za Wierzбно i W. (MK 9, 190v; MK 18, 57; SHGWarsz s. 184).

Uw. Osada powinna być ident. z wsią Cierpięty, posiadaną przez Pawła Tabora z Powsinka, która należy w 1519 r. do Ojrzanowskiego. Zob. CIERPIĘTY. Nazwa wskazuje na proces lokacji osady na pr. chełm., tj. sprowadzanie nowych osadników obdarzonych czasową wolnizną od świadczeń (a. 1490).

WOLA ŻUKOWSKA (1515 Wola Żukowska, 1783–1784 Wolka Żukowska, 1839 Wola Żukowska) 5 km na W od Niwisk, obecnie Wólka Żukowska (AHPMaz).

1. 1515 distr. liw. (MK 60, 275); 2 poł. XVI w. par. Niwiska (AHPMaz); 1783–1784 par. Niwiska (RegDiec. 767).

3. Włas. szlach. 1515 akt sprzedaży dóbr Żukowo i W. Z. [rozwinąć] (MK 60, 275); 1523 Stanisław i Janusz książęta maz. dają Mikołajowi z Żukowa kantorowi włocł., kanonikowi wileńskiemu i warsz., kancelarzowi księstwa i jego braciom rodzonym Janowi, Krystynowi, Wojciechowi, Markowi ss. zm. Abrahama oraz Mikołajowi s. zm. Jakuba z Żukowa przyw. pr. chełm. na dobra Żukowo i V. Z. z czynszem książ. po 2 gr z wł. os., zwalniając od prac przy zamkach i od kar sąd., dają im prawo nieod-

powiednie (MK 32, 180v); 1526 (MK 41, 128); 1539 wypis aktu sprzedaży dóbr Żukowo i W. Z. na prośbę Krystyna s. zm. Abrahama, podsędka liw., Andrzeja i Jakuba z Żukowa (MK 60, 275; MS 4/1, nr 6539); 1783–1784 W. Z., włas. Markowskiego chorążego mielnickiego (RegDiec. 767); 1839 W. Ż. (Mapa Kwat.); XIX w. 148 mr. [niespełna 5 wł.] (SG 14, 843). Dla nazwy Bijak, Nazwy 234.

WÓLKA CZARNOGŁOWSKA zob. CZARNOGŁOWSKA WOLA

WOŁYŃCE (1476! [1480] Volunyec, 1522 Volincze, 1563 Wołynice, 1783–1784 Wołynce) 6 km na ENE od Skórca, osada w dawnej włości leśnej Żelkowo (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana, Mikołaja i Piotra z Zaliwia i ich kmieci w ich częściach dóbr Zaliwie, Żelkowo i V., a także dział zm. Leonarda z Zaliwia i jego córek Jadwigi i Doroty z ich kmieciami w w/w dobrach od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1491 ks. Konrad III zmniejsza Jakubowi s. Jana Piegawki z Zaliwia czynsz książ. do 2 gr w półgr z wł. os. w jego dobrach Żelkowo i W. (MK 18, 46); 1508–1510 Mikołaj z Zaliwia, [ojciec Dzierśława i in.], właśc. wsi W. ma spór o granicę z sąsiadem Danielem Gniewoszem z Siedlec (Pociecha, Królowa Bona, II, s. 32-33); 1509 komisarze król. i ks. Anny regentki rozgraniczają dobra Siedlce Daniela Gniewosza w z. łukowskiej i W. Mikołaja Zaliwskiego w z. liw. (MS 4, nr 603); 1510 potw. ugoda w/s stawu rybnego między Mikołajem Zaliwskim z W. a Danielem Siedleckim z Siedlec i Grabianowa (MS 4, nr 9497); 1512 Dzierśław Zaliwski z W. kuchmistrz król., posiadacz grobli i siedliska darowanego mu przez Daniela Siedleckiego w z. łukowskiej zostaje zwolniony z obowiązku wyprawy wojennej (MS 4 nr 10199 i 10200); 1522 Dzierśław kuchmistrz król., Michał kaszt. liw., Piotr, Stanisław i Feliks br. z Zaliwia zawierają ugodę z książętami maz. dot. V., Zaliwia, Żelkowa i Dąbrówki, dóbr spadkowych po swoim br. zm. Andrzeju Zaliwskim (MK 32, 125v-7); 1563: 9 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 W. i Wolka Wołyńiecka, włas. Ogińskiej hetmanowej (RegDiec. 767); XIX w. 745 mr. [ok. 25 wł.] (SG 13, 935).

5. 1603 dzies. ze wsi W. dla plebana w Niwiskach (Now II, 546).

Uw. Nazwa pochodzi od nazwy osobowej Wołuna, stąd pocz. zapisano nazwę jako Wołuniec, ale szybko uległa przekształceniu (Bijak, Nazwy 229).

WÓJTY (1535 Zastrusze, 1557 advocatia Jadawska [wójtostwo Jadowskie], 1565 Zawady, 2 poł. XVI w. Wójtę) 1 km na E od Jadowa (AHPMaz).

1. [2 poł. XVI w. z. liwska (AHPMaz)]; 1783–1784 par. Jadowo (RegDiec. 481).

2. 1557 wójtostwo jadowskie leży między rz. Ossownica i Gołębieńiec [Gołębnica, dolny bieg w pobliżu ujścia do Ossownicy, por. AHPMaz, ciek bez nazwy], zob. p. 3.

3. Włas. król. 1535 król Zygmunt daje Stanisławowi Żakowi, Maciejowi Mykowi, Andrzejowi i Stanisławowi Taborczykowi, wójtom w Jadowie, w zamian za 2 ½ wł. w Jadowie inne 2 ½ wł. zw. Zastruże i zapisuje im na tych włóckach 24 kopy gr (MS 4 nr 17188); 1557 król dał zezwolenie Mikołajowi Lipnickiemu na wykup wójtostwa Jadowskiego [Wójtę], położonego między rzekami Ossownica i Gołębieńiec [Gołębnica], z rąk ich posiadaczy (MS 5 nr 8168); 1565: 2 ½ wł. wójtostwa w Jadowie przejęto na folw. król., a wójtom w zamian dano cz. lasu nad rz. Osownicą zw. Zawady; jest 10 wójtów, winni posługę do dworu (LMaz 2, 158); XIX w. wieś W. 440 mr [14 2/3 wł.], wchodziła w skład dóbr Jadów (SG 13, 772).

WYCZÓLKI (1453 Krypy inaczej Wyczolkowo, 1476 Wyczolky, 1515 Viczolki; 1598 Wyczolki seu Krypy) 7 km na SW od zamku w Liwie (AHPMaz).

1. 1453 distr. Czern. prope Liv (KnapNot 341-3); 1563 par. Czerwonka (ZD 418).

2. 1822–1839 oznaczona granica W. i Kryp z Suchodołem (Mapa Kwat.); 1951 oznaczone granice północne i wschodnie wsi W. (Mapa pow. węgrowskiego; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach., potem książ., potem duch. – plebana liwskiego. [a. 1453] ks. Bolesław IV odstępuje NN. wójtostwo w Liwie [Starym] w zamian za K. inaczej W. (KnapNot 341-343, wzm.); 1453 ks. Bolesław IV zamienia [poświętne kośc. Liw. zw. Grabowiec, włączone do książ. Nowego Miasta Liw], oddając Stan. Żelawskiemu plebanowi liw. i jego następcom K. inaczej W., które ks. otrzymał drogą zamiany za wójtostwo w Liwie (Knap-

Not 341-343; Now II, 547-548, r. 1408!); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia kmieci z W. wsi plebańskiej kośc. liw. od prac przy zamkach i fortyfikacjach książ. (KL nr 236, s. 273); 1515 Synowie zm. Mikołaja młynarza z V. zeznają, że Mikołaj Żukowski kantor włocławski i pl. w Liwie zadośćuczynił im za ich młyn w V. zbudowany na rz. Czerwonka (MK 41, 48v); 1563: 3 wł. os., 2 piekarzy chleba, młyn, włas. szl.! (ŻD 418, egz. uzup.); 2 poł. XVI w. włas. szl.! (AHPMaz); 1598 włas. duch., folw. 6 wł. [Vis. 1598]; 1783-1784 włas. proboszcza liw. (RegDiec. 763; Perthées, Mapa woj. maz. 1783, wykaz włości duch., w Prac. Atlasu IH PAN); XIX w. 269 mr. [ok. 9 wł.] (SG 14, 75).

4. 1453 czynsz książ. po 6 gr pras. z wł. os. (KnapNot 341-343).

Uw. Nazwa pochodzi od przezwiska Wyczolek (Bijak, Nazwy 234). Od niego uformowały się nazwy kilku osad maz. z XV-XVI w. (AHPMaz, s. 237). Tu uwagę zwraca zgodność danych XVI i XIX w. o wielkości osady – 9 wł.

WYGLĘDOWO (1563 Wygledowo, 1574, 1583, 1598 Wyględowko, 1770 Wyglondowka, 1783-1784 Wyględow) 4 km na W od Wierzbna, dziś Wyględówek (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Czerwonka (ŻD 418); 1583 par. Wierzbno (Now II, s. 547).

3. Włas. szlach. 1563: 3 wł. os. (ŻD 418); 1574 zapis Doroty z Ojrzanowa wojewodziny krak. na dobrach Wierzbno, Przekory [kam.?), Zimna Woda, Janówek, W. i Jaworek w z. liw. (MS 6 nr 274); 1770 Wyglondowka (Mapa Polonia Perthéesa); 1783-1784 W. włas. Swiniarskiego (RegDiec. 768); XIX w. folw. W. 589 mr. [niespełna 20 wł.], w tym lasu 119 mr; wieś W. 79 mr, wieś Emin 105 mr. (SG 14, 82).

5. 1537 na prośbę Piotra Goryńskiego, wdy i namiestnika król. na Mazowszu kapit. pozn. zgadza się na fundację kośc. par. w Wierzbnie (Now II, 547; niezrealizowana); 1583 fundacja kośc. par. w Wierzbnie przez Dorotę Barzyńską, wojewodziny krak. (z Goryńskich z Ojrzanowa) wraz z s. Stanisławem Mińskim; bp pozn. Łukasz Kościelecki eryguje kośc. par. w Wierzbnie i przyłącza do niego wsie Wierzbno, Jaworek i W. oraz daje mu dzies. bpie z Janowa i W. (Now II, 547; AHPMaz).

Uw. Osada powstała po 1531 w wyniku lokacji na lesistym terenie dóbr Wierzbno (AHPMaz). Nazwa wywodzi się od określenia wygląd – widok, wskazywała na miejsce wybrane „na widoku”, tj. dobrze widoczne (Bijak, Nazwy 235).

WYŁAZY (1535 Wilazy, 1540 Wylazy Niwiska, 1783–1784 Wyłazy) 2 km na SE od Niwisk, osada założona na obszarze dóbr Niwiska (AHPMaz).

1. 1535 distr. liw. (RP); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

3. Włas. szlach. 1540 i 1541: 2 ½ wł. os. (kart. AHPMaz); 1563: 4 wł. os. (ŻD 415); 1783–1784 W. włas. Ossolińskiego podkom. mielnickiego (RegDiec. 767); XIX w. wieś 512 mr. [ok. 17 wł.], należała do dóbr Niwiska (SG 14, 94).

8. Zachowane grodzisko datowane na XI-XII w., położone 1 km od krańca wsi W. na lewym brzegu Liwca, nad starym korytem rz. Muchawki (dawniej Żytniej). Mocno zniszczone, rozwieszono 1936–1937 dla zbudowania drogi Wyłazy-Chodów. O wymiarach ok. 80 x 80 m (łącznie ze śladami fosy), wnętrza ok. 38 x 43 m.; zachowany od południa fragment wału ma szerokość u podstawy ok. 20 m, wysokość do 1,5 m. Odkryta w sondażu warstwa kulturowa nie przekracza 20 cm miąższości. Zbudowane na wcześniejszej osadzie z VIII-IX w., poprzedzającej gród (Grodziska Maz, s. 161-164, w tym ilustracje, plan tachimetryczny grodziska, fotografia 115). Leży na obszarze przynależnym do Wyłaz, w XV-XVI w. części składowej dóbr Niwiska. Można identyfikować go z wczesnośredniowiecznym ośrodkiem włości Niwiska, związanym prawdop. z maz. ośrodkiem w Liwie.

Uw. Nazwa pochodzi od przezwiska Wyłaza, pochodnego terminu wyłazić (Bijak, Nazwy 235-236). Może od przezwiska kmiecia.

WYRZYKI (1429 Wyrzyki, 1463 de Virzyk) 4 km na SSE od Pniewnika, obecnie część wsi Skarżyn (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka (ŻD 418; AHPMaz).

2. 1475: 8 mr. nabytków po wymierzeniu obszaru szlachty ze Skarżyna koło granic dąbrowy Wyrzyków i Łysejgóry [osada zaginiona] w dziedzictwie Noiszewo (MK 5, 179v).

3. Włas. szlach. 1429 ks. Janusz I sprzedaje wójtostwo o 3 wł. we wsi książ. Wola [Czerwonka] Pawłowi z W. za 20 kóp gr posp. (PP VI, 128); 1439 Paweł Wyrzyk wójt z Czerwonki sprzedaje wójtostwo z 3 wł. wolnymi także Janowi Swirdejowi z Czerwonki za 20 kóp w półgr (MK 3, 232); 1463 Klemens i Jakub z V. (TymWoln s. 61 wg Liwska1, 77); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jakuba i Jana Wyrzyków z W. z mieszkańcami od prac

pryzamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1563 Skarzyno Wyrzyki: 2 ½ wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783-4 W. wł. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. Wyrzyki 6 domów, 113 mr. [niespełna 4 wł.] (SG 14, 107).

Uw. Nazwa osady pochodzi od imienia Wyrzyk, być może pochodzenia pruskiego (K. Zierhoffer, Nazwy 385; Bijak, Nazwy 236). Nazwa została przeniesiona do ziemi liwskiej prawdop. z ziemi zakroczymskiej [Wyrzyki, nowom./Klukowo], starego gniazda Lubiczów (MZH s. 348-349). Zob. też SSNO VI, s. 228-229.

Z

ZAKRZEWO (1476! [1480] Zakrzewo, 1578 Zakrzew) 3 km na WSW od Pniewnika, dziś Zakrzew (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Pniewnik (ŻD 519).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Stanisława Targonię z Pniewnika i jego dobra Pniewnik i Z. z kmiećmi od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1488 szlachta z Bołęcina [z. ciech.] skarży Stanisława Targonię z Pniewnika o zabór 3 brogów oraz ½ stodoły zboża w Z. pozostałego w spadku po ich stryju zm. Tomaszu z Bołęcina, wartości 14 florenów (Ep. 10, 560-561; prawdop. dot. rządcy wsi Z.); 1518 Katarzyna wd. po Stanisławie Targoni z Pniewnika zapisuje kościołowi par. w Liwie sumę na dobrach Pniewnik, Z. i Radoszyna (MK 32, 12v); 1522 w Z. jest 10 wł. [os.?] (Ep. 204, 152v-153); 1523 Mikołaj z Żukowa kanclerz i pl. liw., wykonawca woli Kat. wd. po Stan. Targoni z Pniewnika kupuje czynsz z pr. odkupu z dóbr Pniewnik, Radoszyna i Z. od Anny [c.] Bernarda Targoni z Pniewnika, wd. po Janie Brochowskim stolniku soch.! [gost.] na ołtarz w kośc. par. w Liwie; Anna będzie mieć pr. patronatu tego ołtarza (MK 32, 145v); 1563: 5 wł. os. (ŻD 419); 1572 Pniewnik, Piwki i Z. w składzie dóbr związanych z Brochowem i Nowym Dworem zostają objęte umową Jana Brochowskiego z Brochowa, dworzanina król. i Bartłomieja Nowodworskiego (MS 5 nr 4489); 1578 Z. (kart. AHPMaz); XIX w. wieś 462 mr. [ponad 15 wł.], wchodziła w skład dóbr Pniewnik (SG 14, 315).

Uw. Nazwa topograficzna, pochodzi od określenia „za krzewami” (Zierhoffer, Nazwy 390; Bijak, Nazwy 239). Wieś nie została wymieniona w dok. erekcji par. Pniewnik w 1457 r., powstała już po tym roku.

ZALESIE zob. ZAŁĘŻE

ZALIWIE (1419 Zaliwy) dobra 6-7 km na NW od Niwisk (AHPMaz). [hasło ogólne]

1. 1419 prope Liw (MK 3, 19v i 20); 1563 par. Niwiska (ZD 415).

3. Włas. szlach. 1419 Zdzesław z Dąbrówki, Paweł i Dzierśław z Z. otrzymują od ks. Janusza I odnowienie pr. posiadanych na te dobra, bez barci [książ.], ze służbami jak inni ziemianie, dodając pr. do łowu bobrów, z pr. niem. posp. po 12 gr (MK 3, 19v i 20); 1439 Jachna c. Dzierśława z Z., ż. Pawła z Chojeczna rezygnuje z wiana na dobrach męża objętych zamianą (MK 3, 155-5v); 1447 ks. Bolesław IV daje Stanisławowi, Leonardowi, Janowi, Pawłowi, Mikołajowi i Jakubowi z Z. pr. niem. chełm. z czynszem książ. po 8 gr szer. z wł. os., uwalnia ich kmieci od prac przy zamkach książ. z wyłączeniem nowych, daje im pr. łowieckie z wyłączeniem tura, rysia, łosia i sokoła (MK 4, 57); 1447 Jan z Z. s. zm. Jakuba z Żukowa kupuje dział [braci?] w Żukowie za 15 kóp gr w półgr (MK 4, 95v); 1450 podział dóbr Zaliwie: Stan., Leonard i Jan z Z. z jednej strony, Mikołaj, Jakub, Mikołaj, Jan z in. uczestnikami w Dąbrówce: Goszek? Maciej, Dadźbog, Mikołaj z drugiej strony dzielą dziedzictwo Z. (MK 9, 185v-186; MK 18, 40v-41);

1458 Mikołaj s. Tomasza z Z. zastawia stryjowi Janowi z Z. cz. ojcowizny w Z. (MK 18, 133); 1462 Jan z Z. odstępuje cz., którą mu wydzielili Jakub, Abraham, Jan i Boksa bracia z Żukowa jako posąg ich siostry Anny, tymże braciom i przyjmuje [mniejszy?] dział oznaczony nowymi znakami, od granic Chojeckich do Wielkiego Lasu, do strugi, stąd aż do granic Zaliwskich i Żukowskich, dochodząc do starych granic i tymi granicami do rz. Liw [późniejsza Wola Żukowska?] (MK 18, 226v); 1464 Lapsus Zalywie. Konrad III potw., że Jakub, Abraham, Jan i Boksa bracia z Żukowa zastawili cz. w Żukowie wydzieloną jako posąg ich siostry Anny w 20 kopach; potw. przepadek (MK 18, 226v-7); 1466 Dzierśław z Z. prezbiter diec. pozn. prezentowany przez Ziemaka z Wyszyn [h. Junosza] na pl. w Wyszynach w z. zawkrz. (Ep. 5, 180v);

1466 Jakub s. Tomasza z Z. sprzedaje połowę swej części w Z. Maciejowi s. Mikołaja ze Skarczyna za 30 kóp w półgr (MK 5, 94); 1469 Jan s. Pawła z Z. (TymSąd s. 153); [ok. 1470] Mikołaj s. Stanisława z Z. h. Junosza (MHerald 1932, XI/1, s. 2); 1473 na powództwo ks. Konrada świadek zeznaje, że Z.

i Dąbrówka nie jest z [niedawnego] nadania książ., ale jest starą włas. szlach. (Czer. Wstęp s. XV, przyp. 1); 27 IV 1473 ks. Konrad darowuje Piotrowi z Z. część w Z. po jego ojcu, która stała się włas. książ., z pr. chełm. i czynszem książ. po 8 gr posp. z wł. os. (MK 5, 170); 6 XI 1473 szl. Mikołaj s. Stanisława i Jan s. Dzierśława z Z. sprzedają prac. Maciejowi Rykale z Żelkowa 1 wł. i łąkę Bielka w lesie Rakowiec koło rz. Żytniej w dobrach Żelkowo za 5 kóp gr (MK 5, 172v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana, Mikołaja i Piotra z Z. i ich kmieci w ich częściach dóbr Z., Żelkowo i Wołuniec [Wołyńce], a także dział zm. Leonarda z Z. i jego córek Jadwigi i Doroty z ich kmieciami w w/w dobrach od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1496 szl. Jakub Zaliwski z Żelkowa kupuje dział w Opolu od Małgorzaty ż. Jana Wolimira z Opola za 32 kopy (MK 9, 208-208v); 1505 Jakub z Z. burgrabia [zamku warsz.?] (Warsz 8, 1015, 1018); 1505 Lapsus Zalywie [dot. Żukowa, zob.] (MK 18, 226v-7); 1508-1510 Mikołaj z Zaliwia, [ojciec Dzierśława i in.], właśc. wsi Wołyńce ma spór o granicę z sąsiadem Danielem Gniewoszem z Siedlec w z. łukowskiej, zakończony ugodą w/s stawu rybnego (MS IV, nr 603, Pocięcha, Królowa Bona, II, s. 32-33); 1510 [sprzedaż części w dobrach Z. i Sokołowo (?) distr. Liv., potw. 1539 na prośbę Andrzeja s. Michała Zaliwskiego kaszt. liwskiego oraz Gabriela Żelkowskiego z Z. (MS 4 nr 6515, MK 60, 233); 1511 Andrzej Zaliwski podskarbi ks. Anny (RadWS nr 930); 1512 Dzierśław Zaliwski stolnik czer. i kuchmistrz król. wwiązany w ½ dóbr Nowy Dwór z przyległościami w z. warsz. (Warsz 10, 1186); 1513 Piotr s. Andrzeja Zaliwskiego student uniwersytetu krak. (MUK II); 1515 Jan Trzmiąga z Proszewa odstępuje swe dziedzictwo w Proszewie i Woli Proszewskiej wielm. Andrzejowi Zaliwskiemu kaszt. liw. w zamian za 5 wł. wójtostwa w Liwie [Starym] (MK 8, 24v i 30); 1516 Stanisław [Wessel] dz. z Wąsowa [ostr.] zapisuje w test., że panna Małgorzata [jego c.] zostanie wydana za mąż w dom Zaliwskich (Ep 2, 180-181); 1518 Piotr Zaliwski star. w Goszczynie [grodz.] i Feliks Zaliwski dworzanin ks. (MK 32, 6v); 1518 Piotr Zaliwski, tenutariusz [książ.] w Goszczynie i Andrzej Zaliwski kaszt. wiski otrzymują od króla listy żelazne na 1 rok (MS 4, nr 11667, 11668); książęta maz. za wstawiennictwem króla dają Dzierśławowi Zaliwskiemu, kuchmistrzowi król., burgrabiemu zamku krak., podkom. ciech. ½ dóbr Nowy Dwór (MK 32, 16-17); 1520 Piotr Zaliwski star. warsz. (MK 32, 87); 1522-1526 Piotr Zaliwski wojski liw.; 1524-1526 Feliks Zaliwski podkom. liw.; 1522 Dzierśław kuchmistrz król., Michał kaszt. liw., Piotr, Stanisław i Feliks br. z Zaliwia zawierają ugodę z książętami

maz. dot. dóbr Wołyńce, Zaliwie, Żelkowo i Dąbrówka, dóbr spadkowych po swoim br. zm. Andrzeju Zaliwskim (MK 32, 125v-7); XII 1524 Michał klan liw., Stan., Piotr i Feliks bracia z Z. sprzedają wieś Korabniki w ziemi krakowskiej, odziedziczoną po zm. Dzierławie Zaliwskim kuchmistrzu król., za 1000 fl. (MS 4/2 nr 14080); 1526 pan Feliks Zaliwski dworzanin ks. [Janusza III] (RadWS nr 1719); 1563: 8 ¼ wł. os., 1 kowal (ŻD 415); 1584 Zaliwscy h. Junosza (Pap. s. 323).

6. 1512 Andrzej i Michał Zaliwscy bracia, dworzanie ks. Anny regentki Mazowska (AC II, nr 1672); Dzierław Zaliwski burgrabia krak., kuchmistrz król., + 22 IX 1524 (Pap. s. 323); 1515 tenże Dzierław otrzymuje od króla czynsz roczny 10 kóp gr z przewozu płockiego po zm. Pawle Szczycieńskim [ze Szczytna, płoc.] (MS 4 nr 2495); 1532 Michał Zaliwski kaszt. liw. tenutariusz wsi król. Niemojewice [war./Warka] (MS 4/3 nr 23286); 1555 król przyznaje Janowi Zaliwskiemu z ż. Katarzyną Prażmowską i ss. Idzim i Adrianem dożywocie na wsi król. Niemojewice [war./Warka] (MS 5 nr 7204); 1559 król przyznaje dożywocie Felicjanie i Barbarze Zaliwskim na dobrach Cremoiewcze! [Niemojewice] w pow. wareckim (MS 5 nr 8608); 1564 Niemojewice tenuta Jana Zaliwskiego i Bartłomieja Zaliwskiego chorążego liw. (MHerald 1932, XI/10, s. 191).

Uw. Nazwa powstała od wyrażenia przymkowego „za Liwem” (Bijak, Nazwy 240), tj. za rzeką Liw, od XVI w. Liwiec.

ZALIWIE PIEGAWKI (1476! [1480] Zalywy, 1491 Pyegawki?, 1492 Zaliwie, 1783 Zaliwie Piegawki) 6 km na NW od Niwisk, obecnie Zaliwie-Piegawki (AHPMaz).

1. 1476 [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1951 Z. P. graniczą z Kwaśnianką i z Proszewem (Mapa pow. węgrowskiego; granica powiatu; mapa pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] szl. Jan [Piegawka] z Z. (KL nr 236, s. 270); 1491 ks. Konrad III uwalnia Jakuba s. Jana Piegawkę z Z. od opłacania 1 pokowu miodu z dziedzictwa Piegawki między Zaliwskimi i Dąbrowskimi, które były płacone rocznie księciu i jego przodkom, oraz zmniejsza mu czynsz książ. o 2 gr w półgr z jego dóbr Żelkowo i Wołyńce (MK 18, 46); 1492 Jakub s. Jana z Z., ż. Barbara c. zm. Hieronima Łoskiego z Wągrodną [grodz.] (MK 18, 51v); 1492 Jan Piegawka z Z. h. Junosza

(MZH nr 713); 1500 Jakub z Z., ż. Barbara c. Hieronima z Wągradna (MK 18, 116v); 1505 zm. Jan Piegawka z Z., ss. Jakub, Stanisław i Jan (MK 18?); 2 poł. XVI w. Zaliwie Piegawki (AHPMaz); 1783 Z. P. (Mapa woj. maz. Perthéesa); 1783–1784 Z. P., włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w.: 595 mr. [ok. 20 wł.] (SG XIV, 349).

ZALIWIE SPINKI (1476 [1480] Zalywye, 1535 Wspinki, 1540 Wspinky, 1578 Zaliwie Spinki) ok. 7, 5 km na NW od Niwisk, dziś Zaliwie-Szpinki.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).
2. 1951 oznaczenie granicy Proszewa i Wólki Proszewskiej z Zaliwem Szpinkami (Mapa pow. siedleckiego; granica powiatu).
3. Włas. szlach. 1476 [1480] ks. Konrad III uwalnia m. in. Jana Wspinka z Z. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236, s. 270); 1540: 4 wł. os. (kart. AHPMaz); 1578 Z. S. (kart. AHPMaz); 1783–1784 Zaliwie Spinki włas. drobnej szl. (RegDiec. 767); XIX w.: 547 mr. [ponad 18 wł.] (SG XIV, 349).

Uw. Drugi człon nazwy wywodzi się od przezwiska Wspinek, Spinek, znane już w XV w. (SSNO VI, 215), tj. od Jana Wspinka, wym. 1476 [1480] r.

ZALĘŻE (1563 Zalęże, 1567 Zaleze, 1783–1784 Zalesie) 3 km na SE od Korytnicy, obecnie Zalesie (AHPMaz).

1. 1563 distr. liw., par. Korytnica (ŻD 419).
2. 1565 Korytnica graniczy m. in. z Zalieszem [Zalężem] (LMaz 2 s. 186–187).
3. Włas. szlach. 1563: 3 wł. os. (ŻD 419); 1567 Z. (kart. AHPMaz); 1783–1784 włas. drobnej szl., 9 nazwisk (RegDiec. 484); XIX w. Zalesie, 24 domy, 499 mr. [ok. 16 2/3 wł.] (SG 14, 334, poz. 61).

Uw. W rejonie Z. leżały także wsie Połomia i Rakowe Łęki, osady zaginione (AHPMaz s. 240).

ZAWADY (1471 predium Zauadi), folwark książ., zaginiony., prawdopodob. późniejsze Wójtzy k. Jadowa lub Zawady, folw. książ. pod Liwem.

1. 1471 distr. liw. (Iura I, nr 126).

3. Włas. książ. 1471 ks. Konrad III w podziale z braćmi otrzymuje w z. liwskiej m. in. „predium Zauadi cum suis nemoribus”, jednak odstępując Bolesławowi V dobra książ. Jadowo w pow. kamienieckim: „villa Jadowo cum nemoribus et mellificiis, quae antea ad Liw pertinebant” (Iura I, nr 126). Można przyjąć, że dawna puszcza książ. w rejonie Jadowa związana dot. z zamkiem i starostwem liwskim została podzielona, prawdop. wzdłuż biegu Osownicy, dopływu Liwca, która stanowiła granicę ziemi liwskiej i pow. kamienieckiego z. nurskiej. Zawady, folwark książ. w rejonie Jadowa, ale na prawym brzegu Osownicy lub folwark książ. tej nazwy pod Liwem stał się nowym ośrodkiem lasów książ. w północnej części z. liwskiej, na N od książ. Puszczy Koryckiej z ośrodkiem w Korytnicy. Jest prawdopodobne, że folwark ten miał mało ról, a stał się na krótko magazynem daniny miodowej i innej z lasów książ. Po inkorporacji Mazowsza do Korony przeniesiono na prawy brzeg Ossownicy dotychczasowych wójtów jadowskich, aby pozyskać ich grunty na folwark król. w Jadowie. Nowa osada w 1535 r. została określona jako Zastruże w przyw. król. dla owych wójtów, ale w lustracji 1565 r., została określona jako Zawady: „zową tamtę posesyją Zawadi” (LMaz 2, s. 158). Utarła się tu nowa nazwa Wójtzy. Identyfikacja z Zawadami-Morzyno pod Liwem jako wsią król. o lokalizacji przybliżonej, przyjęta w opracowaniu zespołowym dla Mazowsza drugiej połowy XVI w. (AHPMaz, mapa i indeks, s. 241), jest trafna dla XVI w., budzi jednak wątpliwości dla XV w. z uwagi na kompleks lasów książ. przynależny bezspornie do tej osady w 1471 r.

ZAWADY (1547, 1563 Zawady) 4 km na NW od Oleksina. Osada istniała do końca XIX w. została zlokalizowana na AHPMaz.

1. 1547 par. Oleksin (KnapNot 445); 1563 distr. liw., par. Oleksin (ŻD 416).
2. 1822–1839 oznaczona granica Z. i Boimia z Trzcianką i Słuchocinem (Mapa Kwat.).
3. Włas. szlach. 1547 Z. prawdop. włas. Bojemskiego, fundatora par. Oleksin (KnapNot s. 445); 1563: 4 wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 włas. kamedułów z Bielan [pod ówczesną Warszawą] (RegDiec. 768); XIX w. wieś 198 mr. [6, 6 wł.], folw. 385 mr. [ok. 13 wł.] (SG 14, 481).

ZAWADY MORZYNO (1476 Zawadi, 1563 Zawady Morzyno, 1783–1784 Zawady) 4 km na NW od zamku w Liwie (AHPMaz). [hasło ogólne dla Zawad szlach. w ziemi liwskiej]

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236, s. 273); 1563 par. Liw (ŻD 415).
2. 1475 wł. w dziedzictwie Turna nad rz. Turna obok granicy Zawad (MK 5, 180v); 1565 miasto Liw [Nowy] graniczy z Zawadzkimi ziemianami [z Z.] (LMaz 2, 177).
3. Włas. szlach. [1419] Paweł i Maciej dziedzice z Zawad oraz Piotr i Jan bracia sprzedają Jałbrzykowi z Wąsoszy 5 wł. w Koszewnicy za 16 kóp gr posp. (MK 3, 99; transakcja w okolicach Liwa); 1435 Wszebor z Laskowa [kam.] sprzedaje 1 rączkę miodu w dobrach Niwiska i Boimie Bartłomiejowi z Z. (MK 3, 142); [1453] Bartłomiej dz. z Z. sprzedaje jedną rączkę miodu [tj. 1 bór bartny] w [dobrach] Niwiska i Boimie, którą miał od Wszebora z Laskowa, za konsensem tegoż Wszebora, Piotrowi z Niwisk oraz Krystynowi i Zawiszy z Boimia (TymSąd s. 77); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana z bratem Stanisławem, Polubiona z synem Mikołajem, Jakuba i Pawła z Z. i ich działy w dziedzictwie Z. z mieszkańcami i kmieciami od prac przy zamkach i fortalacjach książ. (KL nr 236, s. 273); 1563: 12 wł. szl. bezkm. (ŻD 415); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 765); XIX w. Zawady 840 mr. [28 wł.] (SG 14, 481).

ZAWADY (1428 Zawady, Zawadi, 1471 predium Zauadi, które? 1475 Zawadi MK 5, 180v, 1617 Zawadka folw.) zaginiona włas. szlach., od 1458 książ., od 1526 włas. król. pod Liwem, obok wsi szlach. Zawady Morzyno.

1. 1428 prope Lyw (PP V, 645); [chyba Zawady Morzyno, tj. folw. król. drugi na części wsi Zawady 1565, Zawadka obok miasta wym. w lustracji 1617 r.]
2. 1565 folw. król. drugi [pod Liwem] na części wsi Zawady; kąt niemały w jednym miejscu podzielony na trzy pola, dołączono do niego nadwyżki ról kmiecych z [sąsiedniego] Popowa, także podzielone na trzy pola; ma ogród [warzywny] i sad wiśniowy, łąki, oborę z bydłem (60 szt.) i świniami (LMaz 2, s. 183–184).
3. Włas. szlach., od 1458 książ. 1428 Zawady, Zawadi. Dorota c. zm. Jakusza z Z. darowuje swą część ojcowizny w Z. swemu mężowi Włościborowi z Maleszewa [zambr.?] (PP V, 645); 1458 Konrad III z braćmi książęta maz. odstępują Włościborowi z Z. 2 wł. między rolami mieszczan liw. wolne od czynszów, które trzymał zm. szl. Sasin oraz dopłacają 35 kop w półgr w zamian za całe jego dziedzictwo Z. (kop. 1614, MK 157, 22-23); 1475 (MK 5, 180v); 1497 ks. Konrad III zabezpiecza posag i wiano swej ż. Anny Ra-

dziwiłłówny na zamku i obu miastach Liw i całej ziemi liwskiej z dobrami przynależnymi do zamku: Czerwonka, Korytnica, Kropy, Popowo, Grodzisko, Turek [z. warsz.], Z. (Iura II, nr 159); 1565 folw. król. drugi [obok miasta Nowego Liwa] na części wsi [szlach.] Zawady, zabranej w winach książ. za zabójstwo żony [właśc.] oraz na przyległych rolach wsi Popowa (LMaz 2, 183); 1617 Zawadka, drugi folw. zamkowy, ma pole trojne oraz oborę z bydłem (LMaz 1617, s. 216-217).

ZAWISZYN (1563 Zawiszyno, 1565 Zawiszin, 1783-1784 Zawiszyn) 3,5 km na NE od Jadowa (AHPMaz), wieś lokowana w puszczy Łochowiec w dobrach królewskich.

1. 1563 distr. liw. (ŻD 414); 2 poł. XVI w. par. Jadowo (AHPMaz).

3. Włas. król. 1563: 5 wł. os. (ŻD 414); 1565 Mikołaj Zawisza star. liwski i kam. otrzymał od królowej Bony wójtostwo we wsi Królowa Wola z 3 wł. oraz dodatkowo 10 wł. lasu od króla nadaniem wieczystym; posadził na tym wieś (33 kmieci na ćwierciach włók) i folwark, zbudował dwór dosyć wielki, wykopał sadzawki [stawy rybne], postawił młyny na Liwcu (LMaz 2, s. 165-166); 1783-1784 Z. włas. [klasztoru sióstr] wizytek warsz. (RegDiec. 481); XIX w. wieś 592 mr. [blisko 20 wł.], folw. 767 mr. [25 ½ wł.], wchodziła w skład dóbr Jadów (SG 14, 497).

Uw. Nazwa pochodzi od nazwiska Mikołaja Zawiszy, starosty liw. i kam., założyciela wsi.

ZELSZYŃKĄT [?] (1547 Zelszinkanth), las nad rz. Kostrzyń w rejonie Oleksina. 1547 włas. Aleksego Bojemskiego. Przeznacza tenże las, położony między rz. Kostrzyń a gościńcem, który idzie z Boimia do Rudy [liw., Oleksin], do wykarczowania na uposażenie plebana w Oleksinie (Now II, 546; KnapNot 444).

ZIEMAKI zob. POLIKOWO ZIEMAKI, ŻUKOWO ZIEMAKI

ZIMNA WODA (1530 Zymnawoda, 1531 Z. czyli Wola Dobrzesznia, 1563 Zimna Woda) 6 km na SW od Wierzbną, obecnie Zimnowoda (AHPMaz).

1. 1530 distr. liw? (MS 4, nr 5504); 1563 distr. liw., par. Czerwonka (ŻD 418); 2 poł. XVI w. par. Wiśniewo (AHPMaz).

2. 1473 nadanie książ. 12 wł. zw. Kamionka [z. warsz., przy granicy z z. liw.] obok granic Ossowieńskich [obszar późniejszej Wólki Czarnogłowskiej w dobrach Ossowno] i Szostaka [obszar późniejszej Zimnej Wody w dobrach Jawornik/Jaworek] (MK 9, 33; SHGWarsz); 1478 nadanie książ. 8 wł. lasu w Kamionce między dziedzictwami Ossowieńskiego i Szostaka, obok 12 wł. wcześniej nadanych (MK 9, 96; SHGWarsz.); 1565 Z. W. graniczy z wsiami król. Turkiem, Kamionką i Wiśniewem w z. warsz. (LMaz 2, s. 195, 197, 199).

3. Włas. szlach. 1530 Jan z Wieczni kaszt. płoc. i [panowie] Jeżewscy jako stryjcowie i współherbownicy zm. Jana Ojrzanowskiego star. warsz. dają Katarzynie Ojrzanowskiej swoje działy w dobrach Ojrzanów z przyległościami w z. warsz. oraz Wierzbno, Cierpięty, Jaworniki i Z. w z. czer. [liw.] (MS 4, nr 5504; SHGWarsz 185); 1531 też Katarzyna Boglewka c. Stanisława, wd. po Janie Ojrzanowskim, ż. Piotra Goryńskiego dostaje od króla pr. włas. dóbr Ojrzanów i in. w z. warsz. oraz dóbr Wierzbno, Cierpięty, Jaworek, Z. czyli Wola Dobrzesznia (MS 4, nr 16022; SHGWarsz 185); 1563: 16 wł. os. (ŻD 418); 1565 Z. W. włas. pani Mińskiej (LMaz 2, 195); XIX w. dobra Z.: folw. 787 mr., wieś Z. 88 mr., wieś Garczyn 286 mr. [razem ok. 39 wł.] (SG 14, 618).

Uw. Pocz. prawdop. obiekt terenowy w dobrach Jawornik, zaliczanych do obszernej włości Wierzbno (zob.) Nazwa może wywodzić się od nazwy wodnej, miejscowego ciek; na Mazowszu jest znana rz. Zimna Woda, lewy dopływ Nrowy/Utraty w z. warsz. (AHPMaz, mapa i indeks, s. 249).

Ż

ŻABOKLIKI (1447 Zaboklyky, 1476! [1480] Zaboclyky, 1535, 1563 Zabokliki) 6 km na W od zamku w Liwie.

1. 1457 diec. płoc., par. Pniewnik (Ep. 33, 109-110); 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Czerwonka, [diec. pozn.] (ŻD 418; AHPMaz); 1783-1784 par. Czerwonka (RegDiec. 763).

2. 1565 Czerwonka graniczy m. in. z Zabloczkiem! [Żaboklickimi z Ż.] (LMaz 2, 182); 1822-1839 oznaczona granica Ż. i Czaplki z miastem Liw (Mapa Kwat.; pokazuje dawne granice lokalne).

3. Włas. szlach. 1447 Szczepan z Kryp sprzedaje Mikołajowi z Z. 1 wł. w Krypach [Mścichach] wraz z pożytkami, bez pr. do miodu, za 8 kóp gr (MK 4, 44v);

1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jakuba Żaboklika, Wojciecha, Piotra, Stanisława z Z. i ich działy z mieszkańcami od prac przy zamkach i fortyfikacjach książ. (KL nr 236); 1563: 7 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 418); 1783–1784 włas. drobnej szl. (RegDiec. 763); XIX w. 346 mr. [11 ½ wł.] (SG 14, 719).

5. 1457 Paweł [Giżycki] bp płoc. eryguje par. w Pniewniku i przyłącza do niej wieś Z. (Ep. 33, 109-110).

Uw. Nazwa Żabokliki wywodzi się od przezwiska Żaboklik, nawiązującego do „krzyku” żab, tj. do rechotu, kumkania (Bijak, Nazwy 248).

ŻABOKLIKI POŁAZIE (1475 Polazye Zaboklyczkye, 1571 Zaboklyky Polazie) osada zaginiona, nie odnotowana w AHPMaz; może weszła w skład Żaboklik. Por. obraz kartograficzny AHPMaz.

1. [distr. liw.; par. Czerwonka albo Liw].

2. 1475 ½ wł. koło granic Czerwonki, od granic miasta Liwa do granic P. Z. (MK 5, 179).

3. Włas. szlach. 1571 Mikołaj s. zm. Macieja, Jakub s. zm. Mikołaja, Jan [i] Maciej ss. zm. Wojciecha, Stanisław s. zm. Jana, Jan [i] Andrzej ss. zm. Bogdana z Z. P. zeznają, że Stanisław s. zm. Pawła Żaboklickiego z Księżopola Komorów z z. drohickiej pochodzi z ich domu Żaboklickich h. Pobóg (Semkowicz, Wywody, nr 355); [AHPMaz brak w indeksie; może to część Żaboklik].

Uw. Ta osada drobnej szl. h. Pobóg powinna być kontynuacją wcześniejszej osady zw. Żabokliki.

ŻARNÓWKA (1536?, 1563 Żarnowka, 1770 Zarnowka) ok. 3 km na W od Grębkowa (AHPMaz), ośrodek klucza dóbr bpstwa pozn. w z. liwskiej.

1. 1563 distr. liw., par. Grębków (ŻD s. 417).

2. 1951 Ż. leży nad ciekim (bez nazwy), górnym dopływem rz. Śmierdziuchy [Suchej] (Mapa pow. węgrowskiego).

3. Włas. duch. 1546–1555 ośrodek klucza dóbr bpa z folwarkiem i dworem bpim (Now II, 149); 1563: 19 ½ wł. os., 1 tkacz (ŻD 417); 1770 Zarnowka (Mapa Polonia Perthéesa); 1783–1784 Z. włas. bpa pozn. (RegDiec.763); XIX w. 307 mr. włościan [ponad 10 wł.], 900 mr dworskich [30 wł.] (SG 14, 744).

ŻDŻAR (1547 Zdziar, 1563 Zar, 1783–1784 Zdzar) 9 km na E od Kałuszyna (AHPMaz).

1. 1547 er. par. Oleksin (KnapNot. s. 445); 1563 par. Oleksin (ŻD 416).
3. Włas. szlach. 1563: 3 wł. os. (ŻD 416); 1783–1784 Z. włas. kamedułów z Bielán [pod Warszawą] (RegDiec. 768); XIX w. 279 mr. [ponad 9 wł.] (SG 14, 750).

Uw. Nazwa wywodzi się od określenia żdzar, miejsca wypalonego w lesie przez człowieka dla założenia pól uprawnych. Jest to nazwa topograficzna, która zachowała się w wielu nazwach osad i obiektów terenowych Mazowsza (AHPMaz s. 244; Maz. nazwy ter. 208-209; Bijak, Nazwy 248).

ŻELAZOWO (1464 Żelazowo, 1475 Szelazowo, Żelazowo, 1531 Zielazowo, 1563 Żelazowo, 1783–1784 Żelazow) 2 km na SE od Korytnicy, obecnie Żelazów (AHPMaz).

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 232); 1563 par. Korytnica (ŻD 419).
2. 1565 pole folw. w Korytnicy pod Liw [w stronę miasta Liw] ku granicom Żelazowskiem (LMaz 2, 187).
3. Włas. szlach. 1464 Andrzej „de Zelechowo” [Żelazowo] ma proces z wityrykami kośc. w Korytnicy o wydanie 1 wł., którą zapisał temuż kośc. z własnego dziedzictwa [już] po podziale przeprowadzonym z synami, jednakże zastawił ją w 3 kopach na 3 lata bratu i tenże rozpoczął spłatę. Pl. w Korytnicy pełnomocnik wityryków wnosi o jej wydanie (ADP, Ep. 9, 140v); 1464 wityrycy kośc. w C. zeznają, że szl. Wszebor niegdy z Z. zadośćuczynił kośc. w C. za swój dział (TymSąd s. 70); 1475 ks. Konrad III sprzedaje Wojciechowi, Pawłowi i Stanisławowi braciom z Z. 2 wł. w Turnie za 7 kóp [w półgr] (MK 5, 180v); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Wojciecha, Pawła, Stanisława braci z Z., Mikołaja Komorowskiego, Wielątka i ich działy w Z. i Komorach wraz z mieszkańcami od prac przy zamkach i foralicjach książ. (KL nr 236); 1503 Jan Żelazowski zastępuje starostę liw. na rokach sąd. w Liwie (MK 32, 52); 1531 (MS 4, 5810); 1539 potw. aktu sprzedaży 2 wł. z 1475 r. na prośbę Wojciecha s. zm. Macieja Pękula z Z. (MS IV, 6401); 1563: 10 wł. szl. bezkm. (ŻD 419); 1783–1784 Z., włas. 5 rodzin drobnej szl. (RegDiec. 484); XIX w. Ż. wieś drobnej szl., 432 mr. [ok. 14 i 2/5 wł.] (SG 14, 764).

Uw. Nazwa osady pochodzi od przezwiska Żelazo, znanego w Polsce średniowiecznej (SSNO VI, 359; Bijak, Nazwy 249). Tu idzie o Jana Żelazo z Bogusławic [sąch./Radzimino], który kupił 10 wł. zw. Szostkowo Rzepisko (zob.) w 1428 r. i mógł tu gospodarować dłużej (+ dopiero a. 1440, MK 3, 243v). Od niego musiała uformować się nowa nazwa Żelazowo.

ŻELISZEW (1425 Szelischewo, 1427 Schelischewo, 1476 Zelyschewo, 1563 Zeliszewo, 1770 Zeliszew), w XIX w. Żeliszew, obecnie Żeliszew Duży, 11 km na N od Wodyń (AHPMaz).

1. 1525 distr. warsz. (PP V, 18); 1526 distr. Czirn. (PP V, 384); 1563 par. Niwiska (ŻD 416); 2 poł. XVI w. par. Wodynie (AHPMaz); 1617 par. Wodynie (KnapNot 885).

3. Włas. szlach. 1410 Piotr z Z. wzięty do niewoli przez Krzyżaków podczas wojny polsko-krzyżackiej (Biskup, KHist 66, 1959 s. 706; ident. niepewna); 1425 Andrzej z Zaborowa [bł.] sprzedaje bratu Wojciechowi z Zaborowa swą część w Sz. za 24 kopy gr posp. (PP V, 18); 1426 Szczepan s. Sasina z Zaborowa sprzedaje bratu Wojciechowi z Zaborowa część w Z. za 24 kopy gr posp. (PP V, 384); 1427 Katarzyna c. Andrzeja z Zaborowa, ż. Pietrasza Brody zamienia z Wojciechem z Zaborowa swą część w Sch. na jego części z Zaborowie i Zaborowskiej Woli; Pietrasz Broda dopłaca do części w Sz. 80 kóp gr posp. z własnych pieniędzy (PP V, 550, 551); 1435 Ninota z Z. za zgodą swego brata Wojciecha zapisuje wiano swej ż. Małgorzacie ze Święcic [bł.] na połowie Z. (MK 5, 147v-148); 1441 Dorota wd. po Wojciechu z Z. z dziećmi Anną, Jakubem, Bernardem, Wojciechem zastawiają swą część ojcowizny i stryja Ninoty w dziedzictwie Z. Stanisławowi z Moszny [bł.] pod przepadkiem w 18 kopach w półgr (MK 5, 148);

1445 Anna c. zm. Piotra z Z., ż. Piotra z Żukowa kwituje rodzeństwo: Jakuba, Bernarda, Gabriela, Dorotę i Grzymkę z zadośćuczynienia za ojcowiznę i puściznę (MK 4, 74v); 1448 Jan z Z. sprzedaje swą część ojcowizny w dziedzictwie Z. Jakubowi, Bernardowi i Gabrielowi ss. zm. Wojciecha z Z. za 40 kóp gr, rękąć pokój za siostrę Katarzynę (MK 4, 66); 1451 Jakub, Bernard, Gabriel i Grzymochna sprzedają Stanisławowi z Moszny [bł.] swą połowę dóbr dziedz. w Z. za 70 kóp w ½ gr i rękąć pokój za swą siostrę Dorotę (MK 4, 127-7v); 1471 Stanisław Niewczas z Moszny okazuje dokumenty na Z. z 1435 i 1441 (MK 5, 147v-148); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia dobra Bogusława Niewczas z Moszny [z. warsz.] i Z., wsi z mieszkańcami i

kmieciami w dziedzictwie Z. od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1509 Barbara c. zm. Bogusława [Niewczas] sędziego ziem. warsz., ż. Stanisława z Wojsławia podkom. liw. kwituje swoich braci Adama i Józefa z zadośćuczynienia za dobra Moszny i Ż. (MK 32, 192v); 1511 podział dóbr ss. zm. Bogusława cześnika zakr. [recte: czer.]; Józef bierze Moszny, Krośnie Wielkie i Małe, Gołaszew w z. warsz., a Adam bierze całe dobra Ż. w z. liw. oraz Strupiechowo i Wysoką w pow. grój. (Bł. 4, 479v); 1514 szl. Adam Niewczas z Ż. (ZR nr 2121); 1523 Agnieszka wd. po zm. Józefie z Moszny uzyskuje potw. aktu zrzeczenia Barbary c. Bogusława z Moszny do dóbr Moszny i Z. (MK 32, 192); 1529 bracia Jan i Stanisław i ich bratanek Jan Grotowic z Mniejszego Bliznego [Wyczołki-Groty w z. warsz.] odstępują Mikołajowi Wolskiemu kaszt. soch. pr. bliższości, które mają po swych zm. braciach stryjecznych Adamie i Józefie, ss. zm. Adama [recte: Bogusława] z Moszny sędziego ziem. warsz., do Moszny oraz dwu Krośni w z. warsz., Ż., Ozorowa, Kłodzi, Czerniejewa, Trzemuszki, Rososzy i Łączki (MK 41, 192v; MS 4 nr 15585; SHGWarsz); 1563: 7 ¼ wł. os. (ŻD 416); 1770 Żeliszew (Mapa Polonia Perthéesa); XIX w. wieś 1168 mr. [ok. 39 wł.], folw. 1363 mr. [ok. 45 ½ wł.], w tym lasu 953 mr. (SG 14, 771).

5. 1603 dzies. kmiecy z Z. dla kośc. par. Wodynie (Now II, 546).

Uw. Pocz. obszerna włość leśna w południowej cz. z. liwskiej, w 1 ćw. XVI w. zagospodarowywana rolniczo poprzez lokację kilku wsi. Nazwa wywodzi się od imienia Żelisz, znanego w Polsce średniowiecznej od XIII w. (SSNO VI, 362; Bijak, Nazwy 249).

Mogła to być włość możnowładcza, licząca blisko 300 włók, przydatna długo do organizowania polowań i gospodarki bartnej, analogiczna do sąsiedniej włości Boimie, zagospodarowywanej rolniczo w zbliżonym czasie.

ŻELKOWO (1450 Żelkowska merica, 1473 Żelkowo, 1563 Żelikowo, 1783 Żelkow) 9 km na SSE od Niwisk (AHPMaz). Pocz. dąbrowa w szerszej włości leśnej, potem wieś lokowana w tej dąbrowie. Obecnie Żelków.

1. 1476! [1480] distr.liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 415).

2. 1450 Z. dąbrowa w podziale szl. z Zaliwia (MK 9, 185v-186).

3. Włas. szlach. 1450 zob. p. 2; 1473 szl. Mikołaj s. Stanisława i Jan s. Dzierśława z Zaliwia sprzedają prac. Maciejowi Rykale z Z. 1 wł. i łąkę Bielka

w lesie Rakowiec koło rz. Żytniej w dobrach Z. za 5 kóp gr (MK 5, 172v); 1476! [1480] 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Jana, Mikołaja i Piotra z Zaliwia i ich kmieci w ich częściach dóbr Zaliwie, Z. i Wołuniec [Wołyńce], a także dział zm. Leonarda z Zaliwia i jego córki Jadwigi i Doroty z ich kmieciami w w/w dobrach od prac przy zamkach i fortalicjach książ. (KL nr 236); 1491 ks. Konrad III obniża Jakubowi s. Jana Piegawki z Zaliwia czynsz książ. do 2 gr w półgr z wł. os. z jego dóbr Z. i Wołuniec (MK 18, 46); 1496 szl. Jakub Zaliwski z Z. kupuje dział w Opolu od Małgorzaty ż. Jana Wolimira z Opola za 32 kopy (MK 9, 208-208v); 1522 zm. Andrzej Zaliwski posiadał dobra dziedz. Wołyńce, Zaliwie, Z., Dąbrówka; trzymają je jego bracia Dziersław kuchmistrz król., Michał kaszt. liw., Piotr, Stanisław i Feliks (MK 32, 125v-127); 1539 Gabriel Żelkowski z Zaliwia otrzymuje potw. aktu z 1510 r. (MS 4, nr 6515); 1546 Gabriel Żelkowski mianowany przez króla podsędkiem liw. po zm. Krystynie Żukowskim (MS 4, 7702); 1563: 8 ½ wł. os. i 1 wł. os. (ŻD 415); 1783 Z. (Mapa woj. maz. Perthéesa); XIX w. Ż. 2809 mr. [ok. 94 wł.] (SG 14, 772).

Uw. Nazwa Żelkowo wywodzi się od imienia Żelek, znanego w Polsce średniowiecznej (SSNO VI, 360; Bijak, Nazwy 249).

ŻUKÓW (1417 Zukowo, 1492 Schukowo, 1517 Zukow, 1783–1784 Zukow) ok. 4 km na WWN od Niwisk (AHPMaz), obecnie Żuków.

1. 1449 distr. Czirn. prope Lyw (MK 4, 95v); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).
2. 1462 dział [w Z.] oznaczony nowymi znakami, od granic Chojeckich do Wielkiego Lasu, do strugi, stąd aż do granic Zaliwskich i Żukowskich, dochodząc do starych granic i tymi granicami do rz. Liw [późniejsza Wola Żukowska?] (MK 18, 226v);
3. Włas. szlach. 1417 Jan dz. z Z. sprzedaje Piotrowi Pilikowi wojewodzie [czer.] dziedzictwo Małe Chabdzino w z. czer. (MK 3, 114; ident. niepewna); 1445 Anna c. zm. Wojciecha z Żeliszewa, ż. Piotra z Z. kwituje swe roduństwo z zadoścuczynienia za dobra (MK 4, 74v); 1449 Jakub i Abraham ss. zm. Jakuba z Z. odstępują swemu bratu Janowi z Zaliwia dział w Z. od granic starych w dziedzictwie Z. za 15 kóp gr w półgr (MK 4, 95v); 1450 podział Zaliwia: szl. Mikołaj z Z.(MK 9, 185v-186; 18, 41); 1452 Piotr Kot z Z. sprzedaje Jakubowi, Abrahamowi, Janowi i Boksie swoim bratankom swą cz. dziedzictwa Z. za 34 kopy gr (MK 4, 9); 1462 Jan z Zaliwia odstępuje cz., którą mu udzielili Jakub, Abraham, Jan i Boksia bracia z Z.

jako posag ich siostry Anny, tymże braciom i przyjmuje [mniejszy?] dział oznaczony nowymi znakami (zob. p. 2) [późniejsza Wola Żukowska?] (MK 18, 226v); 1464 Jakub, Abraham, Jan i Boksa bracia z Z. zastawiają część w Z. wydzieloną na posag swej siostry Anny w 20 kopach groszy [Tyt. Lapsus Zalywie] (MK 18, 226v-); 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Abrahama, Jakuba, Jana i Bokkę braci z Z. i ich działy w Z. z kmieciami od prac przy zamkach i fortalicyjach książ. (KL nr 236); 1483 Mikołaj s. Abrahama z Z. student uniwersytetu krak. (MUK); 1492 Jakub z S. h. Junosza (MZH nr 713); 1503 Mikołaj i Krystyn inaczej Chrczon z Z. dzielą dobra sąsiadów Chojeczno Mingosy i Widliska (MK 32, 52v); XI 1503 Mikołaj Żukowski prosi króla o pisarstwo ziem. warsz. i ekspektatywę dożywotnią na kanonię warsz. (MS III nr 979; nie zrealizowane); 13 VII 1515 dok. sprzedaży dóbr Z. i Wola Żukowska [rozwinąć] (MK 60, 275; MS 4/1, nr 6539); 1517 Marek s. Abrahama z Z. student uniwersytetu krak. (MUK II); 1522 Krystyn z Z. psęd. liw. odstępuje pr. do Gołaszewa za dział w Krośni Mikołajowi z Krośni (MK 32, 132); 1523 Stanisław i Janusz książęta maz. dają Mikołajowi z Z. kantorowi włocł., kanonikowi wileńskiemu i warsz., kanclerzowi księstwa i jego braciom rodzonym Janowi, Krystynowi, Wojciechowi, Markowi ss. zm. Abrahama oraz Mikołajowi s. zm. Jakuba z Z. przyw. pr. chełm. na dobra Z. i Wola Żukowska z czynszem książ. po 2 gr z wł. os., zwalniając od prac przy zamkach i od kar sądowych, dają prawo nieodpowiednie (MK 32, 180v); 1526 Anna ks. maz. daje Mikołajowi z Z. kanclerzowi 20 wł. zw. Domaszówlas, Nieznaszowa Łąka z rz. Lipka i obu jej brzegami, między dobrami Chrzesne i Bronkowo z jednej strony a wsiami książ. Sulewo Zalesie i Mokradąbrowa inaczej Mokra Wieś i Obrębska Puszcza z drugiej strony, w pow. kamienieckim, z pr. niem. po 2 gr posp. po wygaśnięciu wolnizny, z pr. na Z. i Wolę Żukowską (MK 41, 128; nadanie nie zrealizowane); 1526 Wojciech s. zm. Andrzeja Połaskiego z Pigłówki, szwagier Mikołaja z Z. prepozyta warsz. i kanclerza książ. (MK 41, 158v); 1539 wypis aktu sprzedaży Ż. i Woli Żukowskiej na prośbę Krystyna podsędka liw., s. zm. Abrahama, oraz Andrzeja i Jakuba z Ż. (MK 60, 275; MS 4/1 nr 6539); 1563: 2 ¼ wł. os. (ŻD 416); 1584 Żukowscy h. Junosza (Pap. 326); 1783–1784 Z. włas. Markowskiego chorążego mielnickiego (RegDiec. 767); XIX w. wieś 520 mr. [ponad 17 wł.], folw. 663 mr. [ponad 22 wł.] (SG 14, 843). Ponadto wieś Wola Żukowska 148 mr., tamże.

5. 1603 dzies. ze wsi Ż. dla pleb. w Niwiskach (Now II, 546).

6. Mikołaj z Z., Żukowski, 1483 Mikołaj s. Abrahama z Z. student uniwersytetu krak. (MUK), 1486 bakałarz tamże, 1493 notariusz publ. (ADP perg. 388); 1493–1494 pisarz kancelarii ks. Janusza II i skarbu książ. (MK 6, 299v–310v), po jego zgonie [1495] notariusz publ. w diec. wileńskiej (Kod. Dypł. Kat. i diec. wileńskiej I, Kraków 1948, nr 435); 1500–1503 kan. kat. wileńskiej na dworze bpim w Wilnie (WS s. 234, przyp. 38); 1507 pisarz król., wyjeżdża do Kurii Rzymskiej (MS 4 nr 8650); 1510 kantor włocławski z prowizji bpa włocławskiego (TNar. 28 nr 125); 1512 sekretarz ks. Anny regentki, też kan. warsz. (Warsz 10, 913 i 981); 1517–1526 kanclerz księstwa maz. (MK 32 i 41); 1528 sekretarz król. (MS 4 nr 15580); 1524–1537 prep. warsz. (AecVars; RegThel. s. 2); 1528 otrzymuje konsens król. na przyjęcie koadiutora pl. w Liwie (MS 4 nr 15544); 1531 otrzymuje od króla dożywotnio dom na przedmieściu Warszawy po zm. Mirowskim prep. warsz. (MS 4 nr 5861).

Krystyn Żukowski podsędek liw. 1511 (MK 32, 101) – + 1546 (MS 4 nr 7702).

Uw. Nazwa dóbr wywodzi się od przezwiska Żuk, które zostawiło wiele śladów w nazewnictwie Mazowsza XIV–XVI w. (AHPMaz s. 245; SHGWP s. 355; Bijak, Nazwy 250).

ŻUKOWO ZIEMAKI (1476! [1480] de minori Zukowo, 1563 Ziemaki; 1578. Zukowo Ziemaki) 2,5 km na W od Niwisk (AHPMaz), obecnie Ziomaki.

1. 1476! [1480] distr. liw. (KL nr 236); 1563 par. Niwiska (ŻD 416).

3. Włas. szlach. 1476! [1480] ks. Konrad III uwalnia Piotra i Stanisława braci z Z. mniejszego od prac przy zamkach i fortalicach książ. (KL nr 236; ident. niepewna); 1563: 3 ¼ wł. szl. bezkm. (ŻD 416); 1578 Z. Ziemaki 4 wł. szl. bezkm. (kart. AHPMaz); 1783–1784 Ziomaki, włas. Ossolińskiego (RegDiec. 767); XIX w. wieś 32 domy, 687 mr. [niespełna 23 wł.] (SG 14, 623).

Uw. Nazwa wywodzi się bezspornie od Ziemaka, który powinien być tu właśc. w XV lub 1 poł. XVI w., jednak nie udało się odnaleźć jego danych. Należał jednak do Junoszków z Żukowa, jak świadczy jego imię, charakterystyczne dla rodu Junoszków.

ŻYTANIA (1450 fl. Zythnya, 1473 Szithna fluvius, 1783 rz. Muchawka, 1786 rz. Żytania), rz., lewy dopływ Liwca; obecnie Muchawka, u której ujścia do Liwca leży wieś Żytania.

1450 w podziale dóbr Zaliwie: do rz. Z. (MK 9, 185v-186; MK 18, 41); 1473: 1 wł. i łąka Bielka w lesie Rakowiec koło rz. Sz. w dobrach Żelkowo (MK 5, 172v); 1783 rz. M. opisana w pobliżu Żelkowa (mapa woj. maz. Perthéesa); 1786 rz. Ż. opisana w pobliżu Żelkowa (mapa woj. lubelskiego Perthéesa).

Lit. Hydronimia Wisły, nr 406; AHPMaz; SG 6, 790 rz. Muchawka wpada do Liwca dwoma ramionami, wschodnim pod Żytnią, zachodnim pod Jerzmanowem; przyjmuje pod Żytnią rzeczkę tej samej nazwy.

Spis treści

Przedmowa	5
Wstęp	9
Wykaz skrótów źródeł i literatury	11
Skróty ksiąg cytowanych pośrednio	17
Skróty rzeczowe	18
B-Ż	21

- MIASTA
- Wsie
- Powiaty
- Ziemie
- WOJEWÓDZTWA

